M. RAČKAUSKAS ir J. VOSYLIUS

ANTHOLOGIA LATINA

III

A. PTAŠEKO KNYGYNO LEIDINYS-KAUNAS

ANTHOLOGIA LATINA

III DALIS

PARUOŠĖ
M. RAČKAUSKAS IR J. VOSYLIUS

A. PTAŠEKO KNYGYNO LEIDINYS

Spaudė: „Šviesos" spaustuvė Kaune, Jakšto g-vė 2., 1940 metais

TITI LIVI

AB URBE CONDITA LIBRI

TITI LIVI

AB URBE CONDITA

LIBER I

I. ROMOS ĮKŪRIMAS.

Iam primum omnium satis constat, Troia capta, in ceteros 1. 1
saevitum esse Troianos; duobus Aeneae Antenorique, et vetusti
iure hospitii et quia pacis reddendaeque Helenae semper auc-
tores fuerunt, omne ius belli Achivos abstinuisse. Casibus de- 2
inde variis Antenorem cum multitudine Enetum, qui seditione
ex Paphlagonia pulsi et sedes et ducem, rege Pylaemene ad
Troiam amisso, quaerebant, venisse in intimum maris Adria-
tici sinum; Euganeisque, qui inter mare Alpesque incolebant, 3
pulsis, Enetos Troianosque eas tenuisse terras. Et in quem
primum egressi sunt locum, Troia vocatur, pagoque Troiano
inde nomen est; gens universa Veneti appellati.

Aeneam, ab simili clade domo profugum, sed ad maiora 4
rerum initia ducentibus fatis, primo in Macedoniam venisse,
inde in Siciliam, quaerentem sedes, delatum, ab Sicilia classe
ad Laurentem agrum tenuisse. Troia et huic loco nomen est. 5
Ibi egressi Troiani, ut quibus ab immenso prope errore nihil
praeter arma et naves superesset, cum praedam ex agris age-
rent, Latinus rex Aboriginesque, qui tum ea tenebant loca, ad
arcendam vim advenarum armati ex urbe atque agris concur-
runt. Duplex inde fama est: alii proelio victum Latinum pacem 6
cum Aenea, deinde affinitatem iunxisse tradunt; alii, cum in- 7
structae acies constitissent, priusquam signa canerent, proces-
sisse Latinum inter primores ducemque advenarum evocasse ad
colloquium; percunctatum deinde, qui mortales essent, unde
aut quo casu profecti domo, quidve quaerentes in agrum Lau-
rentem exissent, postquam audierit multitudinem Troianos 8

esse, ducem Aeneam, filium Anchisae et Veneris, cremata
patria, domo profugos sedem condendaeque urbi locum quae-
rere, et nobilitatem admiratum gentis virique et animum vel
bello vel paci paratum, dextra data fidem futurae amicitiae
9 sanxisse. Inde foedus ictum inter duces, inter exercitus salu-
tationem factam; Aeneam apud Latinum fuisse in hospitio. Ibi
Latinum apud penates deos domesticum publico adiunxisse
10 foedus, filia Aeneae in matrimonium data. Ea res utique Tro-
ianis spem affirmat tandem stabili certaque sede finiendi erro-
11 ris. Oppidum condunt; Aeneas ab nomine uxoris Lavinium
appellat. Brevi stirpis quoque virilis ex novo matrimonio
fuit, cui Ascanium parentes dixere nomen.

1 2. Bello deinde Aborigines Troianique simul petiti. Turnus,
rex Rutulorum, cui pacta Lavinia ante adventum Aeneae fue-
rat, praelatum sibi advenam aegre patiens, simul Aeneae La-
2 tinoque bellum intulerat. Neutra acies laeta ex eo certamine
abiit: victi Rutuli, victores Aborigines Troianique ducem La-
3 tinum amisere. Inde Turnus Rutulique, diffisi rebus, ad flo-
rentes opes Etruscorum Mezentiumque, regem eorum, confu-
giunt, qui Caere, opulento tum oppido, imperitans, iam inde ab
initio minime laetus novae origine urbis, et tum nimio plus,
quam satis tutum esset accolis, rem Troianam crescere ratus,
4 haud gravatim socia arma Rutulis iunxit. Aeneas, adversus
tanti belli terrorem ut animos Aboriginum sibi conciliaret, nec
5 sub eodem iure solum, sed etiam nomine omnes essent, Lati-
nos utramque gentem appellavit. Nec deinde Aborigines Tro-
ianis studio ac fide erga regem Aeneam cessere. Fretusque
his animis coalescentium in dies magis duorum populorum
Aeneas, quamquam tanta opibus Etruria erat, ut iam non ter-
ras solum, sed mare etiam per totam Italiae longitudinem ab
Alpibus ad fretum Siculum fama nominis sui implesset, tamen,
cum moenibus bellum propulsare posset, in aciem copias edu-
6 xit. Secundum inde proelium Latinis, Aeneae etiam ultimum
operum mortalium fuit. Situs est, quemcumque eum dici ius
fasque est, super Numicum fluvium; Iovem indigetem appellant.

1 3. Nondum maturus imperio Ascanius, Aeneae filius, erat;
tamen id imperium ei ad puberem aetatem incolume mansit.
Tantisper tutela muliebri — tanta indoles in Lavinia erat —
2 res Latina et regnum avitum paternumque puero stetit. Haud
ambigam — quis enim rem tam veterem pro certo affirmet?

— hicine fuerit Ascanius, an maior quam hic, Creusa matre,
Ilio incolumi, natus comesque inde paternae fugae, quem Iu-
lum eundem Iulia gens auctorem nominis sui nuncupat. Is 3
Ascanius, ubicumque et quacumque matre genitus — certe
natum Aenea constat —, abundante Lavini multitudine, flo-
rentem iam, ut tum res erant, atque opulentam urbem matri
seu novercae reliquit, novam ipse aliam sub Albano monte
condidit, quae ab situ porrectae in dorso urbis Longa Alba
appellata.

Inter Lavinium et Albam Longam deductam coloniam tri- 4
ginta ferme interfuere anni. Tantum tamen opes creverant,
maxime fusis Etruscis, ut ne morte quidem Aeneae, nec deinde
inter muliebrem tutelam rudimentumque primum puerilis reg-
ni movere arma aut Mezentius Etruscique aut ulli alii accolae
ausi sint. Pax ita convenerat, ut Etruscis Latinisque fluvius 5
Albula, quem nunc Tiberim vocant, finis esset. Silvius deinde 6
regnat, Ascani filius, casu quodam in silvis natus. Is Aeneam 7
Silvium creat; is deinde Latinum Silvium. Ab eo coloniae
aliquot deductae. Prisci Latini appellati. Mansit Silviis pos- 8
tea omnibus cognomen, qui Albae regnaverunt. Latino Alba
ortus, Alba Atys, Atye Capys, Capye Capetus, Capeto Tiberi-
nus, qui, in traiectu Albulae amnis summersus, celebre ad pos-
teros nomen flumini dedit. Agrippa inde, Tiberini filius, post 9
Agrippam Romulus Silvius, a patre accepto imperio, regnat.
Aventino fulmine ipse ictus regnum per manus tradidit. Is
sepultus in eo colle, qui nunc pars Romanae est urbis, cogno-
men colli fecit. Proca deinde regnat. Is Numitorem atque 10
Amulium procreat; Numitori, qui stirpis maximus erat, reg-
num vetustum Silviae gentis legat. Plus tamen vis potuit quam
voluntas patris aut verecundia aetatis: pulso fratre, Amulius
regnat. Addit sceleri scelus: stirpem fratris virilem interemit, 11
fratris filiae Reae Silviae per speciem honoris, cum Vestalem
eam legisset, perpetua virginitate spem partus adimit.

Sed debebatur, ut opinor, fatis tantae origo urbis maximi- 4. 1
que secundum deorum opes imperii principium. Vi compressa 2
Vestalis cum geminum partum edidisset, seu ita rata, seu quia
deus auctor culpae honestior erat, Martem incertae stirpis pa-
trem nuncupat. Sed nec dii nec homines aut ipsam aut stir- 3
pem a crudelitate regia vindicant. Sacerdos vincta in custo-
diam datur, pueros in profluentem aquam mitti iubet.

4 Forte quadam divinitus super ripas Tiberis effusus lenibus
stagnis nec adiri usquam ad iusti cursum poterat amnis, et
posse quamvis languida mergi aqua infantes spem ferentibus
5 dabat. Ita, velut defuncti regis imperio, in proxima alluvie,
ubi nunc ficus Ruminalis est — Romularem vocatam ferunt —,
pueros exponunt. Vastae tum in his locis solitudines erant.
6 Tenet fama, cum fluitantem alveum, quo expositi erant pueri,
tenuis in sicco aqua destituisset, lupam sitientem ex montibus,
qui circa sunt, ad puerilem vagitum cursum flexisse; eam sum-
missas infantibus adeo mitem praebuisse mammas, ut lingua
7 lambentem pueros magister regii pecoris invenerit. Faustulo
fuisse nomen ferunt. Ab eo ad stabula Larentiae uxori edu-
candos datos. Sunt qui Larentiam vulgato corpore lupam in-
ter pastores vocatam putent; inde locum fabulae ac miraculo
8 datum. Ita geniti itaque educati, cum primum adolevit aetas,
nec in stabulis nec ad pecora segnes, venando peragrare saltus.
9 Hinc robore corporibus animisque sumpto, iam non feras tan-
tum subsistere, sed in latrones praeda onustos impetus facere,
pastoribusque rapta dividere, et cum his, crescente in dies
grege iuvenum, seria ac iocos celebrare.

1 5. Iam tum in Palatio monte Lupercal hoc fuisse ludicrum
ferunt, et a Pallanteo, urbe Arcadica, Pallantium, dein Pala-
2 tium montem appellatum. Ibi Euandrum, qui ex eo genere
Arcadum multis ante tempestatibus tenuerit loca, sollemne,
allatum ex Arcadia, instituisse, ut nudi iuvenes Lycaeum Pana
venerantes per lusum atque lasciviam currerent, quem Romani
3 deinde vocaverunt Inuum. Huic deditis ludicro, cum sollemne
notum esset, insidiatos ob iram praedae amissae latrones, cum
Romulus vi se defendisset, Remum cepisse, captum regi Amu-
4 lio tradidisse ultro accusantes. Crimini maxime dabant in
Numitoris agros ab iis impetum fieri; inde eos, collecta iuve-
num manu, hostilem in modum praedas agere. Sic Numitori
ad supplicium Remus deditur.

5 Iam inde ab initio Faustulo spes fuerat regiam stirpem
apud se educari: nam et expositos iussu regis infantes sciebat,
et tempus, quo ipse eos sustulisset, ad id ipsum congruere; sed
rem immaturam nisi aut per occasionem aut per necessitatem
6 aperire noluerat. Necessitas prior venit. Ita metu subactus
Romulo rem aperit. Forte et Numitori, cum in custodia Re-
mum haberet, audissetque geminos esse fratres, comparando

et aetatem eorum et ipsam minime servilem indolem tetigerat
animum memoria nepotum; sciscitandoque eodem pervenit, ut
haud procul esset, quin Remum agnosceret. Ita undique regi 7
dolus nectitur. Romulus non cum globo iuvenum, nec enim
erat ad vim apertam par, sed, aliis alio itinere iussis certo tem-
pore ad regiam venire pastoribus, ad regem impetum facit, et
a domo Numitoris alia comparata manu adiuvat Remus. Ita
regem obtruncant.

Numitor inter primum tumultum hostis invasisse urbem 6. 1
atque adortos regiam dictitans, cum pubem Albanam in arcem
praesidio armisque obtinendam avocasset, postquam iuvenes,
perpetrata caede, pergere ad se gratulantes vidit, extemplo
advocato consilio scelus in se fratris, originem nepotum, ut
geniti, ut educati, ut cogniti essent, caedem deinceps tyranni
seque eius auctorem ostendit. Iuvenes, per mediam contionem 2
agmine ingressi, cum avum regem salutassent, secuta ex omni
multitudine consentiens vox ratum nomen imperiumque regi
efficit.

Ita Numitori Albana re permissa, Romulum Remumque 3
cupido cepit in his locis, ubi expositi ubique educati erant,
urbis condendae. Et supererat multitudo Albanorum Latino-
rumque; ad id pastores quoque accesserant; qui omnes facile
spem facerent parvam Albam, parvum Lavinium prae ea urbe,
quae conderetur, fore. Intervenit deinde his cogitationibus 4
avitum malum, regni cupido, atque inde foedum certamen
coortum a satis miti principio. Quoniam gemini essent, nec
aetatis verecundia discrimen facere posset, ut dii, quorum tu-
telae ea loca essent, auguriis legerent, qui nomen novae urbi
daret, qui conditam imperio regeret, Palatium Romulus, Re-
mus Aventinum ad inaugurandum templa capiunt.

Priori Remo augurium venisse fertur sex vultures, iam- 7. 1
que nuntiato augurio cum duplex numerus Romulo se osten-
disset, utrumque regem sua multitudo consalutaverat. Tem-
pore illi praecepto, at hi numero avium regnum trahebant. Inde 2
cum altercatione congressi certamine irarum ad caedem ver-
tuntur. Ibi in turba ictus Remus cecidit. Vulgatior fama est
ludibrio fratris Remum novos transiluisse muros; inde ab irato
Romulo, cum verbis quoque increpitans adiecisset: «Sic deinde,
quicumque alius transiliet moenia mea!», interfectum. Ita so- 3
lus potitus imperio Romulus; condita urbs conditoris nomine
appellata.

II. SABINIŲ PAGROBIMAS.

1 9. Iam res Romana adeo erat valida, ut cuilibet finitimarum
civitatum bello par esset; sed penuria mulierum hominis aeta-
tem duratura magnitudo erat, quippe quibus nec domi spes
2 prolis nec cum finitimis conubia essent. Tum ex consilio pa-
trum Romulus legatos circa vicinas gentes misit, qui societa-
3 tem conubiumque novo populo peterent: urbes quoque, ut ce-
tera, ex infimo nasci; dein, quas sua virtus ac dii iuvent, mag-
4 nas opes sibi magnumque nomen facere. Satis scire origini
Romanae et deos affuisse et non defuturam virtutem. Proinde
ne gravarentur homines cum hominibus sanguinem ac genus
5 miscere. Nusquam benigne legatio audita est: adeo simul
spernebant, simul tantam in medio crescentem molem sibi ac
posteris suis metuebant; ac plerisque rogitantibus dimissi, ec-
quod feminis quoque asylum aperuissent: id enim demum
6 compar conubium fore. Aegre id Romana pubes passa, et
haud dubie ad vim spectare res coepit.

Cui tempus locumque aptum ut daret Romulus, aegritudi-
nem animi dissimulans, ludos ex industria parat Neptuno Eque-
7 stri sollemnis; Consualia vocat. Indici deinde finitimis specta-
culum iubet; quantoque apparatu tum sciebant aut poterant,
8 concelebrant, ut rem claram exspectatamque facerent. Multi
mortales convenere, studio etiam videndae novae urbis, maxi-
me proximi quique, Caeninenses, Crustumini, Antemnates; iam
Sabinorum omnis multitudo cum liberis ac coniugibus venit.
9 Invitati hospitaliter per domos cum situm moeniaque et fre-
quentem tectis urbem vidissent, mirantur tam brevi rem Ro-
10 manam crevisse. Ubi spectaculi tempus venit, deditaeque eo
mentes cum oculis erant, tum ex composito orta vis, signoque
11 dato iuventus Romana ad rapiendas virgines discurrit. Magna
pars forte, in quem quaeque inciderat, raptae; quasdam, forma
excellentes, primoribus patrum destinatas, ex plebe homines,
12 quibus datum negotium erat, domos deferebant. Unam, lon-
ge ante alias specie ac pulchritudine insignem, a globo Talassii
cuiusdam raptam ferunt multisque sciscitantibus, cuinam eam
ferrent, identidem, ne quis violaret, Talassio ferri clamitatum:
13 inde nuptialem hanc vocem factam. Turbato per metum lu-
dicro, maesti parentes virginum profugiunt, incusantes violati
hospitii scelus deumque invocantes, cuius ad sollemne ludos-

que per fas ac fidem decepti venissent. Nec raptis aut spes de 14
se melior aut indignatio est minor. Sed ipse Romulus circum-
ibat docebatque patrum id superbia factum, qui conubium fi-
nitimis negassent. Illas tamen in matrimonio, in societate
fortunarum omnium civitatisque et, quo nihil carius humano 15
generi sit, liberum fore. Mollirent modo iras et, quibus fors
corpora dedisset, darent animos. Saepe ex iniuria postmodum
gratiam ortam, eoque melioribus usuras viris, quod annisurus
pro se quisque sit, ut, cum suam vicem functus officio sit,
parentium etiam patriaeque expleat desiderium. Accedebant 16
blanditiae virorum, factum purgantium cupiditate atque amore,
quae maxime ad muliebre ingenium efficaces preces sunt.

Iam admodum mitigati animi raptis erant. At raptarum **10.** 1
parentes tum maxime sordida veste lacrimisque et querelis ci-
vitates concitabant. Nec domi tantum indignationes contine-
bant, sed congregabantur undique ad Titum Tatium, regem Sa-
binorum, et legationes eo, quod maximum Tatii nomen in iis
regionibus erat, conveniebant. Caeninenses Crustuminique et 2
Antemnates erant, ad quos eius iniuriae pars pertinebat. Lente
agere his Tatius Sabinique visi sunt; ipsi inter se tres populi
communiter bellum parant. Ne Crustumini quidem atque An- 3
temnates pro ardore iraque Caeninensium satis se impigre mo-
vent: ita per se ipsum nomen Caeninum in agrum Romanum
impetum facit. Sed effuse vastantibus fit obvius cum exercitu 4
Romulus, levique certamine docet vanam sine viribus iram
esse. Exercitum fundit fugatque, fusum persequitur; regem
in proelio obtruncat et spoliat; duce hostium occiso, urbem
primo impetu capit.

Inde, exercitu victore reducto, ipse, cum factis vir magni- 5
ficus tum factorum ostentator haud minor, spolia ducis hos-
tium caesi, suspensa fabricato ad id apte ferculo, gerens, in
Capitolium escendit, ibique ea cum ad quercum pastoribus
sacram deposuisset, simul cum dono designavit templo Iovis
finis cognomenque addidit deo. «Iuppiter Feretri», inquit, 6
«haec tibi victor Romulus rex regia arma fero, templumque
«his regionibus, quas modo animo metatus sum, dedico sedem
«opimis spoliis, quae regibus ducibusque hostium caesis,
«me auctorem sequentes, posteri ferent.» Haec templi est 7
origo, quod primum omnium Romae sacratum est.

II. SABINIŲ PAGROBIMAS.

1 9. Iam res Romana adeo erat valida, ut cuilibet finitimarum
civitatum bello par esset; sed penuria mulierum hominis aeta-
tem duratura magnitudo erat, quippe quibus nec domi spes
2 prolis nec cum finitimis conubia essent. Tum ex consilio pa-
trum Romulus legatos circa vicinas gentes misit, qui societa-
3 tem conubiumque novo populo peterent: urbes quoque, ut ce-
tera, ex infimo nasci; dein, quas sua virtus ac dii iuvent, mag-
4 nas opes sibi magnumque nomen facere. Satis scire origini
Romanae et deos affuisse et non defuturam virtutem. Proinde
ne gravarentur homines cum hominibus sanguinem ac genus
5 miscere. Nusquam benigne legatio audita est: adeo simul
spernebant, simul tantam in medio crescentem molem sibi ac
posteris suis metuebant; ac plerisque rogitantibus dimissi, ec-
quod feminis quoque asylum aperuissent: id enim demum
6 compar conubium fore. Aegre id Romana pubes passa, et
haud dubie ad vim spectare res coepit.

Cui tempus locumque aptum ut daret Romulus, aegritudi-
nem animi dissimulans, ludos ex industria parat Neptuno Eque-
7 stri sollemnis; Consualia vocat. Indici deinde finitimis specta-
culum iubet; quantoque apparatu tum sciebant aut poterant,
8 concelebrant, ut rem claram exspectatamque facerent. Multi
mortales convenere, studio etiam videndae novae urbis, maxi-
me proximi quique, Caeninenses, Crustumini, Antemnates; iam
Sabinorum omnis multitudo cum liberis ac coniugibus venit.
9 Invitati hospitaliter per domos cum situm moeniaque et fre-
quentem tectis urbem vidissent, mirantur tam brevi rem Ro-
10 manam crevisse. Ubi spectaculi tempus venit, deditaeque eo
mentes cum oculis erant, tum ex composito orta vis, signoque
11 dato iuventus Romana ad rapiendas virgines discurrit. Magna
pars forte, in quem quaeque inciderat, raptae; quasdam, forma
excellentes, primoribus patrum destinatas, ex plebe homines,
12 quibus datum negotium erat, domos deferebant. Unam, lon-
ge ante alias specie ac pulchritudine insignem, a globo Talassii
cuiusdam raptam ferunt multisque sciscitantibus, cuinam eam
ferrent, identidem, ne quis violaret, Talassio ferri clamitatum:
13 inde nuptialem hanc vocem factam. Turbato per metum lu-
dicro, maesti parentes virginum profugiunt, incusantes violati
hospitii scelus deumque invocantes, cuius ad sollemne ludos-

que per fas ac fidem decepti venissent. Nec raptis aut spes de 14
se melior aut indignatio est minor. Sed ipse Romulus circum-
ibat docebatque patrum id superbia factum, qui conubium fi-
nitimis negassent. Illas tamen in matrimonio, in societate
fortunarum omnium civitatisque et, quo nihil carius humano 15
generi sit, liberum fore. Mollirent modo iras et, quibus fors
corpora dedisset, darent animos. Saepe ex iniuria postmodum
gratiam ortam, eoque melioribus usuras viris, quod annisurus
pro se quisque sit, ut, cum suam vicem functus officio sit,
parentium etiam patriaeque expleat desiderium. Accedebant 16
blanditiae virorum, factum purgantium cupiditate atque amore,
quae maxime ad muliebre ingenium efficaces preces sunt.

Iam admodum mitigati animi raptis erant. At raptarum **10.** 1
parentes tum maxime sordida veste lacrimisque et querelis ci-
vitates concitabant. Nec domi tantum indignationes contine-
bant, sed congregabantur undique ad Titum Tatium, regem Sa-
binorum, et legationes eo, quod maximum Tatii nomen in iis
regionibus erat, conveniebant. Caeninenses Crustuminique et 2
Antemnates erant, ad quos eius iniuriae pars pertinebat. Lente
agere his Tatius Sabinique visi sunt; ipsi inter se tres populi
communiter bellum parant. Ne Crustumini quidem atque An- 3
temnates pro ardore iraque Caeninensium satis se impigre mo-
vent: ita per se ipsum nomen Caeninum in agrum Romanum
impetum facit. Sed effuse vastantibus fit obvius cum exercitu 4
Romulus, levique certamine docet vanam sine viribus iram
esse. Exercitum fundit fugatque, fusum persequitur; regem
in proelio obtruncat et spoliat; duce hostium occiso, urbem
primo impetu capit.

Inde, exercitu victore reducto, ipse, cum factis vir magni- 5
ficus tum factorum ostentator haud minor, spolia ducis hos-
tium caesi, suspensa fabricato ad id apte ferculo, gerens, in
Capitolium escendit, ibique ea cum ad quercum pastoribus
sacram deposuisset, simul cum dono designavit templo Iovis
finis cognomenque addidit deo. «Iuppiter Feretri», inquit, 6
«haec tibi victor Romulus rex regia arma fero, templumque
«his regionibus, quas modo animo metatus sum, dedico sedem
«opimis spoliis, quae regibus ducibusque hostium caesis,
«me auctorem sequentes, posteri ferent.» Haec templi est 7
origo, quod primum omnium Romae sacratum est.

Ita deinde diis visum, nec irritam conditoris templi vocem esse, qua laturos eo spolia posteros nuncupavit, nec multitudine compotum eius doni vulgari laudem. Bina postea inter tot annos, tot bella opima parta sunt spolia: adeo rara eius fortuna decoris fuit.

1 11. Dum ea ibi Romani gerunt, Antemnatium exercitus per
occasionem ac solitudinem hostiliter in fines Romanos incur-
sionem facit. Raptim et ad hos Romana legio ducta palatos
2 in agris oppressit. Fusi igitur primo impetu et clamore hos-
tes, oppidum captum; duplicique victoria ovantem Romulum
Hersilia coniunx, precibus raptarum fatigata, orat, ut paren-
tibus earum det veniam et in civitatem accipiat: ita rem coa-
3 lescere concordia posse. Facile impetratum. Inde contra Crus-
tuminos profectus, bellum inferentes. Ibi minus etiam, quod
4 alienis cladibus ceciderant animi, certaminis fuit. Utroque
coloniae missae; plures inventi, qui propter ubertatem terrae
in Crustuminum nomina darent. Et Romam inde frequenter
migratum est, a parentibus maxime ac propinquis raptarum.

5 Novissimum ab Sabinis bellum ortum, multoque id maxi-
mum fuit: nihil enim per iram aut cupiditatem actum est, nec
6 ostenderunt bellum prius quam intulerunt. Consilio etiam
additus dolus. Spurius Tarpeius Romanae praeerat arci. Hu-
ius filiam virginem auro corrumpit Tatius, ut armatos in ar-
cem accipiat — aquam forte ea tum sacris extra moenia pe-
7 titum ierat —; accepti obrutam armis necavere, seu ut vi capta
potius arx videretur, seu prodendi exempli causa, ne quid
8 usquam fidum proditori esset. Additur fabula, quod vulgo Sa-
bini aureas armillas magni ponderis bracchio laevo gemmatos-
que magna specie anulos habuerint, pepigisse eam, quod in
sinistris manibus haberent; eo scuta illi pro aureis donis con-
9 gesta. Sunt qui eam ex pacto tradendi, quod in sinistris ma-
nibus esset, derecto arma petisse dicant, et fraude visam agere
sua ipsam peremptam mercede.

1 12. Tenuere tamen arcem Sabini, atque inde postero die, cum
Romanus exercitus instructus, quod inter Palatinum Capitoli-
numque collem campi est, complesset, non prius descenderunt
in aequum, quam, ira et cupiditate recuperandae arcis stimu-
2 lante animos, in adversum Romani subiere. Principes utrim-
que pugnam ciebant: ab Sabinis Mettius Curtius, ab Romanis

Hostius Hostilius. Hic rem Romanam iniquo loco ad prima
signa animo atque audacia sustinebat. Ut Hostius cecidit, con- 3
festim Romana inclinatur acies, fusaque est ad veterem por-
tam Palatii. Romulus et ipse turba fugientium actus, arma
ad caelum tollens, «Iuppiter, tuis», inquit, «iussus avibus hic in 4
«Palatio prima urbi fundamenta ieci. Arcem iam scelere emp-
«tam Sabini habent; inde huc armati, superata media valle,
«tendunt. At tu, pater deum hominumque, hinc saltem arce 5
«hostes, deme terrorem Romanis fugamque foedam siste. Hic 6
«ego tibi templum Statori Iovi, quod monumentum sit posteris
«tua praesenti ope servatam urbem esse, voveo.» Haec pre- 7
catus, velut si sensisset auditas preces, «Hinc», inquit, «Ro-
«mani, Iuppiter optimus maximus resistere atque iterare pug-
«nam iubet.» Restitere Romani, tamquam caelesti voce iussi:
ipse ad primores Romulus provolat. Mettius Curtius ab Sa- 8
binis princeps ab arce decucurrerat et effusos egerat Romanos
toto quantum foro spatium est, nec procul iam a porta Palatii
erat, clamitans: «Vicimus perfidos hospites, imbelles hostes. Iam
«sciunt longe aliud esse virgines rapere, aliud pugnare cum
«viris.» In eum haec gloriantem cum globo ferocissimorum iu- 9
venum Romulus impetum facit. Ex equo tum forte Mettius
pugnabat; eo pelli facilius fuit. Pulsum Romani persequuntur,
et alia Romana acies, audacia regis accensa, fundit Sabinos.
Mettius in paludem sese, strepitu sequentium trepidante equo, 10
coniecit; averteratque ea res etiam Sabinos tanti periculo viri.
Et ille quidem, annuentibus ac vocantibus suis, favore multo-
rum addito animo, evadit: Romani Sabinique in media con-
valle duorum montium redintegrant proelium; sed res Romana
erat superior.

Tum Sabinae mulieres, quarum ex iniuria bellum ortum 13. 1
erat, crinibus passis scissaque veste, victo malis muliebri pa-
vore, ausae se inter tela volantia inferre, ex transverso impetu
facto, dirimere infestas acies, dirimere iras, hinc patres hinc 2
viros orantes, ne se sanguine nefando soceri generique resper-
gerent, ne parricidio macularent partus suos, nepotum illi, hi
liberum progeniem. «Si affinitatis inter vos, si conubii piget, 3
«in nos vertite iras. Nos causa belli, nos vulnerum ac caedium
«viris ac parentibus sumus. Melius peribimus quam sine alte-
«ris vestrum viduae aut orbae vivemus.» Movet res cum mul- 4

titudinem tum duces. Silentium et repentina fit quies; inde ad foedus faciendum duces prodeunt, nec pacem modo, sed civitatem unam ex duabus faciunt, regnum consociant, impe-
5 rium omne conferunt Romam. Ita geminata urbe, ut Sabinis tamen aliquid daretur, Quirites a Curibus appellati. Monumentum eius pugnae, ubi primum ex profunda emersus palude equus Curtium in vado statuit, Curtium lacum appellarunt.

III. ROMULO CHARAKTERISTIKA IR MIRTIS.

6 15. Haec ferme, Romulo regnante, domi militiaeque gesta, quorum nihil absonum fidei divinae originis divinitatisque post mortem creditae fuit, non animus in regno avito recuperando, non condendae urbis consilium, non bello ac pace firmandae.
7 Ab illo enim profecto viribus datis tantum valuit, ut in qua-
8 draginta deinde annos tutam pacem haberet. Multitudini tamen gratior fuit quam patribus, longe ante alios acceptissimus militum animis: trecentosque armatos ad custodiam corporis, quos Celeres appellavit, non in bello solum, sed etiam in pace habuit.

1 16. His immortalibus editis operibus, cum ad exercitum recensendum contionem in campo ad Caprae paludem haberet, subito coorta tempestas cum magno fragore tonitribusque tam denso regem operuit nimbo, ut conspectum eius contioni abstu-
2 lerit. Nec deinde in terris Romulus fuit. Romana pubes, sedato tandem pavore, postquam ex tam turbido die serena et tranquilla lux rediit, ubi vacuam sedem regiam vidit, etsi satis credebat patribus, qui proximi steterant, sublimem raptum procella, tamen, velut orbitatis metu icta, maestum aliquamdiu
3 silentium obtinuit. Deinde, a paucis initio facto, deum deo natum, regem parentemque urbis Romanae salvere universi Romulum iubent; pacem precibus exposcunt, uti volens propitius
4 suam semper sospitet progeniem. Fuisse credo tum quoque aliquos, qui discerptum regem patrum manibus taciti arguerent — manavit enim haec quoque, sed perobscura, fama—: illam alteram admiratio viri et pavor praesens nobilitavit.

IV. NUMA POMPILIJUS.

Inclita iustitia religioque ea tempestate Numae Pompili 18. 1
erat. Curibus Sabinis habitabat, consultissimus vir, ut in illa
quisquam esse aetate poterat, omnis divini atque humani iuris.
Auctorem doctrinae eius, quia non exstat alius, falso Samium 2
Pythagoram edunt, quem, Servio Tullio regnante Romae, cen-
tum amplius post annos, in ultima Italiae ora, circa Metapon-
tum Heracleamque et Crotona, iuvenum aemulantium studia
coetus habuisse constat. Ex quibus locis, etsi eiusdem aetatis 3
fuisset, quae fama in Sabinos? aut quo linguae commercio
quemquam ad cupiditatem discendi excivisset? quove praesidio
unus per tot gentes dissonas sermone moribusque pervenisset?
Suopte igitur ingenio temperatum animum virtutibus fuisse 4
opinor magis, instructumque non tam peregrinis artibus quam
disciplina tetrica ac tristi veterum Sabinorum, quo genere nul-
lum quondam incorruptius fuit.

Audito nomine Numae, patres Romani, quamquam inclinari 5
opes ad Sabinos, rege inde sumpto, videbantur, tamen neque
se quisquam nec factionis suae alium nec denique patrum aut
civium quemquam praeferre illi viro ausi, ad unum omnes Nu-
mae Pompilio regnum deferendum decernunt. Accitus, sicut 6
Romulus augurato urbe condenda regnum adeptus est, de se
quoque deos consuli iussit. Inde ab augure, cui deinde hono-
ris ergo publicum id perpetuumque sacerdotium fuit, deductus 7
in arcem, in lapide ad meridiem versus consedit. Augur ad
laevam eius, capite velato, sedem cepit, dextra manu baculum
sine nodo aduncum tenens, quem lituum appellarunt. Inde ubi,
prospectu in urbem agrumque capto, deos precatus, regiones
ab oriente ad occasum determinavit, dextras ad meridiem par-
tes, laevas ad septentrionem esse dixit; signum contra, quoad 8
longissime conspectum oculi ferebant, animo finivit; tum lituo
in laevam manum translato, dextra in caput Numae imposita, 9
precatus ita est: «Iuppiter pater, si est fas hunc Numam Pom-
«pilium, cuius ego caput teneo, regem Romae esse, uti tu signa
«nobis certa adclarassis inter eos fines, quos feci.» Tum per- 10
egit verbis auspicia, quae mitti vellet; quibus missis, declaratus
rex Numa de templo descendit.

Qui, regno ita potitus, urbem novam, conditam vi et armis, 19. 1
iure eam legibusque ac moribus de integro condere parat.

2 Quibus cum inter bella assuescere videret non posse, quippe
efferari militia animos, mitigandum ferocem populum armorum
desuetudine ratus, Ianum ad infimum Argiletum indicem pacis
bellique fecit, apertus ut in armis esse civitatem, clausus paca-
3 tos circa omnes populos significaret. Bis deinde post Numae
regnum clausus fuit, semel T. Manlio consule post Punicum
primum perfectum bellum, iterum, quod nostrae aetati dii dede-
runt ut videremus, post bellum Actiacum, ab imperatore Cae-
4 sare Augusto pace terra marique parta. Clauso eo, cum omnium
circa finitimorum societate ac foederibus iunxisset animos, posi-
tis externorum periculorum curis ne luxuriarent otio animi,
quos metus hostium disciplinaque militaris continuerat, om-
nium primum rem ad multitudinem imperitam et illis saeculis
rudem efficacissimam, deorum metum iniciendum ratus est.
5 Qui cum descendere ad animos sine aliquo commento miraculi
non posset, simulat sibi cum dea Egeria congressus nocturnos
esse; eius se monitu, quae acceptissima diis essent, sacra insti-
tuere, sacerdotes suos cuique deorum praeficere.

6 Atque omnium primum ad cursus lunae in duodecim men-
ses discribit annum; quem, quia tricenos dies singulis mensibus
luna non explet, desuntque dies solido anno, qui solstitiali cir-
cumagitur orbe, intercalariis mensibus interponendis ita dis-
pensavit, ut vicesimo anno ad metam eandem solis, unde orsi
7 essent, plenis omnium annorum spatiis, dies congruerent. Idem
nefastos dies fastosque fecit, quia aliquando nihil cum populo
agi utile futurum erat.

1 **20.** Tum sacerdotibus creandis animum adiecit, quamquam ipse
plurima sacra obibat, ea maxime, quae nunc ad Dialem flami-
2 nem pertinent. Sed quia in civitate bellicosa plures Romuli
quam Numae similes reges putabat fore, iturosque ipsos ad
bella, ne sacra regiae vicis desererentur, flaminem Iovi assi-
duum sacerdotem creavit insignique eum veste et curuli regia
sella adornavit. Huic duos flamines adiecit, Marti unum, alte-
3 rum Quirino; virginesque Vestae legit, Alba oriundum sacerdo-
tium et genti conditoris haud alienum. Iis, ut assiduae templi
antistites essent, stipendium de publico statuit, virginitate ali-
4 isque caerimoniis venerabiles ac sanctas fecit. Salios item duo-
decim Marti Gradivo legit tunicaeque pictae insigne dedit et
super tunicam aëneum pectori tegumen, caelestiaque arma,

quae ancilia appellantur, ferre ac per urbem ire canentes carmina cum tripudiis sollemnique saltatu iussit.

Pontificem deinde Numam Marcium, Marci filium, ex pa- 5
tribus legit eique sacra omnia exscripta exsignataque attribuit,
quibus hostiis, quibus diebus, ad quae templa sacra fierent, at-
que unde in eos sumptus pecunia erogaretur. Cetera quoque 6
omnia publica privataque sacra pontificis scitis subiecit, ut
esset, quo consultum plebes veniret, ne quid divini iuris negle-
gendo patrios ritus peregrinosque asciscendo turbaretur.

TITI LIVI

AB URBE CONDITA

LIBER XXI

I. BARKIDAI ISPANIJOJE.

1 1. In parte operis mei licet mihi praefari, quod in prin-
cipio summae totius professi plerique sunt rerum scriptores,
bellum maxime omnium memorabile, quae unquam gesta sint,
me scripturum, quod Hannibale duce Carthaginienses cum po-
2 pulo Romano gessere. Nam neque validiores opibus ullae inter
se civitates gentesque contulerunt arma, neque his ipsis tan-
tum unquam virium aut roboris fuit, et haud ignotas belli artes
inter sese, sed expertas primo Punico conserebant bello, et
adeo varia fortuna belli ancepsque Mars fuit, ut propius peri-
3 culum fuerint, qui vicerunt. Odiis etiam prope maioribus cer-
tarunt quam viribus, Romanis indignantibus, quod victoribus
victi ultro inferrent arma, Poenis, quod superbe avareque cre-
4 derent imperitatum victis esse. Fama est etiam Hannibalem
annorum ferme novem, pueriliter blandientem patri Hamilcari,
ut duceretur in Hispaniam, cum perfecto Africo bello exerci-
tum eo traiecturus sacrificaret, altaribus admotum tactis sacris
iure iurando adactum se, cum primum posset, hostem fore po-
pulo Romano.

5 Angebant ingentis spiritus virum Sicilia Sardiniaque amis-
sae: nam et Siciliam nimis celeri desperatione rerum conces-
sam, et Sardiniam inter motum Africae fraude Romanorum,
1 2. stipendio etiam insuper imposito, interceptam. His anxius cu-
ris ita se Africo bello, quod fuit sub recentem Romanam pacem,
per quinque annos, ita deinde novem annis in Hispania augendo
2 Punico imperio gessit, ut appareret maius eum, quam quod
gereret, agitare in animo bellum, et, si diutius vixisset, Ha-
milcare duce Poenos arma Italiae illaturos fuisse, quae Hanni-

balis ductu intulerunt. Mors Hamilcaris peropportuna et pueri- 3
tia Hannibalis distulerunt bellum.

Medius Hasdrubal inter patrem ac filium octo ferme annos
imperium obtinuit, flore aetatis, uti ferunt, primo Hamilcari
conciliatus, gener inde ob aliam indolem profecto animi ascitus 4
et, quia gener erat, factionis Barcinae opibus, quae apud mili-
tes plebemque plus quam modicae erant, haud sine voluntate
principum in imperio positus. Is plura consilio, quam vi ge- 5
rens, hospitiis magis regulorum conciliandisque per amicitiam
principum novis gentibus, quam bello aut armis rem Cartha-
giniensem auxit. Ceterum nihilo ei pax tutior fuit: barbarus 6
eum quidam palam ob iram interfecti ab eo domini obtrunca-
vit; comprensusque ab circumstantibus haud alio, quam si
evasisset, vultu, tormentis quoque cum laceraretur, eo fuit ha-
bitu oris, ut, superante laetitia dolores, ridentis etiam speciem
praebuerit.

Cum hoc Hasdrubale, quia mirae artis in sollicitandis 7
gentibus imperioque suo iungendis fuerat, foedus renovaverat
populus Romanus, ut finis utriusque imperii esset amnis Hi-
berus, Saguntinisque mediis inter imperia duorum populorum
libertas servaretur.

In Hasdrubalis locum haud dubia res fuit, quin praero- 3. 1
gativam militarem, qua extemplo iuvenis Hannibal in praeto-
rium delatus imperatorque ingenti omnium clamore atque
assensu appellatus erat, favor plebis sequeretur.

Hunc vixdum puberem Hasdrubal litteris ad se accersierat, 2
actaque res etiam in senatu fuerat. Barcinis nitentibus, ut
assuesceret militiae Hannibal atque in paternas succederet opes,
Hanno, alterius factionis princeps, «Et aequum postulare vide- 3
«tur,» inquit, «Hasdrubal, et ego tamen non censeo, quod
«petit, tribuendum.» Cum admiratione tam ancipitis sententiae 4
in se omnes convertisset, «Florem aetatis,» inquit, «Hasdrubal,
«quem ipse patri Hannibalis fruendum praebuit, iusto iure
«eum a filio repeti censet; nos tamen minime decet iuventutem
«nostram pro militari rudimento assuefacere libidini prae-
«torum. — An hoc timemus, ne Hamilcaris filius nimis sero 5
«imperia immodica et regni paterni speciem videat, et, cuius
«regis genero hereditarii sint relicti exercitus nostri, eius filio
«parum mature serviamus? Ego istum iuvenem domi tenendum, 6

«sub legibus, sub magistratibus docendum vivere aequo iure
«cum ceteris censeo, ne quandoque parvus hic ignis incendium
«ingens exsuscitet.»

1 4. Pauci ac ferme optimus quisque Hannoni assentiebantur;
sed, ut plerumque fit, maior pars meliorem vicit.
Missus Hannibal in Hispaniam primo statim adventu om-
2 nem exercitum in se convertit. Hamilcarem iuvenem reddi-
tum sibi veteres milites credere; eundem vigorem in vultu
vimque in oculis, habitum oris lineamentaque intueri. Dein
brevi effecit, ut pater in se minimum momentum ad favorem
3 conciliandum esset. Nunquam ingenium idem ad res diver-
sissimas, parendum atque imperandum, habilius fuit; itaque
haud facile discerneres, utrum imperatori an exercitui carior
4 esset: neque Hasdrubal alium quemquam praeficere malle,
ubi quid fortiter ac strenue agendum esset, neque milites
5 alio duce plus confidere aut audere. Plurimum audaciae ad
pericula capessenda, plurimum consilii inter ipsa pericula
erat; nullo labore aut corpus fatigari, aut animus vinci pote-
6 rat. Caloris ac frigoris patientia par; cibi potionisque desiderio
naturali, non voluptate modus finitus; vigiliarum somnique nec
7 die nec nocte discriminata tempora: id, quod gerendis rebus
superesset, quieti datum; ea neque molli strato, neque silentio
accersita; multi saepe militari sagulo opertum humi iacentem
8 inter custodias stationesque militum conspexerunt. Vestitus
nihil inter aequales excellens; arma atque equi conspicieban-
tur. Equitum peditumque idem longe primus erat: princeps in
9 proelium ibat, ultimus conserto proelio excedebat. — Has tan-
tas viri virtutes ingentia vitia aequabant: inhumana crudelitas,
perfidia plus quam Punica, nihil veri, nihil sancti, nullus deūm
10 metus, nullum ius iurandum, nulla religio. Cum hac indole
virtutum atque vitiorum triennio sub Hasdrubale imperatore
meruit, nulla re, quae agenda videndaque magno futuro duci
esset, praetermissa.

1 5. Ceterum ex quo die dux est declaratus, velut Italia ei
2 provincia decreta bellumque Romanum mandatum esset, nihil
prolatandum ratus, ne se quoque, ut patrem Hamilcarem, deinde
Hasdrubalem, cunctantem casus aliquis opprimeret, Saguntinis
3 inferre bellum statuit. Quibus oppugnandis quia haud dubie
Romana arma movebantur, in Olcadum prius fines — ultra
Hiberum ea gens in parte magis, quam in dicione Carthagi-

niensium erat — induxit exercitum, ut non petisse Saguntinos,
sed rerum serie, finitimis domitis gentibus, iungendoque tractus
ad id bellum videri posset. Cartalam urbem opulentam, caput 4
gentis eius, expugnat diripitque; quo metu perculsae minores
civitates stipendio imposito imperium accepere. Victor exercitus
opulentusque praeda Carthaginem Novam in hiberna est de-
ductus.

Ibi large partiendo praedam stipendioque praeterito cum 5
fide exsolvendo cunctis civium sociorumque animis in se fir-
matis, vere primo in Vaccaeos promotum bellum. Hermandica 6
et Arbocala, eorum urbes, vi captae, Arbocala et virtute et mul-
titudine oppidanorum diu defensa.

Et iam omnia trans Hiberum praeter Saguntinos Cartha- 7
giniensium erat.

II. SAGUNTAS.

Cum Saguntinis bellum nondum erat; ceterum iam belli 6. 1
causa certamina cum finitimis serebantur, maxime Turdetanis.
Quibus cum pacis arbiter adesset idem, qui litis erat sator, nec 2
certamen iuris, sed vim quaeri appareret, legati a Saguntinis
Romam missi auxilium ad bellum iam haud dubie imminens
orantes.

Consules tunc Romae erant P. Cornelius Scipio et Tib. Sem- 3
pronius Longus; qui cum, legatis in senatum introductis, de
re publica retulissent, placuissetque mitti legatos in Hispaniam
ad res sociorum inspiciendas, quibus si videretur digna causa, 4
et Hannibali denuntiarent, ut ab Saguntinis, sociis populi Ro-
mani, abstineret, et Carthaginem in Africam traicerent ac so-
corium populi Romani querimonias deferrent, — hac legatione 5
decreta necdum missa, omnium spe celerius Saguntum oppug-
nari allatum est. Tunc relata de integro res ad senatum, et
alii provincias consulibus Hispaniam atque Africam decernen- 6
tes terra marique rem gerendam censebant, alii totum in His-
paniam Hannibalemque intendebant bellum; erant, qui non 7
temere movendam rem tantam exspectandosque ex Hispania
legatos censerent. Haec sententia, quae tutissima videbatur, 8
vicit, legatique eo maturius missi P. Valerius Flaccus et Q.
Baebius Tamphilus Saguntum ad Hannibalem atque inde Car-

thaginem, si non absisteretur bello, ad ducem ipsum in poenam
foederis rupti deposcendum.

1 **7.** Dum ea Romani parant consultantque, iam Saguntum
2 summa vi oppugnabatur. Civitas ea longe opulentissima ultra
Hiberum fuit, sita passus mille ferme a mari. Oriundi a Za-
cyntho insula dicuntur, mixtique etiam ab Ardea Rutulorum
3 quidam generis; ceterum in tantas brevi creverant opes seu
maritimis, seu terrestribus fructibus, seu multitudinis incre-
mento, seu disciplinae sanctitate, qua fidem socialem usque
ad perniciem suam coluerunt.

4 Hannibal infesto exercitu ingressus fines, pervastatis pas-
5 sim agris, urbem tripertito aggreditur. Angulus muri erat in
planiorem patentioremque, quam cetera circa, vallem vergens;
adversus eum vineas agere instituit, per quas aries moenibus
6 admoveri posset. Sed ut locus procul muro satis aequus agen-
dis vineis fuit, ita haudquaquam prospere, postquam ad effec-
7 tum operis ventum est, coeptis succedebat. Et turris ingens
imminebat, et murus, ut in suspecto loco, supra ceterae modum
altitudinis emunitus erat, et iuventus delecta, ubi plurimum
8 periculi ac timoris ostendebatur, ibi vi maiore obsistebant. Ac
primo missilibus summovere hostem nec quicquam satis tutum
munientibus pati; deinde iam non pro moenibus modo atque
turri tela micare, sed ad erumpendum etiam in stationes ope-
9 raque hostium animus erat; quibus tumultuariis certaminibus
10 haud ferme plures Saguntini cadebant, quam Poeni. Ut vero
Hannibal ipse, dum murum incautius subit, adversum femur
tragula graviter ictus cecidit, tanta circa fuga ac trepidatio
fuit, ut non multum abesset, quin opera ac vineae desererentur.

1 **8.** Obsidio deinde per paucos dies magis quam oppugnatio
fuit, dum vulnus ducis curaretur. Per quod tempus ut quies
certaminum erat, ita ab apparatu operum ac munitionum nihil
2 cessatum. Itaque acrius de integro coortum est bellum, pluri-
busque partibus, vix accipientibus quibusdam opera locis, vi-
3 neae coeptae agi admoverique aries. Abundabat multitudine
hominum Poenus: ad centum quinquaginta milia habuisse in
4 armis satis creditur; oppidani, ad omnia tuenda atque obeunda
multifariam distineri coepti, non sufficiebant.

5 Itaque iam feriebantur arietibus muri, quassataeque mul-
tae partes erant; una continentibus ruinis nudaverat urbem;

tres deinceps turres quantumque inter eas muri erat cum fragore ingenti prociderant. Captum oppidum ea ruina crediderant 6
Poeni; qua, velut si pariter utrosque murus texisset, ita utrimque in pugnam procursum est. Nihil tumultuariae pugnae simile 7
erat, quales in oppugnationibus urbium per occasionem partis alterius conseri solent, sed iustae acies velut patenti campo inter ruinas muri tectaque urbis modico distantia intervallo constiterant. Hinc spes, hinc desperatio animos irritat, Poeno cepisse 8
iam se urbem, si paulum adnitatur, credente, Saguntinis pro nudata moenibus patria corpora opponentibus, nec ullo pedem referente, ne in relictum a se locum hostem immitteret. Itaque 9
quo acrius et conferti magis utrimque pugnabant, eo plures vulnerabantur, nulla inter arma corporaque vano intercidente telo.

Falarica erat Saguntinis missile telum hastili abiegno et 10
cetera tereti praeterquam ad extremum, unde ferrum exstabat; id, sicut in pilo, quadratum stuppa circumligabant linebantque pice; ferrum autem tres longum habebat pedes, ut cum armis 11
transfigere corpus posset. Sed id maxime, etiam si haesisset in scuto nec penetrasset in corpus, pavorem faciebat, quod, 12
cum medium accensum mitteretur conceptumque ipso motu multo maiorem ignem ferret, arma omitti cogebat, nudumque militem ad insequentes ictus praebebat.

Cum diu anceps fuisset certamen et Saguntinis, quia prae- 9. 1
ter spem resisterent, crevissent animi, Poenus, quia non vicisset, pro victo esset, clamorem repente oppidani tollunt hostemque in ruinas muri expellunt, inde impeditum trepidantemque 2
exturbant, postremo fusum fugatumque in castra redigunt.

Interim ab Roma legatos venisse nuntiatum est; quibus 3
obviam ad mare missi ab Hannibale, qui dicerent nec tuto eos adituros inter tot tam effrenatarum gentium arma, nec Hannibali in tanto discrimine rerum operae esse legationes audire. Apparebat non admissos protinus Carthaginem ituros. 4
Litteras igitur nuntiosque ad principes factionis Barcinae praemittit, ut praepararent suorum animos, ne quid pars altera gratificari populo Romano posset.

Itaque, praeterquam quod admissi auditique sunt, ea quo- 10. 1
que vana atque irrita legatio fuit. Hanno unus adversus se- 2
natum causam foederis magno silentio — propter auctoritatem

3 suam — audientium egit, per deos foederum arbitros ac testes
senatum obtestans, ne Romanum cum Saguntino suscitarent
bellum: monuisse, praedixisse se, ne Hamilcaris progeniem ad
exercitum mitterent. Non manes, non stirpem eius conquies-
cere viri, nec unquam, donec sanguinis nominisque Barcini
4 quisquam supersit, quietura Romana foedera. «Iuvenem flag-
«rantem cupidine regni viamque unam ad id cernentem, si
«ex bellis bella serendo succinctus armis legionibusque vivat,
«velut materiam igni praebentes ad exercitus misistis; aluistis
5 «ergo hoc incendium, quo nunc ardetis. — Saguntum vestri
«circumsedent exercitus, unde arcentur foedere; mox Cartha-
«ginem circumsedebunt Romanae legiones ducibus iisdem diis,
6 «per quos priore bello rupta foedera sunt ulti. Utrum hostem,
«an vos, an fortunam utriusque populi ignoratis? — Legatos
«ab sociis et pro sociis venientes bonus imperator vester in
«castra non admisit, ius gentium sustulit; hi tamen, unde ne
«hostium quidem legati arcentur, pulsi ad nos venerunt. Res
«ex foedere repetunt; ut publica fraus absit, auctorem culpae
7 «ut reum criminis deposcunt. Quo lenius agunt, segnius in-
«cipiunt, eo, cum coeperint, vereor ne perseverantius saeviant.
«— Aegates insulas Erycemque ante oculos proponite, quae
8 «terra marique per quattuor et viginti annos passi sitis. Nec
«puer hic dux erat, sed pater ipse Hamilcar, Mars alter, ut
«isti volunt. Sed Tarento, id est Italia, non abstinueramus ex
9 «foedere, sicut nunc Sagunto non abstinemus. Vicerunt ergo
«dii homines, et id, de quo verbis ambigebatur, uter populus
«foedus rupisset, eventus belli velut aequus iudex, unde ius
10 «stabat, ei victoriam dedit. Carthagini nunc Hannibal vineas
«turresque admovet, Carthaginis moenia quatit ariete: Sagunti
«ruinae — falsus utinam vates sim! — nostris capitibus inci-
«dent, susceptumque cum Saguntinis bellum habendum cum
11 «Romanis est. — „Dedemus ergo Hannibalem?“ dicet aliquis.
«Scio meam levem esse in eo auctoritatem propter paternas
«inimicitias. Sed et Hamilcarem eo perisse laetatus sum, quod,
«si ille viveret, bellum iam haberemus cum Romanis, et hunc
«iuvenem tamquam Furiam facemque huius belli odi ac de-
12 «testor; nec dedendum solum ad piaculum rupti foederis, sed,
«si nemo deposcat, devehendum in ultimas maris terrarumque
«oras, ablegandum eo, unde nec ad nos nomen famaque

eius accidere, neque ille sollicitare quietae civitatis statum
«possit.

«Ego ita censeo: legatos extemplo Romam mittendos, qui 13
«senatui satisfaciant; alios, qui Hannibali nuntient, ut exerci-
«tum ab Sagunto abducat, ipsumque Hannibalem ex foedere
«Romanis dedant; tertiam legationem ad res Saguntinis redden-
«das decerno.»

Cum Hanno perorasset, nemini omnium certare oratione 11. 1
cum eo necesse fuit — adeo prope omnis senatus Hannibalis
erat — infestiusque locutum arguebant Hannonem quam Flac-
cum Valerium legatum Romanum. Responsum inde legatis 2
Romanis est bellum ortum ab Saguntinis, non ab Hannibale
esse; populum Romanum iniuste facere, si Saguntinos vetustis-
simae Carthaginiensium societati praeponat.

Dum Romani tempus terunt legationibus mittendis, Han- 3
nibal quia fessum militem proeliis operibusque habebat, pauco-
rum iis dierum quietem dedit, stationibus ad custodiam vinea-
rum aliorumque operum dispositis. Interim animos eorum
nunc ira in hostes stimulando, nunc spe praemiorum accendit.
Ut vero pro contione praedam captae urbis edixit militum 4
fore, adeo accensi omnes sunt, ut, si extemplo signum datum
esset, nulla vi resisti videretur posse. Saguntini ut a proeliis 5
quietem habuerant, nec lacessentes nec lacessiti per aliquot
dies, ita non nocte, non die unquam cessaverant ab opere, ut
novum murum ab ea parte, qua patefactum oppidum ruinis
erat, reficerent.

Inde oppugnatio eos aliquanto atrocior quam ante adorta 6
est nec, qua primum aut potissimum parte ferrent opem, cum
omnia variis clamoribus streperent, satis scire poterant. Ipse 7
Hannibal, qua turris mobilis omnia munimenta urbis superans
altitudine agebatur, hortator aderat. Quae cum admota, cata-
pultis ballistisque per omnia tabulata dispositis, muros defen-
soribus nudasset, tum Hannibal occasionem ratus quingentos 8
ferme Afros cum dolabris ad subruendum ab imo murum
mittit. Nec erat difficile opus, quod caementa non calce
durata erant, sed interlita luto structurae antiquae genere.
Itaque latius, quam qua caederetur, ruebat, perque patentia 9
ruinis agmina armatorum in urbem vadebant. Locum quoque 10
editum capiunt, collatisque eo catapultis ballistisque, ut cas-

tellum in ipsa urbe velut arcem imminentem haberent, muro circumdant.

Et Saguntini murum interiorem ab nondum capta parte
11 urbis ducunt. Utrimque summa vi et muniunt et pugnant; sed
interiora tuendo minorem in dies urbem Saguntini faciunt.
12 Simul crescit inopia omnium longa obsidione et minuitur ex-
spectatio externae opis, cum tam procul Romani, unica spes,
13 circa omnia hostium essent. Paulisper tamen affectos animos
recrevit repentina profectio Hannibalis in Oretanos Carpetanosque, qui duo populi, dilectus acerbitate consternati, retentis conquisitoribus metum defectionis cum praebuissent, oppressi celeritate Hannibalis omiserunt mota arma.

1 **12.** Nec Sagunti oppugnatio segnior erat, Maharbale Himilconis
filio — eum praefecerat Hannibal — ita impigre rem agente,
2 ut ducem abesse nec cives nec hostes sentirent. Is et proelia
aliquot secunda fecit, et tribus arietibus aliquantum muri
discussit, strataque omnia recentibus ruinis advenienti Hanni-
3 bali ostendit. Itaque ad ipsam arcem extemplo ductus exercitus,
atroxque proelium cum multorum utrimque caede initum, et
pars arcis capta est.

Temptata deinde per duos est exigua pacis spes, Alconem
4 Saguntinum et Alorcum Hispanum. Alco insciis Saguntinis,
precibus aliquid moturum ratus, cum ad Hannibalem noctu
transisset, postquam nihil lacrimae movebant condicionesque
tristes ut ab irato et victore ferebantur, transfuga ex oratore
factus apud hostem mansit, moriturum affirmans, qui sub
5 condicionibus iis de pace ageret. Postulabatur autem, redde-
rent res Turdetanis, traditoque omni auro atque argento
egressi urbe cum singulis vestimentis ibi habitarent, ubi Poe-
6 nus iussisset. Has pacis leges abnuente Alcone accepturos
Saguntinos, Alorcus, vinci animos, ubi alia vincantur, affir-
mans, se pacis eius interpretem fore pollicetur. Erat autem
tum miles Hannibalis, ceterum publice Saguntinis amicus atque
7 hospes. Tradito palam telo custodibus hostium, transgressus
munimenta ad praetorem Saguntinum — et ipse ita iubebat —
8 est deductus. Quo cum extemplo concursus omnis generis
hominum esset factus, summota cetera multitudine senatus
Alorco datus est, cuius talis oratio fuit:

1 **13.** «Si civis vester Alco, sicut ad pacem petendam ad Hanni-
«balem venit, ita pacis condiciones ab Hannibale ad vos retu-

«lisset, supervacaneum hoc mihi fuisset iter, quo nec orator
«Hannibalis, nec transfuga ad vos venissem. Nunc, cum ille 2
«aut vestra aut sua culpa manserit apud hostem — sua, si
«metum simulavit, vestra, si periculum est apud vos vera
«referentibus — ego, ne ignoraretis esse aliquas et salutis et
«pacis vobis condiciones, pro vetusto hospitio, quod mihi
«vobiscum est, ad vos veni. Vestra autem causa me nec ullius 3
«alterius loqui, quae loquor apud vos, vel ea fides sit, quod
«neque dum vestris viribus restitistis, neque dum auxilia ab
«Romanis sperastis, pacis unquam apud vos mentionem feci.
«Postquam nec ab Romanis vobis ulla est spes, nec vestra 4
«vos iam aut arma aut moenia satis defendunt, pacem affero
«ad vos magis necessariam quam aequam.

«Cuius ita aliqua spes est, si eam, quemadmodum ut victor 5
«fert Hannibal, sic vos ut victi audietis, et non id, quod
«adimitur, in damno, cum omnia victoris sint, sed quidquid
«relinquitur pro munere habituri estis. Urbem vobis, quam 6
«ex magna parte dirutam, captam fere totam habet, adimit,
«agros relinquit, locum assignaturus, in quo novum oppidum
«aedificetis. Aurum et argentum omne, publicum privatumque, 7
«ad se iubet deferri; corpora vestra, coniugum ac liberorum
«vestrorum servat inviolata, si inermes cum binis vestimentis
«velitis ab Sagunto exire.

«Haec victor hostis imperat; haec, quamquam sunt gravia 8
«atque acerba, fortuna vestra vobis suadet. Equidem haud
«despero, cum omnium potestas ei facta sit, aliquid ex his
«remissurum; sed vel haec patienda censeo potius, quam tru- 9
«cidari corpora vestra, rapi trahique ante ora vestra coniuges
«ac liberos belli iure sinatis.»

Ad haec audienda cum, circumfusa paulatim multitudine, 14. 1
permixtum senatui esset populi concilium, repente primores
secessione facta, priusquam responsum daretur, argentum au-
rumque omne, ex publico privatoque in forum collatum, in
ignem ad id raptim factum conicientes, eodem plerique semet
ipsi praecipitaverunt. Cum ex eo pavor ac trepidatio totam 2
urbem pervasisset, alius insuper tumultus ex arce auditur:
turris diu quassata prociderat, perque ruinam eius cohors
Poenorum impetu facto cum signum imperatori dedisset nu-
datam stationibus custodiisque solitis hostium esse urbem, non

3 cunctandum in tali occasione ratus Hannibal totis viribus
aggressus urbem momento cepit, signo dato, ut omnes puberes
interficerentur. Quod imperium crudele, ceterum prope neces-
4 sarium cognitum ipso eventu est; cui enim parci potuit ex iis,
qui aut inclusi cum coniugibus ac liberis domos super se ipsos
concremaverunt, aut armati nullum ante finem pugnae quam
morientes fecerunt?

1 15. Captum oppidum est cum ingenti praeda. Quamquam ple-
raque ab dominis de industria corrupta erant, et in caedibus
vix ullum discrimen aetatis ira fecerat, et captivi militum
2 praeda fuerant, tamen et ex pretio rerum venditarum aliquan-
tum pecuniae redactum esse constat, et multam pretiosam su-
pellectilem vestemque missam Carthaginem.

III. HANIBALO PRAKALBA.

1 30. Itaque Hannibal, postquam ipsi sententia stetit pergere ire
atque Italiam petere, advocata contione varie militum versat
2 animos castigando adhortandoque: Mirari se, quinam pectora
semper impavida repens terror invaserit. Per tot annos vin-
centes eos stipendia facere, neque ante Hispania excessisse,
quam omnes gentesque et terrae, quas duo diversa maria am-
3 plectantur, Carthaginiensium essent. Indignatos deinde, quod,
quicumque Saguntum obsedissent, velut ob noxam sibi dedi
postularet populus Romanus, Hiberum traiecisse ad delendum
4 nomen Romanorum liberandumque orbem terrarum. Tum ne-
mini visum id longum, cum ab occasu solis ad exortus inten-
5 derent iter; nunc, postquam multo maiorem partem itineris
emensam cernant, Pyrenaeum saltum inter ferocissimas gentes
superatum, Rhodanum, tantum amnem, tot milibus Gallorum
prohibentibus, domita etiam ipsius fluminis vi traiectum, in
6 conspectu Alpes habeant, quarum alterum latus Italiae sit, in
ipsis portis hostium fatigatos subsistere, — quid Alpes aliud
7 esse credentes quam montium altitudines? Fingerent altiores
Pyrenaei iugis: nullas profecto terras caelum contingere nec
inexsuperabiles humano generi esse. Alpes quidem habitari,
8 coli, gignere atque alere animantes. Eos ipsos, quos cernant,
legatos non pinnis sublime elatos Alpes transgressos; pervias
paucis esse, pervias exercitibus. Ne maiores quidem eorum

indigenas, sed advenas Italiae cultores has ipsas Alpes ingenti-
bus saepe agminibus cum liberis ac coniugibus migrantium
modo tuto transmisisse. Militi quidem armato nihil secum 9
praeter instrumenta belli portanti quid invium aut inexsupe-
rabile esse? Saguntum ut caperetur, quid per octo menses pe-
riculi, quid laboris exhaustum esse! Romam, caput orbis ter- 10
rarum, petentibus quicquam adeo asperum atque arduum vi-
deri, quod inceptum moretur? Cepisse quondam Gallos ea, 11
quae adiri posse Poenus desperet; proinde aut cederent animo
atque virtute genti per eos dies totiens ab se victae, aut itine-
ris finem sperent campum interiacentem Tiberi ac moenibus
Romanis!

Q. HORATIUS FLACCUS

1 (I, 1)*).

Maecenas atavis edite regibus,
o et praesidium et dulce decus meum!
Sunt quos curriculo pulverem Olympicum
collegisse iuvat metaque fervidis

evitata rotis palmaque nobilis
terrarum dominos evehit ad deos.
Hunc, si mobilium turba Quiritium
certat tergeminis tollere honoribus;

illum, si proprio condidit horreo
quidquid de Libycis verritur areis.
Gaudentem patrios findere sarculo
agros Attalicis condicionibus

numquam demoveas, ut trabe Cypria
Myrtoum pavidus nauta secet mare.
Luctantem Icariis fluctibus Africum
mercator metuens otium et oppidi

laudat rura sui; mox reficit rates
quassas indocilis pauperiem pati.
Est qui nec veteris pocula Massici
nec partem solido demere de die

spernit, nunc viridi membra sub arbuto
stratus, nunc ad aquae lene caput sacrae.
Multos castra iuvant et lituo tubae
permixtus sonitus bellaque matribus

detestata. Manet sub Iove frigido
venator tenerae coniugis immemor,
seu visa est catulis cerva fidelibus
seu rupit teretes Marsus aper plagas.

---

* Apie Horacijaus eilėraščių metriką žiūr. J. Vosyliaus sintaksę, § 162.

Me doctarum hederae praemia frontium
dis miscent superis, me gelidum nemus
Nympharumque leves cum Satyris chori
secernunt populo, si neque tibias

Euterpe cohibet nec Polyhymnia
Lesboum refugit tendere barbiton.
Quodsi me lyricis vatibus inseres,
sublimi feriam sidera vertice.

2 (I, 2).

Iam satis terris nivis atque dirae
grandinis misit Pater et rubente
dextera sacras iaculatus arces
terruit Urbem,

terruit gentes, grave ne rediret
saeculum Pyrrhae nova monstra questae,
omne cum Proteus pecus egit altos
visere montes,

piscium et summa genus haesit ulmo,
nota quae sedes fuerat columbis,
et superiecto pavidae natarunt
aequore dammae.

Vidimus flavum Tiberim retortis
litore Etrusco violenter undis
ire deiectum monumenta regis
templaque Vestae,

Iliae dum se nimium querenti
iactat ultorem, vagus et sinistra
labitur ripa Iove non probante u-
xorius amnis.

Audiet cives acuisse ferrum,
quo graves Persae melius perirent,
audiet pugnas vitio parentum
rara iuventus.

Quem vocet divum populus ruentis
imperi rebus? prece qua fatigent
virgines sanctae minus audientem
carmina Vestam?

cui dabit partes scelus expiandi
Iuppiter? Tandem venias precamur
nube candentes umeros amictus,
augur Apollo;

sive tu mavis, Erycina ridens,
quam Iocus circum volat et Cupido;
sive neglectum genus et nepotes
respicis auctor,

heu nimis longo satiate ludo,
quem iuvat clamor galeaeque leves
acer et Mauri peditis cruentum
voltus in hostem;

sive mutata iuvenem figura
ales in terris imitaris, almae
filius Maiae patiens vocari
Caesaris ultor,

serus in caelum redeas diuque
laetus intersis populo Quirini,
neve te nostris vitiis iniquum
ocior aura

tollat: hic magnos potius triumphos,
hic ames dici pater atque princeps,
neu sinas Medos equitare inultos
te duce Caesar.

3 (I, 3).

Sic te diva potens Cypri,
sic fratres Helenae, lucida sidera,
ventorumque regat pater
obstrictis aliis praeter Iapyga,

navis, quae tibi creditum
debes Vergilium finibus Atticis:
reddas incolumem precor
et serves animae dimidium meae.

Illi robur et aes triplex
circa pectus erat, qui fragilem truci
conmisit pelago ratem
primus, nec timuit praecipitem Africum

decertantem Aquilonibus,
nec tristes Hyadas, nec rabiem Noti,
quo non arbiter Hadriae
maior, tollere seu ponere volt freta.

Quem mortis timuit gradum
qui siccis oculis monstra natantia,
qui vidit mare turgidum et
infames scopulos Acroceraunia?

Nequiquam deus abscidit
prudens Oceano dissociabili
terras, si tamen impiae
non tangenda rates transiliunt vada.

Audax omnia perpeti
gens humana ruit per vetitum nefas.
Audax Iapeti genus
ignem fraude mala gentibus intulit;

post ignem aetheria domo
subductum Macies et nova Febrium
terris incubuit cohors,
semotique prius tarda Necessitas

leti corripuit gradum;
        expertus vacuum Daedalus aera
pennis non homini datis;
        perrupit Acheronta Herculeus labor.

Nil mortalibus ardui est:
        caelum ipsum petimus stultitia, neque
per nostrum patimur scelus
        iracunda Iovem ponere fulmina.

4 (I, 8).

Lydia, dic per omnes
        te deos oro, Sybarin cur properes amando
perdere, cur apricum
        oderit campum, patiens pulveris atque solis?
cur neque militares
        inter aequales equitat, Gallica nec lupatis
temperat ora frenis?
        cur timet flavum Tiberim tangere? cur olivum
sanguine viperino
        cautius vitat neque iam livida gestat armis
bracchia, saepe disco,
        saepe trans finem iaculo nobilis expedito?
quid latet ut marinae
        filium dicunt Thetidis sub lacrimosa Troiae
funera, ne virilis
        cultus in caedem et Lycias proriperet catervas?

5 (I, 10).

Mercuri, facunde nepos Atlantis,
qui feros cultus hominum recentum
voce formasti catus et decorae
        more palaestrae,

te canam, magni Iovis et deorum
nuntium curvaeque lyrae parentem,
callidum quidquid placuit iocoso
        condere furto.

Te, boves olim nisi reddidisses
per dolum amotas, puerum minaci
voce dum terret, viduus pharetra
risit Apollo.

Quin et Atridas duce te superbos
Ilio dives Priamus relicto
Thessalosque ignes et iniqua Troiae
castra fefellit.

Tu pias laetis animas reponis
sedibus virgaque levem coerces
aurea turbam, superis deorum
gratus et imis.

6 (I, 11).

Tu ne quaesieris (scire nefas) quem mihi, quem tibi
finem di dederint, Leuconoe, nec Babylonios
temptaris numeros. Ut melius, quidquid erit, pati!
seu plures hiemes seu tribuit Iuppiter ultimam
quae nunc oppositis debilitat pumicibus mare
Tyrrhenum: sapias, vina liques, et spatio brevi
spem longam reseces. Dum loquimur, fugerit invida
aetas: carpe diem, quam minimum credula postero.

7 (I, 14).

O navis, referent in mare te novi
fluctus! O quid agis? Fortiter occupa
portum. Nonne vides, ut
nudum remigio latus

et malus celeri saucius Africo
antemnaeque gemant, ac sine funibus
vix durare carinae
possint imperiosius

aequor? Non tibi sunt integra lintea,
non di quos iterum pressa voces malo.
Quamvis Pontica pinus,
silvae filia nobilis,

iactes et genus et nomen inutile,
nil pictis timidus navita puppibus
fidit. Tu nisi ventis
debes ludibrium, cave:

nuper sollicitum quae mihi taedium,
nunc desiderium curaque non levis,
interfusa nitentes
vites aequora Cycladas.

8 (I, 21).

Dianam tenerae dicite virgines,
intonsum pueri dicite Cynthium,
Latonamque supremo
dilectam penitus Iovi.

Vos laetam fluviis et nemorum coma,
quaecumque aut gelido prominet Algido,
nigris aut Erymanthi
silvis aut viridis Cragi:

vos Tempe totidem tollite laudibus,
natalemque mares Delon Apollinis,
insignemque pharetra
fraternaque umerum lyra.

Hic bellum lacrimosum, hic miseram famem
pestemque a populo et principe Caesare in
Persas atque Britannos
vestra motus aget prece.

9 (I, 22).

Integer vitae scelerisque purus
non eget Mauris iaculis neque arcu
nec venenatis gravida sagittis,
Fusce, pharetra,

sive per Syrtes iter aestuosas
sive facturus per inhospitalem
Caucasum vel quae loca fabulosus
lambit Hydaspes.

Namque me silva lupus in Sabina,
dum meam canto Lalagen et ultra
terminum curis vagor expeditis,
fugit inermem,

quale portentum neque militaris
Daunias latis alit aesculetis
nec Iubae tellus generat, leonum
arida nutrix.

Pone me pigris ubi nulla campis
arbor aestiva recreatur aura,
quod latus mundi nebulae malusque
Iuppiter urguet;

pone sub curru nimium propinqui
solis, in terra domibus negata:
dulce ridentem Lalagen amabo,
dulce loquentem.

10 (I, 24).

Quis desiderio sit pudor aut modus
tam cari capitis? Praecipe lugubres
cantus, Melpomene, cui liquidam pater
vocem cum cithara dedit.

Ergo Quintilium perpetuus sopor
urguet, cui Pudor et Iustitiae soror
incorrupta Fides nudaque Veritas
quando ullum inveniet parem!

Multis ille bonis flebilis occidit,
nulli flebilior quam tibi, Vergili.
Tu frustra pius heu non ita creditum
poscis Quintilium deos.

Quid? si Threicio blandius Orpheo
auditam moderere arboribus fidem,
num vanae redeat sanguis imagini
quam virga semel horrida,

non lenis precibus fata recludere,
nigro compulerit Mercurius gregi?
Durum: sed levius fit patientia
quidquid corrigere est nefas.

11 (I, 31).

Quid dedicatum poscit Apollinem
vates? quid orat de patera novum
fundens liquorem? Non opimae
Sardiniae segetes feraces,

non aestuosae grata Calabriae
armenta, non aurum aut ebur Indicum,
non rura quae Liris quieta
mordet aqua taciturnus amnis.

Premant Calenam falce quibus dedit
Fortuna vitem, dives et aureis
mercator exsiccet culillis
vina Syra reparata merce,

dis carus ipsis, quippe ter et quater
anno revisens aequor Atlanticum
impune: me pascunt olivae,
me cichorea levesque malvae.

Frui paratis et valido mihi,
Latoe, dones et, precor, integra
cum mente, nec turpem senectam
degere nec cithara carentem.

12 (I, 34).

Parcus deorum cultor et infrequens
insanientis dum sapientiae
consultus erro, nunc retrorsum
vela dare atque iterare cursus

cogor relictos: namque Diespiter
igni corusco nubila dividens
plerumque, per purum tonantes
egit equos volucremque currum,

quo bruta tellus et vaga flumina,
quo Styx et invisi horrida Taenari
sedes Atlanteusque finis
concutitur: valet ima summis

mutare, et insignem attenuat deus
obscura promens: hinc apicem rapax
Fortuna cum stridore acuto
sustulit, hic posuisse gaudet.

13 (I, 35).

O diva gratum quae regis Antium,
praesens vel imo tollere de gradu
mortale corpus vel superbos
vertere funeribus triumphos:

te pauper ambit sollicita prece
ruris colonus, te dominam aequoris
quicumque Bithyna lacessit
Carpathium pelagus carina;

te Dacus asper, te profugi Scythae
urbesque gentesque et Latium ferox
regumque matres barbarorum et
purpurei metuunt tyranni,

iniurioso ne pede proruas
stantem columnam neu populus frequens
ad arma cessantes ad arma
concitet imperiumque frangat;

te semper anteit saeva Necessitas
clavos trabales et cuneos manu
gestans aena nec severus
uncus abest liquidumque plumbum;

te Spes et albo rara Fides colit
velata panno nec comitem abnegat
utcumque mutata potentes
veste domos inimica linquis,

at volgus infidum et meretrix retro
periura cedit, diffugiunt cadis
cum faece siccatis amici
ferre iugum pariter dolosi:

serves iturum Caesarem in ultimos
orbis Britannos et iuvenum recens
examen Eois timendum
partibus Oceanoque rubro,

eheu cicatricum et sceleris pudet
fratrumque, quid nos dura refugimus
aetas? quid intactum nefasti
liquimus? unde manum iuventus

metu deorum continuit, quibus
pepercit aris? o utinam nova
incude diffingas retusum in
Massagetas Arabasque ferrum.

14 (I, 37).

Nunc est bibendum, nunc pede libero
pulsanda tellus, nunc Saliaribus
ornare pulvinar deorum
tempus erat dapibus, sodales:

antehac nefas depromere Caecubum
cellis avitis dum Capitolio
regina dementes ruinas,
funus et imperio parābat

contaminato cum grege turpium
morbo virorum, quidlibet impotens
sperare fortunaque dulci
ebria: sed minuit furorem

vix una sospes navis ab ignibus,
mentemque lymphatam Mareotico
redegit in veros timores
Caesar ab Italia volantem

remis adurgens, accipiter velut
molles columbas aut leporem citus
venator in campis nivalis
Haemoniae, daret ut catenis

fatale monstrum: quae generosius
perire quaerens nec muliebriter
expavit ensem nec latentes
classe cita reparavit oras,

ausa et iacentem visere regiam
voltu sereno, fortis et asperas
tractare serpentes, ut atrum
corpore combiberet venenum,

deliberata morte ferocior:
saevis Liburnis scilicet invidens
privata deduci superbo
non humilis mulier triumpho.

15 (II, 2).

Nullus argento color est avaris
abdito terris, inimice lamnae
Crispe Sallusti nisi temperato
splendeat usu.

Vivet extento Proculeius aevo
notus in fratres animi paterni;
illum aget penna metuente solvi
fama superstes.

Latius regnes avidum domando
spiritum quam si Libyam remotis
Gadibus iungas et uterque Poenus
serviat uni:

crescit indulgens sibi dirus hydrops,
nec sitim pellit, nisi causa morbi
fugerit venis et aquosus albo
corpore languor.

Redditum Cyri solio Phraaten
dissidens plebi numero beatorum
eximit virtus, populumque falsis
dedocet uti

vocibus, regnum et diadema tutum
deferens uni propriamque laurum,
quisquis ingentes oculo irretorto
spectat acervos.

16 (II, 3).

Aequam memento rebus in arduis
servare mentem, non secus in bonis
ab insolenti temperatam
laetitia, moriture Delli,

seu maestus omni tempore vixeris,
seu te in remoto gramine per dies
festos reclinatum bearis
interiore nota Falerni.

Quo pinus ingens albaque populus
umbram hospitalem consociare amant
ramis? quid obliquo laborat
lympha fugax trepidare rivo?

Huc vina et unguenta et nimium breves
flores amoenae ferre iube rosae,
dum res et aetas et sororum
fila trium patiuntur atra.

Cedes coemptis saltibus et domo
villaque flavus quam Tiberis lavit,
cedes et exstructis in altum
divitiis potietur heres;

divesne prisco natus ab Inacho
nil interest an pauper et infima
de gente sub divo moreris
victima nil miserantis Orci:

omnes eodem cogimur, omnium
versatur urna serius ocius
sors exitura et nos in aeternum
exilium impositura cumbae.

17 (II, 7).

O saepe mecum tempus in ultimum
deducte Bruto militiae duce,
quis te redonavit Quiritem
dis patriis Italoque caelo,

Pompei, meorum prime sodalium,
cum quo morantem saepe diem mero
fregi coronatus nitentes
malobathro Syrio capillos?

Tecum Philippos et celerem fugam
sensi relicta non bene parmula,
cum fracta virtus, et minaces
turpe solum tetigere mento:

sed me per hostes Mercurius celer
denso paventem sustulit aere,
te rursus in bellum resorbens
unda fretis tulit aestuosis.

Ergo obligatam redde Iovi dapem,
longaque fessum militia latus
depone sub lauru mea, nec
parce cadis tibi destinatis.

Oblivioso levia Massico
ciboria exple, funde capacibus
unguenta de conchis. Quis udo
deproperare apio coronas

curatve myrto? quem Venus arbitrum
dicet bibendi? Non ego sanius
bacchabor Edonis: recepto
dulce mihi furere est amico.

18 (II, 10).

Rectius vives, Licini, neque altum
semper urguendo neque, dum procellas
cautus horrescis, nimium premendo
litus iniquum.

Auream quisquis mediocritatem
diligit, tutus caret obsoleti
sordibus tecti, caret invidenda
sobrius aula.

Saepius ventis agitatur ingens
pinus et celsae graviore casu
decidunt turres feriuntque summos
fulgura montes.

Sperat infestis, metuit secundis
alteram sortem bene praeparatum
pectus: informes hiemes reducit
Iuppiter, idem

summovet; non si male nunc, et olim
sic erit: quondam cithara tacentem
suscitat musam neque semper arcum
tendit Apollo.

Rebus angustis animosus atque
fortis appare, sapienter idem
contrahes vento nimium secundo
turgida vela.

19 (II, 14).

Eheu fugaces, Postume, Postume,
labuntur anni, nec pietas moram
rugis et instanti senectae
afferet indomitaeque morti,

non si trecenis quotquot eunt dies,
amice, places illacrimabilem
Plutona tauris, qui ter amplum
Geryonen Tityonque tristi

compescit unda, scilicet omnibus,
quicumque terrae munere vescimur,
enaviganda, sive reges
sive inopes erimus coloni.

Frustra cruento Marte carebimus
fractisque rauci fluctibus Hadriae,
frustra per autumnos nocentem
corporibus metuemus austrum:

visendus ater flumine languido
Cocytos errans et Danai genus
infame damnatusque longi
Sisyphus Aeolides laboris;

linquenda tellus et domus et placens
uxor, neque harum quas colis arborum
te praeter invisas cupressos
ulla brevem dominum sequetur.

Absumet heres Caecuba dignior
servata centum clavibus et mero
tinguet pavimentum superbo,
pontificum potiore cenis.

20 (III, 1).

Odi profanum volgus et arceo.
Favete linguis: carmina non prius
audita Musarum sacerdos
virginibus puerisque canto.

Regum timendorum in proprios greges,
reges in ipsos imperium est Iovis,
clari Giganteo triumpho,
cuncta supercilio moventis.

Est ut viro vir latius ordinet
arbusta sulcis, hic generosior
descendat in campum petitor,
moribus hic meliorque fama

contendat, illi turba clientium
sit maior: aequa lege Necessitas
sortitur insignes et imos,
omne capax movet urna nomen.

Destrictus ensis cui super impia
cervice pendet, non Siculae dapes
dulcem elaborabunt saporem,
non avium citharaeque cantus

somnum reducent: somnus agrestium
lenis virorum non humiles domos
fastidit umbrosamque ripam,
non zephyris agitata tempe.

Desiderantem quod satis est neque
tumultuosum sollicitat mare
nec saevus Arcturi cadentis
impetus aut orientis Haedi,

non verberatae grandine vineae
fundusque mendax, arbore nunc aquas
culpante nunc torrentia agros
sidera nunc hiemes iniquas.

Contracta pisces aequora sentiunt
iactis in altum molibus: huc frequens
caementa demittit redemptor
cum famulis dominusque terrae

fastidiosus; sed Timor et Minae
scandunt eodem quo dominus, neque
decedit aerata triremi et
post equitem sedet atra Cura.

Quodsi dolentem nec Phrygius lapis
nec purpurarum sidere clarior
delenit usus nec Falerna
vitis Achaemeniumque costum,

cur invidendis postibus et novo
sublime ritu moliar atrium?
cur valle permutem Sabina
divitias operosiores?

21 (III, 2).

Angustam amice pauperiem pati
robustus acri militia puer
condiscat, et Parthos feroces
vexet eques metuendus hasta,

vitamque sub divo et trepidis agat
in rebus. Illum ex moenibus hosticis
matrona bellantis tyranni
prospiciens et adulta virgo

suspiret, eheu, ne rudis agminum
sponsus lacessat regius asperum
tactu leonem, quem cruenta
per medias rapit ira caedes.

Dulce et decorum est pro patria mori:
mors et fugacem persequitur virum
nec parcit imbellis iuventae
poplitibus timidoque tergo.

Virtus repulsae nescia sordidae
intaminatis fulget honoribus
nec sumit aut ponit secures
arbitrio popularis aurae:

virtus recludens immeritis mori
caelum negata temptat iter via
coetusque volgares et udam
spernit humum fugiente penna.

Est et fideli tuta silentio
merces: vetabo, qui Cereris sacrum
volgarit arcanae, sub isdem
sit trabibus fragilemque mecum

solvat phaselon: saepe Diespiter
neglectus incesto addidit integrum;
raro antecedentem scelestum
deseruit pede Poena claudo.

22 (III, 9).

Donec gratus eram tibi,
nec quisquam potior bracchia candidae
cervici iuvenis dabat,
Persarum vigui rege beatior.

'Donec non alia magis
arsisti neque erat Lydia post Chloen,
multi Lydia nominis,
Romana vigui clarior Ilia.'

Me nunc Thressa Chloe regit,
dulces docta modos et citharae sciens,
pro qua non metuam mori,
si parcent animae fata superstiti.

'Me torret face mutua
Thurini Calais filius Ornyti,
pro quo bis patiar mori,
si parcent puero fata superstiti.'

Quid si prisca redit Venus
diductosque iugo cogit aeneo,
si flava excutitur Chloe
reiectaeque patet ianua Lydiae?

'Quamquam sidere pulchrior
ille est, tu levior cortice et improbo
iracundior Hadria,
tecum vivere amem, tecum obeam libens.'

23 (III, 12).

Miserarum est neque amori dare ludum neque dulci
mala vino lavere, aut exanimari metuentes
patruae verbera linguae.

Tibi qualum Cythereae puer ales, tibi telas
operosaeque Minervae studium aufert, Neobule,
Liparaei nitor Hebri,

simul unctos Tiberinis umeros lavit in undis,
eques ipso melior Bellerophonte, neque pugno
neque segni pede victus,

catus idem per apertum fugientes agitato
grege cervos iaculari et celer arto latitantem
fruticeto excipere aprum.

24 (III, 30).

Exegi monumentum aere perennius
regalique situ pyramidum altius,
quod non imber edax, non aquilo impotens
possit diruere aut innumerabilis
annorum series et fuga temporum.
Non omnis moriar, multaque pars mei
vitabit Libitinam: usque ego postera
crescam laude recens, dum Capitolium
scandet cum tacita virgine pontifex:
dicar, qua violens obstrepit Aufidus
et qua pauper aquae Daunus agrestium
regnavit populorum ex humili potens
princeps Aeolium carmen ad Italos
deduxisse modos. Sume superbiam
quaesitam meritis et mihi Delphica
lauro cinge volens, Melpomene, comam.

PAAIŠKINIMAI

TITUS LIVIUS

I. LIVIJAUS PIRMTAKAI.

Žvilgterėjus į žmonijos kultūros istoriją, tuojau galima pamatyti milžinišką religijos reikšmę. Kaip Egipte ir Babilone, taip lygiai ir Graikijoje, o vėliau ir Romoje, religinio kulto saugotojai buvo drauge ir dvasinės kultūros laimėjimų bei jos turtų saugotojais.

Romoje vyriausiais švietimo nešėjais buvo dvasininkai, vadinami *pontifices*, su *pontifex maximus* priešaky. Jie jau pirmaisiais Romos valstybės laikais buvo susipažinę su skaitymo ir rašymo menu ir tą rašymo meną panaudojo įvairiems reikalams: 1. tvarkė kalendorių *(fasti)*, pažymėdami dienas, kuriomis reikėjo atlikti tam tikras tikybines apeigas ir susilaikyti nuo kasdienio darbo; 2. surašinėjo kasmet renkamų valdininkų, o ypatingai konsulų, sąrašus *(fasti consulares)*; 3. užrašinėjo giesmes ir kalbas, įvairiomis progomis pasakytas, pav., kalbas, pasakytas kokiam nors mirusiam pagerbti *(laudationes funebres)*. Tačiau romėnų istoriografijai ypatingai didelės reikšmės turi pontifikų rašytieji metraščiai, vadinami *annales maximi*. Šių metraščių turinys buvo labai įvairus, bet žinios buvo teikiamos be tvarkos ir be nurodymų į vidujį istorinių įvykių sąryšį. Buvo, pavyzdžiui, žymima, su kuo tais ar anais metais buvo kariauta, kokie buvo vadai, kas nugalėjo, kieno pasiūlymu buvo priimti šie ar kiti įstatymai, kurie danguje ar žemėje dievų ženklai buvo pasirodę žmonėms ir kaip jie buvo aiškinami. Šiuos metraščius liautasi rašyti II-jo šimtmečio pr. Kr. g. pabaigoje, kada literatūrinė istoriografija tiek patobulėjo, kad metraščių niekas neskaitė.

Literatūrinės romėnų istoriografijos pirmtaku yra laikomas *Q. Fabius Pictor* (gim. 254 m.), Hanibalo kovų dalyvis. Jis rašė graikų kalba. Be metraščių, kuriais vėliau pasinaudojo Livijus, Piktoras dar parašė Romos istoriją, aprašydamas įvykius nuo Enėjo laikų ligi savo laikų. Vėlesnieji įvykiai, kuriuose jam pačiam teko dalyvauti, aprašyti smulkiau ir nuodugniau. Tarp kitų Piktoro pasekėjų minėtini *L. Cincius Alimentus*, taip pat

Hanibalo kovų dalyvis, ir *Manius Acilius Glabrio*, buvęs 191 m. konsulu. Kaip Piktoras, taip ir šiedu jo pasekėjai rašė graikiškai.

Čia paminėti istorikai buvo romėniškos kilmės, bet Romos istoriją ėmėsi rašyti ir graikai, ypač kada Romos galybė iškilo. Iš tokių istorikų daugiausia pasidarbavo, rašydamas Romos istoriją, *Polybius*, II-jo punų karo amžininkas. Tai buvo vienas žymiausių istorikų ne tik savo laikais, bet ir visais amžiais. Polibijus parašė didžiulę 40 knygų istoriją, kurioje nupasakoti 75 metų laikotarpio įvykiai: nuo 221 m. (II-jo punų karo pradžia) iki 146 m. (Korinto paėmimas).

Lotynų kalba Romos istoriją pirmieji pradėjo rašyti poetai *Cn. Naevius* ir *Q. Ennius*. Pirmasis septynių knygų poemoje aprašė pirmąjį punų karą, kuriame pats dalyvavo, o antrasis aštuoniolikos knygų hekzametru parašytoje kronikoje išdėstė beveik visą Romos istoriją. Enijaus kronika teikė nemaža medžiagos Livijaus veikalui. Net Enijaus veikalo forma turėjo tam tikros įtakos Livijaus istorijai (poetiškas elementas). Ir Nevijaus poema, ir Enijaus kronika dingo.

Proza Romos istoriją pirmas bandė rašyti garsusis Katonas *(M. Porcius Cato Censorius)*, bet šis jo veikalas taip pat yra dingęs. Polibijaus amžininkas *L. Coelius Antipater* parašė didelę antrojo punų karo septynių knygų monografiją. Sulos laikais Romos istoriją parašė *Valerius Antias*. Jo 75 knygų veikalas yra dingęs, bet Livijaus istorijai jis buvo pagrindiniu šaltiniu. Tais pat laikais dar rašė Romos istoriją *Q. Claudius Quadrigarius*. Iš 23 jo parašytų knygų išliko daug nuotrupų.

Visi iki šiol paminėti istorikai rašė savo veikalus respublikos laikais. Kai kurie jų, kaip Polibijus, nedalyvavo valstybiniame gyvenime, todėl ir jų teikiamos žinios bešališkesnės. Kiti vėl, kaip Anciatas, buvo aiškūs savo partijų šalininkai, todėl negalėjo susilaikyti negyrę visur, kur reikia ir kur nereikia, savo žmonių.

Visais atžvilgiais patogus laikas istorijai rašyti atėjo tik įsiviešpatavus imperatoriui Augustui: išnyko atskirų partijų valiukavimai ir rietenos, politinis gyvenimas buvo pagrįstas naujais pagrindais, o geresniosios respublikos tradicijos dar nebuvo pamirštos.

Jau Ciceronas buvo manęs parašyti tinkamą Romos valstybės istoriją, bet nesuskubo. Šitą darbą atliko Titas Livijus.

II. LIVIJAUS GYVENIMAS.

Didžiausias romėnų istorikas Titas Livijus (*Titus Livius*) gimė Patavijaus mieste (dab. *Padua*) 59 m. pr. Kr. g. Patavijaus miestas pasižymėjo papročių griežtumu ir ištikimybe senatui bei respublikai. Ir Livijus išaugo respublikonu, pasilikdamas savo įsitikinimams ištikimas net ir tada, kai turėjo gana artimus santykius su Augustu Oktavianu.

Neturime tikrų žinių, ar Livijus yra mokęsis kur nors kitur, be savo gimtinės, tačiau didelis išsilavinimas, pastebimas jo raštuose, leidžia manyti, kad jis turėjo gerų mokytojų, kurių galėjo rasti tik Romoje. Nors gyvendamas Romoje ir nebuvo užėmęs jokios valstybinės tarnybos, tačiau su Augustu Oktavianu ir jo šeima buvo bičiuliškuose santykiuose. Istorikas Tacitas sako (*Ann.* IV, 34), kad Oktavianas Liviją vaidndavęs „pompėjiniu" už palankų rašymą apie Pompėjų, vis dėlto Oktiavianas labai vertino Livijaus pasiryžimą rašyti istoriją ir net jis pats, kaip liudija istorikas Svetonijus (*Claud.*, 41), ragino prie to darbo savo posūnį, būsimąjį Romos imperatorių Klaudiją.

Filosofas Seneka savo laiškuose (*Ep.* 100, 9) Liviją laiko filosofu ir sako, kad Livijus yra rašęs dialogus — filosofinėmis temomis pasikalbėjimus. To paties filosofo liudijimu (*Controv.* IX, 26 ir 14; *Exc.* IX, 1) Livijus nagrinėjęs ir retorikos klausimus. Vis dėlto pats svarbiausias Livijaus veikalas yra jo parašytoji Romos valstybės istorija, kuri autorių nepaprastai išgarsino. Rašytojas Plinijus Jaunesnysis (*Ep.* II, 3, 8) pasakoja tokį anekdotišką įvykį: vienas Kadikso (sen. *Gades*, Ispanijoje) gyventojas, daug girdėjęs apie Liviją, atvyko iš savo tolimos tėvynės į Romą tik tuo tikslu, kad galėtų pamatyti garsųjį istoriką; jam tatai pasisekė, ir jis, pamatęs Liviją, vėl grįžo į Ispaniją.

Šv. Jeronimo liudijimu, Livijus, išgyvenęs 75 metus, mirė savo gimtajame mieste 17 metais po Kr. g., vadinasi, tais pat metais, kuriais mirė ir Ovidijus.

Trumpos Livijaus gyvenimo žinios: „Romos istorikas pats neturi savo istorijos" (Taine).

III. LIVIJUS — ISTORIKAS.

Apie Livijaus ilosofinius ir retorinius veikalus neturime jo-
Apie Livijaus filosofinius ir retorinius veikalus neturime joistorija, bet ir tai ne visa. Iš milžiniško 142 knygų veikalo, kurį Livijus rašė be pertraukos daugiau kaip 40 metų, išliko tik 35 knygos.

Kaip pats veikalas buvo vadinamas, tikrų žinių neturime. Mokslingas rašytojas Plinijus Vyresnysis, žuvęs 79 m. po. Kr. g. Vezuvijaus išsiveržimo metu, šį Livijaus veikalą vadina *historiae*, pats autorius vienoj vietoj (XLIII, 13) vadina *annales*, tačiau paprastai šį veikalą vadiname *ab urbe condita (libri*, arba *annales)*.

Livijaus istorija apima įvykius, pradedant nuo Romos įkūrimo, baigiant Augusto posūnio Druzo mirtimi (9 m. pr. Kr. g.). Spėjama, kad Livijus buvo pasiryžęs rašyti istoriją iki paskutinių laikų — iki Augusto Oktaviano mirties (14 m. po Kr. g.). Nors ir ne visos jo knygos yra pasiekusios mūsų laikus, tačiau veikalo turinys mums yra žinomas: nežinomas autorius II šimtmečio pradžioje yra sudaręs visų šio veikalo knygų, išskyrus 136 ir 137 kn., konspektus, vadinamus *periochae*.

Nežinia, ar pats Livijus, ar vėlesnieji istorikai ir komentatoriai veikalą suskirstė į atskiras dalis, vadinamas dekadomis, po 10 knygų kiekvienoje dekadoje. Taigi visame veikale buvo 10 dekadų ir 2 knygos. Mūsų laikus pasiekė pirmoji dekada (1—10 kn.), kurioje aprašomi įvykiai nuo Romos įkūrimo iki 293 metų, trečioji dekada (21—30 kn.), kurioje aprašomas antrasis punų karas, ketvirtoji ir pusė penktosios dekados (31—45 kn.), kurioje Rytų karai iki Emilijaus Pauliaus triumfo.

Livijus, imdamas šį veikalą rašyti, buvo pasiryžęs atvaizduoti didingą Romos valstybės praeitį ir duoti pamokymus ateičiai, ypač pamokymus dorovinėj ir socialinėj srity *(Liv.* I, *Praef.)*. Kad tas tikslas būtų pasiektas, kad skaitomasis dalykas veiktų skaitytoją, istorinis veikalas, Livijaus manymu, turįs būti parašytas iškalbingai, meniškai — turįs būti *opus maxime oratorium*, kaip sako Ciceronas, kalbėdamas apie istorinio veikalo privalumus.

Tad į Livijaus istoriją galima žiūrėti ir kaip į istorinį veikalą, ir kaip į meno kūrinį.

Mūsų dienų istorikai, kalbėdami apie Livijaus istoriją, galėtų nemaža prikaišioti: 1. Livijus, imdamas savo veikalui žinias iš ankstyvesnių istorikų, nepasistengė ieškoti medžiagos pirmykščiuose šaltiniuose, archyvuose, pontifikų užrašuose, taikos sutartyse ir kitur; 2. neatsargiai naudojosi istorikų, pirma jo rašiusių, veikalais; 3. naudodamasis šaltiniais, pasitenkino vien tuo, kad aklai sekė vienu ar kitu istoriku, rašydamas apie kurį nors istorijos laikotarpį: būtų rimčiau pasielgęs, jei, palyginęs iš įvairių šaltinių surinktas žinias, būtų patikrinęs ir, kur reikia, papildęs.

Mūsų dienų istorikas, rašydamas istorinį veikalą, turi būti susipažinęs su v i s a i s dokumentais, kurie tik kiek nors galėtų nušviesti nagrinėjamąjį dalyką. Šiandien tatai yra įmanoma padaryti dėl geros darbo organizacijos. Bet anais laikais buvo kitaip: 1. viešosios bibliotekos buvo pradėtos organizuoti tik Livijaus laikais ir joms dar daug ko trūko; 2. daug dokumentų, aprašančių senovę, kaip tatai pastebi pats Livijus (VI, 1, 1), sudegė Romoje, kada ji buvo galų užpulta; 3. buvusieji anais laikais dokumentai buvo išsklaidyti po šventovių archyvus ar atskirų šeimų bibliotekas, o valstybinis archyvas buvo suorganizuotas tik 59 m. pr. Kr. g. Be to, jei Livijus būtų panorėjęs pats patikrinti visą istorinę medžiagą, buvusią archyvuose ar dokumentų originaluose, jis, be abejojimo, nebūtų suskubęs net pradėti savo istorijos: tiek daug būtų turėjęs paruošiamojo darbo. Reikia teigiamai įvertinti ir tai, kad pats Livijus istorijos faktų neiškraipė; kad jis sąžiningai elgėsi su istorijos faktais, liudija ir Tacitas (*Ann.* IV, 34). Tad Livijaus istorija, nors ir turi trūkumų, daugeliu atžvilgių yra nepakeičiamas šaltinis Romos istorijai tirti.

Bet Livijaus istorijos svarbumas yra ne kriticizme, o dėstomojo dalyko pilnume ir sklandžioj formoj: jo istorija yra drauge ir mokslas, ir menas. Jo vaizduojamoji praeitis atgyja skaitytojo vaizduotėje. Jis pasakoja, visur išlaikydamas reikalingą saikingumą, vengdamas pakartojimų, kiekvieną smulkmeną paminėdamas tik jai tinkamoje vietoje. Livijus, pats būdamas religingas žmogus ir gilus patriotas ir norėdamas savo veikalu duoti pamokymus ateičiai, stengėsi, kad ir jo kūrinys būtų persunktas religingumu ir tėvynės meile. Romėnas, kurį Livijus skaitytojams teikia pavyzdžiu, turi būtinai turėti *virtus*, o tas, kuris

turi *virtus*, yra narsus, religingas, nesavanaudis, paklusnus įstatymams, pasitikįs savo tauta ir savimi.

Senovės romėnai buvo linkę manyti, kad viskas vyksta pagal Fortūnos valią. Livijus, neatmesdamas Fortūnos reikšmės, įvertina ir tautos didvyrių valią. Atkreipdamas į juos ypatingą dėmesį, mielai ilgėliau ties jais sustoja, vaizduoja juos ryškiomis spalvomis, dažnai leisdamas ir jiems patiems savo sumanymus pasakyti. Tokių kalbų visame Livijaus veikale būta labai daug, jei spręsime iš tų kalbų skaičiaus, kuris užsiliko turimose knygose; o turime jų 35 knygose apie 400. Didvyrių kalbos turinys imamas iš ankstyvesniųjų istorikų veikalų, bet jų kalba Livijaus stilizuota. Nors visos šios kalbos neteikia realaus įspūdžio, nes visi kalbėtojai kalba Augusto laikų kalba, tačiau gaunamas pasitenkinimas, matant, kad kalbos puikiai sutinka su veikiančiųjų bei kalbančiųjų asmenų būdo ypatybėmis ir tiksliai yra pritaikytos atitinkamoms aplinkybėms.

Tokio daugeliu atžvilgių tobulo veikalo kūrėjas turėjo gerai mokėti lotynų kalbą ir jos stilistiką. Tačiau Livijus ne iš karto pasiekė tokį kalbos tobulumo laipsnį; apie tat galima spręsti ir iš užsilikusių šio veikalo knygų: tuo tarpu, kai pirmose knygose randame daug kasdienės kalbos žodžių ir tik poezijoj vartojamų posakių (*Mars* vietoj *pugna*, *dicta dare* vietoj *dicere*, *adversa montium* vietoj *adversos montes* etc.), tolimesniųjų knygų kalba darosi vis švaresnė. Vis dėlto, nors vėlesnioji Livijaus kalba ir yra linkusi prilygti Cicerono ar Cezario kalbai, tačiau yra ir žymių skirtumų. Tasai tobulas sintaksės taisyklių užlaikymas ir atitinkamas sinonimų vartojimas, kuo pasižymi Cicerono ar Cezario kalba, Livijaus jau mažiau bepaisomas; jo kalba pasižymi didesne išsireiškimų ir posakių laisve, sakinio minties platumu. Livijus į tą patį sakinį sutelkia įvairiausias nagrinėjamo fakto aplinkybes, bet prasmei dėl sakinio ilgumo nukentėti neleidžia. Asinijus Polionas (*Asinius Pollio*), kuris ir pats buvo rašęs Romos tarpusavio karų istoriją (*Hor. Od.* II, 1), prikiša Livijui provincializmų vartojimą, pavadindamas šį trūkumą *patavinitas* (nuo *Patavium*, kuriame gimė Livijus), tačiau niekas niekad nėra tiksliai nurodęs, kame buvo įžiūrėti tie provincializmai. Prikišama Livijui ir tai, kad jo kalbai darė įtakos graikų kalbos sintaksė, pav., jo veikale dažnai pasitaiko svetimas lotynų kalbos dvasiai *coniunctivus iterativus;* be to, pasi-

taiko nemaža vadinamųjų anakolutų. Tačiau Livijus susilaukė ir pagyrimų: jį giria kalbos žinovas Kvintilionas, gyv. I a. po Kr. g. (X, 1, 101), istorikas Tacitas (*Agr.* 10 ir *Ann.* IV, 34) ir filosofas Seneka (*De ira*, I, 20). Šiaip ar taip, Livijų kalbos atžvilgiu tenka vertinti žemiau už Ciceroną ir Cezarį: jei šiuos vadiname auksinio lotynų kalbos periodo atstovais, tai Livijų reikėtų pavadinti sidabrinio periodo atstovu.

Toks yra veikalas, kuris Livijui, kaip „Eneida" Vergilijui suteikė amžinai nemirštamą vardą: Vergilijus yra tautinis romėnų poetas, o Livijus — tautinis istorikas.

PAAIŠKINIMAI

TITI LIVI AB URBE CONDITA LIBER PRIMUS

I. ROMOS ĮKŪRIMAS (1—7, 3)

1. 1. **Iam primum omnium** = visų pirma; *omnium* — bev. giminė. — **satis constat** — prasmė: tokia kalba plačiai pasklidusi. — **in ceteros... duobus:** *prolepsis* (suteikimas daiktui ypatybės, kurios minimasis daiktas dar neturi, o turės, tik atliktus vėliau paminėtą veiksmą; čia *ceteri* galėtų būti minimi tik po *duobus... Achivos abstinuisse* sakinio). — **Aeneae Antenorique:** *Aenēas* — Anchizo ir Veneros sūnus, trojėnų vadas jų kelionėje į Italiją, Vergilijaus Eneidos svarbiausias veikėjas; Antēnor — išmintingas, įžymus trojėnas, Priamo svainis, Patavium (dab. Padua) miesto įkūrėjas. „Iliada", kalbėdama apie šiuos įvykius, mini tik Antenorą: jis susirinkusiems trojėnams prie Priamo rūmų siūlė grąžinti graikams Eleną *(reddendae Hellenae),* be to, vaišingai priėmė pas save Odisėją ir Menelajų, kurie buvo atvykę į Troją kaip pasiuntiniai *(vetusti iure hospitii). Aeneae Antenorique* — dat., pareinąs nuo *abstinuisse,* nors ir Livijus šį veiksmažodį dažniau vartoja su ablativu. — **ius belli:** graikai leido jiems laisvai pasišalinti, nors, pasirėmę karo teise, galėjo nužudyti arba paimti į nelaisvę. — 2. **Casibus deinde variis** = paskui jų likimui skirtingais keliais nuėjus. — **Enetum** *(= Enetorum): Eneti* — Paflagonijos tautelė. Paphlagonia — šalis M. Azijos šiauriniame pakraštyje. — *seditione* = sukilimo metu. — **Pylaemene ad Troiam amisso:** apie Pilemeno žuvimą kalbama „Iliados" V giesm. 572 eil. — **venisse in intimum maris Adriatici sinum:** senovės istorikai, pasiremdami žodžių panašumu, aiškindavo, kad venetų tauta, gyvenusi šiauriniame Hadrijos jūros krante, kilusi iš Paflagonijos enetų. — 3. **Euganeisque:** *Euganei* — keltų kilmės tauta, gyvenusi tarp Veronos ir Padujos miestų, šiaurėje nuo

venetų. — **in quem... locum** = *locus, in quem.* — 4. **ab simili clade** = dėl tos pat nelaimės (Trojos žuvimo). — **ad maiora rerum initia** = *ad maiorum rerum initia (hypallage,* ž. J. Vosyliaus „Lotynų k. sintaksė" § 149, 4c). — **ad Laurentem agrum:** *Laurentum* — senas Lacijaus miestas, kuriame gyveno, kaip pasakoja legenda, karalius *Latinus. Laurens* — *adi. Laurentes* — Laurento gyventojai. — **tenuisse** = *cursum tenuisse.* — 5. **errore:** čia *error* = klaidžiojimas. — **Latinus rex Aboriginesque:** *Latinus* — Lacijaus karalius, Amatos vyras, Lavinijos tėvas; *Aborigines* — pirmykščiai Lacijaus gyventojai. — 6. **Duplex inde fama est:** pirmosios nuomonės laikėsi *M. Porcius Cato,* garsusis Romos cenzorius (dėl savo griežtumo net gavęs *Censorius* pavadinimą), parašęs *Origines* veikalą; antrosios nuomonės tarp kitų laikėsi ir Vergilijus. — 7. **signa canerent:** *signa canere* = duoti signalą, ženklą. — **mortales** = *homines.* — 8. **patria:** čia *patria* = gimtasis miestas, Troja. — **nobilitatem:** čia *nobilitas* = kilmės aukštumas. — **admiratum,** *scil. Latinum.* — **bello vel paci paratum:** *paratus* dažniau vartojamas su *ad.* — 9. **fuisse in hospitio:** *esse in hospitio* = būti svečiu. — **apud penates deos** = penatų akivaizdoje. *Penates* — namų, šeimos dievai. Valstybė, kaip šeimų šeima, taip pat turėjo savo penatus, kurie buvo laikomi deivės Vestos šventovėje. — **publico** *(foederi).* — **filia:** *Lavinia.* — 10. **utique** = visiškai. — **affirmat** = *firmat.* — 11. **Lavinium:** Antoninų laikais šis miestas buvo sujungtas su Laurento miestu į vieną miestą, vadinamą *Laurolavinium,* o jo gyventojai vadinęsi *Laurentes Lavinātes.* — **stirpis:** senesnė forma žodžio *stirps.*

2. 1. **Rutulorum:** *Rutuli* — italų kilmės tauta, gyvenusi vėlesnių laikų Lacijuj; jų svarbiausias miestas — *Ardea.* Kai tik rutulus romėnai pavergė, rutulų vardas visiškai išnyko iš istorijos (Fr. Lübker). — **pacta... fuerat** = *pacta erat.* — **praelatum sibi advenam aegre patiens** = negalėdamas pakęsti, kad ne jam atiduota pirmenybė, o ateiviui. — 2. **victi** *(sunt)* **Rutuli, victores... amisere:** *asyndeton* (ž. sint. § 149, 3 b). — 3. **ad florentes opes Etruscorum... confugiunt** = kreipiasi į stiprią etruskų kariuomenę. — **Caere** *(indecl.):* etruskai buvo suorganizavę 12 miestų sąjungą; *Caere* ir buvo vienas iš tokių miestų netoli jūros, į šiaurę nuo Romos. — **imperitans:** *verba*

frequentativa (-tare) Livijaus dažnai vartojami vietoj paprastų veiksmažodžių; čia *imperitare* = *imperare* („valdyti", „viešpatauti"). — **iam inde ab initio** = jau iš pat pradžios. — **nimio plus** = daug daugiau.—**gravatim** (arba *gravanter*): Cezario ir Cicerono rštuose ši forma nepasitaiko; dažnesnė forma—*gravate.* —**socia**: *prolepsis adiectivi* (ž. Paaišk. I, 1, 1 *in ceteros... duobus*), nes *arma* pasidarė *socia* tik po veiksmo *iunxit.* — **4. Latinos utramque gentem appellavit**: *Latīni* pavadinimas kilęs iš *Latium*, srities tarp albanų kalnų, jūros, Numiko ir Tiberio upių; vėlesniais laikais Lacijaus pavadinimas teikiamas daug platesnei sričiai. — **5. Nec deinde... cessere** = ir iš tikrųjų tada neužsileido. — **Fretusque his animis coalescentium in dies magis duorum populorum Aeneas** = tad Enėjas, pasitikėdamas šiomis diena iš dienos vis labiau suaugančiomis tautomis. — **tanta opibus Etruria erat** = Etrurija buvo tokia galinga. —

fretum Siculum: Sicilijos sąsiauris, dab. Mesinos sąsiauris. — **cum... posset**: *cum concess.* — **moenibus**: *abl. instr.* — **in aciem copias eduxit**: *in aciem copias educere* = išvesti kariuomenę kautis. — **6. ultimum operum mortalium** (*gen. part.*) = paskutinis šioje žemėje darbas. — **Situs est**: pasakymas, vartotas kapų paminklų antraštėse (= palaidotas). — **quemcumque eum dici ius fasque est** (= kaip bebūtų leista jį pavadinti): pasakymas, vartotas kreipiantis į dievus, dažniausiai išskaičiavus jų įvairius pavadinimus. — **Iovem indigetem**: dii indigetes — vietiniai dievai, į kurių skaičių patekdavo mirusieji tautos didvyriai (Enėjas, Romulas).

3. **1. Tantisper** = tokį ilgą laiką. — **tanta indoles in Lavinia erat** = tokia gabi buvo Lavinija. — **res Latina** = lotynų valstybė. — **regnum avitum paternumque** = senelio ir tėvo sostas. — **stetit** (*incolume*). — **2. Ascanius** (*praedicatum*) ... **Creusa matre**: tik Vergilijus kalba apie Askanijų ir Kreuzą, o Homeras jų visiškai nemini. — **quem Iulum eundem** = *Iulus idem, quem. Iulus* (arba *Iulius*) — trijų skiemenų žodis. — **3. abundante Lavini multitudine** = labai padaugėjus Lavinijaus gyventojams. — **ut tum res erant** = palyginus su anais laikais. — **ab situ porrectae in dorso urbis... appellata** (*est*) = dėl pastatyto kalnagūbryje miesto padėties buvo pavadintas; atsižvelgiant į tai, kad miestas buvo pastatytas kalnagūbryje, buvo pavadintas ... — **4. Lavinium**: *scil. conditum.* — **interfuere** = praslinko tik. — **morte** (*abl. temp.*) ... **Aeneae** = mirus Enėjui. — **inter muliebrem tutelam rudimentumque primum puerilis regni** = moteriškos apsaugos metu ir jaunučio karaliaus pirmųjų mėginimų metu. — **aut... aut**: versti — nei... nei. — **5. Pax ita convenerat** = Taika buvo sutarta tomis sąlygomis. — **6. Silvius... Ascani filius, casu quodam in silvis natus**: aukščiau paminėto Katono pasakojimu, Askanijus po tėvo Enėjo mirties Lavinijaus mieste užėmė tėvo karališkąjį sostą, o jo pamotė Lava (= Lavinija) pabėgo į girią ir ten, gavusi prieglaudą piemens lūšnelėje, pagimdė Silvijų (= Askanijų jaunesnįjį); tada karalius Askanijus susigrąžino pamotę atgal, atidavė jai Lavinijaus miestą, sau pasistatydino Albos Longos miestą, o mirdamas — jis mirė bevaikis — ir Albos Longos miestą atidavė Silvijui. — **7. deductae. Prisci**: *asyndeton.* — **8. Silviis... omnibus**: ž. sint. § 32, 2.—**cognomen** vietoj

nomen.—**Latino** ... **Alba** ... **Atye** ... **Capye** ... **Capeto:** *abl. orig.* Sulotyninti graikų kilmės žodžiai galūnėmis -o, -is, -ys, -as (*gen. sg.* -ntis) ir -es (*gen. sg.* -is) linksniuojami kaip trečios lotynų k. linksniuotės žodžiai; lygiaskiemeniai galūne -is *acc. sg.* turi galūnę -im, *abl. sg.* -i; vardai galūnėmis -is, -ys ir -as *vocativus sg.* panašus į nominatyvą tik be -s. — **in traiectu Albulae amnis summersus** persikeldamas per A. upę prigėrė. — **ad posteros** = *apud posteros.* — 9. **per manus** = iš rankų į rankas, betarpiškai. — **Romanae** ... **urbis:** retai pasitaikąs pasakymas vietoj *urbis Romae.* — **fecit** = *dedit.* — 10. **stirpis maximus** (*natu*) = vyriausias iš tos giminės; jei būtų jo amžius palyginamas tik su brolio amžiumi, būtų pasakyta *maior* (*natu*). — 11. **Reae Silviae:** senovės rašytojai Rėją Silviją vadina tiesiog *Ilia* (= trojėnė). — **per speciem honoris** = lyg norėdamas pagerbti. — **Vestalem** ... **legisset:** Vestos, šeimos židinio deivės, šventovėje amžinoji ugnis saugoti buvo pavesta 6 mergaitėms, vadinamoms *virgines Vestales* (plg. mūsų vaidilutės); šioje tarnyboje jos turėdavo išbūti 30 metų: 10 metų mokydavosi, 10 metų eidavo tiesiogines vestalių pareigas ir 10 metų jaunesnes mokydavo; karalių laikais vestales skirdavo karalius, o respublikos laikais — vyriausias kunigas (*pontifex maximus*); vestalės turėdavo saugoti skaistybę ir už nusikaltimus prieš dorą būdavo gyvos užkasamos į žemę. — **perpetua virginitate:** netikslus pasakymas. Vestalės pradėdavo savo tarnybą, būdamos 5—6 metų, o po trijų dešimtų metų tarnybos jos galėdavo tekėti.

4. 1. **debebatur** ... **fatis** (*dat.*) = likimo buvo lemta. — **secundum** (iš *v. sequor*) **deorum opes imperii principium** = galybės, artimos dievų galybei, pradžia. — 2. **geminum partum** (*v. parere*) **edidisset:** *geminum partum edere* = pagimdyti dvynius. — **incertae stirpis** = nelegalių vaikų. — **Martem:** Marsas — iš pradžių pavasario dievas, todėl jo garbei buvo pašvęstas pirmasis pavasario mėnuo (ligi 45 m. pr. Kr. g. kovo mėn. 1 d. buvo laikoma ir metų pradžia) ir pavdintas *Martius;* vėlesniais laikais Marsas buvo garbinamas kaip karo dievas. — **ipsam:** *Ream Silviam.* — **stirpem:** *filios.* — **vindicant:** čia *vindicare* = išgelbėti. — **Sacerdos vincta in custodiam datur:** kai kurie romėnų poetai sako, kad Rėja Silvija Amulijaus įsakymu buvo įmesta į Tiberio ar į *Anio* upę, bet upės dievaitis

ją išgelbėjęs, ir ji tapusi jo žmona. — **4. divinitus** *(adv.* plg. *antiquitus)* = dievų valia, iš dievų valios. — **lenibus stagnis** *(v. stare): abl. modi* prie *effusus;* versti — nenutekančiais vandenimis. — **ad iusti cursum... amnis** *(hypallage)* = *ad iustum cursum amnis* (= prie tikros upės vagos). — **quamvis** *(adv.)* nors ir. — **et... dabat:** versti šia tvarka — *et dabat (Tiberis) spem ferentibus (infantes) posse mergi infantes quamvis languida aqua.* — **alluvie:** *alluvies (v. luere)* = bala, valka. — **Ruminalis... Romularem:** manoma, kad Livijus suklydęs, sakydamas, jog *Ruminalis* yra tik iškreiptas *Romularis.* Žodis *Ruminalis* paeinąs iš deivės *Rumina* pavadinimo (deivė *Rumina* globodavusi mažus kūdikius ir jaunus gyvuliukus). — **ferunt** = *tradunt.* — **6. Tenet fama** = *fama est.* — **quo,** *i. e. alveo (abl. instr.);* versti vietininku. — **tenuis:** čia = seklus, nusekęs. — **summissas:** čia *summissus* = nukaręs žemyn, pilnas. — **mitem:** versti prieveiksmiu. — **magister** = vyresnysis

piemuo. — 7. **fuisse**, *scil. ei*. — **stabula**: čia *stabulum* = piemenų buveinė. — **Larentiae uxori**, *scil. Faustuli*. — **vulgato corpore** = dėl palaido gyvenimo. — **fabulae ac miraculo**: *hendiadys* (ž. sint. § 149, 2 b). — 8. **geniti** = *nati*. — **adolevit aetas** = *adoleverunt*. — **venando** = *venantes*. — **peragrare**: *inf. historicus*. — 9. **hinc** = *ex ea re*. — **feras** (*bestias*). — **subsistere**: čia *v. trans*. (= sulaikyti, pasipriešinti). — **grege**: kalbama apie žmones. — **seria ac iocos celebrare** (iš *celeber*) = darbus dirbdavo ir žaisdavo.

5. 1. **in Palatio monte** = *in monte Palatino*. — **Lupercal**: *Lupercus* (iš *lupus-arceo*) — senovės italų dievaitis, gyvulių ir miškų globėjas. Kunigai, vadinami *Luperci*, dievaičio Luperko garbei rengdavo iškilmingas šventes, vadinamas *Lupercalia*, kurios įvykdavo Palatino kalne, *Lupercal* grotoje. Čia *Lupercal* vietoj *Lupercalia*. — **hoc** = išlikęs iki mūsų laikų. — 2. **Euandrum**: *Euander* arba *Euandrus*, Hermio ir Arkadijos nimfos sūnus, 60 m. prieš Trojos sunaikinimą išvyko su pelasgais, sukūrusiais *Pallantium* mieste savo koloniją, iš Arkadijos atvyko į Laciją ir Palatino kalnelyje toj vietoj, kur vėliau stovėjo Roma, pastatė *Pallanteum* (*Palantium, Palatium*) miestą. — **ex eo genere** = *ex ea gente*. — **tempestatibus**: *tempestas* pas Livijų = *tempus, aetas*. — **sollemne**: *subst*. — **nudi iuvenes** = lengvai apsirengę jaunuoliai (kailiais prisidengę). — **Lycaeum Pana**. Dievaitis *Lupercus* buvo identifikuojamas su graikų Panu (*Pan, gen. sg. Panos* ir *Panis; acc. sg. Pana*). Panas — miškų ir piemenų dievas su ragais ir ožio kojomis. Čia Panas pavadintas *Lycaeus* nuo Arkadijos kalno *Lycaeus*, kuris buvo pašvęstas Jupiteriui ir Panui. — **per lusum atque lasciviam** = linksmais džiūgavimais. — **Inuum** (*plg. ineo*): taip vadindavo Fauną italų piemenys. — 3. **deditis** (*iis*): *abl. abs*. — **ultro** = be to, dar. — 4. **Crimini... dabant**: *crimini dare* = kaltinti. — **in hostilem modum** = kaip priešai. — 5. **Faus-**

tulo spes fuerat = Faustulas buvo įtaręs. — **immaturam** = pirm laiko. — **6. Numitori... tetigerat animum memoria** = Numitoras prisiminė apie. — **7. regi,** *i. e. Amulio.* — **ad regem impetum facit:** paprasčiau būtų *in regem i. f.*

6. **1. Numitor... ostendit.** Verčiant periodas skaldytinas į 2 savarankiškus sakinius: pirmas sakinys — *Numitor... dictitans, cum... avocasset,* tik sakinį *cum... avocasset* paversti pagrindiniu sakiniu; antras sakinys — *postquam... vidit... ostendit.* — **inter primum tumultum** = pačioje maišto pradžioje. — **dictitans:** čia *dictito (v. frequent.* iš *dicto)* = tvirtinu. — **praesidio armisque:** *hendiadys.* — **concilio.** *Concilium* — kokios nors tautos grupės ar tautos dalies sukviestas susirinkimas (dažniausiai liaudies susirinkimai — *concilia plebis). Contio* — atsitiktinis arba kviestinis tautos susirinkimas, į kurį rinkdavosi žmonės tik išklausyti kurio nors magistrato ar asmens, turinčio iš magistrato leidimą, pranešimo; tokiame susirinkime balsavimų nebūdavo, nutarimų nedarydavo. *Comitia* — tautos susirinkimas, kuriame būdavo sprendžiami įvairūs tautos reikalai; į šiuos susirinkimus žmonės, magistrato pakviesti, rinkdavosi tik nustatyta tvarka, balsuodavo. Šiame skyrelyje *concilium* ir kiek toliau *contio* (§ 2) pavartoti ta pačia prasme, ir skirtingi žodžiai tik stiliui paįvairinti. — **2. agmine** (iš *v. ago)* = darniomis eilėmis. — **secuta ex omni multitudine consentiens vox ratum nomen imperiumque regi effecit** = pasigirdęs vieningas visų žmonių balsas suteikė ir karališką titulą ir valdžią. — **3. re:** čia = *re publica.* — **cupido** = *cupiditas.* — **supererat:** čia *superesse* = *abundare, superfluere.* — **spem facerent** = drįso tikėtis. — **prae ea urbe** = palyginti su tuo miestu. — **4. avitum:** čia *avītus* = paveldėtas iš senelio. — **inde** = *ex regni cupiditate.* — **Quoniam... capiunt:** versti šia *tvarka* — *Quoniam gemini essent, nec... facere posset, Palatium Romulus, Remus Aventinum ad inaugurandum templa capiunt, ut dii, quorum tutelae ea loca essent, auguriis legerent, qui... daret, qui... regeret.* — **discrimen facere** = išspręsti ginčą. — **quorum tutelae** *(gen.)* **...essent:** *tutelae alicuius esse* = būti kieno nors globoje. — **auguriis:** *augurium* — būrimas iš paukščių. Senovės romėnų dvasininkai, vadinami *augures,* spėdavo dievų valią iš paukščių riksmo bei lėkimo, iš šventų

vištų lesimo, iš gyvulių judesių ir balsų, iš dangaus ir kitų gamtos reiškinių. Vėlesniais laikais augurų religinė reikšmė sumažėjo, bet padidėjo jų politinė reikšmė. Respublikos periodo pabaigoje augurai savo spėliojimo meną dažnai panaudodavo politinėse rietenose. — **legerent** = *eligerent*. — **qui**: geriau tiktų *uter*. — **qui conditam** *(urbem)* **imperio regeret** = katras valdys įkurtąjį miestą. — **Palatium... Aventinum ad inaugurandum templa capiunt** = P. ir A-ą išsirenka stebėjimo vieta dievų valiai spėti. *Templum*, be įprastinės reikšmės (dievams pašvęsta vieta, šventovė), dar gali reikšti apribotą stebėjimo plotą, kurį nužymėdavo auguras savo lazda ant dangaus ir žemės paukščių skridimui stebėti.

7. 1. **Priori Remo augurium venisse fertur sex vultures** = Sakoma, kad pirmiau pasirodęs Remui būrimo ženklas — šeši kirliai. — **iamque nuntiato augurio**: pranešus Romului, kuris tuo laiku buvo Palatino kalnelyje, apie tai, kiek paukščių pamatė Remas Aventino kalnelyje. — **duplex numerus**: romėnai, o ypatingai etruskai, 12 skaičių laikydavo šventu. — **sua multitudo** = saviškiai, palydovai. — **regem**: *acc. praedicati*. — **Tempore illi praecepto, at hi numero avium regnum trahebant** = vieni savinosi teisę į karališką sostą (regnum) dėl laimėto laiko, o kiti dėl paukščių skaičiaus. — 2. **certamine irarum** = pykčio įkarštyje. — **caedem**: *caedes* čia = peštynės. — **Ibi** = *in caede*. — **in turba ictus**: šiais žodžiais lyg ir norima pateisinti Romulą, kad ne Romulas brolį nužudė, bet jis žuvo *in turba* (= kamšatyje). — **vulgatior** = labiau paplitęs. — **ludibrio** *(abl. causae)* **fratris** = norėdamas pasityčioti iš brolio. — **Sic deinde**, *scil. pereat*.

II. SABINIŲ PAGROBIMAS (9—13, 5)

9. 1. **res** = *res publica*. — **penuria** = *paucitas*. — **hominis aetatem duratura magnitudo erat** = (valstybės) didingumas galėjo išsilaikyti tik vienos žmonių kartos metu. — 2. **ex consilio patrum** = pagal senato nutarimą, senatui nutarus. — 3. **ut cetera** = kaip ir visa kita. — **ex infimo** = iš labai menkos pradžios. — 4. **Satis** = *gerai*. — **scire**, *scil. se (i. e. Romanos)*. — **sanguinem ac genus miscere** = susigiminiuoti. — 5. **simul...**

simul = *et . . . et.* — **in medio** = jų tarpe. — **molem:** čia *moles* = galybė. — **plerisque rogantibus dimissi** = daugelis juos pavarė klausinėdami. — **ecquod** = *num quod (= aliquod).* — **id enim . . . fore:** tik tokios, kaip ir jie patys, nebeturinčios tėvynės moterys galėtų būti jų žmonos. — **6. haud dubie ad vim spectare res coepit** = aišku buvo, kad nesusipratimas *(res)* teks spręsti jėga. — **cui** pažymi žodį *vis.* — **ex industria** = tyčia, šiuo tikslu. — **Neptuno Equestri . . . Consualia.** *Neptunus* (= graikų Poseidonas) — jūrų dievas, Saturno sūnus, Jupiterio ir Plutono brolis. Seniausiais laikais Neptuno kultas nebuvo labai išaugęs, nes tada romėnai nedaug reikalų turėjo su jūra. Vėlesniais laikais, kada buvo pradėta identifikuoti Neptuną su Poseidonu, Neptunas buvo laikomas ir žirgo globėju. *Consualia* — kasmetinė romėnų šventė, švenčiama senovės romėnų žemės ir žemės darbo dievybei *Consus,* pagerbti; šioji dievybė buvo identifikuojama su Neptunu. — **7. quanto . . apparatu tum sciebant aut poterant, concelebrant** = rengia šventę visomis tada žinomomis ir galimomis priemonėmis. — **8. mortales** = *homines.* — **maxime proximi quique** *(plur.* žodžio *quisque)* = ypatingai daug kaimynų. — **Caeninenses:** *Caenīna* miesto gyventojai; kurioj vietoj jis buvo tikrų žinių nėra. — **Crustumīni:** *Crustumeria* miesto gyventojai, į šiaurę nuo Romos. — **Antemnātes:** *Antemnae* miesto gyventojai; šis miestas buvo Tiberio ir *Anio* upių santakoje. — **iam Sabinorum** = o jau sabinų tai. — **9. invitati . . . per domos** = atskirų gyventojų pakviesti. — **moenia** *(v. moenio = munio)* = sustiprinimus. — **frequentem:** čia *frequens* = turtingas, gausus. — **tectis:** *synecdoche* (ž. sint. 150, 3). — **10. deditae** = *intentae, conversae.* — **eo** = *in spectaculum.* — **ex composito** = kaip buvo sutarta. — **11. in quem** = *ab eo, in quem* (vadinasi, rinktis joms neteko). — **in quem . . . inciderat:** *incidere in aliquem* = papulti į kieno nors rankas. — **primoribus** = *principibus* (jiems priešingumas — *ex plebe).* — **patrum:** panašiai kaip ir § 2 šiuo vardu vadinami senatoriai. — **12. Talassio:** jungtuvių eisenos metu jungtuvių dalyviai linkėjimus pareikšdavo *„talassio!“* šūkiu; Manoma, kad *Talassio* arba *Talassius* buvęs senovės romėnų jungtuvių dievas, tačiau tikroji *talassio* žodžio reikšmė nežinoma. — **13. violati hospitii foedus:** vietoj *violati hospitii fidem,* arba be *hypallage* — *hospitii fidem violatam.* — **per fas ac fidem decepti** = šventvagiškai ir išdavi-

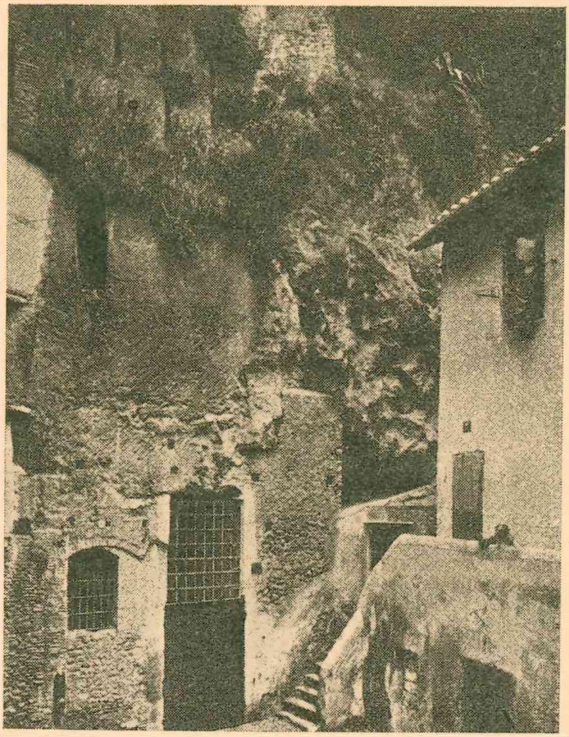
kiškai apgauti. Šventė buvo rengiama dievaičiui Konsui pagerbti, o panaudota kitam tikslui — tai įžeidimas dieviškojo įstatymo *(fas)*; svečiai buvo kviesti iškilmių pasižiūrėti, o pagrobtos jų moterys — tai sulaužymas duotojo žodžio *(fides)*. — **14. de se**(=*sui* arba *sua)*=dėl savo ateities. — **patrum**, *scil. earum (raptarum)*. — **in matrimonio... fore**: jos bus laikomos teisėtomis romėnų matronomis *(in matrimonio)*, o ne vergėmis; būdamos pilnateisėmis žmonomis, jos naudosis bendromis teisėmis *(in societate)*, turtu *(fortunarum omnium)*, turės valstybės teikiamas pilietybės teises *(civitatis)* ir šeimai auginti teises *(liberum=liberorum)*. — **15. animos**=širdis. — **postmodum** postea. — **suam vicem** — kas jam priklauso, savo rėžtu; *s. vicem* — *acc. adverbialis* (be sąryšio su sakinio konstrukcija). — **expleat desiderium**: *explere desiderium*=nutildyti ilgesį. — **16. factum purgantium**=*purgantium id factum esse; purgare* (iš *v. purigo, purus)* čia=teisinti. —**quae**, *i. e. blanditiae.*

10. 1. ad modum=visiškai. — **sordida veste**: liūdesio ženklas. — **civitates**=*cives*. — **eo**=*ad eum*. — **2. Lente**=per lėtai. — **ipsi**, *i. e. Caeninenses, Crustumini, Antemnates*. — **inter se... communiter**: *pleonasmus* (ž. sint. § 149, 2a). — **3. pro**=palyginus su. — **per se ipsum**=savo iniciatyva. — **nomen Caeninum** =visa C. tauta. — **4. fit obvius**=*occurrit*. — **fundit fugatque** *(hendiadys)*=sumuštą išsklaido. — **5. cum... tum**=jei... tai. — **ostentator**=pagyrūnas. — **ferculo**: *ferculum* (iš *v. fero)* čia= kabykla; kitais atvejais žodžiu *ferculum* būdavo vadinami neštuvai, kuriais nešdavo dievų statulas procesijose. — **quercum pastoribus sacram**=ąžuolą, kurį piemenys laiko šventu. — **6. Iuppiter Feretri**: *Feretrius* (iš *feretrum* — neštuvai) — pavadinimas Jupiterio, kuriam būdavo nešami *spolia opima* (iš priešų vado atimti ginklai) ant tam tikrų neštuvų, vadinamų *feretrum*. Žodis *Feretri* čia pavartotas daiktavardiškai, nes tokie būdvardžiai *voc. sg.* turi galūnę-*ie*. — **Romulus rex regia**: *alliteratio* (ž. sint. § 149, 1 d.). — **me auctorem**=mano pavyzdį. — **7. visum** *(est)*=*placuit*, todėl pavartotas su *acc. c. inf-o*. — **nuncupavit**: čia *nuncupare*=iškilmingai pareikšti. — **eius doni** yra papildinys žodžiui *compotum* ir pažyminys žodžiui *laudem*. — **laudem**: *acc. c. inf-o* dėl aukščiau paminėtos priežasties. — **Bina... opima parta sunt spolia.** Pirmą kartą po Romulo į Romą

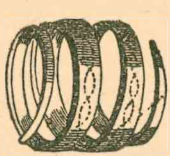

spolia opima atgabeno *A. Cornelius Cossus Maluginensis*, kuris 428 m. pr. Kr. buvo konsulas; jis nugalėjo vejų tautą, nukovė jų karalių Tolumnijų ir tokiu būdu įsigijo *spolia opima*. Antrą kartą atgabeno *spolia opima M. Claudius Marcellus*, gyvenęs antrojo punų karo laikais, pasižymėjęs savo kultūringumu (pvz., jo pagarba garsiajam Archimedui). Būdamas konsulas, 222 m. pr. Kr. nugalėjo insubrų tautos vadą Viridomarą ir iš jo įsigijo *spolia opima*.

11. 1. **per occasionem ac solitudinem**: *hendiadys* (=pasinaudodama kariuomenės iš Romos atitraukimo proga). — **legio** (*v. legere* — rinkti): kalbant apie seniausius laikus *legio*=*exercitus*. — 2. **primo impetu et clamore**: *hendiadys*. — **rem**=*rem publicam Romanam*. — 3. **bellum inferentes**: *bellum inferre* pradėti karą, pulti. — **animi**: čia *animus*=nuotaika, ūpas. — 4. **Utroque**: į Krustumerijos ir Antemnų miestus. — **in Crustuminum**, *i. e. agrum*. — **nomina darent**: *nomina dare*=pasisakyti vardus, įsirašyti, prašytis, stoti į karo tarnybą. — 5. **novissimum**=**extremum**. — **multo... maximum**: *multo* tik sustiprina aukščiausią laipsnį (=pats didžiausias). — **per iram aut cupiditatem**=pykčio ar kitos aistros įtakoje. — 6. **Consilio**: čia *consilium*=atsargumas; šiuo žodžiu nurodomas priešingumas anksčiau pasakytiems *per iram aut cupiditatem*. — **Romanae... arci**: čia, matyt, turima galvoj tvirtovė, kuri vėlesniais laikais buvo pastatyta Kapitolijaus kalvoj. *Mons Capitolinum* turėjo dvi viršūnes, kurių vienoje buvo pastatyta Jupiterio šventovė — šioji paprastai buvo vadinama *Capitolium*, o antroje buvo Junonos šventovė ir pilis — šioji viršūnė būdavo vadinama *arx*. — **filiam: Tarpeiam**. Tarpėjaus vardu buvo pavadinta ir dalis Kapitolijaus kalvos, nuo kurios į prarają būdavo nustumiami nusikaltėliai. — **corrumpit**: čia *corrumpere*=*papirkti*. — **forte... tum**=tuo laiku atsitiktinai. — **sacris**: religinėms apeigoms, aukojimui. — **petitum**: čia *petere*=atsinešti, pasisemti; religinėms apeigoms reikėdavo tekančio vandens. — 7. **accepti**, *scil. in ar-*

cem. — **obrutam armis**=apmetę ginklais. — **potius** jungti su *vi.* — **prodendi exempli:** *exemplum prodere*=duoti pavyzdį; *exemplum* čia įspėjamas pavyzdys, pamoka. — **ne quid usquam fidum proditori esset**=kad išdavikas niekur nieko negalėtų tikėtis. — **8. vulgo** *(adv.)*=bendrai, paprastai. — **bracchio laevo... habuerint:** vietoj *in bracchio laevo habuerint* (=nešiodavo ant kairiosios rankos). — **magna specie anulos** = labai gražius žiedus. — **pepigisse** *(v. pango): čia pangere* = išsiderėti. — **in sinistris manibus:** žaidimas žodžiais, nes šis pasakymas galima dvejopai suprasti: „kairėse rankose" ir „ant kairiųjų rankų". — **eo** = dėl tos priežasties. — **illi... congesta:** *congerere alicui* = sukrauti ant ko nors. — **9. Sunt qui:** yra tokių, kurie savo tautietę nori

pateisint. — **ex pacto tradendi** = kaip buvo susitarta atiduoti. — **derecto** *(de-recto)* = tiesiog, atvirai. — **fraude visam agere** = kada buvo pastebėta, kad ji gudrauja.

12. 1. **tamen** = kaip ten bebūtų, vis dėlto. — **quod... campi est, complesset** = *totum campum complesset, qui... est.* Tai buvo vieta, kuri vėliau buvo pavadinta *Forum Romanum* —

pailga keturkampė aikštė tarp *mons Capitolinus* ir *Palatinus,* apsupta viešųjų įstaigų namais ir krautuvėmis; šioje aikštėje būdavo atliekami įvairiausi prekybos, visuomenės, valstybės ir teismo reikalai. — **in aequum** *(subst.)* = į lygumą. — **in adversum** *(subst.)* ... **subiere** = (iš apačios) ėmė jėga laužtis. — 2. **Principes... ciebant... Curtius... Hostilius** = *principes, qui utrimque pugnam ciebant, erant ab Sabinis... Curtius... Hostilius.* — **iniquo loco:** nuolaidos aplinkybė. — **ad prima signa** = pirmose eilėse. — **animo** = dvasios tvirtybė. — 3. **inclinatur** = ima trauktis atgal. — **fusaque est ad** *(=usque ad)* = buvo nustumta (kariuomenė) iki. — **ad veterem**

portam Palatii. Senosios Romos užuomazga buvo Palatino kalvoje, netaisyklingo keturkampio 10 ha žemės plote (todėl legenda Romulo miestą ir vadina *„Roma quadrata"*). Manoma, kad čia minimi vartai buvę Palatino kalvos šiaurėje. — **4. actus** = paveiktas. — **5. deum** = *deorum*. — **saltem** = bent. — **6. tibi... Statori Iovi:** Romulas, kariaudamas su sabinais, tik buvo pažadėjęs pastatydinti Jupiterio šventovę, o pati šventovė buvo pastatyta daug vėliau (294 m. pr. Kr.). Jupiteris buvo vadinamas *Stator*, nes jis galėdavo įkvėpti kareiviams drąsos ir sulaikyti bėgančius iš kovos lauko kareivius. Bet romėnų filosofas *Seneca*, gyvenęs Kristaus laikais, *„De beneficiis"* veikale kitaip aiškina *Stator* pavadinimo kilmę: *qui non, ut historici tradiderunt, ex eo quod post votum susceptum acies Romanorum fugientium stetit, sed quod stant beneficio eius omnia, s t a t o r s t a b i l i t o r q u e est.* Kai kas (M. Bréal) nori žodžio *Stator* kilmę išvesti iš indų dangaus dievo *Indra Sthatar* vardo. Čia minimoje šventovėje įvyko senato posėdis, kurio metu konsulas Ciceronas pasakė savo pirmąją kalbą prieš Katiliną. — **monumentum sit** = galėtų paliudyti. — **7. auditas** *(esse)* = *exauditas*. — **iterare** = *renovare*. — **primores** = *principes* (ž. § 2). — **8. Metius Curtius ab Sabinis princeps** =*M. C., qui ab Sabinis princeps erat*. — **toto quantum foro spatium est** = *per tantum spatium, quantum foro (dat.) est*. — **hospites... hostes:** *paronomasia* (Sint. § 149, 5 d.). — **iam** = *nunc*. — **9. Ex equo** = *raitas*. — **eo** verčiant jungti su *facilius*. — **et alia** = *quoque reliqua*. — **10. in paludem:** *Forum* (būsimasis *Forum Romanum*) šiuo laiku buvo pelkė ta vieta. — **sese... coniecit** = nukrito, įsivertė. — **averterat** = atkreipė dėmesį. — **etiam Sabinos:** atkreipė ne tik romėnų dėmesį, bet ir sabinų, kurie tuo laiku buvo tikrai nelengvoje būklėje. — **periculo:** *abl. causae*. — **favore** *(abl. causae* prie *addito)* **multorum addito animo** *(abl. abs.)* = padrąsintas didelio saviškių palankumo. — **in media convalle duorum montium** = slėnio, esančio tarp dviejų kalnų, viduryje. — **res Romana erat superior** = romėnai turėjo persvarą.

13. **1. quarum** *(gen. obi.)* **ex iniuria** = dėl kurių įžeidimo. — **crinibus passis** (iš *v. pando*) = palaidais plaukais. — **scissaque veste:** kaip palaidi plaukai, taip ir suplėšyti drabužiai —

liūdesio ženklas (plg. 10, 1 *sordida veste*). — **ex transverso** = skersai, iš šono. — **iras** = *iratos*. — 2. **hinc... hinc** = *hinc... illinc*. — **sanguine nefando** = nelemtu kraujo praliejimu. — **partus** = *liberos*. — **nepotum illi, hi liberum** (*chiasmus*, ž. sint. § 149, 1 b): ir *nepotum* ir *liberum* yra *gen. explicativus* (sint. § 39) prie *progeniem*. — 3. **sine alteris vestrum viduae aut orbae vivemus** = *sine alteris vestrum viduae aut sine alteris vestrum orbae vivemus*. — 4. **prodeunt**, *scil. ex ordinibus in medium campum*. — **sed** = *sed etiam*. — **regnum consociant**: ne visos sabinų giminės susijungė su romėnais: kai kurios jų labai ilgai priešinosi romėnams; Kristaus laikais sabinų vardas jau beveik visiškai buvo išnykęs. — **imperium omne conferunt Romam**: nors ir romėnai ir sabinai pasiliko sau atskirus valdovus, tačiau vidaus ir užsienio politikos reikalų sprendimas atiteko Romai. — 5. **Quirites a Curibus.** Aiškaus įrodymo, kad *Quirites* būtų kilęs iš žodžio *Cures* (sabinų miestas, buvęs į vasaros rytus nuo Romos, bet tiksli vieta nežinoma) nėra. *Quirites paprastai reikšdavo pilnateisius romėnų piliečius*. — **Monumentum... appellarunt**: versti šia tvarka — (*eum locum*) *ubi primum... statuit, Curtium lacum, monumentum eius pugnae, appellarunt*. — **Curtium lacum**: Livijaus laikais šio ežero *Forum Romanum* aikštėje jau nebuvo.

III. ROMULO CHARAKTERISTIKA IR JO MIRTIS (15, 6—16, 4)

15. 6. **Haec ferme... domi militiaeque gesta** = štai maždaug visi... politiniai ir kariniai darbai. — **ferme** (iš *ferime*, *gr. superl.* žodžio *fere*) = *fere*. — **quorum nihil absonum fidei... fuit** = iš kurių nė vienas nekliudė tikėti į... ; *absonum* čia = *alienum*. — **animus**: čia = drąsa. — **in regno avito recuperando** = atgaunant senelio karališkąjį sostą. — **consilium**: *zeugma*, ž. sint. § 149, 3 c (*consilium* prie *v. condendae* — „sumanymas", o prie *firmandae* — „mokėjimas"). 7. **profecto** (iš *pro-facto* „kaip faktas") = iš tikrųjų. — **tantum valuit** (*scil. urbs*) = taip įsigalėjo. — **in quadraginta annos**: Numos Pompilijaus karaliavimo metai. — 8. **Multitudini** = *plebi, vulgo*. — **acceptissimus**: *acceptus alicui* = mielas, mylimas. — **ad custodiam corporis** = savo asmens apsaugai.

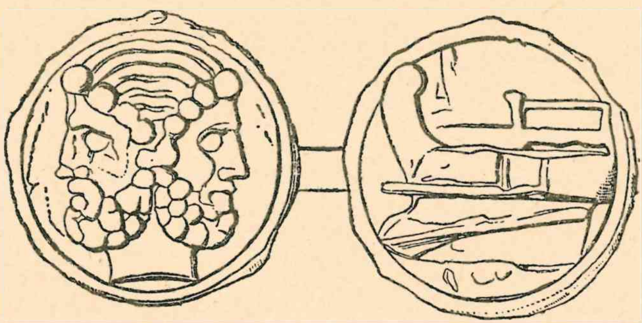
16. 1. **editis** = *factis*. — **in campo**, *scil. Martio*. — **contionem**: *contio* gali būti ne tik tautos susirinkimas (ž. Paaišk. 6, 1 *concilio)*, bet ir kariuomenės, atėjusios išklausyti savo vado kalbos, susirinkimas. — **ad Caprae paludem**: šios pelkės vietoje vėliau buvo pastatytas *circus Flaminius*. — **fragore tonitribusque**: *hendiadys*. — **conspectum eius contioni abstulerit** = kariuomenė negalėjo jo matyti. — 2. **Romana pubes... obtinuit**: lengviau būtų galima išversti, jei periodas būtų suskaldytas į kelis savarankiškus sakinius, pav.: *1. sedatus est tandem pavor, postquam ex tam turbido die serena et tranquilla lux rediit; 2. tum Romana pubes vacuam sedem regiam vidit; 3. et, etsi satis credebat... raptum procella, tamen... silentium obtinuit*. — **pubes**: čia = *exercitus*. — **lux**: čia = oras. — **sublimem** (*enallage*, ž. sint. § 149, 4 b) = į dangų. — **raptum**: čia *rapere* = nunešti. — **maestum aliquamdiu silentium obtinuit** (čia *v. trans.)* = nuliūdusi gan ilgai tylėjo. — 3. **deum deo natum**: Romulas — Marso sūnus. Vėlesniais laikais sudievintam Romului buvo suteiktas dievaičio Kvirino *(Quirīnus)* vardas. —**parentem** = *conditorem*. — **salvere... iubent** =sveikina. — **pacem precibus exposcunt** = meldžia palaimos. — **volens propitius** *(asyndeton)* ...**sospitet** = palankiai ir maloningai... apsaugotų. — 4. **discerptum**: čia *discerpere (discarpo)* = pašalinti, nužudyti. — **illam alteram** *(scil. famam)* = aną pirmąją. — **pavor praesens** = tuo laiku buvusi baimė.

IV. NUMA POMPILIJUS (18—20, 6)

18. 1. **tempestate** = *tempore*. — **Curibus**: ž. Paaišk. 13, 5 *Quirites a Curibus*. — **consultissimus**: *consultus c. gen.* = *peritus*. — 2. **Samium Pythagoram**: *Pythagoras* — garsusis graikų filosofas-matematikas, gimęs Samo saloje, gyvenęs apie 580—500 m. pr. Kr. g. Ir Pitagoro biografija, ir jo sukurtosios mokyklos mokslas apsuptas įvairiausiomis legendomis. Yra žinių, kad jis apie 530 m. atvyko gyventi į pietinėj Italijoj esantį Krotono miestą ir čia įsteigė vadinamąją Pitagoro sąjungą, religiją ir filosofijos draugiją. Pats Pitagoras savo mokslo nėra surašęs: jo mokslas pažįstamas iš jo mokinių raštų. Svarbiausiu dalyku pitagorininkai laiko skaičių arba skaičių santykius. Jie

mano, jog visa galima išreikšti skaičiais ir kiekybiniais santykiais: ir kosmoso tvarkingumą, ir žvaigždžių judėjimą, ir laiko slinkimą, ir muziką; taigi kiekvienas daiktas esąs skaičius, o daiktų visuma — didelė skaičių sistema. — **edunt**: čia *edere* = *tradere, prodere.* — **Servio Tullio**: šeštasis romėnų karalius (578—534 m. pr. Kr. g.), dėl įvairių išvidinių ir išorinių aplinkybių valstybės santvarkoj įvedęs reformų (Romos miesto teritoriją paskirstė į 4 rajonus-tribas, gyventojus, atsižvelgdamas į jų turtą, suskirstė į 5 klases, o šias į 193 centurijas) ir tuo kiek pagerinęs plebėjų būklę. — **Metapontum**: miestas pietinėje Italijoje. — **Heracleam**: *Heraclēa* („Heraklio miestas") —miestas pietinėje Italijoje prie Tarento įlankos. — **Crotona**: graikiškai *acc. sg.* galūnė (plg. *era, aethera;* ž. Paaišk. 5, 2 *Lycaeum Pana).* — **iuvenum aemulantium studia** = vienas už kitą geriau besimokančių jaunuolių. — **3. quae fama in Sabinos,** *scil. pervenisset.* — **linguae commercio**: *commercium linguae* = kalbėjimasis. — **4. suopte... ingenio**: *abl. causae.* Sufiksas *-pte* ir *-met* vartojamas pabrėžti *pron. poss.* ir *pers.* — **temperatum**: čia *temperare* = tvarkyti. — **tetrica** = *severa.* — **tristi** = *aspera.* — **quo genere** *(hominum): abl. compar.* prie *incorruptius.* — **5. inclinari opes... videbantur** = buvo matyti, kad valdžia atitenka... — **factionis**: čia *factio* = partija, šalininkai. — **6. Accitus,** *scil Curibus Romam.* — **augurato urbe condenda** *(abl. instr.)* = tuo, kad, kurdamas miestą, padarė auspicijas. — **ergo** *(praep.* su priešstovinčiu *gen.)* = causā. — **in arcem**: ž. Paaišk. 11, 6 *Romanae... arci.* — **ad meridiem versus**: karalius sėdėjo veidu į pietus, o auguras, stovėjęs greta jo, buvo veidu į rytus. — **7. capite velato**: galvą pridengti reikėdavo visokių religinių apeigų metu. — **baculum sine nodo aduncum** = kreivą negumbuotą lazdą. — **prospectu in... capto**: *prospectum capere in* = nukreipti žvilgsnį į. — **regiones ab oriente ad occasum determinavit.** Auguras šitokių apeigų metu lazda ore nubrėždavo dvi kryptis *(regiones): cardo* — iš šiaurės į pietus ir *decumanus* — iš rytų į vakarus; rytinėje dangaus pusėje pastebėtieji reiškiniai buvo laikomi laimingais, o vakarų pusėje — nelaimingais (nuo Augusto Oktaviano laikų šios kryptys buvo aiškinamos priešingai). — **8. signum contra**: auguras, stovėdamas veidu į rytus, įsidėmėjo *(animo finivit)* rytų pusėje dideliame nuotolyje *(quod longissime con-*

spectum oculi ferebant) kokį nors daiktą *(signum)*, pav., medį, kalno viršūnę. — 9. **si est fas** = jei leista. — **uti** prasme *utinam*. — **adclarassis**: senesnių laikų forma vietoj *adclaraveris*. — 10. **peregit verbis auspicia, quae mitti vellet** = paaiškino, kokių ženklų jis norėtų sulaukti. — **de templo**: ž. Paaišk. 6, 4 *Palatium... Aventinum ad inaugurandum templa capiunt*. 19. 2. **Quibus** *(i. e. iuri legibusque ac moribus)*: *dat*. pareinąs nuo *assuescere*. — **videret non posse**: *acc. c. inf*-o be accusativo — jį paimti iš žemiau esančios sakinio dalies: *ferocem populum*. — **quippe** = *nam*. — **Ianum**: *Ianus* iš pradžių buvo laikomas šviesos dievaičiu, dangaus vartininku, vėliau — kiekvienos pradžios, ir apskritai angų dievaičiu. Jis buvo vaizduojamas dviem veidais, atkreiptais į priešingas puses. Jo garbei buvo paskirtas sausio mėn. *(Ianuarius)*. Čia paminėtas *Ianus* — nedidelė šventovė, pastatyta šiaurinėje *Forum Romanum* dalyje; šioje šventovėje buvo dievaičio Jano, žiūrinčio

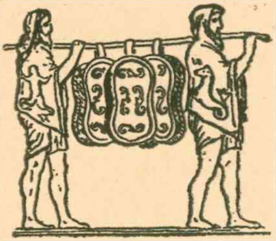
vienu veidu į rytus, antru į vakarus, atvaizdas. Karo metu šioji šventovė būdavo atidaroma, kad žmonės galėtų maldauti taikos, o taikos metu ji būdavo uždaryta. Legenda sako, kad šioji šventovė ligi Kristaus laikų buvo uždaryta tik penkis kartus. — **Argiletum**: Romos gatvė, buvusi į šiaurę nuo forumo. — 3. **T. Manlio consule**: 235 m. pr. Kr. g. — **quod** = *id quod*. — **dederunt** prasme *concesserunt*. — **post bellum Actiacum**: 29 m. pr. Kr. g. — 4. **Clauso eo**: yra žinių, kad, be Livijaus paminėtų trijų atvejų, Jano šventovė dar buvo uždaryta 25 m. pr. Kr. g. ir pirmaisiais metais pr. Kr. g. Iš to galima spėti, kad pirmąją knygą Livijus parašė tarp 29 ir 25 m. pr. Kr. g. — **societate ac foederibus**: *hendiadys*. — **posi-**

tis = *depositis*. — **omnium primum**: ž. Paaišk. 1, 1 *Iam primum omnium*. — **rem... efficacissimam**: priedėlis pasakymui *deorum metum*. — 5. **descendere ad animos** = įeiti į jų širdis. — **sine aliquo commento miraculis** = neišgalvojęs kokio nors stebuklo. — **dea Egeria**. *Camēnae* buvo upių ir šaltinių deivės, kurios vėliau buvo identifikuojamos su mūzomis. Ypatingos pagarbos iš jų tarpo susilaukė deivė Egerija. Iš jai priklausančio šaltinio romėnų vestalės nešdavo vandenį, reikalingą religinėms apeigoms. — **cuique deorum** = *sacris cuiusque deorum*. — **suos** = ypatingus. — 6. **ad cursus lunae** pagal mėnulio atmainas. — **in duodecim menses**: manoma, kad ligi N. Pompilijaus laikų romėnai metus skirstydavę tik į 10 mėnesių, o metai prasidėdavę kovo mėnesį. — **quem, quia** = *et quia eum*. — **non explet**: mėnulio mėnuo trunka 29 dienas, 12 valandų, 44 minutes ir 3 sekundes. — **desunt dies**: $11^1/_4$, nes saulės metai (*solidus annus, qui solstitiali circumagitur orbe*) trunka 365 dienas, 5 valandas, 48 minutes ir 47,8 sekundes. — **solido anno** = iki pilnų metų. — **solstitiali... orbe**: *orbis solstitialis* — saulėgrąžos ratas, saulės nubėgtas per metus laiko ratas. — **intercalariis mensibus**: kad sulygintų mėnulio metus su saulės metais, reikėjo įdėti įterpiamuosius (*intercalarius*, arba *intercalaris*) mėnesius. — **vicesimo anno... dies congruerent**: kad 20 mėnulio metų baigtųsi kartu su 20 saulės metų, reikėjo įdėti 205 dienas. — **plenis omnium annorum spatiis** (*abl. instr.*) papildant visų (20) metų laiką. — **congruerent** = sutaptų. Tokis kalendoriaus sutvarkymas išbuvo ligi 45 m. pr. Kr. g., kada Julijus Cezaris kalendorių pertvarkė; jo saulės metai turi 365 dienas, o kiekvienais ketvirtaisiais metais — 366 dienos. — 7. **nefastos dies fastosque**: *dies fasti* (*fastus* iš *fas*, plg. *iustus* iš *ius*) — teismo dienos, kada pretorius galėdavo teisti ir daryti teismo sprendimus; *dies nefasti* — dienos, kuriose dėl tikybinių priežasčių negalėdavo būti nei teismo posėdžių, nei komicijų. — **utile futurum erat** = atrodė, kad bus naudinga.

20. 1. **animum adiecit**: *animum adicere alicui rei* = imtis ko nors. — **sacra obibat**: *sacra obire* = atlikinėti tikybines apeigas. — **Dialem flaminem**. *Flamen* — atskiros kurios nors dievybės dvasininkas. Jų buvo 3 vyresnieji (*flamines maiores* — *fl. Dialis*,

Jupiterio dvasininkas, *fl. Martialis*, Marso dv-as, *fl. Quirinalis*, Kvirino dvasininkas) ir 12 jaunesniųjų *(flamines minores* — jie tarnavo Vulkanui, Florai ir kitoms dievybėms). Flaminų tarpe aukščiausiu buvo laikomas *fl. Dialis*, turėjęs ir kai kuriuos aukštųjų valdininkų atsižymėjimo ženklus *(toga praetexta, sella curulis, lictor)*. — **pertinent**: *pertinere ad* = liesti, priklausyti. — **2. sacra regiae vicis** = tikybinės apeigos, priklausančios karaliui. Žodis *vicis* turi tik šias formas: *sing. gen. vicis, acc. vicem, abl. vice; plur. nom.* ir *acc. vices, dat.* ir *abl. vičibus*. — **flaminem... assiduum**: jis negalėjo užimti jokios valstybinės tarnybos, o taip pat negalėjo pasišalinti iš miesto nė vienai nakčiai. — **insigni... veste**: puošni toga — *toga praetexta;* balta aukšta smaila kepurė — *apex*. — **curuli... sella**: *sella curulis* — aukšto valdininko tarnybinė kėdė, išpuošta dramblio kaulu. — **3. virginesque Vestae**: ž. Paaišk. 3, 11 *Vestalem... legisset*. — **legit**: čia *legere* = *eligere*. — **Alba**: ž. 3, 3 *Longa Alba*. — **conditoris**: *Romuli*. — **assiduae**: amžinąją ugnį deivės Vestos šventovėje jos turėdavo saugoti ir dieną, ir naktį. — **de publico** = iš valstybės iždo. — **4. Salios**. *Salii* (iš *v. salire, saltare)* — 12 dvasininkų kolegija, kurių svarbiausia pareiga būdavo kasmet surengti dievaičių Marso garbei procesijas, trunkančias keletą dienų. Kariškai apsirengę, mojuodami šventais skydais *(ancilia)* ir šokdami karo šokius *(salire)*, jie vaikščiodavo gatvėmis, kai kuriose vietose sustodami *(mansiones);* kiekvieną procesijų dieną pabaigdavo puikia puota (plg. Horacijaus *dapes saliares)*. — **Marti Gradivo**: *Gradivus* — dievaičio Marso epitetas (iš *gravi-divus „galingas dievas")*. — **tunicae pictae**: *tunica* — vilnonis apatinis drabužis, nešiojamas vyrų ir moterų; *tunica picta* — išsiuvinėta tunika, tunika su palmių šakelėmis; *tunicae pictae* yra *gen. expl.* prie *insigne*. — **pectori tegumen** = krūtinės apdangalą. — **caelestiaque arma... ancilia**: *ancile* — nedidelis skydas, tariamai N.

Pompilijaus laikais nukritęs iš dangaus; jis buvo laikomas kartu su 11 padirbtų skydų Marso šventovėje, kad niekas negalėtų išskirti šventojo skydo (mat, nukritęs iš dangaus skydas turėjęs reikšti, kad romėnai valdysią visą pasaulį). — **tripudiis:** *tripudium* — trišokis, trijų žingsnių šokis su ginklais, šokamas salijų ir laukinių tautų karių, einančių į kovą. — **sollemnique saltatu:** šie žodžiai tik paaiškina *tripudiis (hendiadys).* — 5. **Pontificem.** Nors Livijus čia kalba tik apie vieną pontifiką, tačiau kitur jis mini, kad N. Pompilijus įsteigęs ir visą pontifikų kolegiją. Pontifikų priežiūroje buvo visoks viešas romėniškųjų dievų garbinimas. Pontifikų kolegijos namuose *(regia)* buvo sudėtos formulės ir įvairūs raštiški nurodymai apie aukojimus, maldas ir kitokias tikybines apeigas. Jie turėjo iš anksto įspėti dievų valią; įžeistus dievus turėjo aukomis permaldauti. Be to, pontifikai sustatydavo kalendorių, rašydavo konsulų sąrašus *(fasti consulares)* ir metraščius *(annales maximi).* Pontifikų kolegijos viršininkas, vadinamasis *pontifex maximus,* turėjo teisę skirti dvasininkų karalių *(rex sacrorum),* flaminus ir vestales. — **ex patribus** = iš patricijų tarpo. — **legit:** ž. § 3. — **exscripta exsignataque** = sąrašus su aprašymais. — **ad,** o ne *in,* nes kruvinieji aukojimai būdavo at-

liekami ne pačioje šventovėje, bet lauke, šventovės aptvaroje. — **in eos sumptus pecunia erogaretur**: *erogare pecuniam in aliquam rem* surasti lėšų kuriam nors reikalui. — **6. scitis**: *scitum* — nutarimas, jurisdikcija. — **plebe**: čia ne plebėjų luomas, bet liaudis, žmonės. — **patrios ritus** = tėvų paliktus tikybinius nuostatus. — **peregrinosque asciscendo**: svetimų dievybių kultą galima buvo įvesti, tik gavus senato sutikimą.

TITI LIVI AB URBE CONDITA LIBER XXI

Nuo seniausių laikų drąsūs ir vylingi Finikijos gyventojai, norėdami pasiekti Ispaniją, leisdavosi savo laivais Viduržemio jūros baseinu vis tolyn ir tolyn į Vakarus. Pakeliui jie įsteigdavo nedidelius miestus-tvirtoves. Kai kurie iš šių miestų, išsiderėdami iš metropolijos nepriklausomybę, virto savarankiškais prekybos centrais. Visi šie miestai gyvai prekiavo su vietos gyventojais, per ištisus amžius išlaikydami savo prekybinį pobūdį ir tuo žymiai skirdamiesi nuo paskiau įsikūrusių graikų kolonijų, kurios buvo linkusios verstis žemės darbu. Šie miestai užimdavo labai mažą žemės plotą, kurio pakakdavo vien prekybos aikštei, krautuvėms, pirklių namams ir kartais tvirtovei.

Kitoks buvo šiaurės Afrikoje įkurtas *Kartchadascht (Neapolis, Naumiestis)* miestas, kurio gyventojai nepasitenkino anksčiau įsigyta siaura žemės juosta ties jūra: jie spraudėsi vis gilyn ir gilyn į žemyną. Vietos gyventojai *(Afri)*, matyt, buvo tuo labai nepatenkinti, ką rodo ir pati Kartaginos įkūrimo le-

genda. Tiro tremtinė karalaitė Didona *(Dido, Elissa)*, pasak šios legendos, priplaukusi Afrikos pamarius toje vietoje, kur paskui buvusi įkurta Kartagina. Čia ji norėjusi pirkti iš vietos gyventojų žemės tiek, kiek jos reikėjo miestui pastatyti. Gyventojams nesutikus parduoti, ji išsiderėjusi tik tiek vietos, kiek galėjusi apimti viena jaučio oda (byrsa). Ji įsakiusi tą odą supiaustyti į siauručius diržus ir žemės plote, apvestame šiais diržais, pastačiusi tvirtovę ir miestą.

Jau pirmieji Kartaginos valdovai, savo apsukrios politikos dėka, pamažu ėmė plėsti naujos kolonijos ribas, taip kad po kiek laiko ir ekonomiškai ir politiškai virto nepriklausomi metropolijos ir vietos gyventojų atžvilgiu. Trečiajame amžiuje pr. Kr. g. Kartaginos rankose buvo visa šiaurinė Afrika; jos kolonijų buvo Sardinijoje, Sicilijoje, Ispanijoje. Kartaginos didžiulis laivynas šeimininkavo visoje vakarinėje Viduržemio jūros dalyje: jis skandindavo kiekvieną laivą, išdrįsusį ten pasirodyti. Kada finikiečiams ėmė grėsti pavojai, Kartagina įsigijo hegemoniją beveik visose Viduržemio jūros baseino finikiečių kolonijose.

Iki 279 m. pr. Kr. g. Roma ir Kartagina gyveno draugiškai. Romėnai prekyba nesivertė, jų teritorija, palyginti, buvo maža, ir nebuvo aiškių davinių, kad žemdirbių krašto gyventojai gali būti pavojingi pirkliams kartaginiečiams. Be to, dar pirmaisiais Romos respublikos metais tarp Kartaginos ir Romos buvo pasirašyta sutartis: romėnai pasižadėjo nesiųsti savo laivų į kartaginiečių uostus, o kartaginiečiai — neturėti jokio sąryšio su Romos priešais — Lacijaus miestais.

279 m. romėnų kilmės samdininkai mamertinai paėmė Sicilijoje esantį Mesanos miestą. Sirakūzų karalius Gieronas apgulė Mesaną. Tada mamertinai kreipėsi į Romą pagalbos, o Sirakūzų karalius — į Kartaginą. Romėnai šiuo laiku jau buvo tiek stiprūs, kad ryžosi mamertinams padėti: pasiųstoji į Siciliją kariuomenė privertė Gieroną pasitraukti nuo Mesanos. Į tai Kartagina atsakė, paskelbdama karą. Prasidėjo vadinamieji punų karai, kurie truko 118 metų, nuo 264 iki 146 m. pr. Kr. g. su pertraukomis.

Nors romėnai užėmė beveik visą Siciliją, tačiau įveikti pajūrio uostų negalėjo. Kartaginiečiai, turėdami stiprų laivyną, ėmė pulti Italijos pakrantes ir jas niokoti. Suprasdami romė-

nai, kad jiems be laivyno nepasiseks nuveikti, pasistatė 120 karo laivų laivyną. Be to, jausdamiesi žymiai silpnesni jūroje, sumanė paversti kiekvieną jūros kovą sausumos kova: jų laivai stengdavosi pagauti priešo laivą, įsikibdavo į jį, užmesdavo ant jo kilnojamuosius tiltus, o šiais tiltais perbėgdavo pas priešus ir kaudavosi, tartum sausumoje. Naujas išradimas pasirodė labai naudingas: kartaginiečių laivynas 260 m. buvo sunaikintas. Romėnai, padrąsinti šio laimėjimo, vadovaujami konsulo Atilijaus Regulo, išvyko su didele kariuomene į Afriką pačios Kartaginos pulti. Bet nepasisekė: romėnų kariuomenė buvo sumušta, o netrukus žuvo ir romėnų laivynas.

Romėnai nenuleido rankų: kelių kilnios dvasios piliečių dėka buvo vėl pastatydintas 200 laivų laivynas. 241 m. ties Egatų salomis įvyko jūros kova, kurioje romėnų laivynas, vadovaujamas konsulo Lutacijaus Katulo, sunaikino kartaginiečių laivyną. Nors kartaginiečiai tuo laiku turėjo genialų karo vadą Hamilkarą, bet jis gavo iš Kartaginos įsakymą tartis su romėnais. Jis prieš savo norą paklausė įsakymo ir pasirašė su Katulu sutartį. Kartagina atidavė Romai Siciliją ir apsiėmė sumokėti milžinišką (apie 25 milijonus litų) kontribuciją.

Bet nelaimės tuo dar nesibaigė. Kartaginiečiai neturėjo kuo atsilyginti samdytai kariuomenei, ir samdininkai, palaikomi vietos gyventojų, vadinamų *Afri*, pakėlė maištą (šį tarpusavio karą Livijus vadina *bellum Africum)*. Romėnai, maištininkų padedami, pagrobė Sardinijos salą. Tik po trejų metų sunkios kovos Hamilkaras maištininkus nugalėjo. Po šio karo kartaginiečiai paprašė Romą grąžinti Sardinijos salą, kurią sukilusių įgulų prašomi romėnai užėmė: Kartagina esanti tikra, kad tas užėmimas buvęs tik laikinio pobūdžio ir kilęs iš draugingo Romos nusistatymo gelbėti kaimyninę valstybę. Bet toks kartaginiečių noras sutiko griežtą Romos senato pasipriešinimą: Roma, nenorėdama atsisakyti nuo teisių į Sardiniją, paskelbė Kartaginai karą. Žinoma, Kartagina tuo laiku kariauti negalėjo; prasidėjo derybos. Derybos baigėsi tuo, kad Kartagina apsiėmė sumokėti naują kontribuciją (per 9 milionus litų).

Kartaginiečiai, atsipirkę nuo naujo karo pavojaus, užslopinę gilaus apmaudo jausmą, ėmėsi ramaus prekybos darbo. Tik nenurimo didis tėvynės mylėtojas Hamilkaras Barka. Jis sugalvojo pulti Romą iš sausumos: su kariuomene persikelti per

Pirėnų kalnus, paskui per Alpius, pakeliui sukeliant prieš Romą galų tautas ir jų savanoriais bei samdininkais didinant savo karo pajėgas. 237 m. pr. Kr. g. jis nuvyko į Ispaniją ir ten per aštuonerius metus rengėsi šiam karui, bet netikėta mirtis neleido Hamilkarui įvykdyti savo drąsiuosius sumanymus. Jo darbą perėmė giminaitis Hasdrubalas, kuris 224 m. parsikvietė į Ispaniją jauną Hamilkaro sūnų Hanibalą, iki to laiko augusį Kartaginoje.

Hanibalo veikimą Ispanijoje ir pradžią jo žygiavimo prieš Romą Livijus aprašo XXI-je knygoje.

I. BARKIDAI ISPANIJOJE*) (1—5, 6)

1. 1. **In parte**: antrojo punų karo aprašymas užima tik dalį viso Livijaus veikalo (*pars operis*), būtent, dešimtį jo parašytos istorijos knygų (XXI—XXX); tačiau autorius turėdamas galvoje dalyko rimtumą, yra pasiryžęs šią savo veikalo d a l i pradėti tokiais pat žodžiais, kokius kiti istorikai deda v i s o veikalo (*summa tota*) pradžioje. — **plerique** = *permulti*. — **rerum scriptores** = *historici*. — 2. **Nam neque... bello**: žodžiai *ullae* (1-as sak.), *his ipsis* (2-as sak.) ir *haud ignotas* (3-as sak.) žymėtini posakio kirčiais. — **virium aut roboris** = jėgų ir atsparumo. — **artes**: čia *ars* = gudrybė. — **anceps Mars** (*metonymia*) = atskirų kovų nevienodos pasekmės. — **propius periculum**: *prope, propius, proxime* pas Livijų visuomet su *acc*. — **qui vicerunt** = kurie (romėnai) pagaliau ir laimėjo. — 3. **certarunt... Romanis... Poenis**: jei *abl. abs.* pakeičiamas atskiru šalutiniu sakiniu, tai šio sakinio veiksnys nesutampa su pagrindinio sakinio veiksniu; čia *Romanis indignantibus... Poenis abl. absolutus* yra galimas, nes *Romanis* ir *Poenis*, atskirai paimti, yra tik dalis pagrindinio sakinio veiksnio (*certarunt, scil. Romani et Poeni*). — **indignantibus**: *indignor* paprastai vartojamas su *acc. c. inf-o*, o ne su *quod*. — **Poenis** (*indignantibus*): *asyndeton*, ž. J. Vosyliaus „Lotynų k. sintaksė“ § 149, 3 b. — **avareque**: turima galvoj didelė kontribucija, kurią kartaginiečiai turėjo sumokėti romėnams, pasirašius su Katulu sutartį. — **crederent**: *attractio modi*. — **imperitatum**: *verbum intensivum* čia savo vietoje; tačiau Livijus dažnai vartoja *v. intensiva* ir tada, kada sakinio prasmė tokio vartojimo nereikalauja. — 4. **Hannibalem... novem**: iš šios vietos galima nustatyti Hanibalo gimimo metus (246, 245). — **ferme**: ž. Paaišk. I, 15, 6. — **Africo bello**: *bellum Africum* — karas su samdininkais, kuriuos palaikė vietos gyventojai, vadinami *Afri* (241—237). — **altaribus**: *altaria* — viršutinė aukuro dalis, tačiau čia = *ara* (aukuras). — **sacris**: čia *sacrum* = auka, aukojamasis gyvulys. — **iure iurando adac-**

*) Paaiškinimams daugiausia naudotasi prof. T. Zielinskio veikalu „Tit Livij, Našestvije Annibala, kniga XXI, izd. 10, 1913“.

tum *(esse): ius iurandum* arba *iure iurando adigere* = prisaikdinti. Laisv. vert.: Tarp kitko pasakojama, kad vos devynerių metų Hanibalas, vaikiškai meilindamasis, prašęs aukojantį dievams tėvą Hamilkarą paimti jį su savim į Ispaniją, kur pastarasis, pabaigęs Afrikos karą, rengėsi keltis su kariuomenę; sūnus buvęs atvestas prie aukuro ir, palietęs auką, prisiekęs, kad jis, pirmai progai pasitaikius, tapsiąs romėnų tautos priešu. — 5. **ingentis spiritus** = kilnios dvasios, didelių užsimojimų; *spiritus* = *animus* su išdidumo, puikybės žyme (plg. Cezario pasakymą apie Ariovistą: *tantos sibi spiritus, tantam arrogantiam sumpserat* — b. Gall. I, 33, 5). — **Sicilia Sardiniaque amissae** = Sicilijos ir Sardinijos netekimas. — **Siciliam... concessam et Sardiniam... interceptam:** *acc. c. inf*-o pareina nuo sąvokos *putandi*, kuri gaunama iš *angebant.*

2. 1. **sub recentem Romanam pacem** = tuoj po susitaikymo su romėnais. — **per quinque annos:** 241—237. — **novem annis** *(abl. temp.)*, būtent, 237—229 m., imant 237-ų metų galą ir 229-ų pradžią pilnais metais — **augendo Punico imperio** *(dat. finalis)* = didindamas punų galybę. — 2. **ut appareret... bellum et:** versti šia tvarka — *ut appareret eum agitare in animo maius bellum, quam quod gereret, et.* — **agitare in animo** = turėti galvoje, galvoti. — **illaturos fuisse:** priklausomojo sąlygos sakinio išvada (ž. sint. § 136, 1 a). — **quae... intulerunt** = ką jie padarė. — 3. **Mors... peropportuna** = tinkamu laiku įvykusi H. mirtis. Hamilkaras mirė 229 m. pr. Kr. g. — **pueritia Hannibalis:** kai Hamilkaras mirė, jo sūnus Hanibalas turėjo 16 metų, todėl jis jau nebuvo *puer; pueritia* reikėtų suprasti taip, kad Hanibalas tada dar buvo per jaunas vyriausiojo kariuomenės vado pareigoms. — **Medius Hasdrubal inter patrem ac filium octo ferme annos** *(acc. temp.)* **imperium obtinuit** = beveik aštuonerių metų laikotarpį tarp tėvo ir sūnaus valdė Hasdrubalas. — **flore aetatis:** *flos aetatis* = pats gyvenimo gražumas; čia = grožis. — **uti ferunt** = *sicut traditur.* — 4. **inde** = *deinde.* — **indolem** = *virtutes;* žodžiais *florem aetatis* nurodytas kūno grožis, o *indolem animi* — dvasios savybės. — **adscitus**, *sc. ab Hamilcare.* — **factionis Barcinae:** *Barca* (= žaibas) — garsios kartaginiečių giminės įkūrėjas; iš Barkidų giminės buvo kilęs Hamilkaras, Hasdrubalas, Hanibalas ir kiti. — **opibus:** *opes* politiniame gyvenime dažnai reiškia „įta-

ką". — **haud sane** = *sane haud* = visiškai ne; *sane*, eidamas po *haud*, sustiprina neiginio reikšmę. — **principum**: čia *principes* = diduomenė. — 5. **hospitiis**: **hospitium** — bičiulystės santykis tarp dviejų bičiulių ar tarp dviejų valstybių; tolimesnis bičiulystės tarp dviejų valstybių ar tautų laipsnis — *foedus*, kuris Livijaus turimas galvoje prie *conciliandis... gentibus*. — **regulorum**: *reguli* — nedidelių valstybių karaliai, kunigaikščiai. — **principum**: *principes* čia = valdovai. — **rem Carthaginiensem** = *Punicum imperium* (§ 1). — 6. **ceterum** (*acc. adverbialis*) = vis dėlto, pagaliau. — **tutior fuit** papildyti žodžiais *quam bellum*. — **ob iram interfecti ab eo domini** (*gen. obi.*) = supykęs, kad Hasdrubalas nužudė jo poną. — **vultu** papildyti žodžiu *fuit*. — **tormentis quoque cum** = *tum quoque cum tormentis*. Sakinį nuo *comprensusque* versti dviem nepriklausomais sakiniais: *comprensus... haud alio... vultu fuit; tum quoque, cum tormentis...* — **habitu oris**: *habitus oris* = veido išraiška. — 7. **artis**: čia *ars* = gabumas, sugebėjimas. — **fuerat** = buvo pasižymėjęs. — **utriusque imperii**: čia *imperium* = politinė įtaka, nes nei romėnų, nei kartaginiečių valstybių ribos tais laikais nesiekė Ebro upės. — **Saguntinisque mediis** = ir saguntiečiams, esantiems viduryje. — **libertas** = politinė laisvė, nepriklausomybė.

3. 1. **In Hasdrubalis... sequeretur**: *anacoluthon* (ž. sint. § 149, 4a). Versti dviem sakiniais: 1. *In Hasdrubalis locum extemplo iuvenis Hannibal in praetorium delatus imperatorque ingenti omnium clamore atque assensu appellatus erat;* 2. *haud dubia res fuit, quin praerogativam militarem favor plebis sequeretur* (=*secuturus esset*). — **praerogativam militarem**: *praerogativa* — epitetas tos centurijos, kuri centurijų susirinkime (*comitia centuriata*), burtams nulėmus, pati pirmoji balsuodavo; čia *praerogativa*=liglaikiniai, arba pirmieji rinkimai. Kartaginiečių kariuomenės vadą rinkdavo pati tauta, bet Barkidų kariuomenė turėjo ypatingą privilegiją — ji pati pasiūlydavo kandidatą į vyriausius kariuomenės vadus; kai kuriais atvejais toks kandidato parinkimas beveik buvo lygus galutiniam išrinkimui. — **iuvenis**: Hanibalas tada buvo 25 metų vyras (romėnai maždaug nuo 25 metų amžiaus iki 45 vadindavosi *iuvenes*, nuo 45 iki 60 — *viri*, *nuo* 60 metų — *senes*). — **praetorium**=karo vado

palapinė; romėnų istorikai, kalbėdami apie svetimas tautas, dažnai vartoja terminus, paimtus iš romėnų gyvenimo, pavyzdžiui, § 4 kartaginiečių vadas pavadintas *praetor*. — 2. **vixdum puberem:** netiksliai pasakyta, nes tuo laiku Hanibalas turėjo 22 metus, o *pubes* būdavo vadinamas 17—18 metų jaunuolis (jaunuolis tarp 16 ir 25 ar 30 metų paprastai būdavo vadinamas *adolescens*). — **accersierat** = *arcessierat;* pagal kitus šaltinius, Hanibalas, išvykęs iš Kartaginos 226 m., grįžo tik 191 m. (po 35 metų). — **acta... fuerat** vietoj *acta erat;* čia *agere* = iškelti, svarstyti. — **in senatu:** Kartaginos senate tada buvo dvi partijos: liaudininkų, kuriai vadovavo Barkidų giminė *(factio Barcina)*, ir aristokratų — Romos šalininkų su Hanonu priešakyje. — **in paternas succederet opes** = paveldėtų tėvo politinę įtaką. — 3. **Et aequum... tribuendum:** Hanonas, norėdamas pasityčioti, pa-

sako paradoksą, kurį vėliau (§ 4—5) jis pats paaiškina; didesnei simetrijai išlaikyti (*et aequum . . . et ego . . .*) vietoje *nec ego tamen censeo* pasakyta *et ego tamen non censeo.* — 4. **Cum admiratione tam ancipitis sententiae in se omnes convertisset** = kada tokiu prieštaraujančiu pasakymu sukėlė visų nusistebėjimą. — **Florem aetatis** (= jaunystę): prasmė — Hasdrubalas, jaunas būdamas, tarnavo Hanibalo tėvui, tad dabar jis (Hasdrubalas) galįs reikalauti to pat iš Hanibalo. — *assuefacere libidini* = pratinti pasiduoti sauvalei. — 5. **An hoc timemus** (*ironia*) = arba, galimas dalykas, mes bijomės . . . — **Hamilcaris filius**: *antonomasia,* ž. sint. § 150, 4. — **speciem** = žavingumą. — **parum mature** = nepakankamai anksti. — **hereditarii** = *quasi hereditate.* — 6. **sub legibus** = *įstatymų varžtuose.* — **sub magistratibus** = magistratų priežiūroje. — **quandoque** = *aliquando.*

4. 1. **ac** (paaiškina *pauci*) = būtent. — **optimus quisque** = *omnes optimates, principes,* kurie ir buvo *melior pars;* tad *optimus* čia imamas politiniu atžvilgiu, o ne moraliniu. — **maior pars:** *factio Barcina.*—**exercitum** *occulos militum.*—2. **iuvenem** = koks jis buvo, dar jaunas būdamas. — **pater in se** = panašumas į savo tėvą. — **momentum** (iš *movimentum, moveo*): čia = priežastis.— 3. **Nunquam . . . :** išskaičiuojamos teigiamosios Hanibalo būdo ypatybės (§ 3—9): 1. mokėjimas klausyti ir įsakyti, 2. drąsumas, 3. apdairumas, 4. neilstamumas, 5. kantrumas bei susilaikymas valgio, gėrimo ir miego atžvilgiais, 6. kuklumas. — **discerneres:** *coni. potentialis.* — 4. **ubi . . . esset:** *coniunctivus iterativus* (vietoj *indic.*) — graikų kalbos įtaka. — **confidere,** *scil. sibi* — **aut** atstoja *et* (įvairinamas jungimas, atsižvelgiant į *neque*). — 5. **ad pericula capessenda:** *capessere pericula* = *subire pericula* = statyti save į pavojų. — 6. **Caloris ac frigoris patientia par** = vienodai pakentė ir karštį, ir šaltį. — **vigiliarum somnique nec die nec nocte discriminata tempora** = budėjimo ir miegojimo laikas nepareidavo nuo dienos ar nakties. — 7. **id,** *scil. tempus.* — **superesset:** *coni. iterativus.* — **ea,** *scil. quies* (miegas). — **custodias stationesque:** *costodia* — sargyba, kuriai būdavo pavesta saugoti kokį nors atskirą objektą; ji budėdavo ant sienų, ant pylimo; *statio* — kariuomenės būrys, kartais net visa kohorta, kuriam būdavo pavedamos sargybos pareigos už sustiprinimo ribų. — 8. **inter aequales** = *inter vestitum aequalium (com-*

paratio compendiaria — sutrumpintas palyginimas). — **excellens; arma:** *asyndeton adversativum* (ž. sint. § 149, 3b ir § 76, 3). — **conspiciebantur** = kreipdavo dėmesį, krisdavo į akis. — **idem** = taip pat. — 9. **ingentia vitia:** Livijus Hanibalo, savo tėvynės didžiojo priešo, aišku, nenorėjo atvaizduoti visiškai šviesiomis spalvomis, bet tų *ingentia vitia* jis nedaug surado — tik *crudelitas* ir *perfidia;* Hanibalo ir teigiamųjų ir neigiamųjų ypatybių tikslas yra tas pats: padėti savo tėvynei. — **nulla religio:** ne visai taip, nes pats Livijus vėliau duoda apie Hanibalą visai priešingų pavyzdžių (plg. XXI, 21, 9; XXV, 17, 4; XXVII, 28, 1). — **perfidia:** šia yda pasižymėjo beveik visi kartaginiečiai. — **deum** = *deorum.* — 10. **meruit:** *terminus technicus* apie tarnybą kariuomenėje *(merere stipendia).* — **nulla re pratermissa** = *nullam rem praetermittens.*

5. 1. **Ceterum:** autorius vėl grįžta prie pasakojimo, nutraukto XXI, 3, 1. — **ex quo die** = *ex eo die, quo.* — **provincia** pavartota pirmykšte prasme: kraštas, kuriame reikia kariauti. — 2. **prolatandum:** *verbum intensivum* iš *profero* prasme „atidėlioti". — 3. **Quibus oppugnandis** *(abl. causae)* = *quorum (gen. obi.) oppugnatione.* — **movebantur:** versti tariamąja nuosaka. — **Olcadum:** šios tautos vardas žinomas tik iš šio pasakojimo. — **ultra Hiberum:** žiūrint iš Romos pusės. — **in parte magis quam in dicione:** geografiniu požiūriu olkadų kraštas priklausė Kartaginai, bet jis dar nebuvo užkariautas; tai buvo toji Ispanijos dalis, kuri sutartimi, padaryta tarp Hasdrubalo ir romėnų tautos (XXI, 2, 7), atiteko Kartaginai, tik dar nebuvo užkariauta. *parte* čia turi tą pačią prasmę, kurią turi XXI, 2, 7 *imperii.* — **rerum serie** = pačia įvykių eiga. — **iungendoque** = *et necessitate iungendi.* — 4. **quo metu** = *cuius rei metu.* — **stipendio imposito** = *cum stipendium sibi imponi paterentur.* — **Victor:** *adiectivum.* — **Carthaginem Novam:** miestas Ispanijos pietuose, dab. *Cartagena.* — 5. **Ibi large partiendo praedam stipendioque praeterito cum fide exsolvendo** = ten gausiu grobio dalinimu ir sąžiningu pereitų metų algos išmokėjimu. — **civium sociorumque:** kartaginiečių ir ispanų. — **Vaccaeos:** Ispanijos tauta, gyvenusi apie *Duero* upę; šios tautos vardą mini ir istorikas Polibijus, gimęs apie 212—214 m. pr. Kr. g. — **promotum:** *anacoluthon* (geriau tiktų *promovit, scil. Hannibal,* nes aukščiau yra *in se, i. e. in*

Hannibalem). — 6. **Hermandica**: dab. *Salamanca.* — **Arbocala**: vėl. *Albocola.*

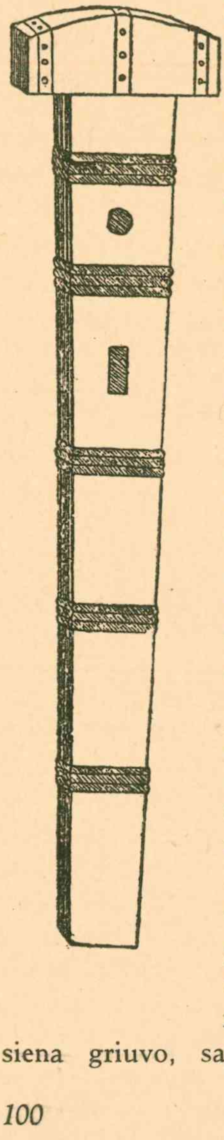
II. Saguntas (6—15, 2)

6. 1. **Saguntinis.** Turtingame Sagunto mieste (*Saguntus,* arba *Saguntum* — ispanų miestas prie Viduržemio jūros, į šiaurę nuo Valencijos, dab. *Murviedro)* be vietos gyventojų turdetanų buvo nemaža ir ateivių graikų; ilgainiui, miesto taryboje atsirado dvi partijos, kurių viena (vietiniai gyventojai) buvo daugiau linkusi dėtis su kartaginiečiais, o antra (ateiviai) — su romėnais. Tais laikais (apie 219 m.) ir įtaka, ir valdžia buvo ateivių partijos rankose. — **ceterum**: ž. Paaišk. XXI, 2, 6. — *certamina* = = ginčai. — **serebantur** (*sero, sēvi, satum, 3): scil. ab Hannibale.* — **Turdetanis**: turdetanai — Ispanijos pietų vakaruose tautelė. Garsusis graikų geografas Strabonas, gyvenęs Kristaus laikais, sako, kad turdetanai buvę labai kultūringi, turėję istorijos knygas, liaudies dainas, eilėmis parašytus įstatymus. — 2. **Quibus,** *scil. Turdetanis.* — **arbiter**: tarp ateivių graikų ir vietinių gyventojų turdetanų. — **litis**: čia *lis* = nesusipratimai. — **sator** = *auctor.* — **orantes** = *qui orarent* = *oraturi.* — 3. **P. Cornelius... Longus**: konsulų pareigas jiedu ėjo 218 metais (o ne 219 m., kada įvyko Sagunto išgriovimas); šią klaidą vėliau atitaiso pats Livijus (XXI, 15, 4). — **de re publica retulissent**: *de re publica referre* = padaryti pranešimą apie valstybinius reikalus. — **placuisset**: versti pagrindiniu sakiniu; *senatui placet* = senatas nusprendžia. — 4. **quibus si**: versti nepriklausomu sąlygos sakiniu (*si legatis...*). — **digna causa** = rimtas dalykas. — **in Africam**: viena Kartagina buvo Afrikoje, o antra — Ispanijoje (*Carthago Nova).* — 5. **hac legatione... allatum est**: versti nepriklausomu sakiniu. — **omnium spe celerius**—greičiau negu kas galėjo tikėtis. — **de integro** = *iš naujo.*—6. **et alii... alii...; erant qui**: trys nuomonės. — **decernentes** = *decerni volebant* = siūlė skirti. — **rem**: čia = *bellum.* — **intendebant** = *intendi volebant* (plg. *decernentes); indendebant bellum* reikalavo, kad karas būtų nukreiptas prieš. — 7. *qui*: *consecutivum* (ž. sint. § 139, 2b). — **movendam rem tantam** = *movere rem tantam* = pradėti tokius žygius. — **exspectandosque**: *que* = *bet.* — 8. **tutissima**: čia romė-

nų senatas, matyt, atsisakė nuo savo principo „*rem dignissimam sequi*" (o ne „tutissimam"). — **vicit** = paėmė viršų.—**maturius** = = *celerius.* — **ad ducem ipsum in poenam foederis rupti deposcendum** = pareikalauti nubausti patį vadą už sutarties sulaužymą; *in poenam* = *puniendi causa.*

7. 1. **summa vi** = iš visų jėgų. — 2. **passus mille**: apie 1,5 klm (*passus* = 1,48 mtr). — **oriundi** *(scil. cives)*: kalbant apie tolimą giminystę (vietoje *orti a).* — **mixtique etiam ab Ardea Rutulorum quidam generis** = *et etiam eis admixti sunt quidam generis Rutulorum ab Ardea.* Pasakojimas apie saguntiečių kilimą yra pagrįstas tik žodžių panašumu: *Saguntus, Zacynthus. Ardea*— miestas Lacijuje; legenda pasakoja, kad šiame mieste gyvenęs karalius Turnas ir palaidotas Enėjas. *Rutuli* — italų kilmės tauta, gyvenusi Lacijuje; kai tik ji buvo romėnų pavergta, jos vardas iš istorijos išnyko. *Zacynthus* — sala Jonijos jūroje, dab. *Zante.* — 3. **maritimis fructibus** = *maritimae mercaturae fructibus.* — **seu ... seu ... seu ... seu**: skaitytojui pačiam paliekama nustatyti saguntiečių pralobimo priežastį, tačiau paskutinėje vietoje pasakyta priežastis *(disciplinae sanctitas)*, lydima pažyminio sakinio, *(qua fidem ...)* atrodo rimčiausia. — **disciplinae sanctitate**: *disciplinae sanctitas* = dorovinių pradų skaistumas.— **qua**: *abl. causae.* — **coluerunt** = išlaikė. — 4. **infesto exercitu** = *infestis signis; infestis signis ingredi fines* = įsiveržti į kraštą, pulti. — **tripertito** = *tribus ex partibus.* — 5. **cetera circa** = apylinkė. — **per quas** = *ut per eas* = kad po jų priedanga. — 6. **ut ... ita**: čia = nors ... tačiau. — **procul** (Livijus šį žodį vartoja kaip prielinksnį su *abl.)* **muro** = *procul muro spectantibus;* čia minima vieta, žiūrint iš tolo, galėjo atrodyti lygi, nors iš tikrųjų ji nebuvo lygi. — **agendis vineis**: *dat. finalis.* — **haudquaquam prospere coeptis** *(dat.)* **succedebat** (beasm.) = pradėtas darbas toli gražu nėjo sklandžiai. — 7. **ut** = kaip paprastai. — **suspecto**: čia *suspectus* = įtartinas; saguntiečiai galėjo tikėtis („įtarti"), kad priešai pirmiausia puls šią silpną vietą. — **supra ceterae modum altitudinis** = aukščiau negu paprastai. — **iuventus** = *manus (iuvenum).* — **obsistebant** veiksnio *iuventus* tarinys (*constructio ad sensum* — prasmės derinimas). — 8. **summovere ... pati ... micare**: *inf. historici.* — **quicquam satis tutum munientibus pati** = neleido, kad būtų kas nors įsistiprinantiems pakankamai apsaugota. — **pro moenibus** = ant sienų. — **micare** = blyksėjo,

žvilgčiojo. — **opera**: čia *opus* = apgulos darbas, apgulamosios mašinos. — **9. haud ferme** = *ferme haud*. — **10. murum... subit**: *murum subire* = *murum succedere* = artintis prie sienos. — **incautius**: versti nelyginamuoju laipsniu. — **adversum femur** (*acc. Graecus*, ž. sint. § 58 pastabą) **ictus** = sužeistas į šlaunies priešakį. — **tragula**: galų bei ispanų ietis su diržu. — **non multum abest, quin** = vos ne.

8. 1. **Obsidio** — apgulimas (be puolimų — *quies certaminum*); *oppugnatio* — apgulimas su puolimais. — **dum... curaretur**: *coni. obliquus*, ne autoriaus nuomonė, bet pačių kartaginiečių. — **ut... ita**: ž. Paaišk. XXI, 7, 6. — **apparatu operum**: *apparatus operum* = paruošiamieji darbai, statinių įrengimas. — **2. pluribusque partibus**: ne tik prie *angulus muri* (XXI, 7, 5); *pluribusque partibus, vix accipientibus quibusdam opera locis* = ir daugelyje vietų, nors kai kuriose iš jų beveik nebuvo galima dirbti apgulos darbų; *accipientibus... locis* išplėtę, gauname *cum concessivum*. — **coeptae, scil. sunt**. — **3. ad** = *circiter*. — **satis creditur** = yra rimtas pagrindas manyti. — **4. obeunda**: *obire* čia pagrind. prasme — *aplink* eiti, apsupti. — **non sufficiebant**, *scil. ad omnia... obeunda*. — **5. feriebantur... quassataeque erant... nudaverat... prociderant... crediderant**: laikų pasirinkimas (*impf.* ir *plusqpf.*) rodo, jog visa tai yra paruošiamieji darbai; svarbiausias veiksmas § 6 *procursum est*. — **una**, *scil. pars muri*. — **continentibus ruinis** = griuvėsių eile, spragų eile. — **nudaverat**: čia *nudare* = atskleisti. — **6. qua** = *et ea, scil. ruina (abl. loci)*. — **velut si pariter... texisset**: iš tikrųjų, pilies siena saugojo tik saguntiečius, ir puolantieji Saguntą galėjo tikėtis, kad, sienai griuvus, saguntiečiai pasitrauks nuo puolančiųjų; atsitiko priešingai: vos tik siena griuvo, saguntiečiai puolė priešą. — **7. per occasio-**

nem partis alterius = vienai pusei sulaukus patogaus momento. *tumultuariae pugnae* buvo pirmojo puolimo metu (§ 7, 9), kada saguntiečiai, sulaukę patogaus momento *(per occasionem partis alterius)*, staigiais puolimais išsiverždavo iš miesto. — **iustae**: čia *iustus* = taisyklingas. — **patenti** *(adi.)* **campo**: abl. loci. — **inter... tecta... urbis modico distantia inervallo** = tarp... miesto namų, esančių netolimame atstume (nuo sienos). — **8. Hinc... hinc** = *hic... illic*. — **cepisse**: vietoj *capturum esse;* tuo norima pažymėti, kad miestas jau taip kaip paimtas, tik reikia trupučio pasistengti. — **nudata**: čia *nudare* = netekti. — **patria**: čia = gimtasis miestas, tėviškė. — **ullo** *(scil. Saguntinorum):* vietoj *quoquam*. — **pedem referente**: *pedem referre* = trauktis. — **9. conferti magis** = *confertius*. — **inter arma corporaque** = *inter armatorum corpora*. — **vano** versti prieveiksmiu: veltui. — **10. Falarica**: ietis, kurios tikslas dvejopas: padegti ir sužeisti. — **Saguntinis**: *dat. possessivus*. — **hastili abiegno cetera** (acc. adverb.) **tereti** = egliniu šiaip jau apvaliu kotu; egliniu ir per visą ilgį apvaliu kotu. — **praeterquam ad extremum** = išskyrus smaigalį. — **id**, *scil. extremum* = smaigalys. — **11. ferrum... longum** papildinys prie *habebat* (veiksnys numanomas: *telum)*. — **pedes**: *pes* = 295, 7 mm. — **12.** Žodžių tvarka: *id maxime pavorem faciebat, quod (telum), cum medium accensum mitteretur conceptumque ignem ipso motu multo maiorem ferret, arma omitti cogebat*. — **medium**: pažyminys žodžio *telum;* versti daiktavardžiu („vidurys"). — **conceptumque ipso motu multo maiorem ignem ferret** = ir nuo paties skridimo dar labiau įsiliepsnodavo; *concipere ignem* = užsidegti, įsiliepsnoti. — **nudumque militem**: *acc. duplex (obiecti et praedicati)*.

9. 1. anceps = **dubium**. — **resisterent... vicissent**: *coni. obliquus*, saguntiečių nuomonė. — **crevissent animi** = pagarėjo nuotaika. — **pro victo esset** = buvo laikomas nugalėtu. — **2. expellunt**: iš miesto. — **impeditum** = griuvėsių kliudomą. — **fusum fugatumque** = visiškai sumuštą. Atkreipti dėmesį į šiame sakinyje esančią gradaciją: *expellunt* — išstumia, *exturbant* — išvaro, *fusum fugatumque redigunt* — visiškai sumuštą gena. — **3. adituros**, *scil. ad castra Punica*. — **inter tot tam effre-**

natarum gentium arma = *inter tot gentes armatas tamque effrenatas.* — **operae esse:** *non operae est* = neapsimoka darbas; *Hannibali operae non esse* = Hanibalui neapsimoka, nėra reikalo, nepatogu. — **in tanto discrimine rerum** tokioj kritiškoj padėty, šiuo sprendžiamuoju momentu. — 4. **Apparebat:** Hanibalui. — **non admissos:** jei išplėstume, gautume sąlygos sakinį. — **pars altera:** plg. XXI, 3, 3 *alterius factionis.* — **gratificari** = *gratum facere, obsequi* = nusileisti.

10. 1. **vana atque irrita** = be jokių vaisių. — 2. **causam... egit:** *causam agere* toks pat pasakymas, kaip *causam dicere* = bylą vesti. — **foederis,** *scil. Lutatiani,* kurią sulaužė Hanibalas. — 3. **monuisse, praedixisse** *(hendiadys)* = iš anksto perspėjo. — *progeniem* poetiškai vietoj *filium.* — **manes.** Šiuo vardu vadinamos gerosios vėlės, laikomos aukštesnėmis būtybėmis ir todėl vadinamos dievais *(di manes).* Romėnų įstikinimu, jos gyvenusios požeminiame pasaulyje, iš kur tam tikru laiku pasirodydavusios ant žemės. — **non... conquiescere** = nenurims, būsimojo laiko prasmę paėmus iš tolimesnio *quietura* = nebus apsaugotos (sutartys). — 4. **ad id** = *ad regnum.* — **si ex bellis bella serendo** = jei sukeldamas karą po karo. — **succinctus armis legionibusque:** *zeugma* (ž. sint. § 149, 3 c); *succinctus* čia tinka daiktavardžiui *armis,* tačiau netinka daiktavardžiui *legionibus,* kuriam geriau tiktų *circumdatus.* — **igni:** *Hannibali.* — **materiam:** *exercitum.* — 5. **aluistis:** verčiant papildyti žodžiu „patys"; čia *alere* = kurstyti, palaikyti. — **unde** = *a quo (Sagunto); unde arcentur foedere* = ko neleidžia sutartis. — **ducibus iisdem diis:** *abl. abs.* — **sunt ulti:** *constructio ad sensum* (vietoj *ultae, scil. legiones).* — 6. **ab sociis:** *a Romanis.* — **pro sociis:** *pro Saguntinis* (= sąjungininkų reikalais). — **bonus:** *ironia.* — **vester:** šį žodį vartodamas, Hanonas kaip ir pasisako nesąs atsakingas už pragaištingą Barkidų partijos politiką. — **ius gentium sustulit:** sulaužė tarptautinę teisę; be to, verčiant galima papildyti žodžiai „ir tuo". — **res ex foedere repetunt** = reikalauja atsilyginti pagal sutartį. — **auctorem culpae** = skriaudos kaltininką. — **ut reum criminis** = teismui; kad jį teistų. — 7. Verčiant reikėtų laikytis šios žodžių tvarkos: *vereor, ne, cum coeperint, eo perseverantius saeviant, quo lenius agunt (et) segnius incipiunt.* — **cum**

coeperint = pradėję. — **Aegates insulas**: Viduržemio jūroje esančios salos, į vakaurs nuo Sicilijos. — **Erycemque**: *Eryx* — kalnas ir miestas Sicilijos pakraštyje su garsia Veneros šventove. Egatų salos ir Erikas yra, tarytum, pirmojo punų karo simboliai, nes kartaginiečiai, kada buvo priversti palikti Siciliją, vėliausiai pasitraukė iš šių vietų. — **quae**: *asyndeton summativum* (= ir apskritai visa tai, ką...). — **per quattuor et viginti annos**: pirmojo punų karo metai (264—241). — **8. puer**: paniekinamai, „vaikėzas" (Hanibalas tada buvo 27 metų vyras). — **isti** *(Barcini)* **volunt** = tvirtina Barkidai. — **ex foedere** = *ut ex foedere debueramus.* — **9. id, de quo... dedit**: *anacoluthon;* reikėtų: *id, de quo verbis ambigebatur, uter populus foedus rupisset, eventus belli velut aequus iudex diiudicavit: unde ius stabat, ei victoriam dedit.* — **unde** = *a cuius parte.* — **11. in eo** *(Hannibale)* = Hanibalo reikalus sprendžiant. — **auctoritatem**: čia *auctoritas* beveik = *sententia.* — **levem esse** = mažai turi reikšmės. — **propter paternas inimicitias** = *p. inimicitias cum patre (Hamilcare).* — **sed et... et**: Hanonas paaiškina, kad jo nesantaika su Hamilkaru ir Hanibalu esanti ne asmeninio pobūdžio, bet politinio. — **Furiam facemque**: *alliteratio* (ž. sint. § 149, 1 d); Furija — keršto ir vaidų deivė; jos atributas — žibintas *(fax). tamquam Furiam facemque huius belli odi ac detestor* reikėtų versti taip, lyg būtų pasakyta: *odi ac detestor, quod, tamquam Furia, hoc bellum incendit.* — **12. dedendum**: verčiant papildyti *eum esse Romanis censeo.* — **ad piaculum** = *ut piaculum.* — **rupti foederis** *(gen. obi)* = už sulaužymą sutarties. — **ultimas** = *remotissimas, extremas.* — **oras**: čia *ora* = pasaulio kraštas, šalis. — **unde nec... neque**: posakio kirčius turi *ad nos* ir *ille.* — **ad nos... accidere** *(ad-cado)*: *ad nos accidit* = mus pasiekia. — **13. decerno**: ž. Paaišk. XXI, 6, 6 *decernentes.*

11. 1. Cum... perorasset: versti dalyviu; *perorare* = baigti kalbėti — **certare oratione** = ginčytis, atsikirsti. — **Hannibalis erat** = buvo Hanibalo pusėje, palaikė Hanibalą. — **Flaccum Valerium**: neįprasta žodžių tvarka (plg. XXI, 6, 8); tokia žodžių tvarka galima tik tada, jei nėra paminėtas *praenomen.* — **2. inde** = *deinde* = tada, paskui. — **bellum ortum** *(esse)* **ab Saguntinis**, „karas prasidėjo iš saguntiečių pusės"; versti karą pradėjo sa-

guntiečiai... — **Saguntinos** = *Saguntinorum societatem (comparatio compendiaria).* — **vetustissimae Carthaginiensium societati**: Hanibalo šalininkai taip galėjo pasakyti tik su ironija. — 3. **tempus terunt**: Livijus dažnai vartoja *tempus terere* vietoje *t. absumere, consumere; tempus terere* = gaišinti laiką. — **legationibus**: daugiskaita vietoj vienaskaitos pasityčiojimui pareikšti. — **fessum militem**: versti daugiskaita. — **iis**, *scil. militibus.* — 4. **pro contione** = kareivių susirinkime; ž. Paaišk. I, 6, 1 *consilio.* — 5. **ut... ita**: ž. Paaišk. XXI, 7, 6. — **novum murum... reficerent**: *prolepsis* (ž. Paaišk. I, 1, 1). — 6. **oppugnatio eos... adorta est** (*personificatio* — prozopopėja, arba įasmeninimas) = juos pulti... pradėjo. — **aliquanto** prie *gr. compar.* = žymiai, daug. — **opem**: *ops* čia = parama, pagalba. — **cum... streperent**: *cum causale.* — 7. **agebatur** = buvo stumiamas. — **hortator aderat** = skatino. — **tabulata**: judomieji bokštai turėdavo po keletą ar net keliolika aukštų; žemutiniuose aukštuose dažniausiai būdavo įrengiami sienolaužiai (*aries*), o viduriniuose ir aukštutiniuose būdavo pastatomos svaidomosios mašinos: katapultos — ietims svaidyti ir balistos — akmenims mėtyti; kartais šiuose bokštuose dar būdavo įrengiami pakeliamieji tiltai, kuriuos nuleisdavo ant priešo sustiprinimų sienos. — 8. **occasionem**: verčiant papildyti *adesse.* — **dolabris**: *dolābra (dolare* — tašyti) — tam tikras įrankis akmenims tašyti. — **ab imo** = iš apačios. — **caementa** (iš *caedimenta; caedere* — kirsti) = skaldyti, statybiniai akmenys. — **structurae antiquae genere** = senovinės statybos pavyzdžiu. — 9. **caederetur**: *coni. iterativus.* — **patentia**, *scil. loca* — **ruinis**: *abl. causae; per patentia ruinis* = per griuvėsių prošvaistes. — 10. **ut... haberent**: versti po *circumdant.* — **ab nondum capta parte urbis** = dar neužimtoje miesto dalyje. — 11. **in dies**: versti prasme *magis magisque.* — 12. **omnium**: bev. gim. *gen. obi.* — **exspectatio** čia = *spes;* XXI, 6, 5 buvo atvirkščiai: *spes* = *exspectatio.* — 13. **affectos**: *affectus* (be *abl.*) čia = *afflictatus; afflictati animi* = prislėgtas ūpas. — **Oretanos**: *Oretāni* — galinga Ispanijos tauta, gyvenusi apie *Baetis* upės (dab. *Guadalquivir)* ištaką. — **Carpetanosque**: *Carpetāni* — Ispanijos tauta, gyvenusi abipus Tago upės; jos sostinė — *Tolētum* (dab. *Toledo*). — **consternati** = *valde perterriti.* — re-

tentis conquisitoribus: versti nepriklausomu sakiniu, o nuo *metum defectionis* pradėti naują sakinį.

12. 1. **Nec** = o... nė kiek nę. — **Maharbale**: Maharbalui vėliau teko kovoti Italijoje; po kovos ties Kanais jis patarė Hanibalui žygiuoti Romos link, bet Hanibalas nesutiko; tada, sakoma, jis išsitaręs Hanibalui: „*Vincere scis, Hannibal, victoria uti nescis*". — **cives** = savieji. — 2. **strataque omnia** = ir naują ruožą, visą nuklotą. — **ruinis**: ž. XXI, 11, 9. — 3. **ad ipsam arcem**: iš čia galima padaryti šias išvadas: 1. Sagunto tvirtovė buvo pačiame miesto centre; 2. vidaus siena (*murus interior*) siekė tvirtovę; 3. Sagunto tvirtovė, panašiai kaip Romos *Capitolium*, turėjo dvi viršūnes, kurių vieną (*pars arcis*) paėmus, saguntiečiai dar laikėsi antrojoje. — **extemplo** (= netrukus): Livijaus mėgiamas žodis, paimtas iš augurų šnektos (ž. Paaišk. I, 6, 4 *Palatium... capiunt*). — **Temptata... est exigua pacis spes** (*brachylogia*, ž. sint. § 149, 3 d) = *temptata... est pax cum exigua spe* = buvo bandyta be didelės vilties susitaikyti. — **per duos** = dviem tarpininkaujant. — 4. **moturum** = *se moturum esse*. — **cum... transisset**: versti pagrindiniu sakiniu, o nuo *postquam* pradėti naują sakinį. — **postquam... movebant**: *imf.* prie *postquam* rodo veiksmą, kuris prasidėjo anksčiau už pagrindinio sakinio veiksmą, tačiau vyksta kartu su juo (ž. sint. § 129); versti: patyręs, jog ašaros visai nesugraudina (*movebant, scil. Hannibalem*). — **ut ab irato et victore** (*Hannibale*): *ut comparativum*. — **ferebantur** = *offerebantur*. — **oratore**: *orator* čia = tarpininkas. — **moriturum** = *moriturum esse eum, qui...* — **sub condicionibus**: priel. *sub* teikia prievartos žymę, plg. *subire condiciones*. — **ageret**: *de pace agere* = kalbėti apie taiką. — 5. Trys Hanibalo reikalavimai: 1. atsilyginti turdetanams, 2. atiduoti visą turtą nugalėtojams, 3. apsigyventi Hanibalo nurodytoje vietoje. — 6. **leges** = *condiciones*. — **abnuente Alconae**: pakeitę šį *abl. abs.*, šalutiniu sakiniu, gautume *cum adversativum* (sint. § 138, 1). — **alia**: čia = *reliqua* = visa kita. — **miles**: čia „karys", o ne „eilinis kareivis". — **ceterum publice Saguntinis amicus atque hospes** = tačiau turįs su saguntiečiais valstybės pripažintų draugingumo bei svetingumo ryšių. — 7. **palam**: čia = geru noru. — **ad praetorem**

(ž. Paaišk. XXI, 3, 1 *praetorium*): Livijus šiuo vardu dažniausiai vadina ne romėnų miesto burmistrus. — **8. Quo cum extemplo concursus omnis generis hominum esset factus** = kadangi ten bematant susitelkė visokiausi žmonės. — **senatus ... datus est:** *senatum dare alicui* = įvesti ką nors į senatą.

13. 1. civis vester: *civis* su savyb. įvardžiu = tautietis. — **iter** = žygis. — *quo, scil. itinere.* — **2. periculum est** (c. dat.) = gresia pavojus. — **ne ignoraretis** (*litotes*, ž. sint. § 150, 7) = *ut sciretis.* — **pro vetusto hospitio, quod mihi vobiscum est** = dėl vaišingumo, kurį palaikau su jumis iš senesnių laikų. — **3. me ... loqui:** *acc. c. inf-o* pareina nuo *ea fides sit.* — **fides:** čia = įrodymas. — **pacis ... mentionem feci:** *mentionem facere alicuius rei* arba *de aliqua re* = užsiminti apie ką nors. — **apud vos** = jums. — **4. Postquam ... est ... defendunt:** *praes.* prie *postquam* esamajam laikui turi tokios pat prasmės, kaip *postquam* su *imperf.* būtajam laikui (ž. Paaišk. XXI, 12, 4 *postquam ... movebant*). — **5. ita ... si** = tuo atveju ... jei. — **eam,** *scil. pacem;* versti; taikos sąlygas. — **fert:** plg. XXI, 12 *ferebantur.* — **in damno ... habituri estis** = būsite linkę laikyti nuostoliu. — **6. dirutam, captam ... habet:** stipriau, negu *diruit, cepit.* — **adimit, agros relinquit:** *asyndeton adversativum.* — **assignaturus** = ketindamas nurodyti. — **7. corpora vestra, coniugum ac liberorum vestrorum servat inviolata** = *vos, coniuges ac liberos vestros servat inviolatos.* — **inviolata** = *ita, ut inviolata sint* (*prolepsis*, ž. Paaišk. I, 1, 1). — **cum binis vestimentis:** XXI, 12, 5 buvo pasakyta *cum singulis vestimentis;* šis skirtumas aiškinamas tuo, kad, sakant *cum binis vestimentis,* buvo įskaityti ir tie drabužiai, kuriais buvo apsivilkę, o ankstesniajame pasakyme tie drabužiai buvo neįskaityti. — **8. Haec ... hostis imperat; haec ... fortuna ... suadet:** *anaphora* (ž. sint. § 149, 1 a). — **ex his:** primena anksčiau pasakytus *haec ... haec.* — **remissurum,** *scil. Hannibalem.* — **9. sed vel haec** = net ir tai. — **potius, quam ... sinatis** = *potius quam ut sinatis.* — **rapi trahique** = *in servitutem abstrahi.* — **ante ora vestra** = jūsų akyse.

14. 1. Ad haec audienda aiškina veiksmo *circumfusa* tikslą. **primores** (*civitatis*) = *principes.* — **secessione facta:** *secessio-*

nem facere = *secedere* = pasišalinti. — **ex publico privatoque** = iš valstybinio bei privataus iždo. — **conicientes**: *part. praes. act.* vietoj trūkstamo *part. perf. act.* — **plerique**: priedėlis veiksnio *primores*. — **eodem** = *in eundem ignem*. Šį sakinį patogiausia versti trimis nepriklausomais sakiniais: pirmajam sakiniui tarinį paimti iš pasakymo *secessione facta;* antrąjį sakinį pradėti žodžiais *argentum aurumque* ir baigti *conicientes*, tariniu paverčiant žodį *conicientes;* trečiasis sakinys — *eodem plerique... praecipitaverunt.* — **2. ex arce**: iš antrosios pilies viršūnės, kuri priešų dar nebuvo paimta (ž. Paaišk. XXI, 12, 3 *ad ipsam arcem).* — **quassata,** *scil. arietibus.* — **per ruinam eius** = per tą spragą. — **impetu facto** ir **cum signum... dedisset** versti dviem atskirais sakiniais. — **3. momento** *(scil. temporis; momentum* iš *movimentum, moveo)* = per trumpą laiką, bematant. — **signo**: *signum* čia = įsakymas. — **Quod imperium crudele... eventu est**: *anacoluthon* (turėtų būti *quod imperium crudele, ceterum prope necessarium f u i t, u t cognitum ipso eventu est).* — **4. cui enim**: šiuo sakiniu Livijus kaip ir nurodo, jog visi saguntiečiai žuvo, tačiau iš kitos vietos (XXIV, 42, 10) žinome, kad 214 m. romėnai grąžino saguntiečiams jų miestą; tenka manyti, kad saguntiečių dalis išsigelbėjo, priimdama Hanibalo sąlygas, pasiūlytas per Alorką.

15. 1. pleraque = *permulta.* — **dominis**: *dominus* čia = *possessor* = savininkas. — **de industria** = tyčia, sąmoningai. — **ira,** *scil. Poenorum.* — **militum praeda.** Romėnai darydavo atvirkščiai: gautus už parduotus karo belaisvius pinigus atiduodavo valstybės iždui. — **2. aliquantum pecuniae redactum esse** = gauta gerokai pinigų.

III. HANIBALO PRAKALBA (30)

Roma, išgirdusi apie Sagunto sunaikinimą, jaudinasi, rengiasi kariauti. Vis dėlto dar kartą siunčia pasiuntinius į Afrikos Kartaginą. Ir šioji pasiuntinybė nieko nelaimėjo: ji buvo priversta Romos vyriausybės vardu paskelbti karą kartaginiečiams.

Pasiuntiniai, grįždami iš Kartaginos, užsuka į Ispaniją, no-

rėdami sukurstyti Ispanijos tauteles prieš Hanibalą. Nedaug laimėję, skubiai vyksta į Galiją ir ragina galus neleisti kartaginiečių kariuomenei žygiuoti per savo žemes. Bet ir čia beveik visiškai nesulaukia pritarimo.

Tuo tarpu Hanibalas, praleidęs žiemą Ispanijoje, su savo kariais persikelia per Ebro upę, per Pirėnų kalnus ir atvyksta į Galiją. Galai nekliudo Hanibalui žygiuoti per jų žemes, tik volkų tauta bando sukliudyti Hanibalo kariuomenei persikelti per Ronos upę. Hanibalas jų pasipriešinimą lengvai įveikia.

Numidų raitelių būrys, Hanibalo išsiųstas pasižvalgyti, pirmą kartą susiremia su romėnų žvalgų būriu. Persikėlusioji per Roną kartaginiečių kariuomenė iš kalnelių, esančių Avinjono apylinkėse, tolumoje pamato Alpių viršūnes. Kartaginiečiai — kariai narsūs, bet vis dėlto nepažįstama kelionė per Alpes jiems kelia didelį nerimą. Ir štai, Alpių akivaizdoje, Hanibalas ryžtasi stiprinti kareivių dvasią.

1. ipsi sententia stetit: *stat mihi sententia* = aš nutariau, pasiryžau. — **pergere** ir **petere** pareina nuo *sententia stetit.* — **pergere ire** Livijaus raštuose = skubiai eiti, skubėti (o ne „eiti toliau"). Hanibalas persikėlė per Roną 218 m. rugs. mėn. pradžioje. Tinkamiausias laikas keltis per Alpes — rugp. mėn. ir rugsėjo mėn. pirmoji pusė, nes tada Alpėse mažiausia sniego. Rugs. mėn. pabaigoje, kai tik pablogėja oras, kėlimasis per Alpes labai sunkus. Tad Hanibalui ir reikėjo skubėti. — **varie versat** = įvairiais būdais (būtent, *castigando adhortandoque)* veikia. — **castigando:** *castigare* čia = išmėtinėti. — **2. quinam** = *quonam modo.* — **pectora:** eina sinonimų žodžiui *animos.* — **stipendia facere** = atlieka karo tarnybą. — **duo diversa maria:** Atlanto vandenynas ir Viduržemio jūra. — **3. quicumque:** Hanibalas tyčia perdeda: romėnai reikalavo, kad jiems būtų išduotas tik vadas (ž. XXI, 10, 6). — **velut ob noxam** = *velut si noxii* (nusikaltę) *essent.* — **dedi** *(scil. eos)* **postularet**; kokios konstrukcijos paprastai reikalauja *postulo?* — **4. id,** *scil. iter.* — **longum:** čia *longus* = per ilgas — **ad exortus** = *ad ortum solis,* arba *ad orientem solem; exortus* poetiškai (dažn. pas Ovidijų) pasakyta: daugiskaita vietoj vienaskaitos; žodis *exortus* vietoj *ortus* Livijaus raštuose sutinkamas tik šį kartą. — **intenderent iter:** *intendere iter* = nukreipti ke-

lionę. — 5. **multo maiorem partem itineris**: nuo Kartaginos (*Carthago Nova)* iki Ronos apie 940 km, o nuo Ronos iki Alpių pašlaičių apie 450 km. — **emensam**: čia pavartota *passivi* prasme; *iter emetiri* = atlikti kelionę. — **in conspectu** = prieš akis. — **vi**: *vis* čia = srovė. — **Italiae**: *gen. poss.* — 6. **credentes** versti nepriklausomu sakiniu. — 7. **Fingerent** (su nuolaidos žyme) = galite įsivaizduoti net; tiesiog. kalb. būtų *fingatis (coni. concess.)*. — **altiores**, *scil. esse Alpes.* — **iugis**: **nullas**: *asyndeton.* — **inexsuperabiles**: *inexsuperabilis* čia = nepereinamas. — **habitari, coli, gignere atque alere**: *climax* (ž. sint. § 149, 5 c). — **animantes** = *animalia* = gyvos būtybės. — 8. **pinnis**: *pinna* — sparnas, *penna* — plunksna. — **sublime**: *adv.* (plg. *facile, difficile)*. — **pervias** ... **pervias**: *anaphora* (ž. sint. § 149, 1 a); versti: o kadangi jos (Alpės) ... tai jos. — **indigenas** ... **advenas**: priedėliai žodžių *maiores eorum.* — **modo** = *more.* Sakinį *Ne maiores ... transmisisse* tiktų versti dviem atskirais sakiniais: 1. *ne maiores ... Italiae cultores fuisse;* 2. *eos has ipsas Alpes ... transmisisse.* — 9. **nihil** ... **portanti**: Sagunto grobį Hanibalo kareiviai paliko Ispanijoje (XXI, 70, 69). — **aut** vietoj *et.* — **quid** = *quantum.* — 10. **caput**: galybės atžvilgiu; didumo atžvilgiu Roma tais laikais dar nebuvo *caput orbis terrarum,* nes buvo didesnių miestų (Antiochija, Aleksandrija ir kt.). — **quicquam** (= kažkas) ... **videri**: retoriški klausimai (ties. k. tokių klausiamųjų sakinių veiksnys reiškiamas 1 ar 3 asm.) netiesioginėje kalboje reiškiamas posakiu *acc. c. inf-o* (ž. sint. § 141 nuosakų vartojimas). — **quod** ... **moretur**: vietoj *ut ... moretur (ut consecut.).* — 11. **quondam**: turima galvoje 390 metai, kada galai buvo įsiveržę į Romą. — **adiri** = net prisiartinti. — **animo atque virtute**: *abl. limit.* — **finem** (scil. *fere*): versti tariniu. — **campum**: *scil. campus Martius,* kuris, einant į Romą *via Flaminia,* iš tikrųjų buvo tarp Tiberio upės ir Romos sienų.

PAAIŠKINIMAI

Q. HORATIUS FLACCUS

I. HORACIJAUS GYVENIMAS.

Q. Horatius Flaccus gimė 65 m. prieš Kr. gruodžio mėn. 8 d. Jo gimtinė — Venusija (*Venosa*, vidurinėje Apulijos daly, prie pat Lukanijos sienos).

Horacijus buvo kilęs iš neturtingų žmonių luomo. Jo tėvas, *libertinus* (taip vadinosi išsilaisvinę vergai), buvo žmogus apsišvietęs, doras ir labai mylėjo savo vienintelį, tur būt, sūnų. Venusijos apylinkėje, prie kalno *Voltur* (dabartin. *monte Vulture*), jis turėjo nedidelį ūkį, kuriame jaunutis Kvintas leido savo kūdikystės dienas. Šis Italijos kampelis pasižymi turtinga gamta, kuri, be abejonės, turėjo didelę įtaką vaiko sielai: iki senatvės nenustojo Horacijus gamtos grožio pajautimo; tatai pasireiškia daugely jo kūrinių.

Kvintui kiek paūgterėjus, jo tėvas, nepasitikėdamas Venusijos mokytojais, kėlėsi su sūnum į Romą. Sostinėje Horacijaus tėvas gavo žemesniojo valdininko (*auctionum coactor*) vietą ir iš gaunamos algos nesigailėjo mokėti už sūnaus mokslą: pelno iš Venusijos ūkio tik tiek užtekdavo, kad jie galėjo prasimaitinti sostinėje. Šį kilnų tėvo pasiryžimą Horacijus tinkamai įvertino ir paminėjo vienoje savo satirų:

sed puerum est ausus Romam portare docendum artes, quas doceat quivis eques atque senator semet prognatos sat. I, 7, 76.

Romoje Horacijus lankė mokyklą, laikomą *L. Orbilius Pupillus'o*, kurį poetas mini paskui viename savo veikale, vadindamas jį *Orbilius plagosus* („mušeika" *epist.* II, I, 71). Šioje mokykloje Horacijus gerai pramoko lotynų kalbos gramatikos, kurios žinovu buvo palaikomas Orbilijus, ir nuodugniai susipažino su Homero Odisėja, išversta Livijaus Androniko į lotynų kalbą dar III šimtmety. Kas mokė Horacijų graikų kalbos, žinių neturime, bet mokytojo būta neblogo, nes sugebėta sudominti vaiką graikų autorių kūriniais.

Auklėti vaiką tėvas pasiėmė pats. Prisimindamas gyvenimą Romoje, Horacijus pabrėžia tėvo rūpestingumą ir geru žodžiu mini jo vardą, kaip gero auklėtojo ir jo doros saugotojo

(*non patre praeclaro, sed vita et pectore puro* sat. I, 6, 64). Šiais laikais romėnų papročiai jau buvo žymiai pagedę, bendras doros nuosmūkis visur buvo aiškiai pastebimas, ir tėvui teko akylai žiūrėti, kad apsaugotų sūnų nuo patvirkimo, nurodant jam blogus kai kurių piliečių pasielgimo pavyzdžius ir žalingus tokio elgesio padarinius. Tėvo padedamas, Horacijus išmoko kritingai vertinti gyvenimo reiškinius, ir tas jo palinkimas kritikuoti atspindi paskui jo veikaluose, ypač satirose.

45-ais metais, būdamas maždaug dviejų dešimčių metų amžiaus, Horacijus keliauja į Atėnus, šitą anų laikų mokslo ir kultūros židinį, norėdamas tenai užbaigti aukštąjį mokslą ir apsišviesti filosofija ir retorika. Be to, jam rūpėjo susipažinti Atėnuose ir su graikų poetais. Nepraslinko ir metų po jo apsigyvenimo Atėnuose, kai svarbūs politiniai įvykiai Romoje privertė Horacijų nutraukti ramų mokslo darbą. 44-ais metais, kovo mėn. 15 d., romėnų sąmokslininkų buvo nužudytas Cezaris. Tų pačių metų rudenį sąmokslininkų vadas, *M. Iunius Brutus*, atvyko į Atėnus, tikėdamasis jaunuomenės tarpe rasti reikalingų žmonių savo planams vykdyti. Bruto neapsirikta: daug entuziastingų jaunuolių, sužavėtų karštomis perversmininko kalbomis, metė mokslą ir įsirašė į Bruto kariuomenę. Horacijus su savo draugais, ištroškusiais kilnių žygių, Bruto asmeny matė žlungančios laisvės gynėją ir vieną uoliausių respublikos tradicijų nešėją. Todėl nenuostabu, kad ir Horacijus stojo į Bruto kariuomenę, kaip *tribunus militum*. Šioje kariuomenėje jis atliko žygiuotes į Tesaliją, Makedoniją ir Aziją.

42-ais metais įvyko Bruto susirėmimas su priešais, Marku Antonijum ir Oktavianu. Šioje kovoje (ties *Philippi* pačiuose Makedonijos rytuose) žuvo Bruto draugas Kasijus. Tas smūgis tiek paveikė Brutą, kad jis, nors buvo kiek laimėjęs susirėmęs su Oktavianu, po kelių dienų, per antrą susirėmimą nugalėtas, pasidarė galą. Bruto kariuomenės likučiai iš dalies pateko į nelaisvę, iš dalies išbėgiojo. Jei Horacijus patektų į priešų rankas, jis, kaip karininkas, būtų nubaustas mirtimi. Numatydamas likimą, Horacijus tuoj po kovos ties *Philippi* paspruko ir grįžo į tėvynę tik susilaukęs Oktaviano paskelbtos amnestijos.

Dėl tokio Horacijaus pasielgimo būtų, rodos, galima apkaltinti jį bailumu, nes jis, galėdamas dėtis su Sekstu Pompėjum, kurs mobilizavo respublikininkų-karių likučius, pasislėpė

ir grįžo į tėvynę. Tačiau ne iš bailumo taip pasielgta Horacijaus: smūgis ties *Philippi* buvo tas akstinas, kuris privertė Horacijų rimčiau pažvelgti į politinę Romos valstybės būklę. Sveikas Horacijaus protas nurodė jam kelią, kuriuo dabar turėjo eiti kiekvienas politiškai subrendęs pilietis: vienintelis valstybės išganymas nuo tarpusavio karo nelaimių buvo Oktaviano diktatūra, ir Horacijus virsta monarchijos šalininku. Dabar jis vadins Oktavianą *pacificator orbis terrarum*.

Grįžo jis į tėvynę 41-ais metais. Tėvas jau buvo miręs, o jo nedidelis Venusijos ūkis buvo konfiskuotas pagal Oktaviano įsakymą: Venusijos apskritis buvo viena iš 18 apskričių, skirtų Oktaviano kariuomenės veteranams.

Romoje Horacijus pasijuto vienui vienas: buvusieji draugai respublikininkai žiūrėjo į jį skersomis, kaip į jų idėjos išdaviką, Oktaviano šalininkai taip pat juo nepasitikėjo. Lėšų pertrauktam mokslui toliau beeiti nebuvo, nebuvo jų net gyventi. Reikėjo imtis kokio nors darbo, kad netektų mirti badu. Pasitaikė raštininko darbas, ir Horacijus virto *scriba quaestorius.*

Atspėjamomis nuo tiesioginių pareigų valandomis Horacijus griebdavosi savo užmestų studijų ir net bandydavo savarankiškai rašinėti eiles, iš pradžių sekdamas graikų pavyzdžiais, ypač Archilocho jambais. Keli Horacijaus šios rūšies bandymai buvo, matyti, vykę ir iš siauro artimųjų pažįstamų ir draugų ratelio pasklido į platesnį pasaulį. Keli eilėraščiai pateko į jau tada pagarsėjusio Vergilijaus rankas. Vergilijus tinkamai įvertino šiuos pirmuosius Horacijaus bandymus ir nutarė pasikviesti jį į savo literatinį ratelį, kurio pirmininku ir globėju buvo *C. Cilnius Maecenas.*

Mecenatas buvo kilęs iš labai senos karališkos Etrurijos Cilnijų giminės, kurios atstovai dar IV-me amžiuje pr. Kr. viešpatavo *Arretium'e* (dabart. *Arrezzo*), kiek į žiemos rytus nuo dabartinės Florencijos. Todėl ne be reikalo Horacijus I-os knygos pirmoje odėje vadina Mecenatą *editus atavis regibus.* Nors Mecenatas buvo artimiausias Oktaviano bičiulis, tačiau niekuomet nedalyvavo valstybiniame šalies gyvenime, nėjo jokių valstybinių pareigų ir, kiek galėdamas, šalinosi nuo politikos.

Vergilijus perskaitė pirmuosius Horacijaus kūrinius Mecenatui, kuris pareiškė noro susipažinti su jaunuoju poetu.

38-ų metų pavasarį įvyko pirmas Mecenato pasimatymas su Horacijum. Nors iš pasikalbėjimo su poetu Mecenatas gavo gerą įspūdį, tačiau šiuo kartu pasielgė gan atsargiai ir nekvietė jo antrą kartą atsilankyti. Tik beveik po devynių mėnesių Mecenatas, susipažinęs, matyti, su naujais Horacijaus kūriniais, pasikvietė jį į savo ratelį, kuriame poetas pasiliko iki pat Mecenato mirties.

Horacijaus stojimas į Mecenato ratelį turėjo didelę reikšmę tolimesniam poeto gyvenimui: jis metė valdininkavęs ir savo globėjo medžiagiškai remiamas visiškai atsidavė poetinei kūrybai. Santykiuose su Mecenatu Horacijus išlaikė savo asmens ir dvasios savarankiškumą: būdamas dėkingas savo geradariui, dažnai minėdamas jį savo raštuose, Horacijus tačiau niekuomet nenusižemina prieš jį, nepasirodo palugnus ir nenaudoja savo asmens reikalams geros Mecenato širdies. Globėjo namuose poetui tenka susipažinti su žymiausiais anų laikų Romos žmonėmis. Su visais jais mokėjo Horacijus užmegsti draugiškus ryšius, visų buvo mylimas ir gerbiamas. Neseniai visų apleistas, dabar įgijo daug bičiulių. Apie jo naujų draugų skaičių galima šiek tiek spręsti jau iš to, kad atskiri jo eilėraščiai buvo adresuoti beveik keturioms dešimtims asmenų (neskaitant slapyvardžių).

Mecenatas niekuomet neapleisdavo gerų draugų, ypač tų, kuriuos buvo priėmęs į savo ratelį. Panašiai jis pasielgė ir su Horacijum: matydamas jo skurdą, Mecenatas padovanojo jam nedidelį ūkį *Sabinum*. Įvyko Horacijaus svajonė — turėti nuosavų žemės sklypą ir namą, kuriame jis galėtų laisvai jaustis ir ramiai dirbti. Šis ūkis buvo netoli miesto *Tibur* (dabar *Tivoli*), į vasaros rytus nuo jo, prie Digencijos upelio, Anieno intako (*Anienus* — kairysis Tiberio intakas).

Mecenatui labai sugyvenant su Oktavianu, Horacijui teko susipažinti ir su Romos valdovu. Vis dėlto Horacijus ne tiek jau staiga pasirodė esąs monarchistas. Bet kai 31-ais metais (rugs. 2 d.) Oktavianas kartu su ištikimiausiu draugu ir šauniu karžygiu Marku Vipsanijum Agrippa prie Akcijaus kyšulio (Akarnanijoje, Graikijos vakarų pakraščiuose) nuveikė savo didžiausį priešą, Marką Antonijų, o Roma nustojo bijojusi pavojaus iš sukilėlių pusės, — Horacijus vis dažniau ir širdingiau ima minėti savo veikaluose *pacificatoris orbis terrarum* vardą.

Kartą aiškiai pasisakęs Oktaviano šalininku, Horacijus nuo tos savo pozicijos nepasitraukia ir savo pažiūrų šiuo atžvilgiu nebekeičia. Gal kartais, mūsų laikų kritiko akimis žiūrint, Horacijus kiek ir perdeda, girdamas Oktavianą ir skirdamas jam vietą nemirtingųjų dievų tarpe, tačiau reikia nepamiršti, kad hiperboliško pobūdžio pagyrimai buvo kaip tik anais laikais madoje, ir tų pagyrimų nereikia suprasti tiesiogine prasme: čia tenka dažnai matyti vien mandagaus kreipimosi formą. O kad Horacijus garbino Oktavianą be kokių nors asmeniškų apskaičiavimų, bet tiesiog gryna širdimi, liudija mums ta aplinkybė, kad jis atsisakė nuo Oktaviano pasiūlytos jam asmens sekretoriaus vietos. Horacijus atsisakė nuo šios garbės, norėdamas išlaikyti savo asmens nepriklausomybę ir elgdamasis pagal savo nusistatymą, skelbtą eilėraščiuose — vengti užimti aukštą ir atsakingą vietą.

Toks nepaprastas iškilimas neseniai dar niekam nežinomo raštininko, kuris prieš kelerius metus nė svajoti negalėjo, kad į jį atkreiptų dėmesį pasaulio viešpats, sudarė poetui daug pavyduolių ir priešų, ypačiai iš nevykusių draugų-poetų tarpo. Daugelis užsigavo ir už tai, kad Horacijus pašiepdavo juos savo satirose: nors vardai ne visados buvo minimi, tačiau kai kas tuoj pažindavo save satiroje ir didindavo poeto priešų skaičių. Reikia dar pažymėti, kad Horacijus, būdamas naujosios poezijos srovės šalininkas, turėjo pakelti nelengvą kovą su senosios srovės atstovais. Toje kovoje Horacijų palaikė Mecenatas ir Oktavianas, kurie vieni iš pirmųjų suprato, kad senosios formos poezijoje atgyveno savo amžių. Pamažėli, palaipsniui, Horacijaus taktingumo dėka, naujoji srovė be didelio triukšmo paėmė viršų. Jei neskaitysim šitų nemalonumų šiaip jau Horacijaus gyventa ramiai, nesikišant į politinį bei visuomeninį gyvenimą ir visiškai atsidavus kūrybai.

8-tais metais (rugs. m.) mirė Mecenatas. Prieš mirdamas, Mecenatas pavedė Horacijų Oktaviano globai *(Horati Flacci uti mei memor esto)*. 20 metų prieš Mecenato mirtį Horacijus vienoje odėje išpranašavo ir savo mirties laiką, taip sakydamas: *ille dies* (būtent, Mecenato mirties diena) *utramque ducet ruinam* carm. II, 17, 8. Iš tikrųjų, tais pačiais metais, tik vienu beveik mėnesiu vėliau, mirė ir Horacijus (lapkr. 27 d.). Palaidotas buvo ant Eskvilino kalno, toje pat vietoje, kur ilsėjosi jau ir Mecenatas.

II. HORACIJAUS KŪRYBA.

Horacijui pradėjus rašyti, romėnų literatūra jau buvo nusistovėjusi. Tiesa, graikų literatūros įtaka buvo dar gan žymi, tačiau tais laikais jau buvo galima lengvai pastebėti poezijoje ir kitose literatūros šakose daug grynai tautinių bruožų.

Žymiai savaimingai ir nepriklausomai romėnų literatūra, ypač poezija, ėmė vystytis tik nuo antros pirmojo prieš Kr. šimtmečio pusės. Čia šiuo atžvilgiu dideliu nuopelnu pasižymėjo Vergilijus, Horacijus ir Ovidijus, kurie, drauge su Albijum Tibulu ir Sekstu Propercijum, pasiekė šioje literatūros srity aukščiausias viršūnes. Šis romėnų poezijos klestėjimo laikotarpis tikrai nusipelnė to pavadinimo, kuris paskui buvo jam duotas, būtent — auksinio laikotarpio.

Jau minėta, kad Horacijus buvo vienas iš naujosios poezijoje krypties atstovų. Šį pasakymą reikėtų suprasti taip, kad asmeniškai pats Horacijus jokios naujos poezijos formos nebuvo sugalvojęs: jis tik tinkamai ir net talentingai naudojo lotynų kalbos galimumus, vystydamas juos jau anksčiau nustatytose poezijos formų ribose. Šiuo atžvilgiu Horacijui pavyko pasiekti didelį tobulumą: niekas prieš jį ir po jo nesugebėjo lotyniškai parašyti eilių tokios užbaigtos formos grakštumo ir sklandumo atžvilgiu. O juk Horacijus turėjo žymių pirmtakūnų, kaip *C. Lucilius* (180—103) satiroje ir *C. Valerius Catullus* (87—54) lyrikoje.

Horacijus daugiausia pasižymėjo savo lyrika; tačiau pirmus bandymus pradėjo daryti ne šios rūšies poezijoje: pirmiausia jis parašė dvi satirų knygas ir vieną epodų knygą; tik paskui — tris odžių knygas, laiškų dvi knygas, ketvirtą odžių knygą ir *carmen saeculare*. Išleisdavo Horacijus savo eilėraščius tokia tvarka: su atskirais kūriniais pirmiausia supažindindavo narius to literatinio ratelio, kurio priešaky buvo Mecenatas ir kuriame dalyvavo Horacijus; paskui, kada tų kūrinių susirinkdavo gerokas pluokštas, Horacijus sudarydavo iš jų rinkinį ir paleisdavo į pasaulį.

Horacijaus satiros kiek skiriasi nuo Lucilijaus: tuo tarpu kai satirose Lucilijaus, gyvenusio audringoje Grakchų laikmečio atmosferoje, pasireiškia daug paties autoriaus temperamento, Horacijus, atvirkščiai, yra daug švelnesnis ir pasitenkina papras-

tu pašiepimu, ramiai, be ypatingo pykčio ir nesikarščiuodamas įvertina šiuos ar tuos atskirų žmonių ir žmonių grupių pasielgimus. Poetas pats sako, kad jam patinka *ridentem dicere verum.*

Horacijaus satirose dažniausiai pasikartoja ši tema: prieštaravimas tarp įgimto kiekvienam žmogui troškimo pasiekti laimę ir priemonių, kurių atskiri asmens griebiasi tam įgimtam savo troškimui patenkinti. Antra tema: netikslumas, kuris gaunamas per griežtai taikant stojikų reikalavimus kasdieniniam gyvenime.

Šiems savo veikalams pavadinti Horacijus vartoja du terminus: pirmiau juos pavadina *saturae*, bet paskui yra daugiau linkęs vadinti juos *sermones*, šiuo pavadinimu kaip ir skirdamas tos rūšies veikalus nuo *carmina*, grynai poetinių kūrinių.

Turinys 17-kos epodų, sudarančių vieną knygą, beveik tokio pat polemizuojančio pobūdžio, kaip ir satirų, tiktai šios rūšies kūriniuose Horacijus aiškiai puola atskirus asmenis, šiokiu ar tokiu būdu užgavusius poeto etinį nusistatymą.

Prieš Horacijų tokios rūšies veikalus jau rašė *C. Valerius Catullus*, kuris savo eilėse drįso užkabinti net Cezarį. Horacijaus epodai yra kiek švelnesni ir ne tiek storžieviškai energingi, kaip Katulo, o forma daug tobulesnė.

35-ais savo amžiaus metais Horacijus ėmė rašyti kitokios rūšies eiles, vadinamąsias odes, sekdamas taip pat garsių graikų poetų pavyzdžiais. Šios rūšies veikalų iki šiol romėnų literatūroje nebuvo buvę; tai mini ir pats Horacijus, vadindamas šitokius savo eilėraščius *non prius audita carmina.* Horacijaus originalumas šioje poezijos srity pasireiškė beveik tik tuo, kad jis, turėdamas prieš akis graikų poetų Alkajo, Sapfo, Anakreonto ir kitų pavyzdžius, ėmė šia kryptimi rašyti lotyniškai, o to prieš jį nė vienas romėnų poetų nebuvo daręs. Pats Horacijus šios rūšies eilėraščius vadina *carmina.* Pirmiausia jis parašė šių *carmina* 88, padalijęs juos į tris knygas (I—38 eilėraščiai, II—20 ir III—30) ir trečiųjų knygų gale įdėjęs *carmen epilogus*, paskutinį, žinomą eilėraštį *Exegi monumentum.*

Parašęs šių kūrinių tris knygas, Horacijus buvo pasiryžęs daugiau tokių eilėraščių neberašyti; apie tai pats sako pirmame pirmosios knygos laiške (eil. 10);

nunc itaque et versus et cetera ludicra pono.

Vis dėlto po kiek laiko, savo draugų ir ypač Oktaviano raginamas, poetas grįžo prie *carmina*, parašęs *carmen saeculare* (17 m. prieš Kr.) ir dar 15 eilėraščių, sudariusių ketvirtąją odžių knygą (13 m.). Tokiu būdu iš viso Horacijus parašė 104 odes (I—38, II—20, III—30, IV—15 ir *carmen saeculare).*

Šių 104 eilėraščių turinys gan įvairus: kartais Horacijus pasitenkina graikų poetų perdirbinėjimu, bet taip pat neretai, naudodamas graikų poetų formą, rašo savito turinio eiles, imdamas siužetus iš savo laikų įvykių, kurie šiuo ar kitu būdu jį sudomino. Horacijaus lyrikos siužetais eina daugiausia: meilė, saikingos puotos, širdingo bičiuliavimo ryšiai, svarbesnieji tautos gyvenimo įvykiai, mirusiųjų bei žuvusiųjų draugų ir žymių valstybės veikėjų paminėjimas. Tokį pat maždaug turinį randame ir pas graikus-lyrikus, Alkają ir Sapfo. Perkėlęs graikų eolinės lyrikos formas į romėnų literatūrą, Horacijus šiose formose pasiekė aukščiausį tobulumo laipsnį. Šitą savo nuopelną pats Horacijus tinkamai įvertina, sakydamas apie save:

> *princeps Aeolium carmen ad Italos*
> *deduxisse modos* (III, 30, 13).

Jei pas Horacijų pastebime kiek mažiau, kaip pas graikus, turtingos vaizduotės apraiškų ir jausmų gilumo, vis dėlto Horacijus stebina mus savo sielos pusiausvyra, subrendusio žmogaus protavimo logingumu ir dideliu žmonių psichologijos pažinimu.

Ir pats Horacijus ir skaitytojai bei kritikai buvo tos nuomonės, kad poetui didžiausią garbę suteikė jo nuopelnai romėnų lyrikai; apie tai suglaustai pasakė žymus romėnų kritikas *M. Fabius Quintilianus* (35—95) šiais žodžiais: *lyricorum Horatius fere solus legi dignus.* Tačiau Horacijaus, kaip poeto, talentas, skaidriai pasireiškęs jau satirose, puikiausių vaisių davė jo laiškuose *(epistulae)*, parašytuose pačiam paskutiniam poeto darbavimosi laikotarpy.

Laiškų turinys, kurių Horacijus parašė dvi knygas, gana įvairus. Kai kur šios rūšies raštai visai panašūs į laiškus tiesiogine to žodžio prasme, kiti vėl liečia klausimus iš filosofijos ir literatūros sričių. Daugelis tų laiškų palaiko

tokį pat didaktinį pobūdį, kokį randame satirose, tik su tuo skirtumu, kad laiškuose pasireiškia mintys ir pažiūros jau visai subrendusio žmogaus. Nors laiškai, kaip ir satiros, parašyti išimtinai heksametru, tačiau laiškų forma žymiai tobulesnė. Ypatingos reikšmės pasaulinės literatūros istorijai turi tie Horacijaus laiškai, kurie liečia poezijos klausimus, pav. II, I, 2 ir ypač II, 3, vad. *liber de arte poetica.* Pirmoji šio paskutinio laiško dalis (I—307) apima technikinius nurodymus, kuriais turi naudotis poetai-epikai ir ypač dramų rašytojai, o antroj daly (nuo 308 eil.) gvildenamos poetinės kūrybos sąlygos. Čia Horacijus nurodo, kad pagrindiniai kūrybos veiksniai yra talentas ir menas. Talentas *(ingenium* iš *in-gigno) yra* įgimta savybė; menas įsigyjamas darbu ir pratybomis. Pratybų išdava yra formos tobulumas, pasiekiamas ilgu ir nuolatiniu jau parašyto veikalo taisymu. Tie du pagrindiniai veiksniai turi pasireikšti aukščiausiu laipsniu, nes tik tada jie gali sudaryti tikrai didį poetą. Nevykėliams Parnase nėra vietos. Tad be reikalo veržiasi tenai svetimavardžiai—genijai, nepasiekę aukščiausiojo meno laipsnio; taip pat be reikalo gaišina laiką ir rašomąją medžiagą talento neturį diletantai. Tik tas, kuris turi įgimtus poeto gabumus, privalo mokslu ir pratybomis lavinti savo talentą. O pratybų medžiagą sudaro garsių graikų filosofų studijos ir graikų literatūros nagrinėjimas:

vos exemplaria Graeca
nocturna versate manu, versate diurna,
sako Horacijus.

Graikų šaltinyje ras poetas sektinus pavyzdžius, sektinas temas. Suteikti tiems pavyzdžiams ir temoms naują tobulą formą—svarbiausias poeto uždavinys. Parašęs veikalą, poetas tuoj neleidžia jo į pasaulį, bet pirma skaito jį savo nusimanantiems draugams, taiso pagal jų nurodymus, tartum brūžekliu *(lima)* lygina jį, kantriai siekia aukščiausio tobulumo, nors tatai truktų ir „devynerius metus". Be formos tobulumo poetui turi rūpėti dar du dalykai: jo veikalas turi būti malonus skaityti ir naudingas *(aut prodesse volunt aut delectare poetae).* Malonus kūrinys bus tada, jei jis leis skaitytojui atgaminti ir tartum pergyventi poeto sukurtus vaizdus ir iškeltus jausmus; naudingas vei-

kalas bus tada, jei iš jo skaitytojas galės ko nors pasimokyti arba pajusti reikalą tobulėti. Tikrai tobulu kūriniu gėrėsis ir iš jo mokysis tik apsišvietę žmonės, ne minia.

Horacijaus reikšmė romėnų poezijos vystimuisi buvo labai didelė. Šio aukštos sielos žmogaus ir garsaus poeto veikalai virto tartum vadovais visų amžių ir kraštų aukštesniosiose mokyklose. Jo eilėraščiai buvo uoliai perrašinėjami ir pasklido po visas šalis, kur tik siekė Romos galia ir apšvietimas. Įvairiausi gramatikai bei kritikai amžiais sąžiningai studijavo Horacijaus kūrinius; dar seniausiais laikais prirašė jie eibę komentarų, kurių žymi dalis išliko iki mūsų dienų. Viduriniais amžiais, įsigalėjus Europoje laukinėms tautoms, vienuolynuose užsidarę vienuoliai išgelbėjo Horacijaus raštus. Tie vienuoliai ne tik patys studijavo ir gėrėjosi poeto kūriniais, bet ir stengėsi, kad jo veikalai pasiektų tolimiausius Europos ir Azijos užkampius. Tam tikslui vienuoliai atsidėję perrašinėjo Horacijaus eilėraščius, ir tokiu būdu atsirado daugybė rankraščių - nuorašų, apie kurių milžinišką skaičių pasako mums jau tatai, kad iki mūsų laikų išliko jų beveik visiškoj tvarkoj apie pustrečio šimto. Šiuo atžvilgiu Horacijus laimėjo pasaulinį rekordą: jokio kito senovės autoriaus neišliko tiek rankraščių - nuorašų. Nuo knygų spausdinimo išradimo, vadinas, nuo XV-jo amžiaus vidurio, iki mūsų laikų Horacijaus veikalai susilaukė tiek leidimų, apie Horacijų buvo prirašyta tiek knygų, tiek buvo padaryta jo veikalų vertimų, kad vienas tik tų visų knygų ir leidinių sąrašas sudaro knygą, žymiai prašokstančią savo didumu visus poeto veikalus.

P a a i š k i n i m a i.

I. Maecenas atavis (I, I).

„Įvairūs žmonių palinkimai: vieni gyvenimo tikslą ir galimąją laimę mato vienur, kiti — kitur. Mane patraukia poezija, mano idealas — poeto garbė“.

1. **Maecenas**, apie Mecenatą žiūr. įvadą, — **atavis regibus**: žodis *atavus* yra paskutinis šioje gradacijoje: *avus* — senelis, *proavus, abavus* ir *atavus* — prosenis; *plur. atavi* = *maiores* (sentėviai). Daiktavardis *regibus*, atstodamas pažyminį, eina čia priedeliu žodžiui *atavis*. — **edite** poetiškai vietoje *orte;* Mecenatas buvo kilęs iš etruskų lukumonų (karalių). — **2. praesidium** ir **dulce decus** vadina Hor. savo globėją, vaizdžiai pabrėždamas šiais žodžiais, kad Mecenatas yra jo „apsauga“ gyvenimo kovoje ir jo, kaip poeto, garbės „malonus papuošimas“. Pasakymą *dulce decus* patogu versti taip, kaip jei čia būtų du daiktav.: *dulcedo et decus.* (Čia baigiasi šitos odės prologas su visa eile vocativų: *Maecenas, edite, praesidium, dulce decus meum).* — **3. curriculo** = *curru;* šiaip *curriculum* reiškia „bėgimą“, *trop.* „varžytynes, kelią, veiklą“ (plg. *curriculum vitae, gloriae).* — **pulverem Olympicum**: šitie žodžiai kelia skaitytojo vaizduotę į Olimpijos (Elidoje) lygumą, kur kas ketveri metai būdavo ruošiami garsūs senovėje žaidimai ir lenktynės. Kiek graikai teikė svarbos šiems žaidimams, matyti jau ir iš to, kad net savo chronologiją tvarkė olimpijadėmis — ketverių metų protarpiais nuo vieno tokio žaidimo iki antro; pirmoji olimpijadė prasidėjo 776 m. pr. Kr. Čia *pulvis Olympicus* versti „arenos dulkės“. — **4. collegisse** *(= colligere)* **pulverem**: šiuose poeto žodžiuose negalima nepastebėti tam tikros ironijos: „surinkti dulkes“ ne toks jau garbingas darbas. — **iuvat**: Hor. dažnai vartoja *indic.* (vietoje *coni.*) po *est qui, sunt qui;* be to, *iuvat* su *infin.* (kaip ir toliau *certare, gaudere, spernere, refugere*, būdv. *indocilis etc.* su i n f i n i t i v u) — poetiškas pasakymas. — **meta**: norint nugalėti važiuotojų lenktynėse, reikėjo užsisukimą

padaryti prie pat ženklo—stulpo *(meta)*, kad važiavimo ratas būtų kuo trumpiausias; tačiau aišku, negalima buvo užkliudyti stulpo, reikėjo „*išvengti*", nepaliesti jo *(evitare metam)*; tokiu būdu, *evitata meta* buvo svarbi sąlyga nugalėti. — **fervidis rotis** vaizdžiai nusako labai greitą važiavimą, kada net ratai įkaista. — 5. **palmaque nobilis**: palmės (kaip ir alyvos) medžio vainiku būdavo vainikuojami nugalėtojai, kurie šiuo atveju pasidarydavo *nobiles;* taigi šioje vietoje būdv. *nobilis*, derinamas su daiktav. *palma*, turi transitivinės reikšmės: ne pati palmė *nobilis*, tiktai padaro tokiu nugalėtoją *(nobilem reddit)*. — 6. **terrarum dominos deos** — „pasaulio viešpačiai dievai". — **evehit ad deos** = = *ad caelum, ad astra tollit*. Tokiu būdu, *meta* ir *palma* (tarinio *evehit* veiksniai) nepaprastai išaukština lenktynių nugalėtojus, beveik sulygina juos su dievais; žodis *meta* užmena atliktą darbą *(evitare)*, o žodžiu *palma* nusakomas užsitarnautas darbo vaisius — *nobilitas*. — 7. **Hunc** *(iuvat)*. — *turba mobilium Quiritium (Quirites* = *cives Romani)* — „nepastovių piliečių minia"; šitam pasakyme reikšmingas žodis *turba; šiaip* piliečiai, kaip žmonės, negali būti bendrai pavadinti *mobiles;* jie pasidaro tokiais, kai susiburia į krūvą, kai sudaro minią; o minios charakteringa ypatybė — jos nepastovumas: kas šiandien jos gerbiama, rytoj smerkiama, ir atvirkščiai. — 8. **tergeminis honoribus** *(abl. instr.)*; vaizdžiai pasakoma apie minios pastangas *(certat)* aukštyn kelti *(tollere)* savo išrinktuosius, suteikiant jiems 1) *aedilitas*, 2) *praetura* ir 3) *consulatus (honores)*.—9.**Illum** *(iuvat)*. Turtingas žemininkas džiaugiasi surinkęs *(condidit)* savam aruode *(horreo)* javus, iškultus ir „sušluotus" *(verritur)* Afrikos kluonuose *(areis)*. Kaip anksčiau minėta *palma* džiugina sportininką, *tergemini honores* — politikos veikėją, taip čia prikrautas *horreum* tenkina žemininką. — 10. **Libycis** *(* = *Africanis);* Afrikos sritis tarp Utikos, Kartaginos ir Hadrumeto buvo nepaprastai derlinga *(fertilis Africa);* Romos turtuoliai turėjo čia savo *latifundia* — didžiulius dirbamos žemės plotus. — **verritur** beveik ironiškai: nors derlius būdavo čia visuomet geras, vis dėlto kluonai būdavo „iššluojami iki paskutinio grūdo". — 11. Turtingam žemininkui statomas priešais visiškai mažo ūkio savininkas, kuris pats kastuvu *(sarculo)* purena nedidelę dirvą, paliktą jam tėvo *(patrios)*. — 12. **Attalicis condicionibus**: smulkaus ūkininko kuklios gyvenimo sąlygos ly-

ginamos su ištaigingu gyvenimu Pergamo (M. Azijos šiaurėje) karaliaus Atalo III-jo, kuris, norėdamas, kad ir po jo mirties dideli jo turtai būtų apsaugoti, užrašė tuos turtus romėnų tautai (133 m. pr. Kr.). Šios vietos mintis: „net pasiūlius Atalo gyvenimo sąlygas". — **13. Nunquam demoveas, ut... secet mare** = *nunquam efficias, ut agro relicto secet mare.* — **trabe** = *navi* (metonimija). — **Cypria:** Kipro saloje buvo dideli miškai, kurių medžiaga tiko laivams statyti. Horacijus, kaip ir kiti senovės poetai, dažnai pažymi kurio nors daikto ypatybę gerai žinomu tikriniu vardu, sukeliančiu tam tikrą vaizdą; pav., *trabs Cypria* = tvirtas laivas, *Africus ventus* — smarkus vėjas, *Myrtoum mare* — pavojinga jūra, *Icarii fluctus* — audringa jūra, *Massicum vinum* — geras vynas ir t.t. — **14. Myrtoum mare:** taip vadinosi Egėjaus jūros dalis (į pietus nuo Eubojos salos); pavadinimas paimtas nuo Myrto salos; plaukiojimas ta jūra anuomet buvęs labai pavojingas. — **pavidus nauta:** linksmai *(gaudens)* dirbąs žemę ūkininkas virstų bailiu *(pavidus)*, jei jam reikėtų plaukti pavojinga jūra. — **15—18** audros pagautas pirklys ima girti ramų gyvenimą *(otium)* gimtajam mieste, apsuptam laukais *(rura oppidi)*, bet nemokėdamas kukliai gyventi *(pauperiem pati)*, pamiršta savo svajones ir vėl rengiasi į tolimą kelionę. — **Icariis fluctibus** *dat.* vietoje *cum* (graikizmas). *Mare Icarum* — tarp Samo, Ikarijos ir Mikono salų; šita jūra taip pavadinta neva todėl, kad joje buvęs paskendęs Daidalo sūnus Ikaras. — **Africum:** *Africus* — pietų vakarų vėjas (žiūr. 13 e. paaišk.). — **16. metuens** santykiuoja su *laudat* taip, kaip toliau *indocilis* su *reficit.* — **17. rates;** *rates* — sieliai, plaustas; čia (poet.) = *navis.* — **18. quassas** = *quassatas, laceras* — sužalotą, — **indocilis pati:** *indocilis* su *inf.* — žiūr. 4 e. paaišk. — **pauperiem:** čia kalbama ne apie *inopia* arba *egestas* (visiškas neturtas, ubagystė), tik apie *parvi possessio*, apie kuklų, neištaigingą gyvenimą. — **19. veteris Massici** *(vini):* Kampanijos apylinkės, ypač *mons Massicus*, buvo garsios savo vynuogynais; be *vinum Massicum*, Hor. savo veikaluose mini dar šias Kampanijos vyno rūšis: *Caecubum, Calenum, Falernum.* — **pocula** pareina nuo *spernit* (kaip ir tolimesnis *demere*); lietuviškai reikėtų abi konstrukcijas sulyginti, verčiant dviem bendratim: „neatsisako i š g e r t i t a u r ę... ir a t i m t i..." — **20. solido... de die:** *solidus dies* — iš-

tisa diena, darbo diena, kurios dalį *(partem)* kai kas neatsisako „atimti" poilsiui arba svajonėms. —**21. viridi... sub arbuto**: gervuogės *(arbutus)* spalva — ryškiai žalia *(viridis)*, — **membra**, *acc. limit.* (graikizmas), pareina nuo *stratus*. — **22. aquae... caput** *(=fons); caput*, kaip šaltinio arba upės pradžia, — **lene... sacrae**: kadangi ir *lenis* ir *sacer* iš prasmės pažymi tą pačią sąvoką *(fons)*, poetas, metro verčiamas, užuot jungęs *lenis* su *aquae*, o *sacrum* su *caput* *(aquae lenis sacrum caput)*, jungia taip: *lene caput sacrae aquae*. — **sacrae**: upių ir šaltinių ištakai (versmės) buvo rišami su deivių (nimfų) garbinimu ir jų vardais ir buvo palaikomi šventais. — **23. castra** =stovyklos gyvenimas, kareiviavimas. — **lituo** vietoje *litui sonitui* (brachilogija); *lituus* — sulenktas varinis instrumentas (čia=*cornu)*, **tuba** — tiesus varinis instrumentas. — **24. matribus** *dat.* *(=abl.* su *a)*, o *detestata* — *passivi* reikšme. — **25. manet**=*pernoctat* (leidžia naktį). — **sub Iove**=*sub divo (dio)*; Jupiteris įasmenindavo dangų ir atmosferos reiškinius; pasakymas *Iuppiter frigidus* vaizdžiai nurodo šaltą nakties orą. — **26. tenerae**: čia *tener* prasme „jaunas". — **27. catulis** *dat.* *(= abl.* su *a)* vietoje *canibus*. — **28. rupit**=*perrupit*. — **teretes... plagas**: būdvardžio *teres* (tekintas, dailus) reikšmė čia ne visai aiški; gal būti, *plagae* pavadintos *teretes* todėl, kad jos supintos iš tvirtų, kaip ir „ištekintų" virvučių. — **Marsus aper**: Lacijaus šiaurės vakaruose (ten gyveno *Marsii)* būta daug šernų. Daiktav. *Marsus* (tos šalies gyventojų vardas) eina čia būdvardžiu (vietoje *Marsicus*); poetai dažnai vartoja *Italus* vietoje *Italicus*, *Poenus* v. *Punicus* etc. — **29. doctarum... frontium** = *poetarum*; epitetas *doctus* (prie žodžio *poeta)* paprastai pažymi, kad poetas nusimano graikų poezijoje ir mitologijoje; bet šitas epitetas gali reikšti (kaip šioje vietoje) ir poeto m o k ė j i m ą pavartoti dailią formą savo mintims reikšti. — **hederae**: vijoklės (kaip ir lauro) vainikas buvo simbolis ir dovana *(praemium)* poetui už jo talentą ir pasisekimą. — **30. dis miscent superis** plg. su 6-os eil. pasakymu *evehit ad terrarum dominos deos*. — **gelidum nemus**, kaip vieta, kur poetas tikriausiai gali būti pagautas įkvėpimo. **31. Nympharumque leves cum Satyris chori** — yra tai poezijos pasaulis, į kurį savo vaizduote keliasi poetas: gamtos žavingumą vaizduoja *leves (=graciles) Nymphae*, o *Satyri* (su ožio ausimis, uodega ir

kartais kojomis) — gyvenimo džiaugsmą. — 32. **secernunt populo** „skiria nuo minios". Mintis: gyvenimas su gamta ir pasitenkinimas tokiu gyvenimu stato poetą aukščiau už tuščius garbėtroškas, išvardytus šiame eilėrašty. — **si neque... barbiton**: poeto kūryba yra reikalinga vienos sąlygos: mūzų palankumo (įkvėpimo), — **tibias**; muzikos instrumentas *tibiae* — buvo tai du vamzdeliai, kuriuos vienu metu pūtė tas pats asmuo. — 33. **Euterpe** — linksmos lyriškos poezijos mūza. — **cohibet**: *tibias cohibere* — laikyti tibijas suglaustas, vadinas, jomis nesinaudoti; todėl *non cohibere tibias* = nesuglausti tibijų, kiekviena ranka paimti po vieną tibiją, ruošiantis jas pūsti. — **Polyhymnia** — himnų (čia — iškilmingo turinio lyrikos) mūza. Reikia pastebėti, kad Hor. nesivaržo atskirų mūzų vardais ir jų vaidmeniu poezijoje, rišdamas tai vienos, tai kitos mūzos vardą su lyriškąja poezija. — 34. **Lesboum** = *Lesbium*. — **tendere** — „ištempti" stygas, suderinti. — **barbiton**: *barbitos* — tam tikras muzikos instrumentas (styginis), išrastas Lesbo salos dainiaus Terpandro; pasakymu *Lesboum barbiton* Hor. užmena lyriką Lesbo dainių Alkajo ir Sapfo, kurie turėjo didelės įtakos jo poezijai. — 35. **Quodsi**: *quod* riša toliau reiškiamą mintį su tuo, kas jau pasakyta (= taigi). — **lyricis vatibus** = *lyricorum poetarum ordini*. Hor. kalba čia apie lyriškus poetus, nes ir pats daugiau vertino savo lyriškus kūrinius, negu satiras. Čia jis turi galvoje graikų lyrikus: su romėnų lyrikais, savo pirmtakūnais (Katulu, Kalvu), jis ne labai tesiskaitė. — **vatibus**: žodis *vates* (pranašas, dainius) Hor. laikais buvo žymiai rečiau vartojamas, negu iš graikų atkeliavęs *ž. poeta*. — 36. **sublimi feriam sidera vertice** = *usque ad caelum caput efferam;* šiuo vaizdžiu pasakymu Hor. reiškia pasididžiavimą savo, kaip poeto, reikšme. — **sublimi... vertice** — aukštai iškelta galva. — **feriam** = *tangam*.

2. Iam satis terris (I, 2)

Šitai odei parašyti Horacijui davė progos nepaprastas Tiberio patvinimas (27 m. žiemą). Senovėje (net ir mūsų laikais) gaivališki ir retesni gamtos reiškiniai, kaip žemės drebėjimas, potvinis, saulės užtemimas ir kt., būdavo palaikomi gresiančių nelaimių įspėjėjais. Šią mintį poetas čia ir vysto.

1. Iam satis: mintis: jau užtenkamai, kad būtų galima teisingai įvertinti šitų gamtos reiškinių reikšmę. — **terri... misit** = *in terras demisit.* — **nivis... grandinis**: nors sniegas ir kruša dažnai žiemą pasitaikydavo Romoje, vis dėlto šį kartą žymiai daugiau iškrito kritulių, negu kitomis žiemomis. — **dirae** — „nelaimę lemiančios, baisios, siutingos"; *nivis* pavartota be pažyminio, o *grandinis* stiprinama būdvardžiu *dirae.* — **2. pater** = **Iuppiter,** kaip *gentis humanae pater atque custos.* — **rubente dextera** — „rausva dešine": Jupiterio ranka vaizduojama rausva nuo jo mėtomų žaibų. — **3. sacras... arces** — „šventas tvirtoves": septynios Romos kalvos su pastatytomis ant jų šventovėmis ir Kapitolijum. — **iaculatus arces** poet. vietoje *fulgura iaculatus in arces;* prie veiksmažodžio *iaculari* akusativu dažniau reiškiamas mėtomas daiktas, o ne tas, į kurį taikoma. — **5. terruit gentes... ne** = *effecit, ut... timerent, ne...* — **gentes** = *genus humanum* (žmonių giminę, žmones). — **6. saeculum Pyrrhae** = *aetas Pyrrhae* — tvano laikai. Pira, Epimetėjaus ir Pandoros duktė, Tesalijos karaliaus Deukaliono žmona, per visuotinį tvaną išsigelbėjo su savo vyru ir padarė pradžią naujai žmonių giminei. — **nova monstra** — „nematyti, nepaprasti reiškiniai", kurių trys pavyzdžiai nurodomi sekanč. eilutėse. — **questae** reikšmingai pasakyta apie moters reagavimą į nepaprastus gamtos reiškinius. — **7. Proteus** jūrų dievaitis, ganęs jūros gelmėse Amfitritos bandą (ruonius ir kt.). — **omne pecus** = *omnis generis beluas marinas.* — **egit... visere** poet. vietoje *egit, ut viseret.* — **altos... montes**: 9-tą tvano dieną Deukaliono laivas sustojęs ant aukšto kalno (Parnaso, Etnos ar kt.), kur Pira ir buvo mačiusi kalbamus reiškinius. — **9. piscium et**: jungtuką *et* poetai dažnai vartoja po to žodžio, kuris jungiamas; tokiu būdu jungiamasis žodis stipriau pabrėžiamas. — **piscium... genus** = *pisces.* — **summa ulmo** rinkinio prasme. — **ulmo** = *arbore* (pavienis vietoje bendro), kaip toliau *columbis* vietoje *avibus.* — **10. nota... sedes** — „žinoma, įprasta gyven. vieta". — **columbis**: *columbus (columba)* — naminis karvelis, atgabentas į Romą iš Sicilijos III amž. pr. Kr., netupi ir nesuka lizdo medžiuose, kaip *palumbes* (laukiniai karveliai) arba *turtures* (turkliai); čia žodžiu *columbae* poetas reiškia b e n d r a i karvelius. — **11. superiecto** *scil. terris.* — **natarunt**: ruoniai kalnų viršūnėse, žuvys ant medžių,

ožkos bangose — visa tai yra aukščiau minėta *nova monstra*. — **13. vidimus**: iš šito pasakymo matyti, kad pats Hor. bus pergyvenęs kalbamąjį Tiberio potvynį. — **flavum**: drumsčias Tiberio vanduo turi gelsvą atspalvį; Romos gyventojai ir dabar dar vadina jį *il biondo* (geltonplaukis). — **retortis... undis** =pasukęs atgal. — **14. litore Etrusco**: varomos atgal vandens masės atsimušdavo nuo dešiniojo (aukštesniojo) Tiberio kranto (jis kitados buvo etruskų) ir užliedavo kairįjį (žemesnįjį) krantą, iki pat Forumo. — **15. monumenta regis**=*regia Numae*. Tiberiui patvinus, vanduo užliedavo Palatino kalvos apačią, kur, pagal padavimą, karalius Numa Pompilijus buvo pastatęs gražius rūmus; juose vėliau gyveno vyriausias šventėjas (*pontifex maximus*). Netoli nuo Numos rūmų buvo Vestos šventovė (16 eil.), kurioje degė amžinoji ugnis, valstybės gerbūvio simbolis. Daugiskaita *monumenta* ir *templa* pabrėžia šitų pastatų didingumą ir šventumą. — **17. Iliae... quaerenti** pareina nuo *se... iactat ultorem; Ilia*, arba *Rea Silvia*, Numitoro duktė, Romulo ir Remo motina, Amulijaus įsakymu buvo įmesta į Tiberį ir virto šios upės dievaičio žmona; dabar Tiberis, patvindamas, keršija už Ilijai padarytą skriaudą. — **nimium** čia ne „per daug", o „be saiko, nepaprastai, labai". — **quaerenti**: Ilija vaitoja ne tik dėl savo likimo, bet ir dėl sūnaus Remo mirties ir dėl neseniai įvykusio Cezario nužudymo; Horacijaus laikų tarpusavio karai yra tartum pasėkos šitų nusikaltimų ir bausmė už juos. — **18. vagus** (prieveiksmio prasme) — „per plačiai tekėdamas". — **19. labitur** — išsilieja. — **Iove non probante**=„Jupiteriui nepritariant": Jupiteris norėjo tik nubausti romėnus, bet ne visiškai juos sunaikinti. — **20. uxorius amnis** priedėlis prie veiksnio, kuris imamas iš *labitur;* kadangi lietuvių kalboje nėra vyrišk. gim. daiktavardžio, atsakančio šios vietos žodžiui *amnis*, tai šito žodžio ir versti netenka, o *uxorius* reikia išversti „santuokos atsidavimo pagautas". — **21. acuisse ferrum**: *acuere ferrum* vaizdžiai nusako ruošimąsi karui; o kad čia kalbama apie ruošimąsi kaip tik tarpusavio karui, matyti iš tolimesnio pasakymo *quo... perirent*. — **22. Persae** =*Parthi;* partų valstybė buvo į pietų rytus nuo Kaspijos jūros; partai buvo pavergę medus ir persus, todėl pas Horacijų dažnai *Medi* ir *Persae*=*Parthi*, ir atvirkščiai. 20 m. pr. Kr. partai pasidavė Romai. — **23. audiet** ir 21 eil. *audiet* — anafora, kurią

reikėtų palaikyti ir verčiant. — **vitio parentum** — „dėl tėvų kaltės“, nes jie, tarpusavy kovodami, išžudė daug piliečių ir dėl to priaugančioji karta *(iuventus)* pasidarė *rara* (negausi). — 25—40. Gresiantį pavojų gali nukreipti tik vienas iš dievų; bet kuris jų taps išgelbėtoju? — **divum** = *deorum (gen. part.)*. — **ruentis imperi rebus** prasme = *ruenti imperio*; *rebus-dat. commodi* (lietuviškai galima papildyti *dat. fin.* — *sustentandis)*. — 26. **prece qua** = *quibus precibus*. — **fatigent** = *exorent* arba *placent*. — 27. **virgines sanctae** = *v. Vestales*; *sanctae* ne „šventos“, tik = *castae* (skaisčios, nekaltos). — **minus** pasakyta švelniau, negu *parum* arba *non*. — 28. **carmina** liturgiška prasme = *preces*. — **Vestam**: visų pirma tenka permaldauti deivę Vestą, kaip romėnų valstybės gerbūvio saugotoją. — 29. **cui** *scil. deo*. — **partes** *terminus technicus* iš teatro gyvenimo: „partija, rolė, vaidmuo“; čia = uždavinys. — **scelus expiandi**: nusižengimas, įvykęs iš dalies dėl tarpusavio karo, iš dalies dėl Cezario nužudymo, turi būti atitaisytas („išpirktas“) priešų apgalėjimu. — 30. **tandem venias**: iki šiol Apolonas neklauso maldavimų; pagaliau *(tandem)* teateinie gelbėti (verčiant, *venias* papildyti žodžiu *auxilio — dat. fin.)*; apodosį *venias* reikia turėti galvoje verčiant visus tolimesnius protasis *(sive . . .)*. — 31. **nube . . . umeros amictus**: šitą pasakymą randame jau pas Homerą: betarpiškai sueidami su žmonėmis dievai arba nematomi *(nube amicti)*, arba prisiima žmonių pavidalą (palyg. 41—44 e.): žmonės negali pakelti dievų išvaizdos, pasireiškiančių jiems visu apakinančiu spindesiu (plg. *candentes umeri)*. — 32. **augur** — „žinys, burtininkas, šventėjas“; augurai, tarp kitko, burdavo iš paukščių skridimo. — 33. **sive tu mavis** = *vel tu (venias), si mavis*. — **Erycina** = *Venus;* ant kalno *Eryx* (Sicilijos šiaur. vakaruose) buvo Veneros šventovė, pastatyta, pagal padavimą, jos sūnaus Enėjo; iš čia *Erycina*. — 34. **circum** valdo įvardį *quam*. — **locus . . . et Cupido** — Veneros palydovai. Kurios nors dievybės privalumams ryškiau iškelti Hor. dažnai vartoja įasmeninimo *(personificatio)* figūrą; čia, pav., deivės Veneros charakteringi ypatumai — linksmumas ir meilė — vaizduojami palydovų — Juoko ir Aistros — pavidalu. Tokie įasmeninimai pasitaiko pas Horacijų ir vieni, be dievybių apibūdinimo; pav., *Fides, Pax, Honos, Pudor etc.* — 35. **neglectum** = pamirštą. — **genus et nepotes** *(hendiadys)* —

„giminės palikuonys, gimininga palikuonija", kurios pirmtakūnas buvo Marsas. — 36. **respicis** = palankiai žiūri, rūpiniesi. Šio veiksmažodžio sąvoka kaip tik ir yra priešinga sąvokai *neglectum*. — **auctor**: Marsas buvo Romulo ir Remo tėvas. — 37. **satiate** vietoje *satiatus*, nes šitas dalyvis turėtų būti derinamas su veiksniu, gaunamu iš tarinio *respicis*; tačiau, kadangi iš prasmės *satiate* eina žodžio *auctor* pažyminiu, įvyko *attractio casus* su *voc. auctor*. — **ludo**: tarpusavio karas — žaidimas, o rimtas darbas — karas su Romos priešais. — 38. **leves** nuo *lēvis* (lygus, spindįs). — 39. **Mauri** = *Afri*; tais laikais romėnų kariuomenėje tarnavo didokas skaičius Afrikos gyventojų, kuriuos Cezaris ir kiti istorikai žymi numidų (*Numidae*) vardu. — **cruentum** = *cruore oblitum*. — 41. **iuvenem**: kalbama apie Augustą, gimusį 63 m. pr. Kr. — 42. **ales** (= *alatus*) derinti su *filius*. — **imitaris** — „gyvuoji prisiėmęs pavidalą, esi tarp mūsų pavidalu . . .". — **almae** (*alere* — maitinti); epitetas *almus* tiesiogine prasme vartojamas prie tokių žodžių, kaip *sol, lux, pax, tellus, Ceres;* čia *alma* = maloninga, geradarė, palanki. — 43. **filius Maiae** (*nom.* vietoje *voc.*): Merkurijus buvo laikomas Jupiterio ir Majos (Atlanto dukters) sūnumi. — **patiens vocari . . . ultor** vietoje *acc. c. inf.* — 44. **Caesaris ultor**: jau pačioje politinės karjeros pradžioje (43 m.) Oktavianas laikė savo tiesiogine pareiga keršyti už nužudymą Cezario, kurio jis buvo įsūnytas. — 45. **serus** (būdv. vietoje prieveiksmio) versti — „neskubėk", o tolimesnį *redeas* versti žodžiu „grįžti". — 46. **laetus intersis** = gyvenk patenkintas. — **populo Quirini**: *Quirinus* — sabinų karo dievaitis, su kuriuo vėliau buvo sutolygintas Romulas; tokiu būdu, *populo Quirini* = *p. Romuli* = *p. Romano*. — 47. **nostris vitiis** *abl. causae* prie *iniquum* (= *iratum* — supykusį dėl . . .). — 48. **ocior aura**: *ocior compar. abs.* (dėl būdv. žiūr. 45 e.). — **aura** vėjelis, vėjo dvelkimas, kuris nunešdavo į dangų dievus ir sudievintus herojus. — 49. **tollat** *scil. in caelum*. — **hic** = mūsų tarpe. — **magnos triumphos**, kaip ir *dici* (50 eil.), pareina nuo *potius . . . ames* (zeugma); apie kokius triumfus čia kalbama, matyti iš 51 e. — 50. **ames dici** graikizmas; *potius amare* — velyti, pasirinkti. Šiai konstrukcijai (*ames triumphos* — *ames dici*) išlyginti reikia arba *dici* versti daiktavardžiu, arba prie *triumphos* versti lengvai primetamą *inf. agere*. — **pater** ne *pater patriae* prasme (šitą ofi-

cijalų titulą Augustas gavo tik 2 m. prieš Kr.), o vien kaip dėkingumo ir atsidavimo pareiškimas, su kuriuo dažnai kreipiamasi į dievus: *Iane pater, Bacche pater, Silvane pater etc.* — **princeps** *sicl. civium.* — **51. Medos... inultos** (žiūr. paaišk. 22 e.): 53 m. pr. Kr. M. Krasas žuvo per karą su persais, o 36 m. nuo jų kiek nukentėjo triumviras M. Antonijus.—**equitare** — joti, jodinėti; turima galvoje drąsų persų raitelių įsiveržimą į romėnų valdomas sritis rytuose. — **52. te duce** laiko aplinkybė pasakymui *equitare inultos* tiksliau apibrėžti; žodis *te* eilutės pradžioje gauna stipresnį kirtį.

3. Sic te diva potens Cypri (1, 3)

Poeto Vergilijaus kelionės į Rytus proga (tikslesnių žinių apie šitą kelionę neturime) Horacijus parašė gražų eilėraštį, kurio tik pirmos aštuonios eilutės tiesioginiai liečia kalbamąją temą (Verg. kelionė); nuo 9-os eil. iki eilėraščio galo vystoma kita mintis: „Nepaprasto drąsumo buvo tas žmogus, kuris p i r m a s pasiryžo išplaukti į jūrą, kuris nepabijojo nei šėlstančios audros, nei milžiniškų bangų, nei pavojingų uolų. Žmogaus dvasia nežino ribų: iškovoję ugnį ir užkariavę vandens gaivalą, žmonės skverbiasi užvaldyti orą, pasiekti dangų — dievų buveinę. Nuo tiek drąsių žygių jų neatbaido įpykusio Jupiterio žaibai".

1. Sic: šituo žodžiu poetas tartum įveda skaitytoją *in medias res,* be ypatingos pratarmės linkėdamas laivui laimingos kelionės: *sic te... regat.* — **potens Cypri,** kaip laimingos kelionės teikėja *(Venus marina);* gimusi iš jūros putų prie Kipro salos, Venera jaučiasi jūroje kaip savo gimtinėje ir todėl yra prašoma suteikti laivui palankias plaukimo sąlygas jai gimiškam gaivale. — **2. fratres Helenae** = *Castor et Pollux,* Spartos karaliaus Tindarėjo žmonos Ledos ir Dijo sūnūs dvyniai, gražiosios Elenos ir nelaimingos Klitemnestros broliai, Argonautų žygio dalyviai; nepaprastai mylėjo vienas antrą, o po mirties buvo gerbiami, kaip jūros kelionės globotojai; jiems pagerbti vienas žvaigždynas buvo pavadintas jų vardais (Dvyniai, *clarum Tyndaridae sidus*). — **3. ventorumque.. pater** = *Aeolus;* Vergilijus vadina jį *rex Aeolus,* o Homeras — vėjų

valdovu. — 4. **obstrictis**: *obstringere* — surišti, suvaržyti, čia: „nuraminti". — **aliis** poet. vietoje *ceteris*. — **Iapyga**: *Iapyx*, šiaurės vakarų vėjas, palankus plaukiantiems iš Italijos į rytus. — 5. **creditum** *(scil. a nobis)* pareina nuo tolimesnio *debes;* mintis: laivas, kuriam Italijoje yra pavestas Vergilijus, turi jį sveiką *(incolumem)* pristatyti į Atikos kraštą. — 6. **finibus Atticis** *dat.* priklauso prie *debes*, bet turimas galvoj ir prie *reddas*. — 7. **reddas... serves** pareina nuo *precor*. — 8. **dimidium animae meae** — širdingas pasakymas, gražiai vaizduojąs Horacijaus ir Vergilijaus draugiškus santykius. — 9. **robur et aes** reikia suprasti tropiškai, teikiant žodžiui *robur* „užgrūdinimo", o *aes triplex* — „geležinės valios" prasmę. — 10. **circa** = *in* su *abl.* — **pectus**: *illi robur et aes triplex circa pectus erat* = „anas buvo ypatingai užgrūdintas ir geležinės valios žmogus". — **fragilem... ratem**: žodžio *fragilis* (trapus, silpnas) sąvoka statoma prieš aukščiau konkrečiai pažymėtą „stiprumo" sąvoką *(des)* ir prieš toliau pasakytą *truci (trux* — rūstus, baisus) sąvoką. — 11. **commisit** = „išdrįso pavesti". — **ratem**: *ratis* — sielis, keltas, plaustas, čia = *navis*. — 12. **primus** akcentuojama eilutės pradžioje: senovės romėnai nebuvo linkę į jūrininkystę. — **praecipitem**: *praeceps* — „galva į priekį", smarkus, nesulaikomas. — **Africum** žiūr. 1, 15. — 13. **decertantem**, *decertare* 1) lemiamoj kovoj kautis *cum aliquo de re*, 2) ginčytis, varžytis (poet. su *dat.);* čia = *acriter luctantem cum Aquilonibus* (su šiaurės vėjais). — 14. **tristes Hyadas** — antras tarinio *timuit* papildinys; **Hyades** — nimfos, Atlanto ir Plejonos dukterys, Plejadų seserys; jų vardu buvo pavadintas septynių žvaigždžių žvaigždynas, kurio užtekėjimas ir nusileidimas sutapdavo su lietingais metų laikais, todėl *tristes*. — **rabiem**: rabies — pasiutimas, įnirtimas, smarkumas (trečias tarinio *timuit* papildinys). — **Noti**: *Notus* = *auster, dux inquieti turbidus Hadriae*, pietų vėjas. — 15. **quo** *abl. comp.* pareina nuo *maior*. — **arbiter**, kaip neaprėžtą valdžią turįs valdovas. — 16. **(seu) tollere seu ponere** (= „išsiūbuoti... nuraminti"). — **freta** varijantas 11 eil. *pelagus*, 19 e. *mare*, 22 e. *Oceanus* ir 22 e. *vada*. — 17. **gradum** prasme „atėjimas, artėjimas". — 18. **siccis oculis**, vaizdžiai nusako pirmovinių žmonių drąsumą: „be ašarų". — **monstra... Acroceraunia**: trys pasakymai konkrečiai apibūdina baisų pavojų: 1) *mare turgidum* („pasipūtusi", nerami jūra), 2) *monstra*

natantia (plaukiojančios jūroje baisenybės) ir 3) *infames scopuli* (pavojingos pajūrio uolos). — 20. **infames**: *infamis* („blogą vardą turįs"), kaip epitetas žodžio *scopuli*, ne visai čia tinka, nes pirmą kartą plaukiančiam jūra laivus daužančios („blogo vardo") uolos dar negali būti žinomos; versti „pavojingos"; *infames scopulos* — priedėlis prie *Acroceraunia* (versti jį reikia papildiniu, o *Acroc.* — kilmininku); *Acroceraunia* kyšulys prie *Oricum* Epire; pro šitą kyšulį reikėjo pravažiuoti plaukiant iš Brundisijaus į Oriką. — 21. **nequiquam** — veltui, be naudos, be tikslo. — **abscidit**: *abscindere* prasme „atskirti". — 22. **prudens** (iš *pro-videns*) pirmykščia prasme: „su išmintingu nuoregumu"; versti prieveiksmiu „išmintingai". — **Oceano dissociabili**: *dissociabilis* ne prasme *quod dissociat* arba *dissociari potest*, bet = *insociabilis* (nesugyvenamas, su kuriuo negali būti santykių). — 23. **impiae... rates**: kur pasireiškia *impietas*, matyti iš turinio *transiliunt;* versti „nedori žmonės laivu"... — 24. **transiliunt** vaizdžiai pasakyta apie gamtos įstatymo peržengimą: *prudens deus* atskyrė žemynus nuo vienas kito jūromis, o „nedoras laivas" to nuostato nepaiso. — **vada** (jūra) pavadinta *non tangenda*, nes vandens gaivalas yra svetimas žmogaus prigimčiai ir todėl „neliestinas", tik pačiam žmogui sugalvojus pasistatyti laivą, *vada* pasidarė *tangenda*. — 25. **audax** pavadinta *gens humana*, nes drįsta *omnia perpeti* (iš *per-pati* — kantriai kentėti, kęsti, pakelti). — 26. **ruit** — puola, veržiasi pirmyn.—**per vetitum nefas** = *ruit per vetitum atque adeo nefas committere audet;* „veržiasi pirmyn, nepaisydami draudimo ir peržengdami dievo įstatymą". — 27. **Iapeti genus** = *Prometheus*, titanas, Japeto ir Klimenės (arba Temidės) sūnus, Atlanto brolis. Hesiodas pasakoja, kad žiloje senovėje, Olimpo dievams nugalėjus titanus, įvykęs pasitarimas išspręsti klausimui, kokias aukas žmonės turi aukoti nemariesiems dievams. Pasitarime dalyvavęs Prometėjus (kaip žmonių atstovas) išdrįso apgauti Dzeusą: perkirtęs jautį pusiau, mėsą ir vidurius paslėpė odoje, o iš viršaus padėjo skilvį (blogiausią dalį); gi jaučio kaulus sudėjo į antrą krūvą ir uždėjo ant jų geriausias ir riebiausias dalis; po to pasiūlė Dzeusui pasirinkti aukai vieną krūvą. Nors Dzeusas ir pastebėjo Prometėjaus apgavystę, vis dėlto pasirinko blogesnę krūvą, būtent kaulus. Perpykęs Dzeusas atėmė iš žmonių ugnį. Tačiau gud-

rusis Prometėjus išvogė ugnį ir vėl atnešė žmonėms. Visiems žinoma, kaip Prometėjus buvo už tatai nubaustas. Bet Dzeusas nubaudė ir žmones: pasiuntė jiems smalsiąją Pandorą, kuri atvožė nelaimių dėžutės viršelį: ligos ir vargai išlėkė į pasaulį ir apsigyveno žmonėse; viena tik netikroji viltis nesuskubusi išlėkti iš dėžutės, nes Pandora susigriebė ir užvožė viršelį. — 28. **fraus** pavadinta *mala*, nes per šitą klastą žmonija *(gentes)* turėjo ateity patirti daug blogybių, kurių dalis minima 29—33 eilutėse. — **intulit**; *inferre* santyky su *mala* reiškia „ką bloga atnešti, primesti". — 29. **ignem** derinti su *subductum*. — **aetheria domo** — iš dangaus. — 30. **subductum**: *subducere* — iš po ko ištraukti, slapta pašalinti, pagrobti, paveržti; *post ignem subductum* = ugnį slapta pagrobus, kai... buvo pagrobta. — **Macies** „liesumas", džiova. — **nova Febrium... cohors** — „drugių nauja kuopa" = iki šiol nežinomų ligų daugybė (nesunku pastebėti priežasties santykį tarp *Macies* ir *Febrium cohors*, nes *febres maciem afferunt)*. — 31. **terris incubuit**: *incumbere* (su *dat.*) — atsigulti, užgulti, pulti, ištikti; versti: „puolė žemę" arba „apniko žmones". — **cohors**: *cohors* — aptverta vieta, kiemas (plg. mūsų „gardas"), būrys, minia. — 32. **semotique... prius leti** „pirma neveikiai ateinančios mirties" *(semotus prt. pf.* iš *semovere* = atitolintas, atstus). — **semoti... tarda** — sinonimai ryškiau pabrėžia, kad prieš Prometėjaus nusikaltimą žmonių gyvenimas buvęs žymiai ilgesnis. — **tarda Necessitas** „vėlybas būtinumas". — 33. **corripuit gradum**: *gradum corripere* — žingsnį pagreitinti, greičiau ateiti. — 34. **expertus** *scil. est; experiri* — bandymą daryti, išbandyti. — **vacuum... aera**: *aer* pavadintas *vacuus*, nes oru skrendąs nieko kliudančio aplink save neturi. — **Daedalus**, dailininkas, garsusis dabartinių lakūnų pirmtakūnas, gabus statytojas (pastatė Krėtos karaliui Minui labirintą); su savo sūnum Ikaru bėgdamas nuo Mino, skridęs per jūrą; šioje kelionėje Ikaras žuvęs ir į tėvynę (Atėnus) atskridęs vienas Daidalas. — 35. **non homini datis**, tik paukščiams: taigi ir Daidalas bus padaręs *nefas*, nes peržengė prigimties įstatymą, panaudojęs ne žmogui skirtus sparnus. — 36. **perrupit Acheronta** vietoje *Acherontis limina perrupit;* čia *Acheron* reikia suprasti ne kaip upės vardą, bet kaip „požemio karalija, pragaras"; versti: „smurtu prasiveržė į pragarą". — **Herculeus** labor užmena vie-

ną iš *duodecim labores Herculis,* būtent paskutinį jo žygį; surišęs pragaro sargovą, daugiagalvį šunį Kerberą, Her. išvilko jį į pasaulį ir paskui grąžino atgal. — **37. nil... ardui:** *arduus* —staigus, status, sunkus, vargingas, neįveikiamas. — **38. caelum... petimus stultitia:** kalbama ne tik apie tai, kas aukščiau žmogaus supratimo ir jėgų bet ir užmenama kova gigantų su dievais ir žmonių pasipriešinimas dieviškajai pasaulio tvarkai. — **neque... patimur** „ir neleidžiame", neduodame. — **39. per... nostrum scelus** = „dėl savo nedoro drąsumo". — **40. iracunda... fulmina:** verčiant, sąvoką *iracundus* derinti su *Iovem.* — **ponere fulmina** (plg. *ponere arma, secures*) — „į šalį atidėti perkūnus, n e b a u s t i mūs perkūnais".

4. Lydia dic per omnes (I, 8)

Nuo Graikijos užkariavimo (II amž. pr. Kr.) graikų menas ir mokslas plačiai paplito Romos valstybėje. Bet, greta šios teigiamos įtakos, į Romą skverbėsi iš Graikijos ir nemaža blogybių. Horacijaus laikais, pav., į Romą vis daugiau atkeliaudavo vad. heterų — laisvo elgesio mergaičių, kurios suviliodavo romėnų jaunuolius savo grožiu ir ištaigingu gyvenimu, o kartais savo protu, apsišvietimu ir menišku išprusimu. Pasidavę tokių moterų įtakai, jaunuoliai atprasdavo nuo tauraus gyvenimo ir nustodavo dvasinės pusiausvyros bei sveikatos. Tokios žalingos įtakos pavyzdį poetas mums piešia šitam eilėrašty: visa eilė klausimų *(5 cur* ir *quid)* traukia poetas atsakomybėn vieną tokią mergaitę, dėl kurios pražūtingos įtakos pameta doros kelią jaunuolis Sibaris.

1. Lydia: šitas vardas romėnų poetų dažnai teikiamas heteroms. — **per omnes te deos oro** vietoje *per omnes deos te oro (hyperbaton* — žodžių perstatymas). — **2. Sybarin:** šitas poeto tyčia sugalvotas vardas sukelia mumyse vaizdą pietų Italijos miesto *Sybaris,* kuris pasižymėjo savo gyventojų lepumu ir palinkimu į prabangą; pasidavęs Lidijos įtakai, jaunuolis išlepo, ir jam tinka Sibario vardas. — **cur properes:** neva Lidija negali susilaukti savo aukos dorinio nupuolimo. — **amando** = *amore tuo (abl. instr.).* — **3. perdere** aiškiai nu-

sako Lidijos meilės išdavas. — **cur** (*apricum*) — šitas antras *cur* tiksliau paaiškina pirmojo *cur* mintį. — **apricum... campum** — saulės spindulių nužertą Marso lauką. — **4. oderit** =*vitet* (vengia). — **campum**: Marso lauko dalis (prie Tiberio upės) buvo pavesta Romos jaunuolių mankštai. — **patiens** su nuolaidos atspalviu: n o r s anksčiau jis p a k ę s d a v o dulkes ir saulės kaitrą. — **5. cur... neque equitat**: eidamas nuo bendro (*campum*) prie pavienių (jodinėjimas, plaukiojimas, rungtynės, fechtuotė, disko ir ieties mėtymas), Hor. pakeičia netiesioginius klausimus tiesioginiais. — **militares**= „tinkančius karo tarnybai", vadinas, subrendusius. — **6. Gallica... ora** =*os Gallici equi*=*Gallicum equum*. Galija garsėjo savo žirgais, kuriuos pristatydavo romėnų kariuomenei (dėl *Gallica* žiūr. paaišk. 1, 13: *Cypria*), — **lupatis... frenis**: smarkiems žirgams valdyti naudodavo kamanas su geležiniais dantukais — *lupati freni* (*lupus*=vilko dantis, dantukas). — **7. temperat** — tramdo, valdo. — **8. flavum Tiberim tangere**: Romos jaunuoliai vasarą kasdien plaukiodavo Tiberyje, kuris nuo drumslo vandens paprastai poetų vadinamas *flavus* (šviesiai geltonas, gelsvas); žiūr. paaišk. 2, 13. — **olivum**: poet. vietoje *oleum*: *grumikai* (galinėtojai) įtrindavo į kūną aliejų, kad sąnariai būtų lankstesni ir kad jie patys, būdami slidūs, lengviau galėtų ištrūkti iš priešo rankų. — **9. sanguine viperino**: norėdamas pažymėti stipriausius nuodus, Hor. mini gyvatės kraują, kuris buvo laikomas itin nuodingu. — **10. neque... gestat... bracchia**=*nec sunt ei bracchia*. — **livida... bracchia**: mankštai pasibaigus, ant rankų pasilieka dėmės (mėlynės, ringės, įdrėskimai) nuo gautų smūgių; be to, tokias išspaustas dėmes palieka ir skydo diržai. — **armis** *abl. causae*. — **11. saepe** derinti su *nobilis*. — **disco**: *discus* — akmeninis arba metalinis skritulys su kiek plonesniais kraštais, negu vidurys. Disko mėtymas buvo mėgiamas graikų ir romėnų žaidimas (plg. mūsų „ripka"). — **12. trans finem... expedito**; *trans finem expedire*=numesti toliau skirtos vietos, toliau nustatyto ženklo; čia, matyti, kalbama apie varžuolių jėgą bei vikrumą, o ne apie taikymo tikslumą. — **13. ut... filium dicunt** papildyti žodžiu *latuisse* (iš anksčiau pasakyto *latet*), — **marinae... Thetidis**: Tetidė, jūros dievaičio Nerėjaus duktė, norėdama apsaugoti nuo pražūties ties Troja savo sūnų Achilą, paslėpė jį Skiro saloje (į

šiaurės rytus nuo Eubojos), jo dėdės, karaliaus Likomėdo, rūmuose; čia didvyris, apsirengęs moters rūbais, gyveno mergaičių tarpe. Tačiau Odisėjui pavyko surasti Achilą ir išsivesti jį į žygiuotę prieš Troją. — **14. sub... Troiae funera,** vadinas, netrukus prieš graikų žygiuotę, pasibaigusią Trojos išgriovimu (vaizdžiai — *funera)*. — **lacrimosa:** daug ašarų išliejo nugalėti Trojos gyventojai, gimtajam miestui žlugus. — **15. virilis cultus** — ne tik drabužiai, bet ir visas gyvenimo būdas. — **16. proriperet** pažymi nesuvaldomą veržimąsi į karą. — **in caedem et Lycias...** = *in caedem Lyciarum catervarum*, būtent, *in cruenta proelia cum Lyciis catervis committenda* (vietoje visos trojėnų kariuomenės pavartotas čia vardas likiečių, ištikimiausių trojėnų sąjungininkų).

5. Mercuri facunde nepos (I, 10).

Šitame Majos sūnui pagerbti eilėrašty *(hymnus)* Horacijus trumpai išvardija beveik visas Merkurijaus savybes: jis 1) žmonių švietėjas, išmokęs juos kalbėti, 2) kūno kultūros vyriausias globėjas, 3) dievų pasiuntinys, 4) lyros išradėjas, 5) didelis juokininkas, vagilius ir apgavikas, 6) patikimas palydovas, 7) mirusiųjų vėlių į požemį pristatytojas.

1. Mercuri. Kamieną *merc*-randame tokiuose, pav., žodžiuose, kaip *merx, mercis* (prekė), *mercari* (prekiauti), *mercator* (pirklys), *mercatura* (prekyba), *mercenarius* (samdinys), *merces, mercedis* (atlyginimas už darbą, dovana); taigi, su prekybos sąvoka senovėje romėnų buvo rišamas to paties kamieno dievo Merkurijaus vardas. Paskesniais laikais, romėnams susipažinus su graikų Hermiu, kuris Graikijoje buvo palaikomas, tarp kitko, ir prekybos dievu-globėju, visos jo savybės buvo perkeltos ant Merkurijaus. — **facunde:** kaip dievų pasiuntinys, jis buvo įgudęs gražiai kalbėti. — **nepos Atlantis:** žiūr. 2, 43, kur jis vadinamas *filius Maiae*. — **2. feros cultus** = *f. mores*. — **hominum recentum** — ką tik sutvertų, pirmovinių žmonių. — **3. voce** = *arte loquendi (hominibus impertita);* pats būdamas *facundus*, Merkurijus *artem loquendi* suteikęs žmonėms. — **formasti:** pirmovinių žmonių garsai neturėję „formų" (žmonės buvę, Hora-

cijaus žodžiais tariant, *mutum et turpe pecus)*; tuos netvarkingus garsus pavertęs žodžiais ir suteikęs jiems „formą“ *(formare)* Merkurijus. — **catus** = *acutus*; retai klasikinėje kalboje vartojamas žodis *catus* (gudrus) perkelta prasme gali reikšti „gerai nusimanantį pasirinkti tam tikrą priemonę (čia *vox* ir *mos palaestrae)* savo tikslui pasiekti (čia *formare)*“; versti prieveiksmiu „gudriai“. — **decorae ... palaestrae** = *decorantis* p.: gimnastikos pratimai, suteikdami kūnui lankstumą ir grakštumą, p u o š i a ir ištaurina jį. — **4. palaestrae**; šito skolinio iš graikų kalbos yra dvi pagrind. reikšmės: 1) gimnastikos pratimams skirta vieta, 2) gimnastikos pratimai; čia pavartota antroji reikšmė. — **5. et deorum** = ir a p s k r i t a i dievų, ir kitų dievų. — **6. nuntium**; Merkurijus, vėjo greitumu pranešdamas dievų įsakymus, buvo palaikomas ir v ė j ų dievu. — **curvaeque lyrae parentem**: ką tik gimęs, Merkurijus padaręs iš vėžlio skydo ir dviejų išlenktų ragų (todėl *curvae*) muzikos instrumentą — lyrą, kurią išmainęs Apolonui į stebuklingą lazdelę *(caduceus)*. — **parentem** = *inventorem*. — **7. callidum ... condere**: žiūr. paaišk. prie *iuvat*. 1. 4. — **iocoso**; šiuo pažyminiu vagystė charakterizuojama kaip nekaltas šposas, teikiąs juoko net nukentėjusiam (plg. 12 e.: apvogtas Apolonas *risit.)*. — **8. condere furto** = pavogti; taip šitą pasakymą verčiant, aukščiau minėtą *iocoso* tenka lietuviškai reikšti būdo aplinkybę „juokais“. — **9—12.** versti šia tvarka: *olim Apollo, dum te puerum terret voce minaci, nisi reddidisses boves per dolum amotas, viduus pharetra risit.* — **boves amotas**: kalbama apie visą bandą, kurioje, kaip paprastai, daugiau buvo karvių (todėl *boves fem.)*. Čia minimi laikai, kada Apolonas ganė bandą jo mylimo Ferų (Tesalijoje) karaliaus Admeto. — **olim** (kitados) paaiškina tarinį *risit*. — **nisi reddidisses**: šito protasies neišreikštą apodosį (= *te a se punitum iri)* nesunku atstatyti iš *voce minaci* (grąsinančiu balsu). — **10. puerum** — kūdikį (jis tą dieną buvo gimęs). — **11. dum terret** versti pusdalyviu „baugindamas“. — **viduus** = *spoliatus*. — **12. risit**; *perf.* čia parodo veiksmo pradžią (susijuokė, ėmė juoktis). — **13—16.** Merkurijus apgauna ne tik pavienius asmenis, kaip, pav., aukščiau minėtą Apoloną bet ir visą kariuomenę: stebuklingos lazdelės *(caduceus)* pagalba Merkurijus, graikams nepastebint, nusivedė kitados Priamą į Achilo stovyklą. — **quin** = = *quin etiam:* „taip“. — **superbos** — *„išdidžius“*. — **14. Ilio:**

be *Ilios* Hor. vartoja ir formą *Ilion*. — **dives**: eidamas pas Achilą išpirkti Hektoro kūną, Priamas nešėsi brangias dovanas. — **15. Thessalosque ignes**: atvykusių su Achilu iš Tesalijos mirmidonų sargybos laužai. — **iniqua** su *dat.* *(Troiae)=infesta.* — **16. fefellit** — nepastebėtas praėjo pro... — **17. laetis reponis sedibus** *(abl.)*: Merkurijus lydi mirusiųjų vėles į palaimintųjų buveinę. — **18. virgaque... aurea**=*caduceo.* — **levem turbam** — „šešėlių būrį". — **coerces** (sulaikai, tramdai)= =tvarkingai varai. — **20. gratus**: Merkurijus malonus **superis,** kaip tų dievų šeimos narys, o **imis** *(=inferis),* — kaip tų dievų svečias.

6. Tu ne quaesieris (I, 11).

„Nevesk į pagundą likimo, nemėgink sužinoti ateities, kurią dievai paslėpė nuo mūsų; daug geriau ramiai pasiduoti likimui ir gyventi šios dienos gyvenimu".

1. Tu ne quaesieris=*noli quaerere;* asm. įvardis *tu*, padėtas sakinio pradžioje, teikia kreipimuisi tam tikro primygtinumo atspalvį; veiksmaž. *quaerere* pavartotas prasme „bandyti sužinoti". — **scire nefas** *(=nam quae tu quaeris, scire nefas);* nelinksniuojamų daiktavardžių *fas* — *nefas* tas pat kamienas *fa-*, kaip ir žodžiuose *fari* (kalbėti)', *fatum, fama, fabula;* pirmykštė žodžio *fas* reikšmė — „tai, kas orakulo pasakyta", kas leista, kas sutinka su dievo įstatymu, dievo įstatymas *(ius* — žmogaus įstatymas, *ius ac fas), nefas* — kas neleista, kas nesutinka su dievo įstatymu, nusižengimas, nuodėmė; čia *scire nefas*=uždrausta žinoti (plg. *nefas corrigere,* 10, 20). — **quem mihi... tibi**: iš to, kad Leukonoja domisi ne tik savo, bet ir poeto likimu, galima spręsti, jog judviejų santykiai buvę labai artimi. — **2. finem** *scil. vitae* — „gyvenimo galą". — **di dederint**; pareinąs nuo *ne quaesieris* netiesioginio klausimo *coni. dederint* lengvai primetamas ir prie *scire nefas,* o perfektu norima pasakyti, kad dievai iš anksto yra paskyrę kiekvieno žmogaus gyvenimo galą (žiūr. paaišk. *tribuit,* 4 e.). — **Leuconoe**; kas ji buvo, nežinome; galimas daiktas, kad vardas poeto sugalvotas. — **nec temptaris**; *nec,* o ne *neu,* nes *numeros* neiškelia naujos, atskiros minties, tiktai paaiškina ir papildo pirmąją mintį *(ne quaesieris);* plg.

17, 19 *nec parce.* — **Babylonios ... numeros**; kalbama apie chaldėjų astrologiškus išskaičiavimus *(rationes Chaldaicae)*, kuriais tada Romoje domėjosi ne tik prietaringi vyrai, bet ir moterys. — 3. **temptaris**; veiksmaž. *temptare* (liesti, bandyti pagauti, pasisavinti, stengtis išmėginti) pavartotas čia prasme „mėginti įsigauti į paslaptį". — **ut melius**; čia *ut* turi paprasto šauktuko reikšmę; savo prasme šitas pasakymas = *quanto melius est.* — **quidquid erit** — su visu kuo, kas tik atsitiks. — **pati** = sutikti. — 4. **plures** statoma prieš *ultimam (hiemem).* — **hiemes** prasme *annos* pavartota, tur būt, todėl, kad Hor. šitą eilėraštį rašė žiemą, kaip galima dar tikriau spręsti iš 5-os eil. *nunc ... debilitat,* — **tribuit** *perf.*: skirto gyvenimo trūkis dievo nustatomas žmogaus gimimo dieną (plg. *dederint,* 2 e.). — 5. **oppositis ... pumicibus** (audros vaizdas žiemą): išsisiūbavusios jūros vilnys daužosi į p r i e š a i s esančias uolas; *pumex* — pemza, akytas akmuo, *plur. pumices* — „jūros išsklanduotos kranto uolos". — **debilitat**; *debilis* — silpnas, *debilitare* — silpną daryti, silpninti; čia *debilitat* = „verčia b e j ė g i š k a i dužti". — **mare**; audros vaizdą jūroje poetas, galimas daiktas, buvo gavęs stebėdamas kitados Tireno jūrą. — 6. **sapias**; pirmykštė veiksmažodžio *sapere* reikšmė — „skonį turėti"; bet kas kuriuo nors atžvilgiu „turi skonį", tas š i u o a t ž v i l g i u yra išmintingas; iš čia tolimesnė to veiksmažodžio reikšmė, pavartota poeto šioje vietoje (= išmintingam būti). — **vina**: šito žodžio *nom.* ir *acc.* pas Horacijų paprastai pasitaiko daugiskaitoje. — **liques**; prieš vartojant, vynas būdavo košiamas *(liquare)* per tam tikrą koštuvą *(colum)* arba pintą maišelį *(saccus vinarius).* — **spatio brevi** *dat.* = *brevi spatio vitae.* — **reseces**; vaizdžiai pasakyta, tartum kalbama apie „vilties siūlo" nukirpimą. (Bendras pasakymas *sapias* išvystomas dviem praktiškais nurodymais, kur tas *sapias* turi pasireikšti: reikia 1) ramiai *liquare vina* ir 2) *resecare longam spem brevi spatio.* — 7. **dum loquimur** — „mums bekalbant": net šis mūsų pasikalbėjimas yra brangaus (mums skirto gyventi) laiko gaišinimas. — **fugerit** *fut. exactum* parodo betarpiškai įvyksiančią veiksmo *loquimur* išdavą: „paspruks". — **invida aetas**: žmogui skirtas gyvenimo laikas vaizduojamas „pavydus", nes jis tartum p a v y d i žmogui ilgesnio naudojimosi gyvenimo malonumais (žodžiai *invidus, invidere,* — be „pavydo" sąvokos, turi ir platesnės reikšmės: jie gali reikšti „palinkimą ne-

leisti, uždrausti, sutrukdyti naudotis kuo nors, kas kam yra malonu ar naudinga"). — **8. carpe diem** — išvada iš to, kas pasakyta: kadangi *tempus fugit*, skubėk naudotis dabartim (pasakymas *carpere diem*, kaip *carpere viam, cibum etc.*, turi skubotumo atspalvį). — **diem** — kiekvieną dabar mūsų gyvenamąją dieną, visiškai nepasitikint *(minimum credula)* būsimąja *(postero)*.

7. O navis referent in mare (I, 14).

I-jo amžiaus pr. Kr. romėnų retorius Kvintilianas įžiūrėjo šitame eilėrašty alegoriją: *navem pro re publica, fluctus et tempestates pro bellis civilibus, portum pro pace atque concordia.*

1. O navis, referent... fluctus — perspėjimas stebėtojo, kuris iš kranto tartum seka laivo plaukimą. — **referent** = *retrorsum ferent* „atgal nuneš", o *novi* nurodo į pavojų: vėl gali pasikartoti tai, kas jau kartą pergyventa. — **in mare** *scil. altum*, kur laivas jau buvo patyręs pavojų. — **2. fluctus** = bangavimas, vėtra, audra. — **o quid agis?** sušunka stebėtojas, matydamas, kad laivas nėra linkęs klausyti jo perspėjimo. — **fortiter occupa portum** parodo ne pasyvų stovėjimą uoste, bet veiklų *(fortiter)* pasirinkimą saugios laivui vietos. — **portum,** plg. Kvintiliano pasakymą: *portum pro pace atque concordia.* — **3. nonne vides** = *vide* „žiūrėk!"; *nonne* numato teigiamąjį atsakymą, taigi *nonne vides* = nejaugi nematai? Išeina, kad ne tik stebėtojas mato pavojus laivui, bet ir pats laivas yra jų tikras, ir vis dėlto nėra jis susirūpinęs. — **ut... gemant:** nors laivo išrangos „dejavimo" (girgždėjimo) matyti negalima, tačiau poetas šiais žodžiais kreipia laivo dėmesį į matomąjį laivo dalių sužalojimą. — **4. nudum remigio** = *nudatum remis; nudum* — pažyminys žodžio *latus*, kuris, kaip *malus* ir *antennae*, eina tarinio *gemant* veiksniu. — **remigium** = irklininkai. — **5. malus saucius** „sužalotas, sulūžęs laivo stiebas" *(saucius* čia prasme *afflictus, fractus)*. — **celeri** prasme „smarkus". — **Africo,** žiūr. paaišk. **1,** 15. — **6. antennae** — burių stiebai. — **sine funibus** = *funibus non instructae* „virvėmis neaprūpintas": *funes* — smaluotos storos virvės, kuriomis būdavo apjuosiamas laivas, kad stipriau laikytųsi jo šonai. — **7. durare** poet. = *sustinere.* — **carinae** — *plur.*

vietoje *sing.* (kalbama apie vieno laivo skiauturę). — 8. **imperiosius** = *nimis imperiosum;* „perdaug duodąs pajusti savo valdžią" (laisvai versti: įsiutęs). — 10. **di** *scil. integri;* vairiniam laivo gale būdavo dievų atvaizdai (statulos), kurių globai pavesdavo laivus *(tutela navium);* šiuo atveju tie atvaizdai nėra *integri* (sveiki, nesužaloti): jie yra nukentėję nuo audrų. — **iterum** jungti su *pressa* (= *oppressa).* — **malo** pareina nuo *pressa.* — **voces** = *invoces.* — 11. **quamvis . . . iactes** = kiek nori, gali didžiuotis (puikuoti) = kiek tu nesididžiuotum. — **Pontica pinus,** kaip ir tolimesn. *filia,* priedelis prie lengvai gaunamo iš *iactes* veiksnio *tu* (= *tu, quae sis P. pinus).* Juodosios jūros pietinė dalis (Paflagonija ir Pontas) garsėjo savo aukštomis ir dailiomis pušimis, iš kurių būdavo daromi laivų stiebai. — 12. **nobilis** *(gen.)* derinti su *silvae.* — 13. **genus** nurodo į *filia silvae nobilis, nomen* — į *Pontica pinus.* — **inutile** = *nihil profuturum* (santykiuoja ir su *genus).* — 14. **pictis . . . puppibus:** prašmatnus laivų nudažymas *(puppibus* — apibendrinimas) neturi jokios reikšmės laivui, kurio svarbiausios dalys jau sužalotos. — **navita** poet. = *nauta;* vaizdžiai kalbama apie pilietį, kuris nepasitiki bejėgia valstybe, nors jos išorė ir pasilieka puošni. — 15. **tu,** žiūr. paaišk. 6, 1. — **nisi ventis debes ludibrium** = jei nelemta tau pasidaryti vėjų žaislu *(venti* — vidaus ir išorės priešai). —16. **cave** = saugokis. Žodžiu *tu . . . cave* prasmė: tiktai įsitikinimas, kad nelaimė neišvengiama, gali versti tave nesisaugoti, tiktai visiškai nusiminęs gali nesisaugoti. — 17. **nuper . . . taedium** *scil. fuisti;* šiais žodžiais poetas užmena apmaudą *(taedium),* jo paties patirtą po pralaimėjimo ties *Philippi.* — 18. **nunc . . . non levis** *scil. es;* tam, kas buvo *nuper,* statoma priešais tai, kas yra *nunc:* dabar Horacijus, virtęs Oktaviano politikos šalininku, patiria rūpestį *(cura)* ir norą *(desiderium)* pritarti valdžios pastangoms; gi pirma patirdavo nusivilimą ir apmaudą. — 19. **interfusa nitentes . . . Cycladas;** *interfundi* su *acc.* iki Horacijaus laikų nepasitaiko; todėl beveik geriau bus šią vietą skaityti *inter fusa nitentes Cycladas.* Jūra, „išlieta tarp blizgančių Kikladų", būtent, Egėjaus jūra su daugybe uolingų salų (žiūr. paaišk. 1, 13: *Cypria).* — **nitentes** = *fulgentes;* salų uolos blizga nuo saulės spindulių.

8. Dianam tenerae (I, 21).

Poetas kreipiasi į mergaičių ir berniukų chorą, kviesdamas giesme pagerbti Dianą ir Apoloną su jų motina Latona. Pagrindinę šios giesmės mintį randame odės gale: *miseram famem pestemque a populo et principe Caesare (Apollo) aget in Persas atque Britannos.* Taigi eilėraštį galima priskirti prie patrijotiškų.

1. **Dianam**: *i* skiemeny *Di-* pas Horacijų *anceps;* čia — *i* - ilgas. — **dicite**=*canite.* — **virgines**; mergaičių pareiga šlovinti skaisčiąją Dianą, o berniukų — amžinai jauną Apoloną. — 2. **intonsum**; Apolono ir Bakcho epitetas: jie buvo vaizduojami su ilgais, garbiniuotais plaukais. — **Cynthium**: *Cynthius*=*Apollo,* kaip *Cynthia*=*Diana,* nes jie buvo gimę ant kalno *Cynthus* Delo saloje. — 3. **Latonamque,** kaip Apolono ir Dianos motiną. — **supremo**: Jupiteris pavadintas „aukščiausiu", kaip dievų karalius *(rex deorum)* ir karalių karalius (20, 6: *reges in ipsos imperium est Iovis).* — 4. **dilectam penitus** (širdingai): šituo pasakymu nurodoma, kad Latona, palyginti su kitomis, y p a č yra Jupiterio mylima. — 5. **vos**; šitas *vos (*=*virgines)* santykiuoja su 9-os eil. *vos (*=*pueri);* taigi čia kreipiamasi į mergaites, kad jos garbintų Dianą, kaip 9-je eil. raginami berniukai šlovinti Apoloną; tarinį šitam pirmam *vos* reikia paimti arba iš 1-os eil. *(dicite)* arba iš 9-os eil. *(tollite laudibus).* — **laetam**= *eam, quae delectatur.* — **fluviis**; Diana, kaip ir graikų Artemida, buvo tolyginama su mėnuliu; iš vaizdo, kaip mėnulis atsispindi upės vandeny, susidarė poetiškas vaizdas upėje besimaudančios Dianos. — **nemorum**: žodis *nemus* charakterizuoja girios g r a ž u m ą ir m a l o n u m ą. — **coma** vietoje *folia, frondes*; lapijai vaizdžiai pavadinti mes sąvokos *coma* (plaukai, karčiai) nevartojame; sakome „skarotas beržas", bet „garbiniuotas beržas, gauruotas miškas" žmonių kalboje nepasitaiko; todėl *coma* reikia versti „lapija". Įsitikinimas, kad Diana yra ir g r a ž i o s girios deivė, bus gautas, tur būt, irgi iš paslaptingojo mėnulio šviesoje skendėjančio miško. — 6. **gelido** ... **Algido** ir toliau **nigris** ... **silvis**: koks *abl.?* — **Algidus** *(mons)* — miškais apaugęs Lacijaus kalnas, apie 13 klm nuo Romos, į pietų rytus; *gelidus* — tinkamas epitetas žodžiui *Algidus* (būdv. *algidus*=

=šaltas). — **prominet**: vaizdžiai sakoma apie iš tolo matomas („išsikišusias"), miškais apaugusias kalnų viršūnes; šitą *prominet* reikia versti lietuviškai trimis veiksmažodžiais: 1) ant Algido kalno m a t o m a m būti, 2) juodu mišku k y š o t i ant Erimanto ir 3) žalia giria d e n g t i Krago aukštumas. — 7. **nigris... Er. silvis** vietoje *silvis nigris Erimanthi;* Erimantas — spygliuotu mišku *(nigris silvis)* apaugęs Arkadijos kalnas, minimas Odisėjoje (VI, 102). — 8. **viridis Cragi**: Likijos kalnas Kragas pavadintas *viridis*, nes jis buvo apaugęs skaidriai žaliuojančiais lapuočiais; ir čia, kaip Erimante, medžiojusi deivė Artemidė. — 9. **totidem**: kreipdamasis į *pueri*, poetas ragina juos garbinti Apoloną *totidem* (tiek pat), kiek ir mergaitės Dianą (žiūr. *vos* 5 eil.). — **Tempe**; taip vadinosi tarpeklis tarp Olimpo ir Osos kalnų Tesalijoje; čia šitas tarpeklis minimas kaip vieta, kur seniausiai buvo garbinamas Apolonas. — 10. **natalemque... Delon Apollinis**: žiūr. paaišk. žodžio *Cynthium*, 2 eil. — **mares**=*pueri*. — 11. **insignemque**=*ipsumque (i. e. Apollinem) insignem pharetra;* graikai vaizduodavosi Apoloną su lanku ir saidoku: savo strėlėmis dievas siųsdavęs marą ir ligas jį užrūstinusiems žmonėms (žiūr. Iliados pradžią). — 12. **fraternaque... lyra**, būtent, Merkurijaus (žiūr. 5, 6). — **umerum** pareina nuo *insignem* (koks čia *acc?); sing.* poet. vietoje *plur.*: ant dešiniojo dievo peties buvęs saidokas, ant kairiojo (iš priekio) — lyra. — .3. **miseram famem** „bado nelaimė". — 14. **a populo et principe Caesare**: tauta ir vyriausias jos vadas sudaro neatskiriamą vienetą; *princeps* yra oficijalus Augusto titulas. — 15. **Persas**=*Parthos* (žiūr. paaišk. 2, 22 e.). — **Britannos**: partai rytuose ir britanai vakaruose — romėnų tais laikais dar nepavergtos tautos. — 16. **vestra**, būtent — berniukų ir mergaičių. — **prece**: žiūr. paaišk. prie *prece qua* (2, 26).

9. Integer vitae (I, 22).

„Doras žmogus, Fuskau, yra dievų saugojamas; ramiai niuniuodamas apie mieląją Lalagę, užklydau į mišką ir pamačiau vilką, o šis pabėgo nuo manęs, b e g i n k l i o! Lalagės vardas bus išgelbėjęs mane nuo pražūties; taigi visuomet mylėsiu Lalagę".

1. Integer . . . purus chijastiška žodžių tvarka; *integer vitae* = *cuius vita integra* (doras žmogus). — **purus** su *gen. obi.* = *expers; sceleris purus* = nenusikaltęs, nekaltas. — **2. Mauris iaculis . . . arcu . . . pharetra:** išvardyti ginklai reikalingi medžiojant ž v ė r į (čia aiškus sąryšis su 9 eil., kur kalbama apie v i l k ą), tuo tarpu kai p r i e š u i atmušti rimčiausias ginklas būtų kardas. — **Mauris:** *Mauri* — karingi šiaur. Afrikos (į vakarus nuo Numidijos) gyventojai, pagarsėję kaip geri jojikai ir prigudę lankininkai; čia *Maurus* poet. = būdv. prasme „afrikoniškas". — **3. gravida sagittis;** *gravidus*, kaip *plenus*, vartojamas su *abl.* ir *gen. (mellis apes gravidae, exercitus plenus praeda, plenus irae).* — **4. Fusce;** *M. Aristius Fuscus* buvo geras poeto bičiulis. — **pharetra** pavadinta *gravida* (= „prikrauta"), o sąvokos *gravida* ir *venenatis* ryškiau pabrėžia priešingumą su 12 eil. *inermem.* — **5. Syrtes . . . aestuosas** = *Syrtica* (dabar *Tripoli)* — šiaurės Afrikos pakrantė, tarp įlankų *Syrtis maior* ir *Syrtis minor.* — **aestuosas;** *aestuosus* prasme „liepsnojąs, nuo karščio degąs, kaitrus, karštas". — **iter** pareina nuo *facturus,* suderintu su *purus* ir *integer.* — **7. fabulosus . . . Hydaspes;** Indo intakas, žymesnė Pendžabo upė *Hydaspes* (dabart. Dželamas) pavadinta *fabulosus* („pasakiška"), nes, kaip sako komentatorius, *de eo multa f a b u l o s a a poetis narrabantur, veluti auriferum gemmiferumque esse . . . et tota India portentorum plena;* iki Hidaspo buvo kitados nužygiavęs Aleksandras Didysis. — **8. lambit** = *praeterlabitur et placide alluit; lambere* — „laižyti", čia plauti, vilginti. — **9. namque:** pagrindžiamoji mintis reiškiama suglaustai; ji turėtų būti maždaug taip pasakyta: nes nuo manęs, d o r o ir n e n u s i k a l t u s i o žmogaus, dainuojančio apie savo Lalagę . . . pabėgo . . . — **silva . . . Sabina . . . vagor;** iš šitų žodžių matyti, kad Hor. susitiko su vilku ne savo ūkyje *(Sabinum),* bet gretimam miške: vaikščiodamas po s a v o girelę, kuri buvo nedidelė, užsisvajojęs poetas nuėjo *ultra terminum* ir pateko į kaimyninį mišką. — **10. Lalagen:** *Lalage* = Plepė, Tauškelė, Dundulė (plg. mūsų Dainė, Garsė, Visgirdė, Zauna, Žvangutė). — **11. curis . . . expeditis** vietoje prozos *curis expeditus.* — **12. inermem** (su nuolaidos atspalviu) statoma prieš 3—4 eil. apsiginklavusį *iaculis, arcu, sagittis.* — **13. portentum** — baisybė, baidyklė: hiperboliškai ir juokais nusakomas baisus vilkas. — **militaris Daunias;** *Daunias terra, pars Apuliae circa Garganum montem;*

(*Daunia* su graik. gal. *-as* p o e t., kaip, pav., *Troas, Caspias, Amazonias securis, Pelias hasta etc.*); *militaris D.* — dėl josios gyventojų karingumo, o kurio krašto gyventojai karingi, ten, poetų logika, esama ir vilkų. — **14. latis ... aesculetis**; *aesculus* — ąžuolas, *aesculetum* ąžuolynas (dažniau — *quercetum, roboretum*), plg. *olivetum, palmetum, vinetum, rosetum* (suf. *-etum* = mūsų „-ynas"). — **15. Iubae tellus** = Numidija; čia minimas Juba II, kuris 39-ais metais Oktaviano buvo pasodintas į Numidijos sostą; aprašomasis šito krašto pavadinimas (*Iubae tellus*) atitinka taip pat reiškiamą Apulijos pavadinimą (*Daunias* = *Dauni tellus*). — **16. arida nutrix** *oxymoron* (vienos antrai prieštaraujančių savokų sugretinimas, kaip pav., *absentes adsunt, concordia discors etc.*) — „nederlinga maitintoja". — **17. pone ... pone** protasies veiksmažodis (= *si pones*), kuriam atsako apodosies veiksmaž. *amabo.* — **pigris ... aura**; ž. tvarka: *ubi nulla arbor pigris campis recreatur aestiva aura.* — **pigris** = *nihil producentibus.* — **18. aestiva ... aura** — „vasaros šiltu dvelkimu". — **recreatur** „atgaivinamas" (po šaltos žiemos). — **19. quod latus** = (*in*) *eo latere mundi, quod.* — **malus Iuppiter** (apie atmosferą) = *caelum triste atque insalubre;* šitam pasakyme pavartotas dievo vardas vietoje jo atstovaujamojo elemento, būtent, *caelum* (sinekdocha). — **20. urguet** „slėgia", vaizdžiai sakoma apie debesiuotą dangų. — **21. sub curru ... solis**, plg. Ovidijaus aprašymą saulės vežimo:

(Vulcania munera currus:)
aurea axis erat, temo aureus, aurea summae
curvatura rotae, radiorum argenteus ordo;
per iuga chrysolithi positaeque ex ordine gemmae
clara repercusso reddebant lumina Phoebo.
met. **II**, 106.

— **22. domibus negata** dėl nepakenčiamo karščio. — **23. dulce** — bevard. gim. būdvardis, pavartotas prie veiksmažodžio (kaip vidaus objekto *accusativus*) vietoje prieveiksmio (graikų k. įtaka).

10. Quis desiderio sit pudor (I, 24).

Netikėta poeto Kvintilijaus Varo mirtis (24 m.) giliai sugraudino daugelį jo draugų ir pažįstamų. Tačiau labiausiai dėl to liūdėjo Vergilijus (jo vardą randame kaip tik eilėraščio vidury, 10 eil.). Taigi šita liūdna giesmė bus skiriama Vergilijui paguosti. Visa eilė retoriškų klausimų, vaizduojančių n e r a m u m ą ir sudarančių žymią eilėraščio dalį, aiškiai parodo, kad Varo mirtis labai paveikė ir patį Horacijų, nustojusį draugo, kurio gražūs privalumai vaizdžiai ir suglaustai jo paties pasakomi 6—7 eilutėse.

1. Quis... capitis? Šiuo klausimu poetas tartum pateisina ne tik patį s i e l v a r t ą dėl draugo mirties, bet ir to sielvarto n e i š m a t u o j a m u m ą. — **desiderio**; *desiderium* — „krimtimasis dėl ko nors nebuvimo, sielvartas, širdgėla dėl nuostolio". *Desiderio, dat.* pareina nuo *sit modus.* — **pudor**; vyrui netinka (g ė d a, n e g a r b ė) ko nors labai ilgėtis arba gailėtis: ilgesį ir liūdesį jis turi mokėti suvaldyti; tačiau šiuo atveju sunku nustatyti ribas *(modus)* tokiam susivaldymui *(pudor).* — **modus** prasme „saikas, riba". — **2. capitis** = *hominis,* „asmens". — **praecipe**; *praecipere,* tarp kitko, reiškia: 1) pirmiau paimti, 2) pamokyti; čia šios abi reikšmės tinka: verčiant pirmąja reikšme, vaizduojamės mūzą pirmąją imant balsą, ir šiuo atveju ji bus tartum c h o r v e d ė; verčiant antrąja prasme, vaizduojamės mūzą įkvėpiant poetą, p a m o k a n t jį, kaip reikia tinkamai giesme pagerbti mirusįjį. Tos dvi reikšmės čia beveik sutampa: mūzai p i r m a j a i p r a d ė j u s giedoti, poetas p a s i m o k y s ir gaus įkvėpimą. Verstina: „pradėk..." — **lugubres**; *lugere* — liūdėti, *lugubris* — liūdnas, gedulingas; *lugubres cantus* — gedulingos giesmės *(neniae).* — **3. Melpomene** — tragedijos mūza (žiūr. paaišk. 1, 35). — **liquidam**; *liquidus* — skystas, nedrumzlinas, permatomas, grynas, aiškus; čia = *clarus* (skaidrus). — **pater** = *Iuppiter,* nes mūzos — Jupiterio (ir Mnemosinos) dukterys. — **4. cum cithara** = *et citharam.* — **5. ergo**; šituo žodžiu pradedamas retoriškas klausimas: iš vienos pusės *ergo* (taigi, vadinas) konstatuoja negincijamą faktą, iš kitos — viso sakinio klausiamąja struktūra reiškiamas tartum liūdnas nustebimas, kad netikėtai įvyko tai, ko niekas nelaukė. — **Quintilium**: poe-

tas *Quintilius Varus*, kilęs iš Kremonos (Italijos šiaurėje), geras Horacijaus ir ypač Vergilijaus bičiulis, mirė 24 m. pr. Kr. — **perpetuus** *(aeternus)* **sopor**: mirtis vaizduojama kaip „amžinas miegas". — 6. **urguet** = *premit;* vaizdžiai pasakyta apie *sopor:* jis slegia mirusį kaip koks sunkumas, kuriuo negalima atsikratyti. — **Pudor ... Iustitia... Fides... Veritas**; atsiskyręs su šiuo pasauliu Varas buvo *pudicus* (skaistus, dorovingas), *iustus* (teisingas), *fidus* (ištikimas) ir *verus* (teisus, nuoširdus); šios gražios mirusiojo savybės iškilmingai vaizduojamos kaip kokios įasmenintos būtybės, kurios dabar, pasilikusios vienos, vargu suras kitą tokį. — **soror**: šituo žodžiu pabrėžiami tamprūs ryšiai, kurie esti tarp teisingumo ir ištikimybės; jau Ciceronas šituos ryšius taip apibūdino: *est enim fundamentum iustitiae fides.* — 7. **incorrupta** = *quae corrumpi non potest;* čia sakoma taip, kaip, pav., apie teisėją: *incorruptus* (nepaperkamas) *iudex.* — **nuda** „nuoga", atvira, atviraširdė. — 8. **parem**; nuo šito būdvardžio pareina 6 eil. *dat. cui.* — 9. **bonis** prasme „padoriems, teisingiems" (tokiems, kaip ir Varas). — **flebilis**; būdvardžio *flebilis* p o t e n c i a l i reikšmė *(qui defleri potest, dignus qui defleatur* „apverktinas") šiuo atveju virsta r e a l i a *(qui defletur* „apverkiamas"). — 10. **Vergili**: iš visų *boni* labiausiai liūdėjo Vergilijus, nes jis buvo artimiausias Varo draugas. — 11. **frustra** riština su *poscis.* — **pius** „pamaldus, dievų mylimas". — **non ita creditum**; *non ita* = *non ea condicione:* ne tam (kad ...); *creditum.* būtent *dis.* Iš šios vietos galima spėti, kad Kvintilijus bus miręs atskirtas nuo Vergilijaus, kuris, skirdamasis su draugu, bus jį p a v e d ę s dievų g l o b a i *(credere alqm alci* — pavesti ką keno globai). — 12. **poscis**; *poscere alqm alqd* (arba *ald ab aliquo)* — reikalauti ką iš ko. — 13. **quid** *(= quid censes?);* šiuo žodžiu pradedamas pasakymo *frustra poscis* (11—12 eil.) aptarimas ir įrodymas (klausiamuoju sakiniu *num ... gregi?),* kad toks reikalavimas nėra įvykdomas. — **Threicio ... Orpheo**: mitinis dainius Orfėjus, Eagro ir mūzos Kaliopos sūnus, pagarsėjo Trakijoje, todėl *Threicius*, poetiškai vietoje *Thracius.* — **blandius** aukštesn. laipsnio prieveiksmis („maloniau, žavingiau") rišamas su *moderere.* — 14. **moderere ... fidem**; *moderari* „saikinti, sulaikyti, valdyti"; *m. fidem*— skambinti kanklėmis. — **auditam ... arboribus**: šiais žodžiais vaizdžiai nusakoma Orfėjaus nuostabi skambinimo jėga. — 15.

vanae . . . imagini: mirusiųjų vėles senovėje vaizduodavosi bekūniais pavidalais tų asmenų, kurių kūnus jos paliko; todėl *vanae* (*vanus* tuščias, be kūno, bekūnis). — **sanguis** = *vita*. — **16. virga . . . horrida** = *v. horrorem incutiens;* ta pati *virga* (= *caduceus*) Merkurijaus pagyrimo giesmėje (5, 19) pavadinta *aurea*. — **semel** = „vieną kartą visam laikui, vieną ir paskutinį kartą". — **17. non lenis . . . recludere** = *non recludens leniter* (plg. *callidus condere* 5, 7). — **precibus** (*dat.*) = *ad preces*, pareina nuo *recludere*. — **fata recludere**; imant *recludere* tiesiogine prasme „atidaryti", žodį *fata* reikia suprasti, kaip *locus fato destinatus* (= *regnum infernum, claustra fatalia Orci*). — **18. nigro compulerit . . . gregi** poet. vietoje *ad* (*in*) *nigrum comp. gregem* (= *turbam umbrarum*). — **nigro**; *niger* ir *ater* — dažnai poetų vartojami epitetai mirties, požemio karalijos ir apskritai daiktų, jas liečiančių. Šitie pasakymai bus atsiradę iš tokių asociacijų, kaip *lux* = *vita nox* = *mors*. — **compulerit** „prijungė prie . . ." — **19. durum** = *grave* (plg. tolimesnį *levius fit*): įsidėmėtinas ryškus pasakymo suglaustumas. — **levius fit patientia**: *nullam virtutem commodiorem eese* p a t i e n t i a *ac nullam asperam adeo esse fortunam, quam prudenter* p a t i e n d o *vir fortis non vincat*. — **20. corrigere** = *in melius, ut nobis certe videtur, mutare*. — **est nefas**, *quando quidem vetant leges Iovis* (plg. *scire nefas* 6, 1).

11. Quid dedicatum poscit (I, 31).

Pirmas didesnis pastatas, papuošęs Romą Augusto laikais ir Augusto iniciatyva, buvo didinga Apolono šventovė (Palatino kalne), kuri buvo pradėta statyti 36-ais metais, po pergalės ties Milais (*Mylae*, dabar *Milazzo* Sicilijoje), kada Augusto vado Agripos vadovaujamas laivynas nugalėjo Sekstą Pompėjų. Po pergalės ties Akcijaus kyšuliu (31.IX.2) šventovės statybos darbai buvo paskubinti ir 28 metais buvo baigti, o maldyklos pašventinimas įvyko tų pačių metų spalių mėn. 9 d. Prie šventovės buvo du viešieji knygynai (graikiškas ir lotyniškas), papuošti plastiškais garsių menininkų paveikslais, ir graikų skulptūros kūrinių muziejus.

Dievo pagerbti naujoje šventovėje, jam aukoti ir malonių prašyti rinkosi visi Romos gyventojai. Neatsiliko ir *vates Ho-*

ratius, tik jo malda kiek kitokio pobūdžio, negu šiaip žmonių: tuo tarpu kai *populus* prašo iš Apolono žemiškų ir nepastovių gėrybių, Horacijui rūpi du dalyku: kūno sveikata *(valetudo)* ir iki senatvės neatbukusi proto galia *(mens integra)*. Šitokių dovanų prašydamas jis ir kreipiasi į Apoloną savo giesmės pabaigoje.

1. **dedicatum**; *dedicare* rišama su *Apollinem;* toks pasakymas pavartotas, pasigaunant asociacijos su pasakymu *dedicare templum* (pašventinti maldyklą); dalyvis *dedicatum* nurodo į aplinkybę (laiko arba priežasties), kurios išdavas yra *poscit* [mintis: po to kai (kadangi) pašventinome, prašome]. — **poscit** pavartota čia pirmykščia prasme, išlikusia dar iš tų laikų, kada buvo manoma, jog už maldas ir aukas žmonės turi teisės reikalauti iš dievų atlyginimo. — **Apollinem**: Dzeuso ir Lėtojos sūnus, gimęs Delo saloje, Akcijaus kyšuly turėjo savo šventovę, kur kas treji metai būdavo ruošiamos iškilmės (rungtynės jūroje ir žemyne); po pergalės ties tuo kyšuliu, kalbamos rungtynės būdavo ypač iškilmingai ruošiamos kas penkeri metai. — 2. **vates** (žiūr. paaišk. 1, 35). — **orat** prasme „stengtis palenkti ką patenkinti savo prašymą, maldauti ko" (šitas veiksmažodis tartum sušvelnina 1-os eil. *poscit* reikšmę). — **novum**; be seno vyno, aukojimams buvo dar labiau vartojamas naujas vynas (jis turėjęs gydomosios reikšmės), kurio šiuo atveju nesunku buvo gauti, nes kaip tik tuo metu buvo renkamos vynuogės; jų rinkimas buvo baigiamas spalių m. 11 d. švente *Meditrinalia*. — 3. **liquorem** poet. vietoje *vinum (merum)*. — **non** lengvai papildoma žodžiais *orat vates;* pirm pareikšdamas savo prašymą, poetas nurodo į tai, ko prašo iš dievo šiaip žmonės. — **opimae Sardiniae**: derlingoji anais laikais Sardinija buvo palaikoma, greta Sicilijos, Romos klėtim *(benignissima urbis nostrae nutrix);* Ciceronas, kalbėdamas apie Siciliją, Sardiniją ir Afriką, sako: *tria frumentaria subsidia rei publicae*. — 4. **segetes feraces**; *seges* reiškia ne tiktai „sėją, sėjimą", bet (kaip čia) ir „dirvą, sėjamąjį lauką"; poetas atsisako nuo „vaisingos Sardinijos derlingų laukų". — 5. **aestuosae ... Calabriae**: pietų-rytinė Italijos dalis, Kalabrija, nežiūrint sauso ir karšto *(aestuosae)* klimato, buvo pagarsėjusi savo ganyklomis ir gyvulių ūkiu; tačiau vasarai bandos iš čia dažnai būdavo varomos į kalnuotą Luka-

niją, kur nebuvo taip karšta. — **grata** „malonios" (bandos) savininkui, nes jis gauna iš jų pelno. — **6. armenta** — bandos, kaimenė (raguočių, arklių).—**aurum ... ebur** konkrečiai pažymi turtą ir prabangą. — **7. Liris** *Latii, qua Campaniae finitimum est, fluvius;* įteka į Tireno jūrą prie Minturnų miesto. — **quieta aqua** „ramiu tekėjimu, ramiai tekėdama". — **8. mordet** „kandžioja, graužia (krantus)", čia: p e r k e r t a; kalbama apie upę, tekančią per stambaus žemininko laukus. — **taciturnus amnis** „tykus upelis". — **9. premant** = *coerceant*, poet. vietoje *amputent;* perdaug vešlus vyties augimas „sulaikomas, stelbiamas, malšinamas" vynuogininko peiliu. Čia poeto vaizduojamas vienas vynuogių kultūros momentas, kuris pabrėžia savininko norą kuo daugiausia gauti iš vynuogių pelno, žiauriai neleidžiant vytims per plačiai išsikeroti vaisingumo nenaudai. — **Calenam ... vitem** bendras veiksmažodžių *premant* ir *dedit* papildinys; *Cales (plur.)* — Kampanijos miestas, pagarsėjęs vynuogių kultūra ir gero vyno *(Calenum)* pramone. — **falci** = **cultello vinitorio,** kuris, pasigaunant panašumo, pavadintas čia *falx* (piautuvas). — **10. dives et** = *et dives.* — **aureis ... culillis;** *culilllus* — didelė (paprastai molinė) taurė, kuri buvo vartojama aukojančių pontifikų ir Vestos vaidilučių; praturtėjęs pirklys tokias taures darydavosi iš aukso *(aureis).* — **11. exsiccet ... vina** = *epotet.* — **12. Syra ... merce** (būdv. *Syrus* čia laisvai padarytas pagal *Hispanus, Medus;* šiaip Hor. vartoja *Syrius;* iš S i r i j o s uostų buvo gabenamos į Italiją Rytų p r e k ė s (dramblio kaulas, šilkas, kvepalai). — **reparata;** *reparare merces* „atstatyti prekes"— prekybininkų *terminus technicus* buvo vartojamas kalbant apie naujų prekių pirkimą, pardavus importuotas; taigi pirklys, pardavęs iš Sirijos atsivežtas prekes, už gautus pinigus nusiperka brangaus vyno, kurį pats ir išgeria. — **13. dis carus ipsis** pasakyta ne be tam tikros ironijos. — **quippe ... revisens** poet. vietoje *quippe qui revisat;* šiais žodžiais nurodomas faktas, kuriuo (kalbančiojo nuomone) yra pagrįstas ir poeto tvirtinimas: pirklys pačių dievų mylimas. — **ter et quater** poet. = *aliquoties; et* = ir net: paprastai į tokias, palyginti, tolimas jūros keliones, kaip į Atlanto vandenyną, leisdavosi anais laikais vieną kartą per metus (pavasarį). — **14. aequor Atlanticus** drauge su *Syra merx* pažymi pirklio atliktas tolimas keliones tarp rytinių ir vakarinių Viduržemio jūros krantų. — **15. impune,** nežiūrint pavojų ir au-

drų, siaučiančių pavasarį ir rudenį. — **16. me pascunt** (ne *pascant*, nes poeto prašymas prasidės tik 17 eilutėje) „mane maitina" (=mano valgis). — **olivae:** alyvos medžio vaisiai, paruošti įvairiausiais būdais, teikdavo sveiką valgį prastiems, saikingiems žmonėms; tą pat tenka pasakyti ir apie cikorijaus šakneles bei malvos (pilrožės) vaisius. — **cichorea:** *cichoreum* poet. vietoje *cichorium*. — **leves:** malvos vaisiai buvo palaikomi lengvai virškinamu ir sveiku valgiu. — **17. frui** pareina nuo *dones* (18 eil.). — **paratis**=*eis quae paravi (quae habeo)*. — **et valido mihi**=*mihi et valido quidem*. — **18. Latoë**=Lėtojos (Latonos) sūnau (žiūr. 1 eil.). — **dones;** *infinit. (frui, degere)* prie *donare* retai pasitaiko; dažniau šiaip sakoma prie *dare*. — **integra**=*sana, omnes vires suas conservante*. — **19. nec turpem senectam:** senatvė pasidaro *turpis* (biauri, šlykšti), kai ją lydi ligos bei proto atbukimas. — **20. non cithara carentem:** senatvė nebus poetui sunki našta, jei *Apollo citharoedus* nepagailės jam, seniui, įkvėpimo, kuris konkrečiai reiškiamas žodžiu *cithara*.

12. Parcus deorum cultor (I, 34).

Dar jaunas būdamas, Horacijus buvo linkęs į Epikuro (342—271) mokslą, iš kurio ėjo, kad dievai *securum agunt aevum*, visiškai nesirūpiną žmonių reikalais; todėl nėsą reikalo ir žmonėms kreiptis į dievus su savo prašymais bei maldomis. Tačiau nuo tokios pažiūros Horacijų išgydė nepaprastas gamtos reiškinys: iš giedro dangaus trenkė perkūnas.

Po kalbamojo atsitikimo poetas praregėjo ir vėl pradėjo tikėti, kad žmonių likimas priklauso nuo dievų, kad dievai valdo pasaulį ir rūpinasi juo.

1. Parcus ... infrequens: poetas vadina save neduosniu (šykščiu) ir neuoliu dievų garbintoju; toks jis buvo iki šiol todėl, kad jam buvo padaręs didelės įtakos Epikuro mokslas. — **2. insanientis ... sapientiae** *oxymoron*, žiūr. paaišk. 9, 16. — **dum ... erro**=*incertus feror;* šitas sakinys pareina nuo pasakymo *parcus deorum c. et infrequens*, kuriam eina laiko aplinkybe: toks buvau, kol ... — **sapientiae consultus** (analogiškai su *iuris consultus* arba *eloquentiae consultus)* ne be ironijos pasakyta: „prisigraibęs išminties"; o sugretinimą *consultus erro*

irgi tenka palaikyti *oxymoron* figūra, nes jau pačioje sąvokoje *consultus* (nusimanąs, prityręs) yra nuneigimas sąvokos *erro* (klaidžioju, klaidą darau). — 3. **nunc,** būtent įsitikinęs Epikuro mokslo klaidingumu. — **retrorsum vela dare**; pasakymas paimtas iš jūrininkų gyvenimo: įsitikinęs, kad klaidingai paimta kryptimi laivas neis tikruoju keliu, jūrininkas yra verčiamas grįžti į tą vietą, nuo kurios pradėjo klaidžioti. — 4. **atque iterare cursus... relictos**; tęsiama metafora, pradėta žodžiais *retrorsum v. dare:* „vėl plaukti palikta kryptimi", vadinas, vadovautis tais apie dievus įsitikinimais, kuriuos poetas kitados turėjo, bet nuo kurių buvo atsisakęs. — 5. **namque** pradeda aiškinimą, kodėl poeto įsitikinimuose įvyko perversmas. — **Diespiter** (iš *Dieus pater*, senobinė lygiagretė forma su *Iuppiter;* plg. *Marsipater).* — 6. **igni... plerumque:** paprastam gamtos reiškiniui — audrai (apsiniaukus dangui) statomas priešais nepaprastas reiškinys: žaibai ir perkūnija giedram danguje. — **igni corusco** (*coruscus* „drebąs, mirgąs, mirgčiojąs") = *fulmine.* — **nubila** = = *nubes.* — **dividens** = *diffindens.* — 7. **per purum** = *per caelum serenum.* — **tonantes... currum** poetiškas perkūnijos aprašymas. — **tonantes... volucremque**; žirgai ir vežimas vaizduojami vienu vaizdu: pirmas pažyminys (rišamas su *equos)* nurodo vežimo bildėjimą, o antras pažyminys (rišamas su *currum*) — jo važiavimo greitumą. — **volucrem currum** „greitas, skrendantis (nes sparnuotas) vežimas. — 9. **quo concutitur**; milžinišką perkūno jėgą poetas vaizduoja keliais ryškiais bruožais: žemė sukrečiama iki pat pragaro ir iki tolimiausių savo kraštų. — **bruta tellus** statoma prieš **vaga flumina** (*brutum antiqui gravem dicebant*, tačiau čia „sunkus" prasme „sudribęs, nejudrus, nejudąs") — 10. **invisi... Taenari**; *Taenarus* — pietinė Peloponeso galūnė (dabar Matapano kyšulys); čia buvo pagarsėjusi Poseidono šventovė. Ties Tenaru dažnai duždavo laivai ir skęsdavo jūrininkai: buvo manoma, kad toje vietoje esąs nusileidimas į pragarą; iš čia epitetai *invisus* ir *horridus.* — **sedes** „vietovė, vieta"; *horrida sedes* laisvai versti „baisūs skardžiai". — 11. **Atlanteusque finis** — tolimiausia pasaulio vieta vakaruose, pasaulio galas *(finis)*, kur Atlantas laiko ant pečių dangų (d. Gibraltaro sąsiauris). — 12. **concutitur** eilutės pradžioje ypatingai užakcentuota. — **valet** „turi galią". — **ima summis mutare** pažymi staigų būklės pakeitimą: iš menkystės iškelti į

aukščiausią vietą, ir atvirkščiai. — **13. insignem attenuat** „žymų menką padaro"; vyr. gim. parodo, kad kalbama apie žmones ir jų likimą. — **imus** ir *insignis*, kaip 20, 15. — **14. obscura** statoma prieš žodžio *insignem* sąvoką. — **promens** = aikštėn keldamas. — **hinc** santykiuoja su tolimesniu **hic**: prieveiksmiai vietoje įvardžių. — **apicem** = *tiaram;* kūgio pavidalo rytų valdovų kepurė; čia — karališkos valdžios simbolis. — **rapax** (būdv. vietoje prieveiksmio) eina ne nuolatiniu žodžio *fortuna* pažyminiu, o tik jai (fortūnai) atliekant veiksmą *sustulit:* „grobuoniškai, plėšriai, gobšiai". — **15. Fortuna**: aklam atsitikimui, kuriuo, pagal Epikurą, yra valdomas pasaulis, statomas priešais iš kalno numatytas likimas, įasmenintas deivės Fortūnos pavidalu: *Fortuna,* Jupiterio įsakoma, tvarko žmonių gyvenimą. — **cum stridore acuto** „veriančiai švilpdama sparnais"; prie *stridore* numanoma *alarum:* sparnuota deivė lyginama su plėšriu paukščiu, gobšiai puolančiu grobį. — **16. sustulit** *perf. gnomicum:* vieninio atsitikimo apibendrinimas. — **posuisse gaudet,** žiūr. paaišk. 1, 3 *(iuvat); gaudet posuisse* — „džiaugiasi užmovusi".

13. O diva gratum quae regis (I, 35).

„O visagale Likimo deive, kurios šaukiasi ir turtingas ir vargšas, ir laukinis ir išprusintas, saugok Augustą ir jo kariuomenę per karą su Šiaure ir Rytais ir nukreipk kardą nuo tarpusavio žudynių į tikruosius Romos priešus!".

1. O diva, quae vietoje *Fortuna,* kaip *diva potens Cypri* vietoje *Venus* (3, 1): graikų ir romėnų poetai dažnai pažymi dievybes nurodymais į žinomesnes jų kulto vietas. — **gratum** = *tibi gratum* arba *dilectum.* — **quae regis** = karalienė, valdovė, viešpatė. — **Antium** — Lacijaus pajūrio miestas, apie kurį Ciceronas yra pasakęs: *nihil quietius, nihil amoenius (quam Antium);* šis miestas buvo pagarsėjęs deivės Fortūnos šventove; čia kaip ir Prenesto mieste, buvo garbinamos dvi Fortūnos *(Fortunae Antiatinae),* kurių ten pat buvo orakulas. — **2. praesens** su *infin.* = *valens* (prozoje *valens ad*). — **imo tollere de gradu:** plg. **12,** 12 e. *ima summis mutare* ir 14 e. *obscura promens.* — **3. mortale corpus** (poet. vietoje *hominem*) pabrėžia žmogaus menkybę palyginant su dievų galybe; panašiai vartojama: *cor-*

pus impube, corpora captiva, c. servilia ir pan. — **4 vertere funeribus** *(abl. instr.)* **triumphos:** „triumfus paversti gedulo eisenomis"; ryškiausias pavyzdys laimės nepastovumo: žemiškos garbės ir didybės aukščiausias laipsnis (triumfas) statomas prieš žmogaus pavirtimą lavonu ir prieš laidotuves *(funera)*. — **5. pauper... ruris colonus** „vargšas žemdirbys" **ambit... prece** „maldauja". — **sollicita** „susirūpinusia, neramia"; verčiant, *sollicitus* jungti su *colonus* (=susirūpinęs, susikrimtęs). — **6. dominam aequoris:** ne Afroditei, ne Poseidonui tenka garbė būti vyriausiuoju jūrų viešpačiu, bet Fortūnai. — **7. Bithyna carina:** Bitinijos (Maž. Azijoje) miškai teikdavo tinkamiausią medžiagą laivams statyti (plg. *Pontica pinus* 7, 11). — **lacessit:** senovės poetai dažnai vaizduoja jūreivybę n u o ž m i u, akiplėšišku žygiu, todėl *lacessit* „erzina". — **8. Carpathium pelagus** Egėjaus jūros dalis, pavadinta taip nuo salos *Carpathus* (dabar *Scarpanto*), tarp Kreto ir Rodos salų. — **9. Dacus** dauginio daiktav. prasme. Dakai — karinga tauta, gyvenusi kairiajame žemutinio Dunojaus *(Ister)* krante; 28 m. buvo nugalėti M. Kraso. — **asper** „žiaurus, laukinis". — **profugi** ne „tremtiniai, sprukliai", bet *quod etiam f u g i e n d o proeliarentur*, taigi „sugebą lengvai p a b ė g t i", versti: klajokliai. — **Scythae** bendras pavadinimas giminių, klajojusių (todėl *profugi=vagi)* Juodosios ir Kaspijos jūrų šiaurės rytuose. *D. aspar — profugi S.* chijastiškas žodžių sustatymas. — **10. urbesque gentesque**=„visi žmonės": sėslių tautos statomos prieš klajoklius. — **Latium ferox:** „net narsūs, išdidūs Lacijaus ir Romos gyventojai" nusilenkia Fortūnos galybei. — **11. regumque matres barbarorum**, bijančios dėl likimo savo sūnų karalių, išvykstančių į karą. — **12. purpurei** poet. vietoje *purpurati, purpura induti (purpura*, kaip aukščiausias valdžios pažymys). — **tyranni:** kalbama apie pasisavintojus aukščiausios valdžios, dėl kurios išsaugojimo tokie žmonės yra nuolatinės baimės apimti. — **13. iniurioso** (tironų nuomone) **pede** „koja neteisia (įstatymams priešinga), nuožmia, įžulia". — **proruas** „nugriautum". — **14. stantem columnam**; *columna*, kaip tvirtos ir pastovios būklės ženklas; čia: v a l d ž i o s ir d i d y b ė s pastovumo simbolis. Itin ryškus priešingų sąvokų sugretinimas *„(stans) columna — pes (iniuriosus)":* pastoviausias daiktas gali sunykti dėl menkos priežasties. — **populus frequens** susirinkusi minia. — **15. ad arma... ad arma concitet;**

pakartojimas *ad arma* vaizdžiai primena sukilėlių šūkavimus, kuriais karštuoliai stengiasi patraukti dar nepasiryžusius ir svyruojančius (*cessantes*). — **17. te... anteit saeva Necessitas:** žmogui skirto likimo įasmenintas būtinumas (*Necessitas*, laikydamas rankoje statybos pabūklus, eina priešaky Fortūnos, kuri tartum s t a t o žmogaus nesugriaunamo likimo namus. — **18. clavos trabales;** (*trabs* — rąstas, sienojas) *trabalis* — prie rąsto priklausąs, rąstinis; *clavus trabalis* — rąstams sukalti vinis, didelė, sienojinė vinis. — **cuneos:** kalbama apie *cunei ferrei* arba *cuneoli* — kyliuko (*cuneus* — kylys) pavidalo vinys be galvutės buvo vartojamos, kaip ir *clavi trabales*, sienojams suveržti. — **manu aena;** *aena* — metafora, kaip ir toliau *severus (uncus)*: išoriniai veiksmai neveikia nei n e p e r m a l d a u j a m o s Fortūnos palydovės rankos, nei g e l e ž i n ė s sankabos. — **20. uncus** — statybos akmenų gabalams sukabinti s a n k a b a. — **liquidumque plumbum:** akmenų įdubimus užliedavo skystu švinu, į kurį įleisdavo geležinių sankabų rantus. — **21. Spes:** v i l t i e s deivė poezijoje ir meno kūriniuose dažnai pasitaiko greta l i k i m o deivės. — **rara Fides:** ištikimybė ne dažnai pasitaiko, todėl *rara*. — **albo... velata panno;** mes neturime nei šios deivės paveikslų, nei jos smulkesnio aprašymo; tik tiek beveik težinome, kad jai aukojant reikėjo dešinę ranką apvynioti b a l t u s k u d u r u (*albo panno involuta manu sacrificatur*); čia šitai deivei aukojančio žmogaus išvaizda perkelta ant pačios deivės. — **colit** „myli". — **22. nec comitem abnegat** = *nec comitis munus* arba *nec comitem abnegat;* Viltis ir Ištikimybė neatsisako lydėti Fortūną net tada, kai ji iš laimės virsta n e l a i m e (kitaip sakant: viltis ir ištikimi draugai nepalieka nelaimingųjų be paguodos). — **23. utcumque... potentes... domus... linquis:** Fortūna palieka rūmus, kuriuose gyvena jos pirma globojami galingi žmonės. — **utcumque** = *quandocumque* „kiek kartų, kada tik". — **mutata veste** = *sordidata* „gedulo rūbuose" (kaip ir tie, kurie pateko į nelaimę). — **24. inimica** parodo į pasikeitusį deivės nusistatymą. — **25. retro... cedit:** ne taip, kaip ištikimi draugai, pasiryžę neapleisti nelaimėje. — **26. periura** „neteisingai prisiekusi, priesaiką laužanti" pavadinta laisvo elgesio mergaitė, nes ir ji yra tik tol ištikima, kol jos draugas gali ją išlaikyti (yra turtingas). — **cadis... siccatis;** *cadus* — molinė staunia vynui laikyti, ąsotis. — **27. cum faece;** *faex, cis f*

padugnės, mielės, nuosėdos; versti: iki paskutinio lašo, iki dugno; *cum faece* stipriai pasakyta apie visokių įnamių, pakalikų ir veltėdžių nepasotinamą gobšybę. — 28. **ferre iugum pariter** „po vienu jungu eiti, tokį pat likimą pakelti". — **dolosi** su *infin.* = *dolose recusantes* „klastingai atsisakydami". *Dolosi*, kaip aukščiau *infidum* bei *perfida* statomi prieš sąvoką *Fides* ir nuneigia ją. — 29. **serves iturum** prašoma deivė, kaip *Fortuna redux*, kuriai 19-ais metais, Augustui grįžus iš Rytų, buvo įsteigtas aukuras, bet kurios kultas yra, be abejonės, žymiai senesnis. — **iturum Caesarem . . . in Britannos**: Oktavianas ruošėsi žygiuoti į Britaniją 27-ais ir 26-ais metais, bet abu kartu buvo sulaikytas kitais reikalais, pirma Galijoje, paskui Ispanijoje. — **ultimos orbes**: anais laikais buvo manoma, kad britanai gyveno pačiuose pasaulio vakaruose, todėl *ultimos.* — 30. **iuvenum recens examen**: jaunoji karta lyginama su ką tik *(recens)* išsispiečiusiu iš avilio bičių spiečiu *(examen).* — 31. **Eois**; *eous* (iš *eos* aušra) „ankstybas, rytų"; *eois partibus* poet. vietoje rytų tautų pavadinimo (žiūr. 40 eil. *Massagetas*). — 32. **Oceano . . . rubro** = Persų įlanka; senobiniai vaizduodavo šitą jūrą r a u d o n ą nuo aušros šviesos; kaip aukščiau *Eois partibus* užmena karą su partais, taip čia žodžiais *Oceano rubro* užmenamas Elijaus Galo žygis prieš arabus (26-ais metais, kuriais, tur būt, ir buvo parašytas šitas eilėraštis). — 33. **cicatricum et sceleris pudet fratrum**: r a n d a i ir žaizdos, teikiančios paprastai kariams pasididžiavimą, šiuo atveju turi sužadinti g ė d o s jausmą, nes primena n u s i k a l s t a m u s darbus ir tarpusavio karus, per kuriuos žuvo nemaža piliečių-b r o l i ų. 34. **quid . . . aris**: keturiais retoriškais klausimais poetas piešia papročių palaidumą ir visuotinį pagedimą, kuriuo pasižymėjo tarpusavio karai — **quid . . . refugimus** „nuo ko pabėgome, prieš ką sustojome, ko nedrįsome paliesti". — **dura aetas** priedėlis žodžiui *nos;* „žiauri karta". — 35. **intactum** „nesuteršta": *res sacras tangere* yra *nefas,* todėl *nefasti (nuodėmingi).* — 36. **unde manum . . . continuit** „prieš *ką* nepasikėsino . . ." — **iuventus** — jaunieji kariai, kariai. — 37. **quibus . . . aris**: per karą šventvagiškai plėšiamos šventovės ir jų aukurai. — 38. **o utinam . . . ferrum**: norėdamas pasakyti „panaikink tarpusavio karo nuodėmę pergale per karą su Romos priešais", poetas vaizdžiai sako: „ant naujo priekalo perkalk atšipusį kardą", kad neliktų pėdsakų jo pirmykščio

nuodėmingo vartojimo per tarpusavio karą. — 39. **in Massagetas Arabasque** pareina nuo *diffingas* su lengvai numanomu „*et dirigas*“ — ir nukreipk į... — **Massagetae** — karinga skitų tauta (žiūr. 9 eil. paaišk.), kuri padėjo Romos priešui, partų karaliui Fraatui, atgauti prarastą sostą (27 m.).

14. Nunc est bibendum (I, 37).

30-ų pr. Kr. metų rudenį Oktaviano kariuomenė paėmė Aleksandriją, Antonijus žuvo, o Egipto karalienė, gražioji Kleopatra, nusižudė. Visais šitais įvykiais pasibaigė tarpusavio karas. Šia proga Romoje buvo suruoštos šventės ir pasilinksminimai. Romos gyventojų ir savo džiaugsmą Horacijus gražiai atvaizdavo šitame eilėrašty.

1. **Nunc**; pažymėtinas žodžio *nunc* pakartojimas aiškiai k y l a n č i a i nuotaikai vaizduoti (pirmas *nunc* lydimas dviejų žodžių, antras — keturių ir trečias — aštuonių); šitiems *nunc* priešais statomas tolimesnis *antehac* (5 eil.). — **est** *praes.* nurodo, kad tiktai d a b a r, būtent karui pasibaigus, laikas džiaugtis. — **pede... pulsanda tellus**: vaizdžiai sakoma apie šokius — džiaugsmingos nuotaikos natūralų reiškimą: „žemė daužytina laisva koja“ (= nesivaržant galima šokti). — **libero,** nes iki šiol buvusios aplinkybės v a r ž ė kiekvieno džiaugsmo l a i s v ą pasireiškimą. — 2. **saliaribus dapibus** *dat. fin.*, pareinąs nuo *ornare pulvinar deorum (= lectos deorum sternere):* poetas turi galvoj vad. *lectisternium* — seną romėnų paprotį per iškilmingas maldas dėti dievų statulėles ant gražiai priegalviais *(pulvinaria)* papuoštų gultų ir vaišinti juos iškilmingais pietumis *(dapes);* pažyminys *saliaribus* pavartotas todėl, kad šventėjų-salijų *(Salii)* kolegijos puotos paprastai būdavo labai iškilnios ir prabangingos, taigi *si quae aliae (cenae) magnae sunt, Saliares appellantur.* — **nunc... tempus erat**: *imperf.* nurodo į tai, kad jau b u v o oficijaliai paskelbta pradėti šventes, ir jos neseniai prasidėjo. — 4. **sodales** „bičiuliai, prieteliai“: aukščiau paminėti *saliares dapes* sukelia s a l i j ų kolegijos vaizdą, o šventėjų kolegijos nariai dažnai vadindavosi *sodales (sodales Titii, s. Augustales);* taigi į *sodales* (vietoje *amici*) čia galima žiūrėti, kaip į asocijacijų grupės pynimosi išdavą. — 5. **antehac**: anks-

čiau, kol Kleopatra buvo dar gyva, apie pasilinksminimus ir puotas negalima buvo galvoti (nefas *scil. erat*). — **depromere** „aikštėn iškelti, išgauti, išimti". — **Caecubum** — brangiausias Kampanijos vynas (žiūr. paaišk. I, 19) būdavo vartojamas iškilmingais atsitikimais. — 6. **cellis avitis**; *cella* — rūsys, kur buvo laikomas vynas, *avitus* — senolio, senoliškas; prasmė: iš rūsių, kur dar senoliai buvo supylę vyną (vyno s e n u m a s pažymi jo g e r u m ą). — **dum... parabat**: romėnai buvo tada tikri, kad Kleopatra rimtai galvoja apie Romos valstybės pražudymą. — **Capitolio**, kaip Romos valstybės simbolis. — 7. **dementes ruinas**; verčiant, būdvardį *demens* reikia rišti su *regina*, prasme *dementi mente agitatas (ruinas)* „beprotės galva išsvajoti griuvėsiai". — 8. **funus et**: dėl žodžių tvarkos žiūr. paaišk. 2, 9 *(piscium et)*. — **imperio** *scil. populi Romani*. — 9. **contaminato... virorum** = *cum grege virorum turpi morbo contaminatorum*, nes *contaminatus* „suterštas, užkrėstas" riština su *virorum;* kadangi *morbus* reiškia ne tik kūno ligą, bet ir nenormalią sielos būseną, pamišimą, beprotybę, — tai *turpis morbus* galima suprasti, kaip „biauri sielos liga, šlykšti beprotybė", — 10. **quidlibet impotens sperare** poet. vietoje *impotenti (scil. sui) animo quidlibet sperans* (plg. 10, 17 apie *lenis recludere*). — 11. **fortunaque dulci**: iki šiol Kleopatros likimas buvo *dulcis*, nes ją globojo pirma Cezaris, paskui Antonijus; *dulcis fortuna* — „malonus likimas, laimė". — 12. **ebria** „apsvaigusi". — **sed**: staigus perėjimas prie to, ko nesitikėta. — **minuit furorem**: Kleopatros beprotišką svajonę *(furorem)* pražudyti Romą „susilpnino" (pavertė niekais) *vix una sospes ab ignibus navis;* pasakyta hiperboliškai, nes Kleopatra pabėgo iš jūros kovos ne su vienu, o su 60 laivų. — 13. **vix... ignibus** suglaustai pasakyta vietoje *quod vix una navis sospes ab ignibus erat*. — **ab ignibus**: dalis Antonijaus laivyno žuvo nuo g a i s r o, dalis buvo Oktaviano paimta į nelaisvę. — 14. **mentemque lymphatam**: *lymphatus*, kaip *larvatus, cerritus* „įniršimo apimtas, įniršęs, pasiutęs" = *furiosus;* „įniršimą" siųsdavo *Lymphae* = *Nymphae, Larvae*. — **Mareotico** *scil. vino; Marea* — ežeras netoli nuo Aleksandrijos; jo krantai buvo apsodinti vynuogynais. — 15. **redegit** = *convertit*. — **in veros timores** vietoje pirmykščių *spes inanes;* „į prideramą baimę". — 16. **ab Italia**: iki pralaimėjimo Kleopatra svajojo pavergti Italiją. —

volantem *(scil. reginam)* nurodo į Kleopatros bėgimo į Egiptą skubotumą ir gerai dera tolimesniam palyginimui *accipiter — columbas*. — **17. remis adurgens:** „irklais įpėdžiui sekdamas“ = su laivais įpėd. sekdamas (tikrovėje Oktavianas nesekė Kleopatros, o kėlėsi į Egiptą tiktai sekančių metų vasarą, praleidęs 31-ų metų žiemą Samo saloje). — **accipiter** (vanagas) **velut** *scil. adurget*. — **18. molles columbas** „švelnius, bailius karvelius“. — **aut leporem:** šitas antras palyginimas dar sustiprina įpėdžiui sekiojimo vaizdą, pabrėždamas veiksmo *adurget* prasmę. — **19. nivalis Haemoniae:** kiškius medžioja žiemą, o ryškus žiemos vaizdas gaunamas iš paminėjimo sniegu apklotų Hemonijos kalnų Tesalijoje. — **20. daret ut catenis:** nuo ko pareina šitas sakinys? — **21. fatale monstrum** „nelemta, pragaištinga (Romai) baidyklė, šmėkla“: tiktai aklas likimas *(fatum)* galėjo sutverti tokią moteriškę, kaip Kleopatra, kuri, nesitenkindama savo lyčiai derančiu gyvenimu, leido laiką su vyrais, gyveno jų gyvenimu, medžiojo, puotavo ir net užsimanė valdyti pasaulį. — **quae** = *regina;* verčiant, pavartoti jungtuką. — **generosius** „kilniau, padoriau“, nekaip romėnų nelaisvėje, svetimam krašte *(= generosius, quam in catenis)*. — **22. perire quaerens** labai retas pasakymas, žiūr. paaišk. 1, 4. — **23. expavit ensem:** yra žinių, kad pralaimėjusi Kleopatra mėgino durklu pasidaryti galą. — **24. reparavit** (= *mutavit) scil. patria* (plg. *vina Syra reparare merce* **11**, 12), — **oras (latentes):** užmenami, galimas daiktas, Juodosios jūros tolimi krantai, kur Kleopatra galėjo rasti prieglobstį *(latebras)*. — **classe cita** *abl. instr.* — **25. ausa et... fortis et** = *et ausa ... et fortis* statoma priešais aukščiau pasakytiems *nec ... nec;* versti nepriklausomu sakiniu, pridedant junginį „priešingai“. — **iacentem** „susmukusį, nusiminusį, ištuštėjusį“. — **visere** = *intueri*. — **voltu sereno:** apsimetusi rami ir linksma, karalienė grįžo į Aleksandriją, sugebėjo suklaidinti savo artimuosius ir niekeno netrukdoma padarė sau galą. — **fortis ... tractare** *(scil. manibus)* „turėjo drąsos ...“; žiūr. paaišk. 22 e. *(perire quaerens)*. — **asperas** = **saevas, iratas**. — **27. serpentes:** jau pirmuose pranešimuose apie paslaptingą Kleopatros nusižudymą buvo minimos gyvatės, ir ši versija galutinai įsigalėjo po to, kai per Augusto trijumfą karalienė buvo atvaizduota su gyvate. — **corpore combiberet:** vaizdžiai sakoma apie įgėlusios gyvatės nuodus, kuriuos Kleopatra tartum „sugėrė

savo kūnu". — **atrum** nuodai pavadinti todėl, kad jie yra marūs, teikia mirtį (o dėl sąvokos *ater* gretinimo su sąvoka *mors* žiūr. paaišk. 10, 18). — **29. deliberata morte**=*postquam certum moriendi consilium cepit.* — **ferocior** *scil. facta*, nepeiktina prasme: „drąsesnė, narsesnė, negu pirma". — **30. saevis Liburnis** *(dat.)* pareina nuo *invidens; Liburnae naves* — nedideli, greiti laivai, tokie, kaip buvo vartojami Ilirijos liburnų; tokių greitų laivų pagalba Oktavianas nugalėjo Antonijų ties Akcijaus kyšuliu (31 m. IX, 2), todėl *saevis* „siaučią, įsiutę, baisūs", — **scilicet** (=*scire licet* būtent, aišku") nurodo savaime atsirandantį šio įvykio paaiškinimą. — **invidens... deduci,** žiūr. paaišk. 6, 7 dėl *invida;* versti kaip *verbum finitum* su veiksniu *non humilis mulier.* — **31. privata** (statoma prieš *regina*): daugiau nebe karalienė, nuvainikuota karalienė, — *deduci* būtent iš Egipto į Italiją. — **superbo... triumpho** *dat. fin.* (prie *deducere* paprastesnis pasakymas būtų *ad triumphum).* — **32. non humilis** (*litotes:* neigiamojo priešingumo tropas; lyg neaukštą žymėdamas kiekybės laipsnį, tuo pačiu išreiškia aukščiausįjį) nurodo į Kleopatros nusistatymą. — **triumpho** giesmės pabaigoje labai tinka, nes atsako viso eilėraščio pobūdžiui.

15. Nullus argento color (II, 2).

Iš 3-os eilėraščio eilutės matyti, kad poetas kreipiasi į Salustijų Krispą *(C. Sallustius Crispus,* istoriko Salustijaus sesers anūkas). Kalbamasis Salustijus jokių pareigų valtybėje nėjo, tenkindamasis *eques Romanus* titulu. Gerus santykius su juo palaikė Augustas ir Mecenatas, o pats jis pasižymėjo savo kilniu dosnumu, kurį laisvai galėjo pareikšti, paveldėjęs iš įsūnijusio jį istoriko Salustijaus didelius turtus.

1. Nulius argento: čia reikia suprasti poetą norėjus pažymėti žodžiu *argentum* pinigus, turtą, užkasamą į žemę, kad kas jo nepavogtų. — **color**=*splendor* spindėjimas, blizgesys, teikiąs sidabrui masinančią išvaizdą. — **avaris:** epitetas *avarus* nuo sidabro savininko perkeltas ant žemės, kuri tartum yra savininko dalyvė. — **2. lamnae**=**laminae** (syncope); *lamina* — plokštelė, skiltelė (iš medžio, kaulo, metalo); čia — dauginio žodžio prasme paniekinamai kalbant apie pinigus (*laminae auri* arba

argenti — aukso arba sidabro „skiltelės“ = monetos) = „paniekos vertas metalas“. — 3. **Crispe Sallusti**: *cognomen* prieš *nomen gentile* dažnai vartojama poetų, o po Cicerono tokia žodžių tvarka pasitaiko ir prozoje; be to, čia metras neleidžia pasakyti *Sallusti Crispe*. — **nisi splendeat** (*scil. lamna*) aplinkybės sakinys, priklauso prie *inimice:* taip sakydavęs apie save pats Salustijus, todėl *coni.* — **temperato ... usu**: kalbama ne apie pinigų švaistymą, bet apie n u o s a i k ų, tinkamą jų vartojimą. — 4. **splendeat** (*splendere* spindėti, blizgėti, švitėti): pinigai (metaliniai) blizga nuo vartojimo. — 5. **vivet extento ... aevo** = *in longum aevum, in omne aevum*, pažodžiui „ištisą amžių“, nes *fama* amžinai palaikys jo kilnaus pasielgimo atminimą (*extentus* iš *extendere* ištiesti, pailginti). — **Proculeius**: *Proculeius (C. Proculeius Varro Murena) eques Romanus amicus Augusti ... bona sua cum fratribus aequis partibus divisit, quia illi bello civili erant spoliati.* — 6. **notus ... animi paterni** (savybės kilmininkas): poet. pasakymas vietoje *notus animo paterno* arba *propter animum paternum*. — 7. **illum** (*scil. Proculeium*) **aget** = *extollet, evehet*. — **metuente solvi** = *indissolubili* „nesuardomas“. — 8. **Fama superstes** (likusi gyva): Prokulėjaus garbė liks gyva ir jam mirus. — 9. **latius regnes**: kreipdamasis šiais žodžiais ne tik į Salustijų, bet aplamai į skaitytoją, poetas mėgina vaizdžiai įrodyti tikrumą šitokios minties: t i k i š m i n č i u s y r a t i k r a i t u r t i n g a s. — **domando** = *si domueris*. — 10. **Libyam** žiūr. paaišk. 1, 10 (= *Africam:* derlingumas ir turtingumas). — 11. **Gadibus**. *Gades*, Ispanijoje fenikiečių įkurtas miestas ir uostas (dabar *Cadix*) anapus tolimųjų „Heraklo stulpų“ (todėl *remotis*). — **iungas** = *adiungas*, būtent savo valdžiai. — **uterque Poenus**: Afrikos ir Ispanijos pūnai. — 12. **serviat** „tarnaus, bus valdiniai“. — **uni** (*scil. tibi*). — 13. **indulgens sibi**: kur pasireiškia šitas „nuolaidumas“, matyti iš žodžių *nec sitim pellit*. — **dirus hydrops** „siutinga, baisi vandens liga“. — 14. **pellit** reikalauja lengvai primetamo veiksnio *hydropicus* (vandens liga sergąs ligonis). — 15. **albo** „pabalęs“. — **aquosus languor** „vandeningas nusilpimas“, vaizdžiai pasakyta apie *hydrops*. — 17. **redditum ... Phraaten**: amžinas romėnų priešas, partų karalius Fraatas, Tiridato numestas nuo sosto, vėl atgavo valdžią (skitų padedamas) 27 m. pr. Kr., — **Cyri solio**: partų karaliai laikė save įpėdiniais Achemenidų dinastijos, iš kurios buvo kilęs Ky-

ras. — 18. **dissidens plebi** vietoje *d. a. plebis iudicio* (nesutikdamas su liaudies sprendimu); šitas *dat.* pasitaiko ir Cicerono raštuose. — **beatorum** — *synaphia* (glaudus ritmiškas ryšys tarp gretimų strofos eilučių: *beatorum exemit).* — 19. **virtus** *abstr. pro concreto,* būtent tie, kurie laiko dorovingumą *(virtus)* didžiausiu gėriu visiškai pakankamu laimei pasiekti. — **eximit** „išima", nepriskaito prie... — **falsis vocibus**; *falsae voces* „netikri, klaidingai suprasti žodžiai"; apie kokius čia žodžius kalbama, matyti iš tolimesnio. — 20. **dedocet**: *dedocere* „atmokyti", atpratinti. — 21. **regnum**: vienas stoikų tvirtinimų buvo toks, kad i š m i n č i u s — k a r a l i u s. — **diadema** karališkos valdžios simbolis. — 22. **propriamque** = *ipsius propriam* arba *ipsi debitam.* — **laurum** kaip pergalės ženklas (čia gobšumo aistros pergalės). — **uni... quisquis** = *uni, quisquis is est, qui*... būtent visiems, be luomų skirtumo, nors elgetoms. — 23. **oculo irretorto** turi reikšti v i s i š k ą a b e j i n g u m ą: „abejinga akimi", nesijaudindamas. — **ingentes acervos** be tikslesnio apibrėžimo, paniekinamai sakoma apie aukso ir sidabro krūvas.

16. Aequam memento (II, 3).

Ir laimėje ir nelaimėje reikia palaikyti sielos ir proto pusiausvyrą. Ar visą amžių sielvartausi, ar nepažabotai džiūgausi, ar būsi turtuolis ar varguolis, — vis viena: teks tau netrukus skirtis su šiuo pasauliu. Todėl, kol esi jaunas ir aplinkybės leidžia, ramia širdžia naudokis tau leistomis gyvenimo gėrybėmis, mylėk gamtą ir nesistenk krauti turtų, kuriais neverta rūpintis, nes juos reikės palikti įpėdiniui.

1. **Aequam... mentem** = *aequum animum.* — 2. **non secus... temperatam** = taip pat suvaldytą (sulaikytą). — 3. **ab insolenti... laetitia** = *eb effusa laetitia* (nuo perdidelio džiaugsmo). — 4. **moriture**; šis niaurų vaizdą keliąs žodis gretinamas su *laetitia:* šitaip ryškiau pasakoma kodėl reikia tramdyti džiaugsmo *insolentiam; moriture* = *cum (caus.) moriturus sis.* — **Delli**; *Q. Dellius,* šio eilėraščio adresatas, pasižymėjo nepastovumu. — 5. **seu maestus... vixeris seu... bearis**: du kraštutinumai, kuriuos gyvenant — lygiai reikia palaikyti *aequam mentem; maestus* — nusiminęs, susikrimtęs. — 6. **te** priklauso prie *reclinatum.* — **in remoto gramine** = „tolimoj pievelėj":

remotus užmena vietą toli nuo miesto triukšmo ir žmonių, o *gramen* — žaliuojantį gamtos kampelį. — **per dies festos** — šventadieniais. — 7. **(te) reclinatum bearis** = „išsitiesęs džiaugsiesi", čia = gulėdamas ragausi. — 8. **interiore nota:** geresnės rūšies vynas buvo laikomas atskiroje rūsio vietoje, toliau nuo durų. — **nota** — amforos etiketas, su pažymėjimu vyno rūšies ir vardu konsulų, kurių valdymo metais vynas buvo supiltas; versti: brangų Falerno vyną (ragausi). — 9. **quo** — kam, kuriam tikslui [turima galvoj: *si ea (umbra) non utimur]*; šito *quo* prasmė toliau atgaminama įvardžiu *quid* = *adv.* (11 eil.). — **pinus ... populus** chijastiška žodžių tvarka; pinijos ir peplės puošė vilų parkus. — 10. **hospitalem** „svetingą, vaišingą". — **consociare** — sujungti. — **amant** versti prieveiksmiu *libenter* prie *praebent*, o visą pasakymą: *consociatis inter se ramis umbram hospitalem libenter praebent* (gretimų medžių susipynusios šakos, sudarydamos „svetingą pavėsį", teikia, be to, draugiškų ryšių — taikingo sugyvenimo reikšmę). — 11. **quid** — kodėl (kam). — **obliquo ... rivo:** „sraunus *(fugax)* upokšnio vanduo *(lympha)*, neramiai skubėdamas *(trepidare)*, vingiais *(obliquo)* teka nelygia *(laborat)* vaga". — 13. **huc vina** etc. atsako į 9—12 eil. klausimus. — **unguenta,** kaip būtinas puotos atributas (žiūr. paaišk. 20, 44). — **nimium breves flores ... rosae** (= greitai vystančios rožės) — gyvenimo grožio nepastovumo simbolis; čia kalbama ne apie rožių žiedus, tik apie padarytus iš jų vainikus, kuriais pasipuošdavo puotaujantieji, todėlverstina: „gražių rožių veikiai vystančius vainikus". — 14. **amoenae** (*amoenus* — žavingas, vilingas, gražus) dažnai vartojamas rožių epitetas. — 15. **res** ne prasme *patrimonium*, nes šiuo atveju apie „neturtą" negali būti kalbos; versti „aplinkybės". — **aetas** = metai (prasme „jaunystė"). — **sororum fila trium ... atra;** kalbama apie trijų Parkų arba Moirų juodus siūlus: graikiškas žodis ἴομρα, be pagrindinės reikšmės „dalis", dar reiškė skirtą žmogui laiką gyventi ir, be to, žmogaus likimą (plg. mūsų „dalia") ir mirtį; graikų poetai ėmė vaizduotis „moirą" kaip kokią būtybę, kaip įasmenintą likimą. Moiros santykis su dievais ne visai aiškus; jis buvo vaizduojamas trejopai: Moira arba priklauso nuo Dzeuso, arba yra lygi jam, arba yra aukštesnė už jį. Hesiodas priskaito jau tris Moiras: *Clotho* — verpiančioji (žmogaus gyvenimo siūlą), *Lachesis* — likimą skirian-

čioji, *Atropos* — neišvengiamoji; dailininkai vaizduodavo jas taip: Kloto — su verpstu ir ištemptu siūlu, Lachesis — su kamuoliu, ant kurio ji pažymėdavusi žmonių likimą, ir Atropos — su žirklėmis, kuriomis nukirpdavusi žmogaus gyvenimo siūlą. Horacijus, kaip matome, neskiria Moirų ir kalba apie visų trijų seserų *atra fila.* — **16. atra,** nes siūlą nukirpus, žmogus turi mirti („juodas" — gedulo spalva, plg. paaišk. 10, 18). — **17. saltibus... domo.... villaque** plg. paaišk. 19, 21; *saltibus* prasme „kalnų ganyklos": turtuoliai supirkinėdavo didžiulius nedirbamos žemės plotus pietų Italijoje. — **domo** — ištaigingi rūmai sostinėje. — **18. villaque** — vasarnamis prie Tiberio upės. — **flavus,** žiūr. paaišk. 2, 13. — **lavit;** *lavere* (plauti) esam. laiko formas (senoviškas) Hor. padaro ir pagal 3-ją asmenuotę: *lavis, lavit, lavimus, lavitur, lavere.* — **19. cedes** akcentuotas pakartojimas *(epanalepsis)* 17-os eil. pradžios *cedes.* — **exstructis in altum divitiis** hiperboliškai sakoma apie „milžiniškas turtų krūvas" *(=acervi auri argentique, vasorum vestis stragulae etc.),* plg. **15, 24.** — **20. heres** — dažnokai Horacijaus minimas „baisūnas". — **21. prisco natus ab Inacho** eina priedėliu žodžiui *dives; prisco ... ab Inacho;* Inachas — mitinis (todėl *priscus)* Argo karalius. — **natus ab** prasme „kilęs nuo". — **22. pauper.., gente;** *dives — natus ab Inacho* gretinama su *pauper — infima de gente;* šitais dviem kraštutinumais poetas nori pažymėti v i s u s žmones (plg. *parvus et magnus ibi aequales sunt, et servus liber a domino suo,* Iob 3, 19), o įterptas *nil interest* dar labiau pabrėžia tų kraštutinumų priešingumą. — **23. sub divo** statoma priešais tolim. *Orci.* — **moreris;** *morari* (sugaišti, būti) prasme „gyventi". *sub divo moreris (=hac luce fruaris)* iškilmingai ir vaizdžiai vietoje *vivas,* tarytum žmonėms mirties yra leista „kiek sugaišti" *sub divo* (po atviru dangum); *moreris* eina tariniu ir veiksniui *dives.* — **24. victima... Orci** priedėlis veiksniui *tu,* gaunamam iš *moreris.* — **nil miserantis**=„negailestingo". — **Orci;** *Orcus* — 1) pragaras, 2) pragaro viešpats, Orkas. — **25. cogimur**=*gregis instar compellimur* (plg. *compulerit Mercurius* **10,** 18). — **omnium versatur urna... sors:** vaizdas primena viešojo Romos gyvenimo paprotį burtų keliu spręsti rinkimo ir kt. klausimus. — **26. versatur** „yra kratomas", plg. *omne capax movet urna nomen* **20,** 16. — **urna** *abl. instr.;* kalbama apie „žmonių likimų urną" — **serius ocius** (priklauso prie *exitura)* „vėliau ar

anksčiau". — **27. exitura**; kalbant apie buriamojo ženklo iš urnos išėmimą (jo „pasirodymą"), greta *excidere* buvo vartojamas veiksmaž. *exire;* Romoje (bent seniausiais laikais) vardai iš urnos nebuvo išimami, tik „iškratomi", taigi patys iškrisdavo, „išeidavo". — **aeternum** *vers. hypermeter* (skanduojant padaryti elisiją prieš sek. eilutės *exilium).* — **28. exilium**; mirtis yra „amžinas ištrėmimas" iš šio pasaulio, todėl *aeternum.* — **impositura**; *exitura et nos... impositura;* pirmas veiksmažodis turi p a s y v u m o atspalvį (burtas pats bus „iškratytas"); o antras — a k t y v u m o (burtas „įsodins" = skirs sėsti į...). — **cumbae**; *cumba* — valtis, kuria senis *Charon* perveždavo mirusiųjų vėles per Acheronto upę į pragarą.

17. O saepe mecum (II, 7).

Po pralaimėjimo ties Filipais Horacijus daugiau nedalyvavo tarpusavio kare, tuo tarpu kai jo draugas Pompėjus Varas (kas jis buvo, tikslesnių žinių neturime) ilgai dar tebekovojo, pirma — Seksto Pompėjaus kariuomenėje, o paskui — M. Antonijaus. Po kovos ties Akcijaus kyšuliu (29 m.) Oktavianas paskelbė amnestiją, ir tada Varas grįžo į Romą. Jam sutikti Horacijus parašė šitą eilėraštį.

1. saepe pakartotas ir 6-je eil.: d a ž n a i patirti pavojai (1 eil.) ir d a ž n o s bendros puotos sustiprina bičiulystę. — **tempus** kartais vartojamas prasme „reikšminga valanda, pavojingas laikas, pavojus", o *tempus ultimum* primena mums pasakymus: *summum* arba *extremum periculum, ultimum discrimen, tempus extremum (supremum, summum);* taigi *tempus ultimum* „pavojingiausia gyvenimo valanda". — **2. deducte... duce**: šiame nepripuolamam kamienų *duc-duc* sugretinime, primenančiam žodžių žaismą *(Wortspiel)*, nesunku pastebėti poeto draugišką ir švelnią pašaipą liūdnai pasibaigusios žygiuotės; *voc. deducte* derinti su 5 eil. *voc. Pompei... prime* — **Bruto**: *M. Iunius Brutus;* jo kariuomenėje Horacijus kurį laiką buvo *tribunus militum.* — **militiae**: *militia* — karo tarnyba, karas, karo žygis, k a r i u o m e n ė. — **3. quis... redonavit**; mintis *ergo rei donatus es* reiškiama klausiamuoju sakiniu: tuo būdu gyvai pasakomas malonus poeto nustebimas ir susijaudinimas, pamačius sveiką

grįžusį į tėvynę draugą (apskritai, šitokie retoriški klausimai arba šaukiamieji sakiniai tinka afektui vaizduoti: tokiais sakiniais dažnai kalba susijaudinęs žmogus). — **redonavit:** *redonare* — vėl dovanoti, pasigailėti, g r ą ž i n t i; šitas veiksmažodis čia geriau tinka, negu įprastas *reddere*, nes kamienas *don-* užmena „dovaną" (amnestiją), suteiktą Augusto savo buv. priešams. — **Quiritem** „pilietį"; *Quiritem* statoma priešais *miles*, kuriuo iki šiol buvo Varas. — **4. dis patriis** poet. vietoje *penatibus imperii Romani*, o *Italoque caelo* vietoje *terrae Italo sole calenti* (žėrinčiai, įkaitusiai). — **5. Pompei** dviskiemenis žodis *(synizesis)*. — **prime sodalium:** šiais žodžiais, galimas daiktas, užmenami Atėnų *sodales* studentai, kai tenai mokėsi Horacijus; o *prime* reikėtų suprasti kaip mūsų „senas, geriausias (drauge)" (laiko atžvilgiu „pirmas" draugas dažnai esti ir geriausias). — **6. cum quo** vietoje *quocum:* Hor., kaip ir kiti poetai (Lukrecijus, Katulas) vengė anastrofos *cum* prie santykinių įvardžių. — **morantem . . . diem** „delsiančią dieną": taip poetas sako apie neįdomias, margas dieneles, kurioms trumpinti reikią sugalvoti pramogų. — **mero;** *merum* — vandeniu neatmieštas vynas, vartotas iškilmingais atsitikimais; šiaip romėnai gerdavo vandeniu atmieštą vyną. — **7. fregi** „trumpinau", atimdamas iš jos (dienos) dalį puotai. — **coronatus:** puotaudami romėnai turėjo ant galvos vainikus, o plaukus ištepdavo kvepalais. — **8. malobathro** priklauso prie *nitentes; malobathrum* — skolinys iš indų *tamalapattra* (tamalos lapas) ir reiškia kvepiančius tepalus, gaunamus iš tamalos augalo sakų. — **Syrio:** kvepalai patekdavo į Romą iš Sirijos uostų (žiūr. paaišk. **11,** 12). — **capillos** *(nitentes) acc. graecus* pareina nuo *coronatus.* — **9. Philippos et . . . fugam** — *cladem et fugam Philippensem.* — **celerem:** kodėl būtent *fuga* pavadinta *celeris*, matyti iš tolimesnio *abl. abs.* — *relicta parmula.* — **10. sensi:** *sentire* dažnai reiškia „nemalonumą patirti, skaudžiai atjausti". — **relicta . . . parmula:** tikrovėje Horacijui tatai atsitikti negalėjo, nes jis, kaip karininkas, skydo neturėjo. — **non bene** — „negražiai" (ne taip, kaip dera kariui). — **11 fracta** *(scil. est)* **virtus:** šitie žodžiai taikomi, galimas daiktas, Brutui, kuriam žuvus, jo v y r i š k u m a s ir drąsa buvo tinkamai pagerbti net jo priešų. — **minaces . . . mento:** užmenamas negarbingas Bruto legionų pasidavimas, o *minaces (minax* — grąsinąs, grūmojąs, baisus) nurodo į tai, kokie tie legionai buvo išdidūs

prieš pralaimėjimą. — **12. turpe solum** (*turpe* — beveik proleptiškai): *solum* (kietžemis, žemė) pasidarė *turpe*, nes nugalėti kareiviai *turpiter prostrati humum osculabantur;* verčiant *turpe* paversti prieveiksmiu *turpiter:* (šlykščiai, biauriai) ir rišti su tariniu *tetigere.* — **mento**; *mentum* — smakras, pagurklė. — **13. sed:** skirtingas abiejų draugų tolimesnis likimas statomas prieš iki šiol buvusį jų bendrą likimą. — **me** pareina nuo *sustulit* ir santykiuoja su 15-os eil. **te,** pareinančiu nuo *tulit.* — **Mercurius,** kaip lyros išradėjas, buvo laikomas poetų globėju. — **celer** — vienas iš Merkurijaus epitetų, vaizduojančių šito dievo savybę. — **14. denso ... sustulit aere** (*scil. saeptum* — apsiaustą, apgaubtą); savo išsigelbėjimą iš kovos lauko Hor. yra linkęs laikyti stebuklingu. — **paventem** „iš baimės drebantį". — **15. te rursus ... aestuosis:** vaizdas *resorbens unda* („atgal į save įtraukianti vilnis") ir t i k r o v ė *te rursus in bellum tulit* sutampa į viena: įvykių v i l n i s pagriebė Pompėjų ir vėl nunešė į k a r o sukūrį. — **16. fretis** *abl. instr.* = *per freta:* po kovos ties *Philippi* karas vyko daugiausia jūroje. — **aestuosis** prasme „audringas". — **17. ergo** — taigi (= kadangi laimingai grįžai): nespėliodamas ir nekalbėdamas apie tai, kas Varui galėjo atsitikti po draugų persiskyrimo, Hor. sustoja tik ties tuo, kas dabar, draugui laimingai grįžus, turi būti daroma. — **obligatam dapem;** *obligatus* (surištas, įpareigotas) yra, tiesą sakant, Varas; bet kadangi čia pat nurodoma ir pareigos rūšis *(daps),* tai *obligatus* gramatiškai derinamas su *daps* (iškilmingi pietūs, puota, auka); taigi *obligata daps* — privaloma auka. — **Iovi:** nors Jupiteris, kaip *Conservator* ir *Redux,* buvo iškilmingai garbinamas aukomis v a l d ž i o s atstovus liečiančiais atsitikimais, bet į jį kreipdavosi ir p r i v a t ū s asmens, dėkodami už laimingą grįžimą į tėvynę. — **18. longa ... militia:** ž y g i u o t ė truko nuo 44 iki 31 metų. — **latus** poet. vietoje *corpus; fessum latus* — nuvargęs kūnas. — **19. depone**; *depone f. latus* = ištiesk nuvargusį kūną. — **sub laura mea** Horacijaus namų sodne, vad. *viridarium* arba *hortus.* — **20. cadis;** *nec parce cadis tibi destinatis* = nesigailėdamas gerk tau skirtą (išgerti) vyną. — **21. oblivioso:** *obliviosus* — rūpesčių užmiršimą suteikiąs. — **Massico** žiūr. paaišk. 1, 19. — **22. ciboria**; *ciborium* — didelė taurė; taurės pavadintos *levia* — dailios, gražios. — **exple** pripildyk sklidiną, iki kraštų. — **funde ... unguenta** *scil. in capillos* (žiūr. 7 eil. paaišk.); *exple*—

funde a s y n d e t o n ir c h i a s m a s vaizduoja skubotumą, kuris pažymimas ir tolimesniu *deproperare* (24 eil.). — **capacibus**; *capax* taupus, didelis. — 23. **conchis**; *concha* kiaukutas, straigė (straigės buvo pritaikintos kvepalams laikyti). — **quis** *scil. puer* (tarnas): klausimas vietoje įsakymo. — **udo... apio**: *udum apium* drėgna, žalia bitunė. — 24. **deproperare** = *propere contexere* (greitai supinti). — 25. **quis... apio... curatve myrto** = *quis apio curat curatve myrto* = *quis apio myrtove curat:* poetai dažnai jungia enklitiškas dalelytes *ne, que, ve* ne su antruoju jų jungiamų arba jų skiriamų narių, o su svarbiausiuoju; toks jungimas yra lygus svarbiausiojo nario pakartojimui. — **quem** *scil. nostrum.* — **Venus** = *iactus Venereus:* taip vadinosi vykęs metimas lošiant kauliukais, kada visi keturių kauliukų *(tali)* šonai rodė įvairius taškų skaičius. — **arbitrum bibendi** = *magistrum (regem) convivii;* taip kalbama apie puotos tvarkytoją. — 26. **dicet** = *designabit;* puotos tvarkymas paprastai atitekdavo tam, kam atsitikdavo *iactus Venereus* (žiūr. 25 eil. paaišk.). — **non sanius bacchabor** = *insanire iuvat.* — 27. **bacchabor**; *bacchari* — vyno ir linksmybės dievo Bakcho šventę švęsti, palaidai šėlti, dūkti. — **Edonis**: *Edoni* — tauta Trakijoje, kur ypač buvo paplitęs Bakcho kultas ir besaikis vyno vartojimas. — — 28. **dulce** = *gratum:* Hor. labai dažnai vartoja šitą būdvardį. — **furere** (dūkti), kaip *insanire,* apie nežabotą linksmybės pasireiškimą. — **amico** labai tinka kūrinio pabaigoje: šiuo paskutiniuoju eilėraščio žodžiu poetas tartum vainikuoja visą kūrinį, parašytą grįžusiam draugui pagerbti.

18. Rectius vives Licini (II, 10).

Žmonės visuomet buvo ir yra linkę ieškoti s a u g a u s gyvenimo kelio. Kaip saugiau gyventi? Kaip išvengti nelaimių? Kaip apsisaugoti nuo gyvenimo smūgių? Štai klausimai, kurie visuomet rūpi žmonėms. Šitame eilėrašty Horacijus duoda savo atsakymą.

1. **Rectius vives**; *recte vivere* čia greičiau prasme „laimingai gyventi", negu „dorai, padoriai gyventi". — **Licini**; kas buvo tas Licinijus, tikrų žinių nėra; manoma, kad tai buvęs *L. Licinius Murena,* brolis kilnaus Prokulėjaus (žiūr. paaišk. 15, 5)

ir Mecenato svainis, pasmerktas mirti 22 m. pr. Kr. už dalyvavimą sąmoksle prieš Augustą. — **altum urguere** (*urguere* — spausti, stumti, slėgti, ramybės neduoti, kankinti) stipriau negu paprastas *altum tenere:* „atkakliai irtis į plačiąją jūrą". — **2. urguendo** (santykiuoja su tolimesniu *premendo*) = *si urseris;* lietuviškai reikia versti pusdalyviu arba šal. sąlygos sakiniu. — **3. cautus** prasme „atsargus, apdairus", versti prieveiksmiu. — **horrescis**; *horrescere* — pradėti šiauštis, čia: iš baimės drebėti. — **premendo** = *si presseris; premere litus* — kranto laikytis. — **4. iniquum**; *iniquus* „nelygus, status" dėl uolų, seklumos ir povandeninių akmenų; plaukiojimas ties tokiais krantais yra pavojingas ypač audros metu; versti „pavojingas". — **5. auream** pažymi *mediocritatem* (vidutiniškumas, vidurinis kelias), kaip a u k š č i a u s i o s vertės savybę; *mediocritas* čia teigiama prasme. — **6. diligit** pirmykščia prasme: „pasirenka"; — **tutus** yra išdavas, einąs iš *diligere mediocritatem;* kaip *tutus* sudaro priešybę vaizdui *dum . . . horrescis,* taip lygiai tolimesnis *sobrius* (blaivus, protingas) statomas prieš vaizdą *altum urguendo;* atkreipti dėmesį į chiastišką žodžių tvarką: *tutus caret . . . caret sobrius;* versti tuodu būdv. prieveiksmiais. — **caret** „neturi, yra laisvas nuo ko, v e n g i a, a t s i s a k o". — **obsoleti**; *obsoletus* — sudėvėtas, pasenęs, sutrūnijęs. — **7. sordibus**; *sordes* — purvas, nešvarumas, šlykštumas; *sordes obsoleti tecti* — sutrūnijusios pastogės (bakūžės) nešvarumas. — **invidenda . . . aula**; *invidendus* (pavydėtinas) ne iš esmės, bet tik minios akimis žiūrint; čia prasme *invidiam movens* (pavydą sužadinąs). — **8. aula** prasme „rūmai, palocius". — **9. ingens pinus**; ir dabar Italijoje pasitaiko matyti vynuogynuose ir soduose skyrium augančias milžiniškas pušis (pinijas), kurių išsikėtojusios viršūnės yra vėjo judinamos dažniau ir smarkiau, nekaip neaukštai augančių medžių. — **10. graviore casu**: aukštų medžių ir bokštų griuvimas yra *gravior* (smarkesnis). — **11. feriunt**; *ferire* — kirsti, smogti, t r e n k t i. — **summos . . . montes**: greta su *ingens pinus* ir *celsae turres* pasakymą *summi montes* reikia suprasti „aukščiausi kalnai" (o ne „kalnų viršūnės"). — **12. fulgura** (žaibai) prasme *fulmina* (perkūnai). — **13. infestis . . . secundis** *abl.* iš *nom. infesta — secunda; infesta* stipriau negu *adversa* (plg. *res secundae, r. adversae*). — **14. alteram**, būtent: *secundis — a d v e r s a m, infestis — a m i c a m.* — **bene praeparatum** *sa-*

pientia, bene constitutum a natura (Cic.). — **15. pectus** = *animus*. — **informes**; *informis* — neturįs reikiamos išvaizdos, biaurus; *hiemes* pavadintos *informes*, nes žiemą gamta nustoja savo ryškių ir gražių formų: viskas vienoda ir neįdomu. — **reducit** pažymi kasmet grįžtančius gamtos reiškinius. — **17. summovet**; *summovere* — atstumti, atitolinti, pašalinti. — **male** *scil. est.* — **olim** — ateity. — **sic**, būtent *male*. — **18. quondam** „savo laiku"; kad toks laikas ateis, tikrai galima tikėtis, tačiau sunku pasakyti kada, todėl *quondam*. — **cithara... musam**: paliesdamas lyros stygas, Apolonas verčia suvirpėti nutilusią muzą. — **tacentem**: muza tyli, kai įrūstintas Apolonas įtempia lanką ir mėto savo marias strėles. — **19. neque semper** = *non enim semper* — juk ne visuomet. — **21. rebus angustis** = *r. dubiis* — sunkiose aplinkybėse. — **animosus atque fortis**: sąvokai *animosus* priešinga yra *timidus*, o *fortis* statoma prieš *ignavus* (suglebęs, silpnas), iš čia eina tikslus žodžių *animosus* bei *fortis* vertimas. — **22. idem** = tu taip pat. — **23. contrahes** *(sapienter)* = *sapienter facies, si contrahes.* — **vento nimium secundo** *(abl. instr.)* — perdaug palankiu vėju (= palankiu, bet perstipriu). — **24. turgida**; *turgidus* — pritvinęs, sutinęs, išpūstas.

19. Eheu fugaces (II, 14).

„Niekas negali sulaikyti greitai bėgančių metų, niekas negali išgelbėti tavęs nuo senatvės ir neišvengiamos mirties. Liūdnas galas laukia visų. Nei pamaldumas, nei turtai negali pakeisti likimo. Atėjus mirties valandai, teks palikti visa, kas tau miela malonu. Laimingas paveldėtojas naudos tavo sukrautus turtus, kurių tu pats gailėjaisi leisti, tikėdamasis dar ilgai gyventi".

1. **Eheu**: šitas niaurus jaustukas, padėtas pačioje pradžioje, teikia visam eilėraščiui liūdesio atspalvį, o tikrinio vardo melancholiškas pakartojimas tartum sužadina mumyse užuojautos jausmą tam Postumui (tikr. vardo pakartojimas lot. kalboje labai retai vartojamas: pas Horacijų, pav., jis pasitaiko tik vieną kartą, šioje vietoje; tuo tarpu mūsų laikais tikrinio vardo kartojimas, ypač poezijoje, nėra retas dalykas. Surasti pavyzdžių mūsų literatūroje?). — **fugaces**; *fugax* — linkęs bėgti, greitai bėgąs, greitai praeinąs (suf. *-ax* paprastai reiškia neigiam. palinki-

mą: *edax, loquax, minax); čia f.* versti prieveiksmiu prie *labuntur.* — **Postume**; kas jis buvo, žinių nėra; galimas daiktas, kad čia tiesiog poeto sugalvotas vardas pažymėti tipui žmonių, kurie visą savo amžių renka turtus, nemokėdami jais išmintingai naudotis. — **2. labuntur**: kadangi veiksmažodžio *labor* pirmykštė reikšmė yra „slysti, grimsti, slinkti", tai čia juo vaizduojamas „neregimas, žmogaus nepastebimas" metų slinkimas: greitai ir nejučiomis eina metai (plg. Ovidijaus: *tempora labuntur t a c i t i s q u e senescimus annis).* — **pietas**; kame pasireiškia kalbamas pamaldumas, matyti iš 5—7 eil. — **moram**; *mora* atidėjimas, atodėtis; *afferre moram* — atidėti, sulaikyti. — **3. rugis ... senectae ... morti**; reikšminga gradacija: *rugae* (raukšlės) — pirmieji senatvės pažymiai, *senecta* — paskutinis gyvenimo etapas, *mors* — gyvenimo galas. — **instanti**; *instans* — stovįs ant ko, neišvengiamai artėjąs, gresiantis. — **4. indomitaeque**; *indomitus* nesuvaldytas, nesuvaldomas, laukinis, ž i a u r u s. — **5. non**: suglaustas ir primygtinas kartojimas aukščiau pareikštos neigiamos minties. — **trecenis ... tauris**: „kasdien po 300 jaučių" — hiperboliškas pamaldumo *(pietas)* charakterizavimas, norint pažymėti n e r i b o t ą aukų skaičių (skaitmuo 3 buvo tipiškas tikybinėse apeigose). — **quotquot eunt dies** = *quotidie.* — **6. places**: *placare* švelninti, širdį minkštinti. — **illacrimabilem**; *illacrimabilis* turi *passivi* (neapverktas) ir *activi* (nelinkęs verkti) reikšmes; čia *act.* reikšmė prasme „negailestingas". — **7. Plutona**: graikiškas pavadinimas dievo (vietoje paprasto *Orcus* arba *Mors),* Horacijaus tik čia pavartotas, teikia sakiniui iškilmingą, patetišką atspalvį. — **qui ... unda**: nurodymas į Plutono galybę. — **ter amplum**: Gerionas (*Geryon* ir *Geryones),* mitinis trijų kūnų milžinas, gyvenęs pačiuose vakaruose, Eritėjos *(Erythea)* saloje, buvo nukautas Heraklo. — **8. Tityonque**: *Tityos,* Gaios sūnus, mitinis milžinas; jį savo strėle nukovė Apolonas už Latonos įžeidimą; po to buvo nublokštas į pragarą, kur du kirliai nuolatos drasko ir ryja jo kepenas. — **tristi ... unda**: šiais žodžiais aprašomas upės *Styx* pavadinimas. — **9. compescit**; *compescere* — pančiuose *(compes)* laikyti, numalšinti, suvaldyti; taigi *compescit* = *cohibet, coercet, clausos tenet* [tiems milžinams pančius *(compedes)* atstoja *unda].* — **scilicet** — savaime suprantama, aišku, žinoma, tikrai. — **11. enaviganda**; *enavigare* — laivu išplaukti; čia — prasme *tran-*

sire, traicere; taigi *enaviganda* = *traicienda;* kalbama apie neišvengiamą b ū t i n u m ą visiems perplaukti mirties upę ir išlipti anam jos krante, iš kur nėra vilties grįžti. — **reges,** kaip matyti iš tolimesnio *inopes coloni,* reikia versti „turtuoliai". — **12. inopes coloni** — neturtingi, vargšai žemdirbiai. — **13.** 13—15 eilutėse parinkta visa eilė žodžių su garsu *r (frustra, cruento, Marte, carebimus fractisque rauci... Hadriae, frustra per);* vieno kurio garso gretimuose žodžiuose kartojimas *(alliteratio)* buvo senovėje laikoma tinkama priemone tam tikrai nuotaikai žadinti, tam tikram vaizdui piešti; žodžiai su garsu *r* turėję sudaryti s i a u b o įspūdį (plg. 2, 1—3: *... terris ... dirae grandinis ... pater rubente dextera ...).* — **cruento Marte** = kruvino karo. — **carebimus** — vengsime; *carere* reiškia ne tik p a s y v ų neturėjimą, bet ir v a l i n g ą susilaikymą. — **14. fractisque ... fluctibus;** *fracti fluctus* „sudaužytos, sutriuškintos vilnys" = vilnių daužymas. — **rauci;** *raucus* — užkimęs, duslus, dusliai ū ž i ą s. — **Hadriae;** *Hadria* — venetų miestas šiauriniam Adriatikos krante, iš čia *mare Hadriaticum; rauci Hadriae* vietoje *rauci maris Hadriae.* — **15. per autumnos** priklauso prie *corporibus metuemus,* kaip *nocentem* prie *austrum; corpori metuere aliquid* — saugoti save nuo ko. — **nocentem austrum;** tvankus pietų vėjas *(auster),* dabar vadinamas *scirocco,* pučia Romoje rugsėjo mėnesį ir yra ž a l i n g a s sveikatai. — **16. corporibus:** kalbant apie žmones, vietoje *homo* dažnai vartojama žodžiai *animus, corpus,* tačiau lietuviškai *corpora* tenka versti „žmonės, mes"; *dat. corporibus* greičiau pareina nuo *metuemus,* negu nuo *nocentem.* — **17. visendus:** paskutiniųjų trijų strofų pirmieji žodžiai (veiksmažodžių formos) ypatingai akcentuojami *(visendus ... linquenda ... absumet).* — **ater** žiūr. paaišk. 10, 18. — **flumine languido Cocytos errans:** pragaro upės — *Acheron, Cocytos, Styx* — poetų vaizduojamos drumzlinomis ir iš lėto tekančiomis; *errans* aptariamas žodžiais *flumine languido,* o *ater* pažymi *Cocytos* ypatybę. — **18. Danai genus** = *Danaides;* Egipto karaliaus Danajo 49 dukterys; už savo vyrų nužudymą jos buvo nuteistos amžinai dirbti pragare bergždžią darbą: pilti vandenį į statinę be dugno. — **19. infame;** *infamis* — blogą vardą turįs, nešlovingas, negarbingas. — **damnatus ... laboris** analogiškai su *capitis damantus* vietoje *damnatus ad laborem.* — **longi** = *aeterni.* — **20. Sisyphus Aeolides;** Tesalijos karaliaus

Aiolo sūnus Sisifas už savo klastingus darbus buvo nuteistas ritinti pragare į kalną didžiulį akmenį, kurs kaskart nuriedėdavo žemyn. — **21. linquenda** . . . ; panašią mintį randame 16-me eilėrašty: *cedes coemptis saltibus et domo villaque* (17 eil.). — **tellus,** kaip žemės paviršius, statoma prieš požemį, kur tenka leistis mirusiųjų vėlėms; *tellus . . . domus . . . uxor* — gradacija (žemė, ant žemės namai, namuose žmona). — **placens** = *quae tibi placet* — „mylima". — **22. harum arborum:** paminėjęs namus ir mylimą žmoną namuose, poetas kalba apie Postumo mėgiamą vietą, apie jo sodą su medeliais, kuriuos šeimininkas *colit* ir kuriuos jam taip pat teks palikti. — **23. invisas cupressos;** *invisus* — nekenčiamas. nemalonus, priešingas, grasus; kipreso šaka prieš namus reikšdavo, kad namuose yra numirėlis; kipreso šakomis puošdavo laužus, o pačius kipresus sodindavo aplink kapą. — **24. brevem dominum** (*brevem* = *aevi brevis*) nurodo į trumpą žmogaus amžių, palyginti su medžio amžium. — **25. absumet;** *absumere* — suvartoti, sunaudoti. — **Caecuba** žiūr. paaišk. **14,** 5. — *dignior* „vertesnis, daugiau tikęs" turėti tokį brangų vyną, nes jis mokės tą vyną suvartoti: anaiptol nepagirdamas įpėdinio pasielgimo, poetas vis dėlto papeikia betikslį Postumo taupumą. — **26. centum clavibus** hiperboliškai apie brangaus vyno rūpestingą saugojimą. — **mero . . . superbo** „puikiu vynu". — **27. tinguet** (*tinguere* — sudrėkinti, apšlakstyti) nurodo į įpėdinio palaidą išlaidumą: šis ateities vaizdas turėtų paskatinti Postumą atsisakyti nuo perdaug griežto taupumo (plg. „tėvas rinko dūsaudamas, vaikas leido tūpaudamas"). — **pavimentum** (*pavire* — plūkti, letenti; *pavimentum* — nuplūkta žemė, plūktinė asla; čia: grindys. — **28. pontificum potiore cenis** (*comparatio compendiaria*) = *potiore, quam merum cenarum;* pontifikų puotos kaip ir salijų (žiūr. paaišk. **14,** 3), buvo pagarsėjusios savo nepaprasta prašmatnybe.

20. Odi profanum volgus (III, 1).

Žmonėse yra plačiai paplitusi nuomonė, kad materijalinėse gėrybėse ir per tas gėrybes savo norų bei užgaidų tenkinime glūdinti galimoji šiam gyvenime laimė. Tačiau nereikia didelės išminties tam, kad būtų galima pastebėti, jog turtas ir savo norų tenkinimo galimumas nenuramina žmogaus įgeidžių, ne-

duoda jam dvasios pusiausvyros, neišblaško mirties baubo. Kur tada tikras gyvenimo kelias? Atsakymą randame šitam eilėrašty: s a i k i n g u m a s yra pagrindinė galimosios laimės sąlyga.

1. Pirmosios strofos iškilmingi posakiai ir forma primena sakralines apeigas, kada šventėjas, rengdamasis aukoti, pašalindavo nuo šventimo vietos (*fanum*) visus tuos, kuriems nederėjo arti būti. Čia mes turime tokį pat vaizdą: Horacijus yra šventėjas (*Musarum sacerdos*), nepašvęstųjų minios (*profanum volgus*) jis nekenčia (*odi*) ir šalina ją (*arceo*); jo kalba yra skiriama nepagadintam jaunimui (*virginibus puerisque*). — **Odi**; nesunku pastebėti šio veiksmažodžio priežastingumo santykį su veiksmaž. *arceo*; versti *odi* tenka būdvardžiu, suderintu su *volgus*. — **profanum**; *profanum volgus* = „nepašvęsta minia" = nepašvęstųjų minia: kalbama apie suaugusius žmones, kurių sukietėjusios širdys ir atbukę jausmai nesugeba gyvai persiimti poeto skelbiamomis tiesomis. — **arceo**; *arcere* — neleisti, sulaikyti, šalinti nuo ko (*templis, sacris*), plg. mūsų „rakinti". — 2. **favete linguis** — šventėjo žodžiai, kuriais jis kreipiasi į susirinkusiuosius, kviesdamas juos susikaupti ir tylėti; *favete scil. sacris — dat. (linguis — abl.)*. — **carmina non prius audita**: šitokio t u r i n i o eilėraštis dar nebuvo pasirodęs romėnų poezijoje; be to, ir f o r m a čia buvo naujiena: iki šiol etiško turinio eilėraščiams buvo teikiama elegiško disticho (heksametras ir pentametras) forma, tuo tarpu kai šis eilėraštis parašytas alkajiškomis strofomis. — 4. **virginibus puerisque**: turima galvoj j a u n o j i k a r t a; jaunimas visados yra jautresnis, labiau negu suaugęs tinka pamokyti; todėl į jaunimą, tautos ateitį, ir kreipiasi poetas. — 5. **regum ... greges** *scil. imperium est* (iš 6-os eil.), — **timendorum** „baisių". = **in proprios greges**; paniekinamai kalbama apie Rytų karalių valdinius: jie sudaro netvarkingas vergų minias (*greges*), kurių s a v i n i n k a s yra karalius, todėl *proprios*. — 7. **clari Giganteo triumpho** = *clari victoria de Gigantibus:* Jupiterio neaprėžta valdžia prasidėjo po to, kai jis nugalėjo titanus ir gigantus. — 8. **cuncta** = visą pasaulį. — c. **supercilio moventis** = *numine suo cuncta regentis; supercilio movere* — antakio judesiu krutinti (valdyti). — 9. **est ... sit maior** (14 eil.): nuolaidos protasis; jo apodosis prasideda

14 eil. žodžiais *aequa lege...* — **viro vir** = *alius alio.* — **latius** = didesniam plote, plg. 15, 9. — **ordinet arbusta sulcis**: kalbama apie paruošimą lauko vynuogynui: tam tikrais tarpais, pažymėtais vagomis-grioveliais *(sulci)* buvo sodinami medžiai (*arbusta*, paprastai guobos arba tuopos), ant kurių paskui atsiremdavo vynuogynojai; kadangi būsimajam vynuogynui numatyti tarpai buvo t v a r k i n g a i suplanuoti [*directi in quincuncem ordines* (*quincunx* — suskirstymas po penkis)], tai šiam darbui pažymėti pavartotas veiksmažodis *ordinare.* — **10. generosior** derinama su *petitor:* kalbama apie giminės *(genus)* senumą, apie aukštąją kilmę. — **11. descendat:** *in campum (scil. Martium) descendere* vaizdžiai sakoma apie valdžios vietai užimti kandidato *(petitor scil. honorum)* dalyvavimą rinkimuose Marso lauke, kuris buvo, palyginti, žemesnėje vietoje, kairiajame Tiberio krante, todėl *descendere* — žemyn eiti, leistis. — **12. moribus** „dorovinėmis savybėmis", — *fama* prasme „garbė, geras vardas". — **13. contendat** *scil. cum aliis.* — **turba clientium**: pagal keno nors klijentų skaičių galima buvo spręsti apie asmens įtakingumą ir turtingumą. — **14. aequa lege**: mirties įstatymas yra lygus visiems. — **Necessitas** *(scil. leti* arba *mortis);* šituo žodžiu pabrėžiamas mirties n e i š v e n g i a m u m a s. — **15. sortitur**; *sortiri* — burtus mesti (traukti), burtų keliu pasirinkti. — **insignes et imos**, plg. minėtus *reges* ir *greges.* — **16. capax** — talpus; *urna* pavadinta *capax*, nes joje tilpsta v i s ų žmonių *nomina.* — **movet**: išjudinamas *o m n e nomen*, nė vienas nepasilieka urnos dugne. — **nomen** — vardas, parašytas ant būrimo kortelės. — **17. destrictus ensis**: vaizdas paimtas iš žinomo pasakojimo apie Sirakuzų tironą Dionisijų ir Damoklą; Ciceronas, cituodamas šitą pasakojimą, daro išvadą: *nihil esse ei beatum, cui semper aliqui terror impendeat.* — **impia**: sąlyga, kuria mirti baisu. — **18. cervice**; *cervix* — sprandas, kaklas. — **Siculae dapes** prasme *lautissimae dapes.* — **19. elaborabunt** = *operose parabunt; elaborare* — „išdirbti", stropiai dirbti (*dapes non elaborabunt dulcem saporem* = *epulae ei suaves non videbuntur*). — **20. avium**: paukščius giesmininkus laikydavo narveliuose, kur jie giedodavo svečiams puotaujant. — **cantus** versti dviem daiktavardžiais pagal *avium* ir *citharae* (pav., „čiulbėjimas" ir „garsai"); prabangoje paskendę turtuoliai galėdavę užmigti tik paukščiams

giedant. — 21. **reducent**: kalbama apie p r a r a s t ą labą, todėl *re*. — **somnus... tempe**: turtas ir prabanga nedoram žmogui negali suteikti to, kuo savo lūšnoje naudojasi paprastas kaimietis. — **agrestium... virorum**; žodžių tvarka: *somnus lenis* (ramus miegas) *agrestium virorum non fastidit humiles domos*. — 22. **humiles domos**: aplinkuma, kurioje gyvena vargdieniai ūkininkai. — 23. **fastidit**; *fastidire* — biaurėtis, niekinti, atmesti. — **umbrosamque**; *umbrosus* — uksmingas, šešėliu apdengtas. — 24. **tempe**: žiūr. paaišk. 8, 9; čia — bendrinis daiktavardis — vaizdingas tarpeklis, švelnių vėjelių supamas *(zephyris agitata)*. — 26. **tumultuosum mare** — triukšminga, n e r a m i jūra. — **sollicitat**=*sollicitum reddit* pirklį, kuris nerimastauja dėl savo laivų. — 27. **saevus... impetus** — siutingas puolimas. — **Arcturi cadentis**: Arkturui leidžiantis, spalių pabaigoje. — 28. **orientis Haedi**: Oželio žvaigždynas užteka spalių pabaigoje (senovėje buvo manoma, kad audra ir kiti atmosferos reiškiniai pareiną nuo žvaigždžių įtakos). — 29. **verberatae**; *verberare* — mušti, plakti, s u p l ū k t i (kruša). — 30. **fundusque mendax**; *fundus* (sodyba, žemės plotas, žemė) pavadintas *mendax* (melagingas, apgaulingas), nes ūkio savininkui dažnai tenka a p s i v i l t i dėl laukiamo derliaus. — **arbore**: kalbama apie aliejmedį. — **aquas** čia=krituliai. — 31. **culpante**: aliejmedis, tartum traukiamas atsakomybėn dėl nevaisingumo, k a l t i n a kritulius ir sausrą. — **torrentia**; *torrere* — džiovinti. — 32. **sidera** (žiūr. 28-os eil. paaiškinimą): danguj pasirodžius *Canis Maior* žvaigždynui, prasideda karštymetis. — **iniquas** prasme „nepalankios, kenksmingos, š a l t o s". — 33. **contracta... molibus**; kalbama apie turtuolių prasimanymą statyti rūmus jūroje, paruošus jiems pamatą dirbtiniu būdu. — **pisces... sentiunt** hiperboliškai sakoma apie šitokio prasimanymo nenormalumą: net žuvys jaučia jūrą susiaurėjus. — 34. **altum** — jūros giluma. — **molibus**; *moles* — sunkenybė, našta; čia — akmens gabalai, uolos. — **huc**, būtent ant pamato, iškelto virš jūros paviršiaus. — **frequens... redemptor** — uolus rangovas. — 36. **cum famulis** su darbininkais. — **terrae** pareina nuo *fastidiosus* (niekinąs). — 37. **Timor et Minae** — rūpesčio ir grąsymų įasmeninimas (=Baubas ir Šmėklos). — 38. **scandunt**=*transcendunt* (iš žemyno į jūrą). — **eodem, quo** — būtent į naujus rūmus, kuriuos pasistatė turtuolis, tikėdamasis n a u j o j e vietoje atsi-

kratyti s e n a i s rūpesčiais. — **neque... Cura**: nuo rūpesčių negalima pabėgti nei greitu laivu plaukiant nei geru žirgu jojant. — **39. decedit** pasitraukia, palieka. — **aerata**; *aeratae* vadinosi karo laivai su variniu arba variu dengtu *rostrum* (laivo priekis); čia poetas, kalbėdamas apie turtuolių bandymus pasprukti nuo rūpesčių ant laivo, pavartoja terminą *aerata* prasme „tvirtas" arba „variu papuoštas". — **40. post equitem sedet**: vaizdžiai kalbama apie prisiplakusį ir visur lydintį rūpestį. — **atra** perkelta prasme: piktas, įkyrus. — **41. quodsi**: daroma santrauka ir išvada iš to, kas iki šiol pasakyta. — **dolentem**: sąvoka *dolens* apibūdinama visa eile aukščiau pavartotų pasakymų (*sollicitat, timor, minae, cura); dolentem* versti atitrauktiniu daiktavardžiu, pav. „kančia, sielvartas, rūpestis". — **Phrygius lapis**: labai brangus rausvos spalvos marmuras iš Frigijos; šis marmuras buvo vartojamas rūmų vidaus kolonoms statyti arba sienoms papuošti. — **42. purpurarum usus** = *purpurae quibus utuntur;* iš purpurinių audinių buvo daromi kilimai ir išeiginiai rūbai. — **sidere clarior** gramatiškai derinama su *usus*, tačiau pagal prasmę priklauso prie *purpurarum:* purpuras skaidresnis už žvaigždę. — **43. delenit**; *delenire* — sušvelninti, tildyti. — **Falerna vitis** ne kaip pelno šaltinis (plg. **11,** 9), bet prasme „brangus vynas", kaip priemonė pasismaginti; *ager Falernus* buvo Kampanijoje, prie pat Lacijaus sienos. — **44. Achaemeniumque costum**: *Achaemenes*, Kyro Vyresniojo protėvis, persų karališkos Achemenidų dinastijos įkūrėjas; *costum* — kvapūs tepalai iš to paties vardo Indijos augalo šaknų; pasakymą *Achaemenium costum* reikia suprasti kaip „Rytų kvapūs tepalai", o *Achaemenium* čia konkrečiai užmena aukštą rūšį brangių tepalų, kuriuos galėjo vartoti tik Rytų karaliai. — **45. invidendis postibus** *abl. qual.* prie *atrium; invidendis* — žiūr. paaišk. **18,** 7; *postis* — durų šulas, stakta, d u r y s. — **novo... ritu** — naujo stiliaus, stilius apibūdinamas epitetu *sublime).* — **46. sublime... atrium**: salė (rūmai) su a u k š t o m i s marmurinėmis kolonomis. — **moliar**; *moliri* — sunkų darbą stengtis atlikti, s t e n g t i s p a s t a t y t i. — **47—48. valle... Sabina**: šiais žodžiais Horacijus užmena nedidelį ūkį (Sabinų krašte), kurį jam buvo padovanojęs Mecenatas; šitą savo prie Digencijos upelio (todėl *vallis* — slėnys) ūkį poetas nesutiktų niekam atiduoti mainais už turtus *(divitias)*, pavadintus *operosiores* (susijusius su didesniais rūpesčiais).

21. Angustam amice pauperiem (III, 2).

Pirmoje trečiosios knygos odėje Horacijus eile pavyzdžių įrodė jaunimui, kad ne turtuose reikia ieškoti gyvenimo laimės. Tačiau poeto peršamas tenai saikingumas, atsisakymas nuo turtų, turi visas pasyvaus elgimosi žymes. Tuo tarpu gyvenimas yra aktyvus: reikia veikti, dirbti, ko nors siekti. Šioje odėje, kuri tartum papildo ano eilėraščio mintis, poetas atskleidžia jaunuoliams kilnaus darbo akiračius, pasako jiems, kad *virtus*, tikras vyriškumas, yra tas idealas, kurio siekiant galima garbingai gyventi ir garbingai mirti.

1. **Angustam... pauperiem pati:** nesunku pastebėti šitos minties sąryšį su pirmosios šio ciklo odės pagrindine mintimi (*quod satis est 20*, 25). — **angustam:** užmenamas „ankštumas, suvaržymas", kurį tenka patirti dėl turto ir lėšų stokos; *angusta pauperies* — vargingas neturtas. — **amice** „draugingai", nemurmant: jaunuolis turi pratintis ne tik pakelti neturtą, kaip kokią naštą ar blogybę, bet ir ramiai bei palankiai jį priimti: neturtingam būti ir nemurmėti — štai tikras vyriškumas. — **pauperiem** žiūr. paaišk. **1**, 18. — **2. robustus** *(scil. factus) militia* panašiai kaip Cicerono *exercitatione robustus* prasme *corroboratus* (sustiprintas, užgrūdintas). — **acri;** *acer* — aštrus; čia, jungiant su *militia*, „sunki karo tarnyba". — **puer** — jaunuolis: romėnai pradėdavo tarnauti kariuomenėje nuo 17-kos metų amžiaus. — **3. condiscat** ir tolim. *vexet... agat* — *coni.* reiškia greičiau įspėjimą, raginimą, nekaip pageidavimą. — **Parthos** žiūr. paaišk. **2**, 22. — **feroces:** partai pasidarė *feroces* (žiaurūs, savavalingi, drąsūs), kelis kartus nugalėję romėnų kariuomenę. — **4. vexet;** *vexare* — purtinti, kankinti, naikinti. — **eques metuendus hasta** papildo tarinio reikšmę; kad jaunuolis raitininkas sėkmingai kovotų su laukiniais partais (jie buvo geri jojikai), jis turi būti narsus ir *metuendus* (bijotinas=baisus). — **5. sub divo** (plg. *sub Iove* **1**, 25): dieną ir naktį karys turi būti po atviru dangum. — **trepidis in rebus;** *trepidae res* — keblios apystovos, kritiška padėtis, pavojus: kalbama apie neramų kario gyvenimą. — **6. illum** ir toliau, iki 12 eil. imtinai — piešiamas toks paveikslas: valdovo žmona su dukterim stovi ant romėnų apgulto mies-

to sienos ir seka kovos eigą; pamačiusi karalaitį, būsimąjį žentą, kuris skuba gelbėti į pavojų patekusį sužadėtinės tėvą, *matrona* reiškia baimės, kad jaunuolis nesusidurtų su romėnu: jį tiek pat pavojinga užkabinti, kaip kraujo ištroškusį liūtą. — **illum** pareina nuo *prospiciens.* — **hosticis** poet. vietoje *hostilibus.* — 7. **matrona**=*coniux tyranni.* — **tyranni**: kalbama apie karą su partais, kuriuos valdė neaprėžtą valdžią turį valdovai (tironai). — 8. **prospiciens**: abi moters su baime ir smalsumu seka jauno romėno didvyriškus žygius. — **virgo**=*filia; adulta v.* — suaugusi duktė. — 9. **suspiret** *coni. iussivus; suspirare* — giliai kvėpuoti, stenėti, dūsauti; čia: v a i t o t i. — **ne** (kad ne); reiškia čia ko n e g e i s t i n o laukimą ir susirūpinimą, kad tatai gali įvykti; jaustukas *eheu* atstoja *verbum timendi,* kurio žymių galima rasti jau ir veiksmažody *suspiret.* — **rudis agminum** statoma prieš anksčiau pasakytą apie romėnų jaunuolį *robustus acri militia puer; agmina* čia prasme *bellum.* — **10. sponsus... regius** atvykęs į karą padėti savo sužadėtinės tėvui. — **lacessat;** *lacessere* — erzinti, paliesti, u ž k a b i n t i. — **asperum tactu leonem;** *leo* pavadintas *asper tactu* „baisus paliesti". — **11. cruenta... ira** „kraujo ištroškusi siūtis". — **12. rapit** pabrėžia nesuvaldomą potraukį. — **caedis** „skerdynės". — **et**=*etiam.* — **fugacem... virum;** *fugax vir* (bailys) aptariamas tolimesniu *imbellis iuventa* ir statomas prieš herojų, kuriam *dulce et decorum* mirti. — **persequitur** seka paskui ir p a s i v e j a. —**15. nec parcit... tergo**: mirčiai priskiriamas veiksmas, kurio išdava ji eina. — **imbellis** — nekaringas, bailus. — **iuventae** konkrečia prasme (=*iuventutis).* — **16. poplitibus timidoque tergo**: *poplites* (pakinkliai) ir *tergum* (nugara) — į priešą atkreiptos bėgančio bailio kūno dalys. — **timidoque tergo** poet. vietoje *tergo hominis timidi;* nugaros sužeidimai buvo įtartini ir negarbingi. — **17. virtus** „vyriškumas", kaip tikro vyro savybė; šitokia *virtus* neatskiriamai surišta su *honor.* — **repulsae nescia sordidae;** *repulsa* (rinkimų pralaimėjimas) pavadinta *sordida* („nešvarus, niekšiškas, g ė d ą d a r ą s"), tačiau tikroji *virtus* tokios negarbės nepažįsta, nes josios *honor* nepareina nuo nepastovaus minios nusistatymo. — **18. intaminatis fulget honoribus;** kalbama apie „nesuterštą garbę, nesuterštos garbės ženklus". — **fulget,** plg. Cicerono *quae (virtus) splendet per sese semper neque alienis unquam sordibus obsolescit.* Pagal stoikų

mokslą, kuriuo čia seka poetas, vyriškumas *(virtus)* yra garbingas pats savaime ir nepareina nuo žmonių sprendimo; taigi tokios vyriškumo garbės negalima nei apjuodinti nei atimti. — 19. **securis** kaip išorinis valdžios ir garbės ženklas; vaizdas paimtas iš kūrulinių magistratų teisės *sumere secures* (pradedant eiti pareigas) ir prievolės *ponere secures* (metus atitarnavus). — 20. **popularis aurae** = *aurae favoris popularis.* — 21. **virtus** — vyriškumo įasmeninimas sparnuotos dievės pavidalu. — **recludens... caelum**: *virtus* a t i d a r o d a n g ų *immeritis* (neužsipelnusiems) *mori (= viris immortalitate dignis).* — 22. **negata** *scil. volgo.* — **temptat** nurodo į kelionės sunkumą; *temptare* prasme „stengtis, bandyti, d r į s t i“; *temptare iter* = drįsti eiti, o *negata via* — (kitiems) uždraustu keliu. — 23. **coetusque volgares** — žmonių minios, kurioms neskirtas nemirtingumas. — 24. **spernit** (niekina, nepaiso, su panieka palieka), nes nėra reikalingas minios užgyrimo. — **fugiente penna** prasme „sparnais plasnodama greitai palieka“. — **fideli silentio**: „ištikimas tylėjimas“ yra lydimas atlyginimo *(merces).* — 26. **Cereris sacrum... arcanae**; kalbama apie Eleusino misterijų paslaptis *(arcana),* kurias buvo draudžiama išviešinti *(volgare).* — 27. **volgarit**; *volgare arcana* buvo palaikoma didžiausia nuodėmė: su taip sunkiai nusidėjusiu pavojinga buvo būti po vienu stogu arba plaukti vienu laivu (pavojus ir žemyne ir jūroje). — **arcanae** pagal prasmę reikia derinti su *sacrum (enallage adiectivi); sacrum arcanum* = šventoji paslaptis. — **sub isdem... trabibus** pasakyta vaizdžiau, negu *sub eodem tecto;* esant po vienu stogu su nusikaltėliu, *trabes* gali nugriūti ir sutriuškinti nekaltą su kaltu. — 28. **sit** *coni.* (kaip ir tolim. *solvat)* po *vetabo* vietoje įprasto *acc. c. inf.* — **fragilemque** (= *que* prasme „arba“); *fragilis* — lūžtąs, trapus, n e t v i r t a s; čia *fragilis* tartum užmena *nau-fragus,* kuriuo gali virsti kiekvienas, kam tik atsitiks plaukti kartu su nusižengėliu. — 29. **solvat phaselon;** *solvere* arba *solvere navem* = išplaukti. — *phaselon* lengvas (pupos pavidalo) laivas. — **saepe... integrum**: nurodoma priežastis, dėl kurios poetas vengia nusikaltėlio (mintis: *saepe Diespiter offensus una cum incesto, religionum violatore, punivit etiam innocentem, una cum illo fortuito versantem*). — **Diespiter** žiūr. paaišk. 12, 5. — 30. **neglectus** „apleistas“, čia: įžeistas. — **incesto**; *incestus* (iš *in-castus)* — nešvarus, suteptas; čia: nuodė-

mingas, nedoras. — **integrum**; *integer* (iš **in-tag-ros, ta-n-go)* — neliestas, nesuteptas; čia: nekaltas, doras; *incesto addidit integrum* prasme: su nusižengėliu baudžia ir nekaltą. — **addidit** *perf. gnomicum:* praeity padarytas stebėjimas eina įspėjimu dabarčiai ir ateičiai. — 31. **raro** statomas prieš 29-os eil. *saepe*. — **antecedentem scelestum** (nusižengėlį) seka „šlubuojanti" *Poena* ir nepalieka jo nenubausto. — 32. **deseruit** *perf. gnom.* — **pede... claudo** *abl. qual.* Bausmė vaizduojama šluba: dažnai ji negreit pasiveja nusikaltėlį, bet pasprukti tokiam pavyksta retai.

22. Donec gratus eram tibi (III, 9).

Šitam grakščiam eilėrašty dijalogo forma trumpai aprašoma vienos meilės istorija: Lidija, susikivirčijus su mylimuoju, rado paguodą naujoje meilėje; taip pat pasielgė ir buvusysis jos mylimasis. Atsitiktinai pasimatę, jie prisimena savo senąją meilę ir susitaiko.

1. **gratus eram**: šiuo švelniu pasakymu primenama senoji meilė. — 2. **potior** — „pirmenybę gavęs", šaunesnis, g e r e s n i s (kalbama apie konkurentą). — **bracchia... dabat**; *bracchia collo (cervici) dare* kukliau ir vaizdžiau, negu *bracchia collo subicere* arba *implicare*. — 3. **iuvenis** — naujoji Lidijos simpatija. — 4. **Persarum... rege beatior**; Lidijos meilė, kaip didžiausias turtas, lyginama su persų karalių turtais, kurie senovėje virto priežodžiu (plg. 20, 44). — **vigui** „žydėjau" — 5. **non alia... arsisti**; *alia* — *abl. instr.*; *ardere* — liepsnoti: Lidijos pasakymas žymiai stipresnis negu jos buv. mylimojo *(gratus eram)*. — **magis** versti būdvardžiu. — 6. **Lydia** — kas ji buvo, žinių neturime (žiūr. 4). — **post** — vietos aplink. prasme (plg. *post-ponere)*. — **Chloen**: kalbama apie Lidijos konkurentę. — **post Chloen** = *posthabebatur Chloen*. — 7. **multi Lydia nominis** priedėlis veiksnio, gaunamo iš tolim. *vigui; multi nominis* — *gen. qual.* „išgarsėjusi". — 8. **Romana... clarior Ilia** hiperboliškai ir žymiai stipriau pasakyta, negu 4-je eil.: Lidija sakosi buvus garsesnė už Rėją Silviją (Iliją), Romulo ir Remo motiną, kurią romėnai laikė savo pranokėja. — 9. **Chloe regit**: naujos simpatijos vardas akcentuojamas (nepasakyta *re-*

gi't Chloe), kaip gerai Lidijai žinomas. — **10. dulces modos** „gražias daineles". — **11. metuam:** sprendžiant iš 15 eil. *patiar*, nesantykiuojančio su 16-os eil. *parcent*, čia ne *futurum*. — **12. si... fata** „jei ta sąlyga likimas...". — **animae** = *ei quae anima mihi est*. — **superstiti** (*superstes* — likęs gyvas) = (leis jai) pasilikti gyvai. — **13. torret** stipriau, negu *regit*. — **face mutua**; *fax* — žibintuvas, čia: meilės liepsna, liepsnojanti meilė; *mutuus* — savitarpis, abipusis, bendras. — **14. Thurini Calais f. Ornyti:** trakietei Chlojai statomas priešais jaunikaitis *Calais*, kuris, neturėdamas tokių privalumų kaip Chloja (*docta... sciens*), vis dėlto yra giriamas dėl savo aukštos kilmės, kaip sūnus *Ornyti* iš *Thurii* (pietinės Lukanijos miestas, kur kitados buvo *Sybaris*); Lidija didžiuojasi bent skambiu vardu savo naujos simpatijos ir jo tėvo. — **15. bis patiar mori:** patetiškas sustiprinimas pirmesnio *non metuam mori*. — **17. si... redit** — *praes.*, tarytum veiksmas jau įvyksta. — **prisca** = *pristina* (senobinė, pirmutinė, čia: senoji). — **Venus** prasme „meilė" (metonimija). — **18. diductosque... aeneo** — vaizdžiai pasakyta apie s u j u n g i m ą perskirtos poros: „varine grandimi sujungia į vieną". — **iugo** *abl. instr.* — **19. flava** „geltonplaukė" (grožio pažymys). — **excutitur**; *excutere* — nupurtinti, iškratyti, išmesti, čia = *excutitur regnum Chloes* — atsako 9-os eil. žodžiams *me regit;* „su šaknimis išraunama Chlojos valdžia". — **20. reiectaeque... Lydiae** *dat.* (mintis: *si Lydiae, quam per aliquod tempus reieci, rursus patet ianua mea*). — **21. quamquam... Hadria** — diplomatiškai pasakyta atsivertusiam garbintojui pamokyti. — **22. levior cortice** = „lengvesnis už lukštą" prasme „lengvabūdis, nepastovus". — **improbo... Hadria:** Adriatikos jūra yra audringa b e j o k i o s a i k o, todėl *improbo* (nedoras, piktas, a u d r i n g a s). — **23 iracundior**; *iracundus* — greitai supykstąs, dagus, purškus, ūmus, nesusivaldąs. — **24. vivere amem** prasme *libens vivam*. — **obeam libens** prasme „mielai sutikčiau mirti".

23. Miserarum est neque amori (III, 12).

Griežto dėdės prižiūrima mergaitė Neobulė skundžiasi dėl savo likimo ir svajoja apie šaunųjį jaunuolį Hebrą.

1. Miserarum est; kaip matyti iš tolimesnio *metuentes*, Neobulės pasakymu *miserae* žymimos ne visos mergaitės, o tik

tokios, kurios, kaip ir pati Neobulė, yra akylai saugojamos; čia tokių mergaičių likimas statomas prieš laimingesnį jaunuolių likimą (verčiant, reikia *būdv. miserarum* papildyti tam tikru daiktavardžiu, nes lietuviškai iš daugiskaitos kilmininko spręsti apie lytį negalima). — **amori dare ludum;** *dare ludum* prasmingiau ir vaizdžiau, negu paprastas *dare iocum:* sąvokoje *ludus* yra pramogos ir malonumo atspalvis; versti kaip *libere amoribus frui,* pav. „laisvai džiaugtis meile". — **dulci... vino lavere (mala)** = „saldžiu vynu išblaškyti sielvartą", (dėl *lavere* žiūr. paaišk. **16,** 18). — **2. aut** „arba vėl". — **exanimari metuentes** = „iš baimės žado netekti". — **3. patruae;** *patruus poet.* kaip būdvardis. — **verbera** — smūgiai; *v. linguae* = „plakančios kalbos", smarkūs žodžiai. — **4. qualum** arba *qualus* — krepšelis (čia — vilnai laikyti); krepšelis su vilnomis metonimiškai užmena v e r p i m ą, kuris *apud Romanos semper laudi fuit virginibus ac matronis;* šitą moteriškąjį darbą dabar užmetė paskendusi svajonėse Neobulė. — **Cythereae** = *Veneris;* Kiteros sala, į pietus nuo Lakonijos pusiasalio, buvo pagarsėjusi Afroditės kultu. — **puer ales... aufert** („sparnuotas sūnelis"...) = *Cupido.* — **telas;** *tela* — audinys, čia: (audeklo) apmatai. — **5. operosaequae Minervae** *gen. obi.;* Venerai statoma priešais M i n e r v a, kaip rankdarbių globėja. — **studium;** *operosae Minervae studium* poet. = darbo pamėgimas. — **Neobule** *nomen sonorum ex Archilochi carminibus desumptum.* — **6. Liparei** „kilęs iš Liparos" *(Lipara* — nedidelė sala, kiek į šiaurę nuo Sicilijos). — **nitor** prasme *decor, pulcherrima forma* („žavingumas"). — **7. simul... lavit:** sąryšis sekančio vaizdo su tuo, kas jau pasakyta, šitoks: *Hebrus mihi aufert omne aliud studium, s i m u l a t q u e eum video vel videre mihi videor natantem, equitantem, venantem.*— **unctos... umeros** žiūr. paaišk. **4,** 8. — **Tiberinis... in undis;** veiksmas atkeliamas į gimtąjį kraštą: imtynėms pasibaigus, Hebras išsimaudė Tiberio vilnyse, nusišveitė ir atrodo ypatingai gražus; šitos Neobulės svajonės apie Hebrą, apie jo laisvą, įvairų ir masinančiai įdomų gyvenimą sudaro ryškų kontrastą su vienodu ir nuobodžiu jaunos mergaitės gyvaliojimu. — **8. eques**— priedelis veiksniui, gaunamas iš tarinio *lavit;* „jis, raituolis...". — **Bellerophonte** *abl.* iš *Bellerophontes;* Belerofontas, Korinto karaliaus Glauko sūnus, Sisifo (žiūr. **19,** 20) sūnaitis, mitinis herojus; drąsus jojikas, sugavęs ir prijaukinęs sparnuotą arklį

Pegasą, kuriam padedant atlikęs daug garsių žygių; įsidrąsinęs, sumanęs keltis į dangų, bet perpykęs Dzeusas pasiuntęs gylį, kuris įgėlęs Pegasą, o šis įsiutęs ir numetęs herojų ant žemės. — **pugno . . . segni pede** — *abl. causae.* — 9. **segni;** *segnis* — lėtas, glebnas, silpnas, menkas; *segni* priklauso ir prie *pugno;* mintis: Hebras niekuomet nebuvo nugalėtas, nes nei k u m š t i s nei k o j o s jo neapvylė. — **10. catus iaculari** santykiuoja su **celer excipere:** poetų kalboje *infin.* dažnai jungiamas su *adiect.* (žiūr. paaišk. 1, 3 ir 2, 3). — **catus** žiūr. paaišk. 5, 3. — **apertum:** „plynas laukas" statomas priešais *arto fruticeto* (tankūs krūmai, tankynė). — **agitato grege** *(abl. modi)* priklauso prie *fugientes; agitato = excitato a canibus.* — **11. latitantem** *(intens.* iš *lateo,* plg. *fugitare, clamitare etc.)* — slėptis, slapstytis. — **12. excipere** *scil. venabulo* („pačiupti ragotine") — medžioklių terminas.

24. Exegi monumentum (III, 30).

„Pasistačiau amžiais tveriantį paminklą, perkėlęs eoliškąją giesmę į Italijos žemę. · Muza, mano dieviškoji įkvėpėja, didžiuokis mano atliktu darbu ir vainikuok mane lauro vainiku".

1. Exegi = *absolvi:* parašęs 3-ją odžių knygą Hor. buvo pasiryžęs daugiau nebekurti lyriškų giesmių, laikydamas savo darbą šioje srity b a i g t u; *exegi* prasme „baigiau". Pasakymas *exegi monumentum* primena parašus ant kapnamių: *monumentum absolvi, mihi hoc monumentum feci etc.* — **aere perennius;** *aere = aereis statuis titulisque aeri incisis; perennis* (iš *per-annum)* — „metus tveriąs", pastovus: aukštesniame šito būdvardžio laipsny galima įžiūrėti *oxymoron,* nes *perennis,* pagal savo pagrindinę prasmę, comparativo turėti negali. — **2. regalique situ pyramidum;** pasikliaudamas asocijacija su dažnai vartotais ant kapnamių parašais *hic situs est,* Hor. teikia daiktavardžiui *situs* prasmę „karsto ramybė"; čia sąvoka *regalis situs,* logiškai būdama žodžio *pyramidum* p a ž y m i n i u, paversta savarankiška sakinio dalimi. — **altius** perkelta prasme: „kilnesnį" (už karališkų piramidų nepajudomą ramybę). — **3. edax** (žiūr. paaišk. 19, *1) = compagem saxeam paulatim solvens;* čia: graužiąs, naikinąs. — **aquilo** — šiaurys (vėjas). — **impotens** *scil. sui = si-*

bi non temperans, vehementer saeviens (nesusivaldąs, nesuvaldomas, smarkus, audringas). — **4. innumerabilis annorum series** — nesuskaitoma metų eilė (būtent, „niekuomet"); šitas pasakymas papildomas tolimesniu *fuga temporum*, kuris eina savarankišku sakinio nariu vietoje žodžio *annorum* pažyminio (plg. *fugaces anni*, 19, 1); taigi Horacijaus pasistatyto paminklo nesugriaus nei gamtos gaivalai, konkrečiai reiškiami dviem sąvokom (*imber—aquilo* = vanduo ir oras), nei laikas, detalizuojamas irgi dviem sąvokom (*annorum series* ir *fuga temporum*). — **6. non omnis** ir **multa pars mei** — *litotes:* poeto turima galvoj „geresnioji" arba „tikroji mano būtybės dalis", būtent, „mano kūriniai, į kuriuos įdėjau visą savo sielą". — **7. Libitinam:** *Venus Libitina — dea funerum*, metonimiškai pasakyta vietoje „mirtis". Prie Libitinos šventovės buvo gojelis, kuriame buvo laikomi laidotuvių pabūklai (*feretrum, sandapila, acerra, turibulum etc.*), taigi pasakymą *vitavit Libitinam* pažodžiui reikia versti „išvengs laidotuvių". — **usque** *adv.* priklauso prie *crescam*, bet turimas galvoj ir prie *recens*. — **postera** poet. vietoje *apud posteros*. — **8. laude** paversti veiksniu ir derinti su *recens* („nevystanti, visuomet jauna"), o iš *ego* padaryti to paties asmens savyb. įvardį: *laus mea semper recens atque indelebilis manebit*. — **dum . . . pontifex**; mintis: „*quamdiu pontifices cum virginibus Vestalibus religiosum silentium tenentibus diebus festis in aedem Iovis Capitolini sollemni pompa ascendent; hoc est in sempiternum: cum enim Roma Urbs aeterna civibus suis esset, sacra publica nunquam exstinctum iri iis persuasum erat*". Taigi pasakymas *dum Capitolium scandet . . .*, atrodąs kiek silpnesnis už *innumerabilis annorum series*, tik papildo, o nesusiaurina 1—8 eilučių mintis, nes poetas ir Romą vaizduoja amžiną. — **Capitolium scandet** vietoje prozos *ascendet (scil. sacrorum faciendorum causa)*. — **9. tacita virgine** ir **pontifex** dauginių pasakymų prasme: iškilmingas apeigas vargu bau galėjo atlikti vieni du — šventėjas ir vestalė, nors jie būtų ir *pontifex maximus* ir *virgo V. maxima;* be to, ir *tacita* tinka dauginiam pasakymui aptarti: su kuo vaidilutė galėtų kalbėtis, jei ji būtų per iškilmes viena? Taigi *tac. virgine* tenka suprasti, kaip *Vestalibus (sex) venerabunde ac tacite incedentibus*. — **10. dicar . . . modos**; žodžių tvarka: *dicar princeps Aeolium carmen ad Italos modos deduxisse, po-*

tens ex humili, (ibi natus) qua... populorum. — **violens** poet. viet. *violentus* — „srautingas". — **obstrepit;** *obstrepere* — ūžti, šniokšti, kriokti. — **Aufidus** — Apulijos, poeto gimtinės, upė (dabar *Ofanto*). — **11. pauper aquae:** savybė Apulijos, kuri vasarą kenčia nuo sausros, perkelta ant mitinio josios valdovo Dauno; *pauper*, kaip ir *dives*, poeto vartojamas paprastai su *gen.* — **agrestium... populorum** — žemdirbių tauta: Apulijos miestai seniausiais laikais buvę įkurti Diomėdo, taigi šios šalies gyventojai buvę krašto senbūviai, pradėję dirbti žemę dar prieš Romos įkūrimą. — **12. regnavit populorum** *gen.* pagal graikų kalbos konstrukciją. — **ex humili;** savo žemąją kilmę Hor. mini ir kituose eilėraščiuose. — **potens,** kaip *vates;* savo talento dėka pasidaręs „galingas". — **13. princeps,** kaip *inventor,* = *primus.* — **Aeolium carmen ad Italos... modos,** būtent: Alkajo ir Sapfo lyriką perkelti į Italijos žemę. — **14. deduxisse** metaforiškai vietoje *transtulisse;* veiksmaž. *deducere* prasme „kurti, pagaminti, eiles rašyti" Horacijaus vartojamas pasigaunant asocijacijos su *filum deducere* (siūlą nuverpti). — **sume... meritis;** mintis: teisėtai didžiuokis dėl savo nuopelnų. — **15. Delphica** = *Apollinari;* Apolonas — poetų globėjas, o jo kulto žymiausia vieta — Delfai Fokidoje (vidur. Graikijoje). — **16. cinge... comam** žiūr. paaišk. 1, 29; iš čia eina tarptautinis žodis „laureatas" *(poeta laureatus).* — **volens** vietoje maldose vartojamo *volens propitius;* todėl versti „maloningai" (o ne „noriai"). — **Melpomene** = *Musa:* atskirų mūzų vardus Hor. vartoja kaip įvairius vienos mūzos pavadinimus.

ŽODYNAS*

I.

ab-dō, didī, ditum *3* atitolinti, paslėpti; *se a.* pasitraukti, pasislėpti
abiēgnus *3* *(abies)* eglės, eglinis
ab-lego *1* pašalinti, atitolinti
ab-nego *1* neigiamai atsakyti, atmesti; neigti, išsiginti
ab-nuo, nuī, nuitūrus *3* uždrausti, neleisti; neigti
ab-scindo, scidī, scissum *3* atplėšti; perskirti; atitraukti, sutrukdyti
ab-sisto, stitī *3* atstoti, atsitraukti; paliauti, nustoti
ab-sonus *3* nemaloniai skambąs; nesutinkąs; nepakenčiamas
ab-sūmo, sūmpsī, sūmptum *3* suvartoti, naikinti; gaišinti, aikvoti
ab-undo *1* pasrūti, patvinti; pertekti
acceptus *3* malonus, brangus
accerso = arcesso (II ant. d.)
ac-cio *4* *(cieo)* šauktis, pasikviesti; *accītus 3* svetimšalis, užsienio
accipiter, tris *m* vanagas; sakalas
ac-clāro *1* aiškinti, rodyti, apreikšti
accola, ae *m* *(accolo)* kaimynas
acuo, acuī, acūtum *3* *(acus, ācer)* aštrinti, galąsti; skatinti; kankinti; stiprinti
adc... = acc...
ad-igo, ēgī, āctum *3* *(ago)* atvaryti, atvesti; įpareigoti
admīrātio, ōnis *f* nuostabumas; nusistebėjimas
ad-ipīscor, adeptus sum *3* *(apīscor)* pasiekti; pavyti; atsiekti, laimėti
ad-iuvo, iūvī, iūtum *3* pagelbėti, padėti, remti; padrąsinti, palengvinti
ad-ōrno *1* paruošti, taisyti; aprūpinti, apginkluoti; papuošti
ad-urgeo 2 prispausti; apsėsti, persekioti
advena, ae *m* *(advenio)* ateivis, atėjūnas; kitatautis, svetimšalis
ad-venio, vēnī, ventum *4* ateiti
ad-voco *1* pašaukti; pasišaukti, kviesti
aegritūdo, inis *f* nesveikata, liga; rūpestis, susikrimtimas
aemulor *1* varžytis, grumtis, rungtis
aēnus = aeneus (I ant. d.)
aesculētum, ī *n* ąžuolynas
aestuōsus *3* žėrįs, liepsnojąs; tvankus, troškus; audringas
aetherius *3* etero, eteriškas; dangiškas, dieviškas
af-fīrmo *1* stiprinti; tikinti, tvirtinti
agrestis, e laukinis; žiaurus, nuožmus; kaimiškas; *subst.* ūkininkas
albus *3* baltas
aliquam-diū *adv.* ilgokai, kai kurį laiką
aliquantō *adv.* kiek, nedaug

---

*) Čia sužymėti tik tie žodžiai, kurių nėra II-os ir I-os antologijos dalių žodynuose.

almus *3 (alo)* maitinąs; vaisingas; palaimintas

altercātio, ōnis *f* ginčas, barnis

alveus, ī *m (alvus)* duobė, išduba; dubuo, praustuvė; valtis, laivas; upės vaga

amb-igo *3 (ago)* dvejoti, abejoti, svyruoti; nesutikti, ginčytis

amictus, ūs *m* apsiaustas

amoenus *3* žavingas, grakštus, gražus; malonus, mielas

ā-moveo, mōvī, mōtum *2* šalin judinti, nustumti, pašalinti

ancīle, is *n* skydas

ango, anxī *3* ankštinti, siaurinti; varginti, kankinti

angulus, ī *m* kampas, kertė

animāns, antis gyvybę turįs, gyvas; *subst.* gyva būtybė, gyvis

animōsus *3* narsus; išdidus

ante-hāc *adv.* pirma, anksčiau, iki šiol

antemna, ae *f* burių stiebas, pratiesinė, arta

antistes, antistitis *m f (antisto)* šventovės viršininkas; šeimininkas, valdytojas

ānulus, ī *m* žiedas, žiedas su antspaudu (signetas)

apex, apicis *m* šalmo smailuma; persų karalių tiara

apium, iī *n* bitunė

apparātus, ūs *m* priruošimas; karo pabūklai, gražus apsiginklavimas; iškilnumas

aprīcus *3* saulės šildomas, saulėtas

aptus *3* pritaikintas; sutvarkytas, paruoštas; tinkamas

aquōsus *3* vandens pertekęs, vandeningas; drėgnas

arbiter, trī *m* dalyvis, liudininkas; teisėjas; viršininkas, valdytojas

arbutum, ī *n* žemuogė

arcānus *3* slaptas, paslėptas; *subst. arcanum* paslaptis

ārdor, ōris *m* kaitra, karštymetis; užsidegimas, aistra, meilė

ārea, ae *f* neužimta vieta, aikštė; klojimas

arguo, uī *3* aiškiai rodyti; įrodyti, apkaltinti

armilla, ae *f* apyrankė

a-scīsco, scīvī, scītum *3* prie savęs traukti; priimti

assēnsus, ūs *m* prijautimas, pritarimas, sutikimas

as-sentior, sēnsus sum *4* pritarti, sutikti

as-sīgno *1* paskirti, pavesti, priskirti, pripažinti

asylum, ī *n* prieglauda, prieglobstis

at-avus, ī *m* senelio tėvo tėvas; *plur.* proseniai, protėviai

at-tenuo *1 (tenuis)* ploninti; mažinti, liesinti, silpninti

augur, uris *m* paukščių stebėtojas, auguras; žynys

auguro *1* paukščių skridimą stebėti ir aiškinti; burti, pranašauti, nuspėti

augurātō *abl. abs.* burimą atlikus

avārus *3 (aveo)* gobšus, šykštus; godus

avītus *3 (avus)* senelis, senoliškas; labai senas; paveldėtas, prigimtas

ā-voco *1* atšaukti, sulaikyti; atitraukti, nukreipti

ballista, ae *f* akmensvaidis, balista

barbitos, ī *m* kanklės, lira

beo *1* laimingu daryti, džiuginti

blandior, ītus sum *4* meilikauti, meilintis; patikti, masinti

blanditia, ae *f* meilikavimas, gerinimasis; *plur.* komplimentai

brūtus *3* sunkus; sudribęs, nejudrus

caementum, ī *n (caedo)* tašyti akmens, skalda

caerimōnia, ae *f* garbinimas, nužeminta pagarba; šventenybė; šventos apeigos
callidus *3 (calleo)* gudrus, apsukrus; prityręs; apgalvotas, klastingas
calx, calcis *f* kalkės, kalkinis akmuo
candidus *3* baltas kaip sniegas; baltai aprengtas; blizgąs; švarus, skaidrus
canto *1* dainuoti; griežti, skambinti
cantus, us *m* daina; muzika
capāx, ācis talpus, erdvus
castīgo *1* barti, peikti; bausti; taisyti, suvaldyti
catapulta, ae *f* mėtomoji mašina, katapulta
catēna, ae *f* grandinė, pančiai
catus *3* gudrus, sumanus, prityręs
celeber, bris, bre dažnai lankomas; dažnai minimas; visiems žinomas, garsus, žymus
cella, ae *f* kambarys; sandėliukas, rūsys
cēna, ae *f* pietūs, valgis, valgymas
cerva, ae *f* elnis (patelė)
cēterum *adv.* dar, be to dar; bet, tačiau
chorus, ī *m* choras, šokėjų (dainuotojų) ratelis; būrys
cibōrium, iī *n* taurė
cicātrīx, īcis *f* randas, rumbas; žaizda
cichorēum, ēī *n* cikorija
circum-ago, ēgī, āctum *3* aplinkui vesti, varyti, sukti; atsukti, atkreipti
circum-eo, iī, itum, īre aplink eiti, vaikščioti, apvažiuoti; apsupti, apeiti
circum-ligo *1* aprišti, surišti, pririšti; apvynioti, apsukti
cithara, ae *f* citra, kanklės
clāmito *1* balsiai rėkti, šaukti, klykti; vadinti, išvardinti
claudus *3* raišas, šlubas
clāvis, is *f* raktas; spyna
clāvus, ī *m* vinis
co-alēsco, aluī, alitum *3* kartu augti, suaugti, susijungti; sustiprėti
co-emo, ēmī, emptum *3* supirkinėti, pripirkinėti
cōgitātio, ōnis *f* mąstymas, manymas, svarstymas; mintis, planas
co-hibeo, hibuī, hibitum *2* kartu laikyti; sulaikyti, neduoti
colloquium, iī *n* pasikalbėjimas, pašnekos; derybos
com-bibo, bibī *3* sugerti; praryti, įčiulpti
commentum, ī *n (comminiscor)* išgalvojimas, išradimas; prasimanymas, melas
commercium, iī *n (merx, merces)* prekyba; santykis, bendravimas, pažintis
commūniter *adv.* bendrai, aplamai; dėl visų, visiems, visų gerovei
com-pār, paris lygus, vienodas
com-pello, pulī, pulsum *3* suvaryti, surinkti; nuvyti; apsupti; paraginti
om-pos, potis ką turįs, ką mokąs; ką valdąs, vadovaująs
comprēndo = comprehendo (I ant. d.)
con-bibo ž. combibo
con-celebro *1* iškilmingai švęsti; visur skelbti; garbinti, vertinti
concha, ae *f* kiaukutas, straigė
con-cremo *1* sudeginti
con-dīsco, didicī *3* išmokti, ištirti
conditor, ōris *m (condo)* įsteigėjas, įkūrėjas; kūrėjas
congressus, ūs *m* sueiga, susirinkimas; draugavimas; antpuolis, susirėmimas
con-gruo, uī *3 (ruo)* susieiti, subėgti; sutikti, sutarti
con-quiēsco, quiēvī, quiētum *3* nu-

rimti, nutilti; atsikvėpti, nusiraminti, nustoti
conquīsītor, ōris *m* ieškotojas, ėmikas, samdytojas
cōn-salūto *1* pasveikinti
cōn-socio *1* suvienyti, sujungti; pasidalyti
cōnsulto *1* rimtai apsvarstyti, apgalvoti, pasitarti, tartis
cōnsultus *3* apgalvotas; prityręs, nusimanėlis, žinovas
continēns, entis susivaldąs; susisiekiąs, susieinąs, kaimyninis; nepertraukiamas, nuolatinis
cōntio, ōnis *f* (**co-ventio*) susirinkimas
con-vallis, is *f* slėnys, dauba, klonis
corōno 1 vainikuoti
cor-rumpo, rūpī, ruptum *3* sugadinti, sunaikinti
costum, ī *n* kostas (Indijos augalas, iš kurio buvo gaminamas brangus tepalas)
crēditus *3* patikėtas, pavestas
crēdulus *3* lengvatikis, ūmatikis
culillus, ī *m* taurė
culpo *1* apkaltinti, apskųsti
cupressus, ī *f* kiparisas
cūr *adv.* kodėl? kam? už ką?
curriculum, ī *n* (*curro*) bėgimas; lenktynių ratai; gyvenimo kelias

damma, ae *f* laukinė ožka, stirna
dē-certo *1* (lemiamoj kovoj) kautis
decet, uit *2* tikti, pritikti
dē-clāro *1* aiškų daryti, parodyti; nušviesti, pareikšti, paskelbti
dē-dico *1* pasisakyti; perduoti, pavesti
dē-doceo *2* atmokyti, atpratinti
dē-fungor, fūnctus sum *3* visai užbaigti, baigti, atlikti
dēgo *3* (**dē-ago*) laiką praleisti, išgyventi; gyventi
dein = deinde
dein-ceps *adv.* paeiliui, iš eilės, po vienas kito, tuoj po
de-inde iš ten, toliau; po to, tada, vėliau
dē-lēnio *4* suminkštinti, sušvelninti, raminti, guosti; savo pusėn patraukti
dēmo, dēmpsī, dēmptum *3* (**dē-emo*) nuimti, atimti; pašalinti
dē-moveo, mōvī, mōtum *2* nustumti, atstumti; nuvyti, pašalinti
dē-posco, poposcī *3* griežtai reikalauti; prašyti
dē-prōmo, prōmpsī, prōmptum *3* aikštėn ištraukti, išimti
dē-propero *1* skubėti, skubiai paruošti
dērēctus = directus (I ant. d.)
dēsīderium, iī *n* pasiilgimas, troškimas; reikalas; noras, prašymas
dēspērātio, ōnis *f* nusiminimas, nusivylimas
dēsuētūdo, inis *f* nupratimas, atpratimas
dē-termino *1* riboti, rubežiuoti
dē-veho, vēxī, vectum *3* nuvežti, nuvesti, nunešti; pristatyti; *pass.* važiuoti, vykti
diadēma, atis *n* plaukams juosta, diadėma
dictito *1* dažnai kalbėti; suprantamai aiškinti
dif-fingo, fīnxī, fictum *3* perdirbti, keisti
dīlēctus *3* mylimas, brangus; vertinamas
dīmidium, iī *n* pusė
dir-imo, ēmī, emptum *3* skirti, atskirti, perskirti; sutrukdyti; nutraukti, užbaigti
dī-ruo, ruī, rutum *3* griauti, ardyti, naikinti
dis-cerno, crēvī, crētum *3* skirti, atskirti; spręsti
discrīmino *1* skirti, perskirti, perpjauti

dis-curro, (cu)currī, cursum *3* išbėgioti, išsiskirstyti
discus, ī *m* ripka, diskas
dis-cutio, cussī, cussum *3* sumušti, sutriuškinti, sudaužyti; išvaryti, pašalinti
dispēnso *1* sverti, atsverti; išdalyti, priskirti; valdyti, tvarkyti
dis-sideo, sēdī *2* skyrium sėdėti, atskirtam būti; nesutikti, prieštarauti
dissociābilis, e nesuderinamas, nesujungiamas, priešingas
dis-sonus *3* įvairiai skambąs, nesuderintas, painus, nevienodas, skirtingas
dis-tineo, tinuī, tentum *2 (teneo)* skyrium laikyti, išskleisti; trukdyti, sulaikyti
dīvīnitās, ātis *f* dievybė
dīvīnitus *adv.* pagal dievų lėmimą; puikiai, šauniai
dīvus *3 (deus)* dieviškas, dangiškas; dievinamas
doctrīna, ae *f (doctor)* mokslas, mokymas; moksliškumas, mokėjimas; mokytojavimas
doctus *3* mokytas; vikrus, gudrus, apsukrus
dolābra, ae *f* kapstas, kirvis, kirtiklis
dolōsus *3* klastingas, apgaulingas, vylingas, gudrus
dōnec *coniun.* taip ilgai kol ne, kol, iki kolei
dōno *1* duoti, dovanoti; atleisti; apdovanoti

ēbrius *3* girtas, apsvaigęs
edāx, ācis ėdrus, besotis
ē-dīco, dīxī, dictum *3* ištarti; apreikšti, pranešti; paskelbti, nutarti, įsakyti, valdyti
ēditus *3 (ēdo)* aukštyn iškeltas; iškilęs; kilęs
ē-duco *1 (dūco)* auklėti; auginti, maitinti

effectus, ūs *m* atlikimas; veikimas; išdava
ef-fero *1 (ferus)* laukiniu daryti, siutinti, pykinti
efficāx, *ācis* sėkmingai veikiąs; įtikinamas
effūsus *3* išlietas; išmėtytas, netvarkingas
ēheu *interi.* deja! o! ak!
ē-labōro *1* išdirbti, atlikti; jėgas įtempti, stengtis; stropiai dirbti, pagaminti
ēluviēs, ēī *f (eluo)* potvynis; tvanas; klanas; dauba
ē-mergo, mersī, mersum *3* iš vandens išsinerti leisti; *pss.* išplaukti, iškilti; *intr.* išsinerti, pasirodyti, išlįsti, išlipti
ē-mētior, mēnsus sum *4* atmatuoti, išmatuoti, priskirti
ē-mūnio *4* sustiprinti; kelią pravesti, praeinamą padaryti
ē-nāvigo *1* laivu išplaukti, nuplaukti; plaukioti, perplaukti
equito *1* joti
ē-rogo *1* išduoti, išleisti, išmokėti
ex-solvo, solvī, solūtum *3* išrišti, išpainioti; atrišti, išvaduoti; atlyginimą sumokėti, atlyginti; atlikti
ex-stō *1* kyšoti, matomam būti, apsireikšti; būti, gyvuoti, likti
ex-suscito *1* pažadinti, sukelti, žadinti; išpūsti
ex-tendo, tendī, tentum *3* ištempti, ištiesti; platinti; įtempti; atidėti, tęsti
ex-turbo *1* smarkiai išvaryti, išvyti, išstumti

fābula, ae *f (fāri)* pasikalbėjimas, kalba; pasakėčia, pasaka, padavimas
fābulōsus *3* pasakiškas
fācundus *3 (fāri)* kalbingas, bylus
faex, faecis *f* padugnės, mielės; nuosėdos

falārica, ae *f* raguotinė, ietis
falsō *adv.* klaidingai, melagingai
famulus, ī *m* tarnas; vergas
fastīdio *4* bjaurėtis, šlykštėtis; niekinti, atmesti
fastīdiōsus *3* pasibjaurėjimo kupinas; purškus, staigus, įnoringas; šlykštus, biaurus
fāstus *3 (fas), dies fastus* teismo posėdžių diena; *fasti, ōrum* metraštis, kalendorius
fātum, ī *n (fāri)* posakis; dievų valia; likimas, laimė
favor, ōris *m* malonė, palankumas; pagyrimas
femur, feminis *(femoris) n* šlaunis, kulšė
ferculum, ī *n* neštuvai; patiekalas, valgiai
fermē = ferē (I ant. d.)
ferrum, ī *n* geležis
fervidus *3* knibždąs; įkaitęs, degąs, verdąs; karštas, smarkus
fēstus *3 (fēriae)* šventadienio, linksmas
fīcus, ī (ūs) *f* fygos medis; fyga
fidēlis, e *(fidēs, eī)* ištikimas, patikimas, teisingas; tvirtas, nepavojingas
fidēs, is *f* styga; *plur.* kanklės, citra
fīlum, ī *n* siūlas, styga
flēbilis, e pasigailėjimo vertas, apverktinas
flōs, flōris *m* gėlė; žydėjimo laikotarpis, jaunystė
fluito *1* ten ir šen tekėti; bangų blaškomam būti, plaukioti; svyruoti
fluvius, iī *m* upė
fōrmo *1 (forma)* kurti, daryti; ištaisyti, tvarkyti; mokyti, pratinti
fors, *abl. forte (fero)* nuotykis, atsitikimas; *abl.* netikėtai, pripuolamai
fragilis, e *(frango)* lūžtąs; trapus, silpnas
frequēns, entis dažnas, gausus; tirštai apgyventas; paprastas, nuolatinis
fruticētum, ī *n* krūmai, tankynė
fugāx, ācis linkęs bėgti, baikštus, nedrąsus; greitai praeinąs
fulgeo, fulsī *2* žaibuoti; blizgėti, švytėti; pasižymėti
fulgur, uris *n* žaibas, žaibavimas; švytėjimas; garbė

gelidus *3* šaltas; sustingęs, vėsus
gemino *1* padvigubinti; kartoti; į poras sujungti
gemmātus *3* brangiais akmenimis papuoštas; iš brangių akmenų padarytas
genero *1 (genus)* kurti, gimdyti, gaminti
generōsus *3 (genus)* aukštos kilmės, kilnus; širdingas
gesto *1 (gero)* nešioti, nešti
globus, ī *m (glēba)* grumslas, rutulys; žmonių būrys
grando, inis *f* kruša
grāti-ficor *1* patarnauti; pašvęsti, paaukoti
grātulor *1* laimės linkėti; dėkoti
gravātim adv. nenorom
gravor *1* prislėgtu, nepatenkintu jaustis; nenorėti, purtytis, kratytis, delsti
grex, gregis *m* banda, kaimenė; krūva, būrys, daugybė

habilis, e valdyti lengvas, patogus, tinkamas; judrus, lankstus, lengvas
habitus, ūs *(habeo)* išorė, išvaizda; rūbas, drabužis; savumas; nuotaika
haedus, ī *m* ožėlis
hastīle, is *n* kartis, baslys; iešmas, durklas, ietis
haudquāquam *adv.* jokiu būdu
hedera, ae *f* slanka, gebenė

hērēditārius *3* tėvoniškas; paveldėtas
hērēs, ēdis *mf* paveldėtojas, įpėdinis
horreum, ī *n* grūdinė; svirnas, klėtis
hortātor, ōris *m* ragintojas, žadintojas
hospitālis, e vaišingas, svetingas, draugiškas
hosticus *3* priešo, nedraugiškas
hostīlis, e priešo, nedraugiškai nusistatęs
humī *adv.* ant žemės, žemėn
hydrōps, ōpis *m* vandens liga

iaculum, ī *n* mėtomoji ietis; tinklas
īco, īcī, ictum *3* smogti, kirsti, trenkti; *foedus i.* sąjungą padaryti
identidem *adv.* daug kartų
il-lacrimābilis, e neapverktas; nepermaldaujamas, negailestingas
im-meritus *3* nekaltas; neužsipelnęs, be kaltės
im-modicus *3* neišmatuojamas; be saiko, nesusivaldąs
im-pavidus 3 nebailus, drąsus
imperiōsus *3* turįs teisę įsakyti, galingas; griežtas, mėgstąs valdyti
imperito *1* įsakinėti, liepti; viešpatauti
im-piger *3* netingus, darbštus, nenuilstamas
im-potēns, entis bejėgis, silpnas; nesusivaldąs, nesuvaldomas, perdrąsus
in-auguro *1* iš paukščių skridimo burti; pašventinti
incestus *3 (castus)* suteptas, nedoras, nuodėmingas
inclitus *3 (clueo)* garsus, žinomas
in-corruptus *3* nesugadintas, tikras; nuoširdus; nepaperkamas, skaistus
incrēmentum, ī *n (incresco)* augimas, prieauglis; užuomazga, kamienas; ainis
in-crepito *1* balsiai ūžti, šaukti; surikti, barti, peikti, tyčiotis
incūs, cūdis *(incūdo)* priekalas
incūso *1 (causa)* įskųsti, kaltinti, peikti, prikaišioti
indi-gena, ae *mf* čionykštis, vietinis, čiagimis
indiges, etis *m* čionykštis; tautos didvyris
indīgnātio, ōnis *f* nepasitenkinimas, pasipiktinimas
in-docilis, e neišmokslinamas, nemokslus, negabus, nemokąs
indolēs, is *f (indu-alo)* įgimta ypatybė, įgimtas gabumas, talentas
indulgēns, entis nuolaidus, meilus, geras
industria, ae *f* darbštumas, uolumas, veiklumas; *de i.* tyčia
in-exsuperābilis, e nepereinamas; nenugalimas
īn-fāmis, *e* blogą vardą turįs, nešlovingas; begėdiškas
īn-fāns, fantis *(for)* nebylys; jaunutis, mažas; *subst.* kūdikis
īn-fīdus *3* neištikimas, netikras, nepatikimas
īn-fōrmis, e reikiamo pavidalo neturįs, biaurus
īn-frequēns, entis nedažnas, retas, neskaitlingas; netirštai gyvenamas, tuščias
in-gredior, gressus sum *3 (gradior)* įeiti, įžengti; eiti, pradėti, įsikišti
in-hospitālis, e nevaišingas
iniūriōsus *3* neteisus, skriaudžiąs
in-iūstus *3* neteisingas, neteisėtas; kietas, sunkus
in-numerābilis, e nesuskaitomas
īnsānio *4 (insanus)* be proto būti, siusti, dūkti
īn-scius *3 (scio)* nežinąs, nepažįstąs

īn-sero, seruī, sertum *3* įsmeigti, įkišti; priskirti, prijungti
īn-solēns, entis nepratęs; nepaprastas, keistas; išdidus, įžulus; retas, svetimas
īn-super *adv.* viršuje, iš viršaus; dar, be to
in-tāminātus *3* *(con-tamino)* nesuteptas, nesuterštas
integer, gra, grum *(tango)* nejudintas, neliestas; *de integro* iš naujo, vėl
intercalārius *3* *(intercalo)* priedo, pridedamas, įterpiamas
inter-cido, cidī *3* *(cado)* įkristi tarp; žūti
inter-cipio, cēpī, ceptum *3* *(capio)* pagauti, pagrobti, paslėpti; pertraukti; atimti, pražudyti
inter-fūsus *3* tarp ko tekąs
inter-iaceo *2* tarp ko gulėti
inter-imo, ēmī, emptum *3* *(emo)* pašalinti; išnaikinti, nužudyti
interior, ius *comp* *(*interus)* labiau vidinis, vidinis, viduj esąs
inter-lino, lēvī, litum *3* patepti; klastoti
intimus *3* pats vidurinis, giliausias, slapčiausias
in-tōnsus *3* nenukirptas, ilgaplaukis
intrō-dūco, dūxī, ductum *3* įvesti; leisti įeiti, įleisti
in-tueor *(intuitus sum)* *2* atydžiai žiūrėti, žvalgytis; stebėti, akis atkreipti, galvoj turėti
in-ultus *3* neatkeršytas, nenubaustas
in-video, vīdī, visum *2* kreivai žiūrėti, pavydėti
invidus *3* *(invideo)* pavydus, pavyduolis
in-violātus *3* neliestas, nesužalotas, nesulaužytas
in-vius *3* be kelio, nepereinamas, neišvažiuojamas
in-voco *1* šauktis, kviesti; vadinti
iocōsus *3* juokingas
iocus, ī *m* juokas, sąmojis
īrācundus *3* *(ira)* greitai supykstąs, dagus, purškus
īrātus *3* *(ira)* piktas, supykęs
ir-retortus *3* neatsuktas atgal, neatkreiptas
irrīto *1* erzinti, pykinti, suerzinti, žadinti
itero *1* *(iterum)* kartoti

lacero *1* *(lacer)* plėšyti, draskyti; kolioti, barti; naikinti
lacrimōsus *3* ašarų pilnas; apverktinas, apgailėtinas
lāmna, ae *f* skala, skarda, lenta; pinigas
languidus *3* pavargęs, silpnas, tingus, neveiklus
languor, ōris *m* nuovargis, nusilpimas, neveiklumas, tingėjimas; nusiminimas
lascīvia, ae *f* gyvumas, linksmumas, išdykavimas; palaidumas, ištvirkimas
latito *1* *(lateo)* slapstytis, slėptis
laudo *1* *(laus)* girti, garbinti
lavo, lāvī, lavātum (lautum) *1* plauti, maudyti, skalauti
lēgo *1* *(lex)* liepti, pavesti; pasiuntiniu siųsti
lentus *3* valkus, limpus; ilgas, laibas; lėtas, tingus; ramus; nejautrus
lepus, oris *m* kiškis, zuikis
levis, e lengvas
libēns, entis *(libet)* mielai ką darąs; džiaugsmingas
libīdo, inis *f* noras, patraukimas; užgaida, pomėgių geidimas, pasileidimas; *plur.* aistra
lino, lēvī (līvī), litum *3* tepti; aptešti
linquo, līquī *3* palikti, apleisti; mesti, paliauti
linteum, ī *n* audeklas, drobė; burė
liquo *1* skystą daryti; sunkti

līs, lītis *f (*stlīs)* ginčas, barnis; byla
lituus, ī *m* auguro kreiva lazda; trimitas, ragas
līvidus *3 (liveo)* mėlynas, tamsus; pavydus
lūcidus *3* šviesus; aiškus, suprantamas
lūdibrium, iī *n (lūdo)* žaislas; pajuoka, pasityčiojimas
lūdicrum, ī *n (lūdo)* žaidimas; juokavimas; vaidinimas
lūdus, ī *m (lūdo)* žaislas; žaidimas
lūgubris, e *(lūgeo)* gedulingas, graudingas; nuliūdęs, graudus
lupātus *3* vilko dantimis aprūpintas; *subst. lupata, ōrum* aštrūs žąslai
lutum, ī *n* purvas, dumblas, molis
luxurio(r) *1* gražiai augti, derlingam būti; didžiuotis; linksmam būti, palaidai gyventi; tukti
lympha, ae *f* (grynas, švarus) vanduo
lymphātus *3* padūkęs, pasiutęs, beprotis
lyra, ae *f* kanklės, lira
lyricus *3* lirinis

maciēs, ēī *f (maceo)* liesumas
maculo *1* sutepti; gėdinti, biaurinti
mālobathron, ī *n* iš gardžiakvapio augalo (malobatro) tepalas
mālus, ī *m* (laivo) stiebas; rąstas
malva, ae *f* pilrožė
mamma, ae *f* krūtis, krūtinė
mānēs, ium *m* mirusiųjų vėlės, pasvajai; požemio karalija, pragaras
marīnus *3* jūros, prie jūros esąs
maritimus *3* = marīnus
mātrimōnium, iī *n* moterystė; žmona
mātrōna, ae *f* žmona, namų šeimininkė
mātūrus *3* pribrendęs, prinokęs; subrendęs, suaugęs, apysenis; ankstybas, pirm laiko
mediocritās, ātis *f* vidutiniškumas; vidurinis kelias; nuosaikumas
memorābilis, e atminimo vertas, atmintinas, garsus
mentum, ī *(mons)* smakras; barzda
mercēs, ēdis *f (merx)* uždarbis, alga, atlyginimas; nuopelnas
meretrīx, īcis *(mereo)* paleistuvė
merīdiēs, ēī *m (medius dies)* vidudienis, pusdienis, pietūs
merus *3* nesumaišytas, grynas; *subst. merum* (vandeniu neatmieštas) vynas
merx, mercis *f* prekė; žaislas, blizgutis
mētor *1 (mēta)* atmatuoti, paženklinti
migro *1* keliauti, persikraustyti; perkelti, pernešti; pereiti, peržengti
minae, ārum *f* mūro rantas; grasymai
mīrāculum, ī *n* nuostabus daiktas, stebuklas, keistenybė
miseror *1* skųstis, dejuoti, vaitoti, guostis
missile, is *n (mitto)* sviedinys, strėlė
mītigo *1 (mitis)* švelnų, minkštą daryti, švelninti; lengvinti; malšinti, raminti
mōbilis, e *(moveo)* judamas, greitas; lankstus, lengvai valdomas, vikrus; nepastovus
moderor *1* saikinti, sulaikyti, suvaldyti; valdyti, vesti
modicus *3 (modus)* nuosaikus; vidutiniškas; mažas, nežymus; kuklus, neveiklus
mōmentum, ī *n (moveo)* judinamoji jėga; priežastis; įtaka, reikšmė; judėjimas, laikotarpis, akimirka

mordeo, momordī, morsum *2* kąsti, graužti, apgraužti; įgelti
muliebris, e moters, moteriškas; nevyriškas, silpnas
multifāriam *adv.* daugely vietų
mūnīmentum, ī *n* apsisaugojimo priemonė; sustiprinimas; apsauga, priedanga
mūtuus *3 (mūto)* paskolintas; savitarpis, abipusis
myrtus, ī *f* mirta; mirtų šakelė, vainikas

nato *1 (no)* plaukyti; užlietam būti, plaukti; svyruoti, dvejoti
nātūrālis, e natūralus, prigimtas; įgimtas
neco *1 (nex)* gyvybę atimti, užmušti
necto, nexuī, nexum *3* rišti, surišti, supinti; supančioti; sujungti, suvienyti
ne-fandus *3 (fāri)* neteisus, nedoras, nelabas, bedieviškas
nefāstus *3* tikybos uždraustas; nelaimingas; nepalaimintas, nuodėmingas
niger, gra, grum juodas, tamsus; nelaimingas, liūdnas; piktas, nelabas
nivālis, e *(nix)* snieguotas, baltas kaip sniegas; sniegu apklotas
nix, nivis *f* sniegas
nūncupo *1 (nōmen-capio)* iškilmingai ištarti, paskelbti, apgarsinti; praminti
nūptiālis, e vestuvinis, sutuoktinis

ob-eo, iī (īvī), itum, īre nueiti, pasišalinti, mirti; aplankyti, praeiti; atlikti
oblīquus *3* įstrižas, kreivas; žvairus
oblīviōsus *3* užmirštąs; užmiršimą suteikiąs
obsidio, ōnis *f (obsideo)* apsiautimas, apgulimas; vargas, sunki būklė
obsolētus *3 (obsolēsco)* suvartotas, sudėvėtas; pasenęs
ob-strepo, puī *3* ūžti, siausti, triukšmauti
ob-testor *1* liudininku šaukti; iškilmingai užtikrinti, prisiekti
ob-trunco *1* sukapoti, užmušti
ob-viam *adv.* priešais; *o. ire* priešintis; pagelbėti
obius *3 (obviam)* priešais einąs; lengvas; prielankus
ōcior, us *adi. comp.* greičiau, vikriau; lengviau; anksčiau
ōlim *adv.* kitados, kitą kartą; seniai, senovėje; tada, anuomet; kartais, kai kada
olīva, ae *f* alyva, alyvos medis, alyvų vainikas
olīvum, ī *n* alyva, tepalas, balzamas
operio, eruī, ertum *4* (plg. *aperio)* uždengti, apdengti; paslėpti
opīmus *3* riebus, maistingas; vaisingas, derlingas, turtingas; didingas
oppidānus *3* miesto, miestiškas; *subst.* miestietis
opulentus *3 (ops)* turtingas, gausus; stiprus, galingas
ōrātor, ōris *m* kalbėtojas, oratorius
orbitās, ātis *f* našlaitystė, bevaikystė; stoka
ōrdino *1* tvarkyti, eiles rikiuoti
ostentātor, ōris *m* nurodytojas; mėgstąs girtis, pagyrų puodas
ovo *1* džiaugtis, džiūgauti

pacīscor, pactus sum *3 (pax)* tartis, derėtis, susikalbėti; išsiderėti, išsilygti
palaestra, ae *f* prekyvietė, rinka; mokykla; lavinimas
palma, ae *f* delnas, ranka, palmė, palmės šakelė; dovana, garbė

pālor *1* bastytis, klaidžioti; klysti, svyruoti

pannus, ī *m* gelumbės gabalas; (storas) apsiaustas

parcus *3 (parco)* taupus, šykštus; nežymus, silpnas, retas

parmula, ae *f* mažas skydas

parum *adv. (parvus)* nedaug, mažai, nepakankamai

patēns, entis atdaras, atviras, laisvas; matomas, aiškus

patera, ae *f* (aukojimo) taurė

patruus *3* dėdės, dėdei priklausąs

paulum, ī *n* truputis, nedaug

pauperiēs, ēī *f* neturtas; vargas, trūkumas

pavīmentum, ī *n (pavio)* akmeninė asla

pēnūria, ae *f* nedateklius, stoka

per-agro *1 (ager)* pereiti, apkeliauti, keliauti

per-cello, culī, culsum *3* išjudinti; į žemę trenkti; sukrėsti, sunaikinti; baimės įvaryti

per-cūnctor *1* klausinėti, kamantinėti, tardyti

per-ennis, e *(annus)* metus trunkąs; pastovus, nekintamas, nuolatinis, tvirtas

perfidia, ae *f* neištikimybė

perfidus *3 (per-fidem)* neištikimas, neteisingas

per-imo, ēmī, emptum *3 (emo)* visiškai atimti; sunaikinti, sugriauti; užmušti

per-misceo, miscuī, mixtum *2* sumaišyti, sujungti; supainioti, suvelti

per-mūto *1* pakeisti; apmainyti

per-opportūnus *3* labai tinkamas, palankus

per-ōro *1* (kalbą) baigti; dėstyti, plačiai kalbėti, referuoti

per-petior, pessus sum *3 (patior)* kantriai kentėti, pakelti

per-petro *1 (patro)* baigti, atlikti

persevērāns, antis pastovus, patvarus

per-vādo, vāsī, vāsum *3* eiti per, paplisti, skleistis; prieiti, pasiekti

per-vāsto *1* visiškai sunaikinti

petītor, ōris *m* ieškovas, skundėjas; prašytojas

pharetra, ae *f* saidokas, vytelinė

phasēlus, ī *m* pupa; lengvas laivas

piāculum, ī *n (pio)* atgailos būdas, auka; bausmė; nusikaltimas

pictus *3 (pingo)* nupaišytas, nubrėžtas; margas; suteptas; veidmainiškas, tuščias

piger, gra, grum *(piget)* tingus, lėtas; bailus; nederlingas

piget, piguit *2 alqm alcis rei* pikta, nemalonu, biauru

pingo, pīnxī, pictum *3* paišyti, braižyti, dažyti; marginti, puošti

pix, picis *f* smala, derva

plaga, ae *f* tinklas, kilpa

plānus *3* lygus, plynas; aiškus, suprantamas

plumbum, ī *n* švinas

poples, itis *m* pakinklis; kelys

pōpulus, ī *f* peplė, tuopa

porrēctus *3 (porrigo)* ištiestas, ištemptas; siekiąs

portentum, ī *n* stebuklingas ženklas; baidyklė, baisybė

post-modum *adv.* greit po to, vėliau

postrēmō *adv.* galų gale, galiausiai; trumpai

pōtio, ōnis *f (pōto)* gėrimas, gėralas; nuodai

potissimum *adv.* geriausiai, ypatingiausiai; būtent

prae-for, fātus sum *1* visų pirma sakyti; įžangoje pasakyti; skelbti; pranašauti

prae-paro *1* ruošti, rengti, ginkluoti

praerogatīva, ae *f* pirma balsuo-

janti centurija; iš anksto išrinkimas; palankus ženklas
praeter-itus *3 (praetereo)* praėjęs, ankstyvesnis; atbulas
praetōrium, iī *n* karo vado palapinė
precēs, precum *f* prašymas, maldavimas; malda; prakeikimas, keiksmas
prīmōris, e pirmutinis, pirmas; žymiausias, garbingiausias
prīncipium, iī *n* pradžia, kilmė
prīscus *3* senoviškas, senobinis
prō-cido, cidī *(cado)* nukristi
prō-creo *1* gimdyti, gaminti, teikti
pro-fānus *3* už šventos vietos ribų esąs, nepašvęstas, nešventas
prōfluo, flūxī *3* ištekėti, plaukti
pro-inde *adv.* todėl, vadinas; taip pat
prō-mineo *2* kyšoti, išsikišusiam būti
prō-moveo, mōvī, mōtum *2* pirmyn judinti, stumti; platinti; paskubinti
propitius *3 (peto)* palinkęs, palankus, meilus
prō-ripio, ripuī, reptum *3* išplėšti, ištraukti
prō-ruo, ruī, rutum *3* pirmyn pulti, veržtis; griūti, įsmukti; nuversti, nugriauti
prosper(us) *3* laimingas; laimę teikiąs, laiminąs, palankus
prō-volo *1* išlėkti; skubėti, skubintis
prūdēns, entis *(prōvidēns)* žvalgus; iš anksto apgalvojęs; prityręs; išmintingas
pudet, puduit (puditum est) *2 me alcis rei* man gėda, gėdinuos ko
puerīlis, e vaikiškas, paikas
pueritia, ae *f* vaikystė
pūgnus, ī *m* kumštis; kirtis kumštimi
pulcher, chra, chrum gražus
pulchritūdo, inis *f* gražumas
pulvīnar, āris *n* dievų guolis; sostas su priegalve, priegalvė
pūmex, pūmicis *m(f)* pumikas (akmuo), uola
purpura, ae *f* purpuras (dažai); purpurinis apdaras
pūrus *3* švarus; nekaltas, skaistus
pyramis, idis *f* piramidė

quadrātus *3 (quadro)* keturių kampų, keturkampis
qualus, ī *m* pintinė, krepšys
quam-vīs *coniunct.* kad ir, nors ir
quandō *adv.* kada, kada nors
quandō-que *adv.* kada nors
quantum *adv.* kiek, kaip, taip daug; tiek
quasso *1 (quatio)* judinti, krutinti; mušti, smogti; stumti, varyti; bildėti
quercus, ūs *f* ąžuolas
querēla, ae *f (queror)* skundas, aimanavimas; nusiskundimas
quīn *adv. (quī-ne)* kaip gi ne? kodėl ne? mielu noru

rapāx, ācis *(rapio)* plėšiąs, grobiąs; plėšikiškas, grobuoniškas
raptim *adv.* greitai, skubiai
rārō *adv.* retai
ratus *3 (reor)* apskaičiuotas; tikras; nekintamas; reikšmingas, teisėtas
re-cēnseo, cēnsuī, cēnsum *2* perskaičiuoti, apžvelgti, peržiūrėti
re-clūdo, clūsī, clūsum *3 (claudo)* atidaryti, atidengti, rodyti
re-creo *1* iš naujo kurti; atgaivinti, sustiprinti
recupero *1* atgauti, laimėti
redemptor, ōris *(redimo)* rangovas, nuomininkas; tiekėjas
red-igo, ēgī, āctum *3 (ago)* atgal vyti, varyti; rinkti, paimti; padaryti
re-dōno *1* vėl dovanoti; pasigailėti

re-ficio, fēcī, fectum *3* vėl daryti; atstatyti, atitaisyti, sustiprinti

rēgia, ae *f* karaliaus rūmai, k. miestas

rēgius *3* karališkas

rēgulus, ī *m* karaliukas; kunigaikštis; viršininkas

remōtus *3 (removeo)* nutolintas, atstus; tolimas, svetimas

repēns, entis netikėtas, ūmus, staigus

repulsa, ae *f (repello)* atstūmimas, atmetimas; rinkimų pralaimėjimas

re-seco, secuī, sectum *1* atkirsti; atimti, pašalinti

re-sorbeo *2* vėl įsiurbti, atgal į save įtraukti

re-spergo, spersī, spersum *3* apšlakstyti, aplieti

re-torqueo, torsī, tortum *2* atgal sukti, atkreipti; nuvyti; pakeisti

retrōrsum *adv.* atgal, atbulai; užpakaly

retūsus *3 (retundo)* atšipęs, atbukęs

re-vīso, vīsī *3* vėl pamatyti, atlankyti

rīdeo, rīsī, rīsum *2* juoktis

rītus, ūs *m* šventas paprotys, tikybiniai įstatai; paprotys, būdas

rīvus, ī *m* upokšnis

rōbustus *3 (rōbur)* kieto medžio, ąžuolinis; stiprus, tvirtas

rogito *1 (rogo)* klausinėti, klausti

rubeo, rubuī *2 (ruber)* raudonam būti; raudonuoti; blizgėti, spindėti

rudīmentum, ī *n (rudis)* pirmas bandymas, pirmas pasirodymas

rudis, *e* žalias, neapdirbtas; neišauklėtas, nerangus, neprityręs

rūga, ae *f* raukšlė

rūs, rūris *m* kaimas

sacerdōtium, iī *n* šventėjų luomas, šv. tarnyba

sacrifico *1* aukoti

sagulum, ī n (kariškas) apsiaustas

saltātus, ūs *m* šokimas, šokis

salūtātio, ōnis *f* pasveikinimas; aplankymas

salveo *2 (salvus)* sveikam būti, gerai jaustis

sancio, sānxī, sānctum *4 (sacer)* pašvęsti, neliečiamą daryti; liepti; patvirtinti

sānctitās, ātis *f* šventumas

sānē *adv.* protingai, išmintingai; iš tikrųjų, tikrai; visai, visiškai; *haud s.* ne visai, nekažkaip, visiškai ne

sānus *3* sveikas; protingas

sapientia, ae *f* išmintis, išmintingumas, protingumas

sapio, sapiī *3* skonį turėti; skonį jausti, išmintingam būti; suprasti

sapor, ōris *m (sapio)* skonis; protas, nuomonė

sarculum, ī *n (sarcio)* kapstukas, kaplys

satio *1 (satis)* prisotinti; nuraminti, patenkinti

satyrus, ī *m* satyras

scelestus *3* nedoras, nusižengęs, prakeiktas, nelemtas

scīlicet *(scīre licet)* savaime suprantama; žinoma, aišku, tikrai

scīscitor *1 (scisco)* stengtis sužinoti, tirti, klausinėti

scrībo, scrīpsī, scrīptum *3* rašyti

scrīptor, ōris *m (scrībo)* rašytojas; istorikas; poetas

sēcessio, ōnis *f (sēcēdo)* pasišalinimas; atsiskyrimas

sēdo *1 (sedeo)* priversti atsisėsti; nuraminti, numalšinti

sēgnis, e lėtas, tingus; pavargęs, mieguistas

sē-mōtus *3 (sēmoveo)* atitolintas, atstus; atskirtas
senecta, ae *f* senatvė
septen-triōnēs, um *m* didieji Grigo ratai; šiaurė; šiaurės vėjas
seriēs, ēī *f (sero)* grandinė, eilė
sērius *adv. (sērus)* vėliau
sērō *adv.* vėlai
seu = sive
sicco *1* sausinti, džiovinti
sīc-ut *adv.* taip kaip, lygiai kaip
sīgni-fico *1 (facio)* ženklą duoti, parodyti, pažymėti; paskelbti; reikšti
sitio *4 (sitis)* ištroškusiam būti, troškulį jausti; sausam, be drėgmės būti
sitis, is *f* troškulys, karštas troškimas, alkis, badas
situs, ūs *m* padėtis, būklė
sive *coniunct.* arba jei, arba kada
sōbrius *3 (ēbrius)* blaivus, negirtas; saikingas; protingas
sociālis, e visuomeniškas; sąjungos, sąjunginis
socius *3* bendras, jungtinis, sąjungos
solidus *3 (sollus)* tankus, tirštas; tvirtas, kietas, patvarus; ištisas, visas
sollemne, is *n* iškilmė, šventė; auka
sōlstitiālis, e vasaros saulėgrąžą liečiąs; vasariškas, saulėtas
sopor, ōris *m (somnus)* gilus miegas, įmigis
sordēs, is *f* purvas, nešvarumas
sōspes, itis gerai užlaikytas, nepagadintas; laimingas, palankus
sōspito *1 (sōspes)* gelbėti, saugoti
spectāculum, ī *n* teatras; vaizdas, reginys; vaidinimas
splendeo *2* spindėti, blizgėti, švitėti
spolio *1 (spolium)* iš rūbų išvilkti; plėšti, grobti, apiplėšti
spōnsus, ī *m (spondeo)* jaunikis, sužadėtinis
statim *adv. (sto)* tvirtai stovint; tuojau, netrukus
stimulo *1 (stimulus)* durti; varginti; žadinti, raginti, kurstyti
stipendium, iī *n (stips-pendo)* kareivio alga, atlyginimas; karo tarnyba; mokestis; duoklė
strātum, ī *n* guolis, čiužinys
strēnuus *3* smarkus, stiprus; veiklus, energingas
strepo, puī, pitum *3* šūkauti, rėkauti, ūžti, trinkėti
strūctūra, ae *f* statymas; statinys, troba
stultitia, ae *f* kvailumas, puikumas
stuppa, ae *f* pakulos, nuobraukos, pašukos
sub-mitto, mīsī, missum *3* nuleisti, nunerti; atsiųsti, nusiųsti; parūpinti
suc-cingo, cīnxī, cīnctum *3* pajuosti; apjuosti, apsupti
supellēx, supellectilis *f* namų rakandas; įsitaisymas, atsarga
superbia, ae *f* išdidumas, pasipūtimas, puikumas
super-cilium, iī *n (cilium)* antakis; išdidumas
super-iacio, iēcī, iectum *3* ant ko mesti, padėti; permesti, peržengti
super-vacāneus *3* atliekamas, nereikalingas; antraeilis
sus-cito *1* aukštyn varyti, pakelti; raginti, kurstyti; pažadinti
suspectus *3 (suspicio)* įtartinas
su-spīro *1* giliai kvėpuoti, dūsauti; ilgėtis

taciturnus *3 (taceo)* tylįs, nekalbus; tylus, ramus
taedium, iī *n (taedet)* pasibjaurėjimas, pasišlykštėjimas, nenoras
tantisper *adv.* taip ilgai; tuo tarpu
tegumen (tegmen), inis *n (tego)* apdangalas; apranga, gynimas
tēla, ae *f (texo)* audinys; audimas

temere *adv.* atsitiktinai, aklai; be pagrindo; be galvojimo

temperātus *3 (tempero)* tinkamai sumaišytas; švelnus, nuosaikus, ramus, rimtas

teres, etis *(tero)* pailgai apvalus, lyg nutekintas; tvirtas, stipriai susuktas

ter-geminus *3* su trimis kūnais, trejopas, trigubas

terrestris, *e* žemės, žemiškas

tetricus *3* tamsus, niurus; nemalonus, žiaurus

tībia, ae *f* fleita, švilpynė

tinguo, tīnxī, tīnctum *3* sudrėkinti, pamirkyti; dažyti, gražinti

tonitrus, ūs *m (tono)* griaustinis, griausmas

tono, tonuī *1* griausti; siausti, ūžti; šaukti

toti-dem *indecl.* tiek pat

trabālis, e *(trabs)* rąsto, rąstinis; didžiulis

trāiectus, ūs *m* persikėlimas, pervažiavimas

trānsfuga, ae *mf* perbėgėlis, dezertyras

trāns-gredior, gressus sum *3 (gradior)* pereiti, peržengti

trān-silio, siluī *4* peršokti, peržengti

trānsmitto, mīsī, missum *3* persiųsti, perkelti

trānsversus *3* skersas, pažulnus, įstrižas

trepidātio, ōnis *f* bėginėjimas, neramumas, sumišimas

tri-ennium, iī *n* trijų metų laikotarpis, trimetis

tri-pudium, iī *n* trijų taktų (karo) šokis

tri-rēmis, *e* trijų eilių irklų; *subst. f* trirema (laivas)

trīstis, e liūdnas

trux, trucis baisus, žiaurus, rūstus; piktas

tumultuārius *3* skubotai padarytas, nesutvarkytas

tumultuōsus *3* triukšmingas, neramus, triukšmą sukeliąs

turbidus *3* audringas, neramus; smarkus, piktas

turgidus *3* pritvinkęs, sutinęs, išpūstas

tūtēla, ae *f (tūtus)* apsauga, rūpestis, priežiūra, globa

ūbertās, ātis *f* derlingumas, našumas, gausumas

ūdus *3* drėgnas, šlapias

ultrā *adv.* toliau už, anapus; ilgiau

umbrōsus *3* ūksmingas, šešėliu apdengtas

ūnctus *3 (ungo)* pateptas, taukuotas, alyva suteptas

unguentum, ī *n* riebalai, tepalas, balzamas

ūnicus *3 (ūnus)* vienintelis

urna, ae *f* indas, ąsotis, puodas, urna

ut-cumque *adv.* kad ir, nors ir

uti-que *adv.* kaip ten bebūtų, bent, nors; būtinai, ypač

utrimque *adv.* iš abiejų pusių

uxōrius *3 (uxor)* žmonos; žmoną liečiąs; bobiškas

vāgītus, ūs *m* verkimas, rėkimas

vēndo, didī, ditum *3 (vēnum do), pass. vēneo* parduoti, pardavinėti

venērātus *3* užnuodytas, nuodingas

venerābilis, e gerbtinas, gerbiamas

vēnor *1* medžioti

verber, eris *n* kirtis, smūgis; plakimas, bausmė; botagas, rykštė, diržas

verbero *1* mušti, plakti; bausti

verēcundia, ae *f* kuklumas, drovumas; gerbimas, pagarba; gėdingumas, dorovingumas

vēritās, ātis *f* teisybė, tiesa; tikrovė; teisingumas
vescor *3* maitintis, gyventi; valgyti; naudotis
vestīmentum, ī *n* rūbas, drabužis, apdaras
vestītus, ūs *m* apdaras, drabužis
vetustus *3* senas; senobinis
vīcīnus *3* kaimyninis, artimas
viduus *3* našliu tapęs; nevedęs, netekėjusi; ko netekęs, tuščias; vienas pats
vīnea, ae *f* vynuogynas; pastogė, vineja
violēns, entis staigus, smarkus, ūmus, žiaurus, audringas
vīperīnus *3* gyvatės, nuodingas
virginitās, ātis *f* mergystė; nekaltybė
virīlis, e *(vir)* vyriškas, tvirtas, drąsus
vītis, is *f* vynmedžio šakelė; lazda
vulgāris, e liaudies; paprastas; žinomas, kasdieninis
vulgō *adv.* viešai, visur, dažnai, atvirai
vulgo *1* tarp žmonių platinti, visiems pranešti, žinomą padaryti
vultur, uris *m* kirlys, vanagas.

II

Aborīginēs, um *m* aborigėnai, senoviniai Lacijaus gyventojai
Achaemenius *3* Achemeno (persų karaliaus); persų, rytų
Acherōn, ontis *m* Acherontas, požemio upė; požemio karalija
Acroceraunia, ōrum *n* Akrokeraunijos iškyšulys Epiro šiaurės vakaruose
Actiacus *3* Aktijaus (iškyšulio *Actium* Akarnanijoje)
Aegātēs insulae Egatų salynas (į vakarus nuo Sicilijos)
Aeolidēs, ae *m* Eolo palikuonis
Aeolius *3* eolų, eoliškas
Alba, ae *f* Alba
Albula, ae *f* = Tiber
Alcō, ōnis *m* Alkonas
Algidus, ī *m (mons)* Algidas, Lacijaus kalnas
Alorcus, ī *m* Alorkas
Amūlius, iī *m* Amulijus
Antemnātēs, ium *m* Antemnų gyventojai
Antium, iī *n* Antijaus miestas
Arabs, bis *m* arabas
Arbocala, ae *f* Arbokala, vakcėjų miestas
Arcades, um *m* Arkadijos gyventojai, arkadai
Arcadia, ae *f* Arkadija, Peloponeso kraštas
Arcadicus 3 Arkadijos
Arctūrus, ī *m* Arktūras, žvaigždė
Ardea, ae *f* Ardea, rutulų miestas
Argīlētum, i *n* Argilėtas, Romos miesto dalis
Atlāntēus *3* Atlanto
Atlānticus 3 ž. Atlanteus
Atlās, antis *m* Atlantas
Attalicus *3* Atalo, Pergamo karaliaus
Atticus *3* Atikos, Atėnų
Atys, yos *m* Atis, Lidjos karalius
Aufidus, ī *m* Aufidas, Apulijos upė
Aventīnus, ī *m* Aventinas, viena iš 7-ių Romos kalvų

Babylōnius *3* Babilono
Baebius *3* Bebijus, plebėjų giminės vardas

Barcīnus *3* Barkų giminės, Barkų
Bellerophōn, ōntis *m* Belerofontas, Sisifo sūnaitis
Bīthynius (Bīthynus) *3* Bitinjos (Maž. Azijoje)
Britannus *3* Britanijos, britų
Brūtus, ī *m* Brutas

Caecubum, ī *n* Cekubos vynas
Caenīnēnsēs, ium *m* Ceninos gyventojai
Caenīnus *3* Ceninos
Caere (Caeritis) *n* Cerė, Etrurijos miestas
Calabria, ae *f* Kalabrija
Calais, is *m* Kalajis
Calēnus *3* Kalų, kalėniškas
Capetus, ī *m* Kapetas
Carpathius *3* Karpato salos (netoli Krito)
Carpetāni, ōrum *m* karpetanai, Ispanijos tautelė
Cartala, ae *f* Kartala, olkadų sostinė
Carthāginiēnsis, e kartaginiečių
Caucasus, ī *m* Kaukazas
Chloē, ēs *f* Chloja
Cōcytus, ī Kokitas
Cōnsuālia, ium *n* Konso (dievaičio) šventės, konsualijos
Cragus, ī *m* Kragas
Creūsa, ae *f* Kreuza
Crotōn, ōnis *f* Krotonas
Crustumīnus *3* Krustumino
Cupīdo, inis *m* Kupidonas
Curēs, ium *m(f)* kurai, sabinų miestas
Cyclades, um *f* Kikladai (salos)
Cynthius *3* Kinto (kalno Delo saloje)
Cyprius *3* Kipro
Cyprus, ī *f* Kipras (sala)
Cyrus, ī *m* Kiras, persų karalius
Cytherēa, ae *f* Kiteros (salos)

Danaus, ī *m* Danajas
Daunias, adis *f* Apulija
Daunus, ī *m* Daunas, Apulijos karalius
Dellius, iī *m* Delijus
Dēlos, ī *f* Delo salas
Delphicus *3* Delfų
Diālis, *e* Jupiterio
Diāna, ae *f* Diana
Diēs-piter *m* = Juppiter

Edōnī, ōrum *m* edonai (Trakijoje)
Egeria, ae *f* Egerija (nimfa)
Enetī, ōrum *m* enetai
Erycīnus *3* Eriko (kalno)
Erymanthus, ī m Erimantas, kalnų virtinė Arkadijoje
Eryx, ycis *m* Erikas, kalnas ir miestas Sicilijoje
Etrūscī, ōrum *m* etruskai
Etruscus *3* etruskų
Euander, dri *m* Evandras
Euganeī, ōrum *m* euganėjai
Euterpē, ēs *f* Euterpė

Falernus *3* Falerno
Faustulus, ī *m* Faustulas
Feretrius, iī *m* Jupiterio epitetas

Gādēs, ium *f* Gadai, dabart. Kadikso m. Ispanijoje
Gallicus *3* galų, gališkas
Gēryōn, ōnis *m* Gerionas, Eritėjos karalius
Gigantēus *3* gigantiškas
Gradīvus *3* Gradivas, Marso epitetas

Hadria, ae *f* Hadrijos miestas Picene; Hadrijos jūra
Hadriāticus *3* Hadrijos
Haemonia, ae *f* Tesalija
Hamilcar, aris *m* Hamilkaras, Hanibalo tėvas
Hamilco, ōnis *m* Hamilkonas
Hanno, ōnis *m* Hanonas
Hasdrubal, alis *m* Hasdrubalas
Hebrus, ī *m* Hebras

Helena, ae *f* Helena, Menelajaus žmona
Hēraclēa, ae *f* Heraklėja
Herculeus *3* Heraklo
Hermandica, ae *f* Hermandika, vakcėjų sostinė
Hersilia, ae *f* Hersilija, Romulo žmona
Hibērus, ī *m* Ebro upė Ispanijoje
Hispānī, ōrum *m* ispanai
Hyades, um *f* Hiadės
Hydaspēs, is *m* Hidaspas, Indo intakas

Iānus, ī *m* Janas
Iapetus, ī *m* Japetas
Iāpyx, ygis *m* Japigas
Icarius *3* Ikaro
Inachus, ī *m* Inachas
Indicus *3* Indijos, indų
Inuus, ī *m* dievo Pano epitetas
Italus *3* Italijos
Iuba, ae *m* *Juba,* Numidijos karalius

Lalagē, ēs *f* Lalagė
Larentia, ae *f* Larentija
Lātōus *3* Latonos
Lātōna, ae *f* Diana
Laurēns, entis Laurento (miesto)
Lesbōus *3* Lesbo (salos)
Leuconoē, ēs *f* Leukonoja
Libitīna, ae *f* Libitina
Libycus *3* Libijos (Afrikos)
Licinius *3* Licinijaus
Liparaeus *3* Liparos (salos)
Līris, is *m* Liris, Lacijaus upė
Lupercal, ālis *n* Luperko
Lycaeus *3* Likėjaus
Lydia, ae *f* Lidija

Macedonia, ae *f* Makedonija
Maecēnās, ātis *m* Mecenatas
Maharbal, alis *m* Maharbalas
Mārcius *3* Marcijaus
Mareōticus *3* Mareotos (Egipte)
Marsus *3* marsų
Massagetae, ārum *m* masagetai
Massicus *3* Masiko
Maurus *3* maurų
Mēdī, ōrum *m* persai
Melpomenē, ēs *f* Melpomena
Metapontum, ī *n* Metapontas, Lukanijos miestas
Mettius, iī *m* Metijus, sabinų vadas
Mezentius, iī *m* Mezentijus, Ceros karalius
Myrtōum mare Mirtojaus jūra (dalis Egėjaus jūros)

Neobulē, ēs *f* Neobulė
Numa ž. Pompilius
Numīcus, ī *m* Numikas, Lacijaus upė
Numitor, ōris *m* Numitoras, Albos karalius

Olcades, um *m* olkadai, Ispanijos tautelė
Olympicus *3* Olimpijos
Oretāni, ōrum *m* oretanai, Ispanijos tautelė
Ornytus, ī *m* Ornitas
Orpheus, eī *m* Orfėjas

Pallantēus *3* Palantijaus
Pallantius *3* = Pallantēus
Pān, Pānos (Pānis) *m* Panas
Paphlagonia, ae *f* Paflagonija
Parthī, ōrum *m* partai
Persa, ae *m* persas
Philippī, ōrum *m* Filipai, Makedonijos miestas
Phrahātēs, ae *m* Fraatas, partų karalius
Plūtō, ōnis *m* Plutonas
Polyhymnia, ae *f* Polihimnija
Pompilius (Numa) *Numa* Pompilijus
Ponticus *3* Ponto
Proca, ae *m* Proka, Albos karalius
Proculeius, ī *m* Prokulėjas

Prōteus, ī *m* Protėjas
Pūnicus *3* pūnų
Pylaemenēs, enis *m* Pilemenas
Pythagorās, ae *m* Pitagoras

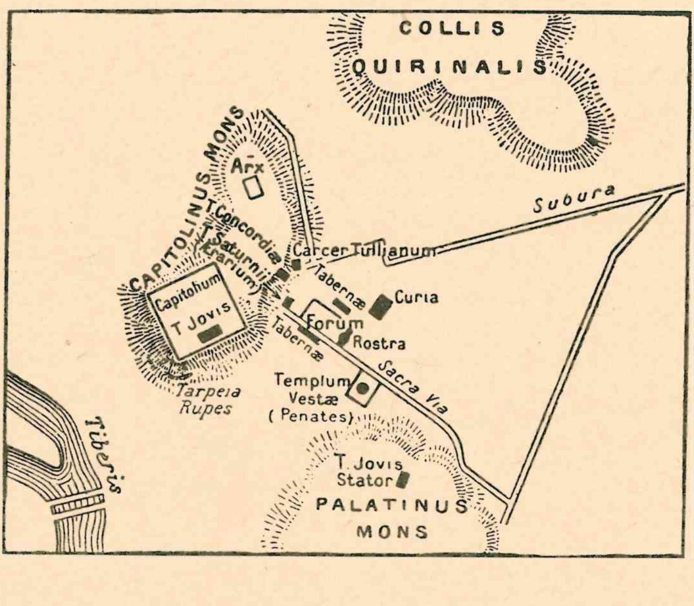
Quīntilius, iī *m* Kvintilijus
Quirīs, ītis *m* Kviritas

Rēa, ae *f* *Silvia* Rea Silvija, Romulo ir Remo motina
Rūmīnālis, e Ruminos (deivės)

Sabīnī, ōrum *m* sabinai
Sabīnus *3* sabinų
Saguntīnī, ōrum *m* saguntiečiai
Saliāris, e salijų
Saliī, ōrum *m* *(salio)* salijai
Sallustius (Crispus) Salustijus
Samius *3* Samo salos
Sardinia, ae *f* Sardinija
Scythēs(a), ae *m* skitas
Sicilia, ae *f* Sicilija
Sīsyphus, ī *m* Sisifas
Sybaris, is Sibaris
Syrius *3* Sirijos
Syrtis, is *f* Sirtis
Syrus *3* = Syrius

Taenarus, ī *m* Tenaras
Talassio „Talasijo" — sveikinimo šūkis per vestuves
Tarentum, ī *n* Tarentes
Tarpēius *3* Tarpėjaus
Tatius, iī Tatijus
Thessalus *3* Tesalijos
Thrēicius *3* trakų
Thrēssa, ae *f* trakietė
Thūrīnus *3* Turijų (miesto)
Tiberis, is *m* Tiberis
Tityos, ī *m* Titijas
Turdetānī, ōrum *m* turdetanai
Turnus, ī *m* Turnas

Vaccaeī, ōrum *m* vakcėjai, olkadų (žiūr.) kaimynai
Valerius *3* Valerijaus
Venetī, ōrum *m* venetai
Vergilius, iī *m* Vergilijus.

SKAITYMAI

Titus Livius

I. Livijaus veikalo įžanga

Facturusne operae pretium sim, si a primordio urbis res populi Romani perscripserim, nec satis scio, nec, si sciam, dicere ausim, quippe qui cum veterem tum vulgatam esse rem videam, dum novi semper scriptores aut in rebus certius aliquid allaturos se aut scribendi arte rudem vetustatem superaturos credunt.

Utcumque erit, iuvabit tamen rerum gestarum memoriae principis terrarum populi pro virili parte et ipsum consuluisse; et si in tanta scriptorum turba mea fama in obscuro sit, nobilitate ac magnitudine eorum me, qui nomini officient meo, consoler. Res est praeterea et immensi operis, ut quae supra septingentesimum annum repetatur, et quae, ab exiguis profecta initiis, eo creverit, ut iam magnitudine laboret sua; et legentium plerisque haud dubito quin primae origines proximaque originibus minus praebitura voluptatis sint festinantibus ad haec nova, quibus iam pridem praevalentis populi vires se ipsae conficiunt. Ego contra hoc quoque laboris praemium petam, ut me a conspectu malorum, quae nostra tot per annos vidit aetas, tantisper certe, dum prisca tota illa mente repeto, avertam, omnis expers curae, quae scribentis animum etsi non flectere a vero, sollicitum tamen efficere posset.

Quae ante conditam condendamve urbem poeticis magis decora fabulis quam incorruptis rerum gestarum monumentis traduntur, ea nec affirmare nec refellere in animo est. Datur haec venia antiquitati, ut miscendo humana divinis primordia urbium augustiora faciat. Et si cui populo licere oportet consecrare origines suas et ad deos referre auctores, ea belli gloria est populo Romano, ut, cum suum conditorisque sui parentem Martem potissimum ferat, tam et hoc gentes humanae patiantur aequo animo, quam imperium patiuntur. Sed haec et his similia utcumque animadversa aut existimata erunt, haud in magno equidem ponam discrimine: ad illa mihi pro se quisque acriter intendat animum, quae vita, qui mores fuerint, per quos viros quibusque artibus domi militiaeque et partum et auctum imperium sit; labente deinde paulatim disciplina velut desidentis primo mores sequatur animo, deinde ut magis magisque lapsi sint, tum ire coeperint praecipites, donec ad haec tempora, quibus nec vitia nostra nec remedia pati possumus, perventum est.

Hoc illud est praecipue in cognitione rerum salubre ac frugiferum, omnis te exempli documenta in illustri posita monumento intueri; inde tibi tuaeque rei publicae, quod imitere, capias, inde foedum inceptu, foedum exitu, quod vites. Ceterum aut me amor negotii suscepti fallit, aut nulla unquam res publica nec maior nec sanctior nec bonis exemplis ditior fuit, nec in quam civitatem tam serae avaritia luxuriaque immigraverint, nec ubi tantus ac tam diu paupertati ac parsimoniae honos fuerit: adeo, quanto rerum minus, tanto minus cupiditatis erat. Nuper divitiae avaritiam et abundantes voluptates desiderium per luxum atque libidinem pereundi perdendique omnia invexere.

Sed querelae, ne tum quidem gratae futurae, cum forsitan necessariae erunt, ab initio certe tantae ordiendae rei absint: cum bonis potius ominibus votisque et precationibus deorum dearumque, si, ut poetis, nobis quoque mos esset, libentius inciperemus, ut orsis tantum operis successus prosperos darent.

II. Karas su albanais (I, 24-26)

1. Horacijai ir Kuriacijai.

Forte in duobus tum exercitibus erant trigemini fratres nec aetate nec viribus dispares. Horatios Curiatiosque fuisse satis constat, nec ferme res antique alia est nobilior. Tamen in re tam clara nominum error manet, utrius populi Horatii, utrius Curiatii fuerint. Auctores utroque trahunt; plures tamen invenio, qui Romanos Horatios vocent; hos ut sequar, inclinat animus. Cum trigeminis agunt reges, ut pro sua quisque patria dimicent ferro: ibi imperium fore unde victoria fuerit. Nihil recusatur. Tempus et locus convenit. Priusquam dimicarent, foedus ictum inter Romanos et Albanos est his legibus, ut, cuiusque populi cives eo certamine vicissent, is alteri populo cum bona pace imperitaret.

2. Sutarties formulė.

Foedera alia aliis legibus, ceterum eodem modo omnia fiunt. Tum ita factum accepimus, nec ullius vetustior foederis memoria est. Fetialis regem Tullum ita rogavit: „Iubesne me, rex, „cum patre patrato populi Albani foedus ferire?" Iubente rege, „Sagmina", inquit, „te, rex, posco". Rex ait: „Puram tollito." Fetialis ex arce graminis herbam puram attulit. Postea regem ita rogavit: „Rex, facisne me tu regium nuntium populi Ro„mani Quiritium, vasa comitesque meos?" Rex respondit: „Quod „sine fraude mea populique Romani Quiritium fiat, facio." Fetialis erat M. Valerius. Is patrem patratum Spurium Fusium fecit, verbena caput capillosque tangens. Pater patratus ad ius iurandum patrandum, id est sanciendum fit foedus, multisque id verbis, quae longo effata carmine non operae est referre, peragit. Legibus deinde recitatis, „Audi", inquit, „Iuppiter; audi, „pater patrate populi Albani; audi tu, populus Albanus: ut illa „palam prima postrema ex illis tabulis cerave recitata sunt sine „dolo malo, utique ea hic hodie rectissime intellecta sunt, illis „legibus populus Romanus prior non deficiet. Si prior defexit „publico consilio dolo malo, tum illo die, Iuppiter, populum „Romanum sic ferito, ut ego hunc porcum hic hodie feriam, „tantoque magis ferito, quanto magis potes pollesque." Id ubi dixit, porcum saxo silice percussit. Sua item carmina Albani suumque ius iurandum per suum dictatorem suosque sacerdotes peregerunt.

3. Kova.

Foedere icto, trigemini, sicut convenerat, arma capiunt. Cum sui utrosque adhortarentur, deos patrios, patriam ac parentes quidquid civium domi, quidquid in exercitu sit, illorum tunc arma, illorum intueri manus, feroces et suopte ingenio et pleni adhortantium vocibus in medium inter duas acies procedunt. Consederant utrimque pro castris duo exercitus, periculi magis praesentis quam curae expertes: quippe imperium agebatur, in tam paucorum virtute atque fortuna positum. Itaque ergo erecti suspensique in minime gratum spectaculum animos intendunt.

Datur signum, infestisque armis, velut acies, terni iuvenes, magnorum exercitum animos gerentes, concurrunt. Nec his nec illis periculum suum, publicum imperium servitiumque obversatur animo futuraque ea deinde patriae fortuna, quam ipsi fecissent. Ut primo statim concursu increpuere arma micantesque fulsere gladii, horror ingens spectantis perstringit, et, neutro inclinata spe, torpebat vox spiritusque. Consertis deinde manibus, cum iam non motus tantum corporum agitatioque anceps telorum armorumque, sed vulnera quoque et sanguis spectaculo essent, duo Romani super alium alius, vulneratis tribus Albanis exspirantes corruerunt. Ad quorum casum cum conclamasset gaudio Albanus exercitus, Romanas legiones iam spes tota, nondum tamen cura deseruerat, exanimes vice unius, quem tres Curiatii circumsteterant. Forte is integer fuit, ut universis solus nequaquam par, sic adversus singulos ferox. Ergo, ut segregaret pugnam eorum, capessit fugam, ita ratus secuturos, ut quemque vulnere affectum corpus sineret. Iam aliquantum spatii ex eo loco, ubi pugnatum est, aufugerat, cum respiciens videt magnis intervallis sequentes, unum haud procul ab sese abesse. In eum magno impetu rediit; et dum Albanus exercitus inclamat Curiatiis, uti opem ferant fratri, iam Horatius, caeso hoste, victor secundam pugnam petebat. Tunc clamore, qualis ex insperato faventium solet, Romani adiuvant militem suum, et ille defungi proelio festinat Prius itaque, quam alter, qui nec procul aberat, consequi posset, et alterum Curiatium conficit. Iamque aequato Marte singuli supererant, sed nec spe nec viribus pares. Alterum intactum ferro corpus et geminata victoria ferocem in certamen tertium dabat, alter fessum vulnere, fessum cursu trahens corpus victusque fratrum ante se strage victori obicitur hosti. Nec illud proelium fuit. Romanus exsultans „Duos", inquit, „fratrum Manibus dedi, tertium causae belli huiusce, ut Romanus Albano imperet, dabo." Male sustinenti arma gladium superne iugulo defigit, iacentem spoliat.

Romani ovantes ac gratulantes Horatium accipiunt eo maiore cum gaudio, quo prope metum res fuerat. Ad sepulturam inde suorum nequaquam paribus animis vertuntur, quippe imperio alteri aucti, alteri dicionis alienae facti. Sepulcra exstant quo quisque

loco cecidit, duo Romana uno loco propius Albam, tria Albana Romam versus, sed distantia locis, ut et pugnatum est.

Priusquam inde digrederentur, roganti Mettio ex foedere icto quid imperaret, imperat Tullus, uti iuventutem ir armis habeat; usurum se eorum opera, si bellum Veientibus foret. Ita exercitus inde domos abducti.

4. Horacijaus sesers mirtis.

Princeps Horatius ibat, trigemina spolia prae se gerens. Cui soror virgo, quae desponsa uni ex Curiatiis fuerat, obvia ante portam Capenam fuit; cognitoque super umeros fratris paludamento sponsi, quod ipsa confecerat, solvit crines et flebiliter nomine sponsum mortuum appellat. Movet feroci iuveni animum comploratio sororis in victoria sua tantoque gaudio publico. Stricto itaque gladio, simul verbis increpans, transfigit puellam. „Abi hinc cum immaturo amore ad sponsum", inquit, „oblita fratrum mor- „tuorum vivique, oblita patriae. Sic eat, quaecumque Romana lu- „gebit hostem." Atrox visum id facinus patribus plebique, sed recens meritum facto obstabat. Tamen raptus in ius ad regem.

5. Teismas.

Rex, ne ipse tam tristis ingratique ad vulgus iudicii ac secundum iudicium supplicii auctor esset, concilio populi advocato, „Duumviros", inquit, „qui Horatio perduellionem iudicent" secundum le- „gem facio". Lex horrendi carminis erat: „Duumviri perduellio- „nem iudicent. Si a duumviris provocarit, provocatione certato. Si „vincent, caput obnubito, infelici arbori reste suspendito; verberato „vel intra pomerium vel extra pomerium." Hac lege duumviri creati, qui se absolvere non rebantur ea lege ne innoxium quidem posse, cum condemnassent, tum alter ex his „Publi Horati, tibi perduellio- „nem iudico", inquit. „I, lictor, colliga manus." Accesserat lictor iniciebatque laqueum. Tum Horatius, auctore Tullo, clemente legis interprete, „Provoco", inquit. Ita provocatione certatum ad populum est. Moti homines sunt in eo iudicio, maxime Publio Horatio patre proclamante se filiam iure caesam iudicare; ni ita esset, patrio iure filium animadversurum fuisse. Orabat deinde, ne se, quem paulo ante cum egregia stirpe conspexissent, orbum liberis facerent. Inter haec senex, iuvenem amplexus, spolia Curiatiorum, fixa eo loco, qui nunc Pila Horatia appellatur, ostentans, „Huncine", aiebat. „quem modo decoratum ovantemque victoria incedentem vidistis, „Quirites, eum sub furca vinctum inter verbera et cruciatus videre „potestis, quod vix Albanorum oculi tam deforme spectaculum ferre „possent? I, lictor, colliga manus, quae paulo ante armatae impe- „rium populo Romano pepererunt. I, caput obnube liberatoris urbis „huius; arbore infelici suspende, verbera vel intra pomerium, modo

„inter illa pila et spolia hostium, vel extra pomerium, modo inter „sepulcra Curiatiorum. Quo enim ducere hunc iuvenem potestis, „ubi non sua decora eum a tanta foeditate supplicii vindicent?"

Non tulit populus nec patris lacrimas nec ipsius parem in omni periculo animum; absolveruntque admiratione magis virtutis quam iure causae. Itaque, ut caedes manifesta aliquo tamen piaculo lueretur, imperatum patri, ut filium expiaret pecunia publica. Is, quisbusdam piacularibus sacrificiis factis, quae deinde genti Horatiae tradita sunt, transmisso per viam tigillo, capite adoperto, velut sub iugum, misit iuvenem. Id hodie quoque publice semper refectum manet; sororium tigillum vocant. Horatiae sepulcrum, quo loco corruerat icta, constructum est saxo quadrato.

III. Karas su etruskais (II, 10-13)

1. Horacijus Kokles.

Cum hostes adessent, pro se quisque in urbem ex agris demigrant, urbem ipsam saepiunt praesidiis. Alia muris, alia Tiberi obiecto videbantur tuta. Pons sublicius iter paene hostibus dedit, ni unus vir fuisset Horatius Cocles: id munimentum illo die fortuna urbis Romanae habuit. Qui positus forte in statione pontis, cum captum repentino impetu Ianiculum atque inde citatos decurrere hostes vidisset, trepidamque turbam suorum arma ordinesque relinquere, reprehensans singulos, obsistens obtestansque deum et hominum fidem testabatur nequiquam deserto praesidio eos fugere. Si transitum pontem a tergo reliquissent, iam plus hostium in Palatio Capitolioque quam in Ianiculo fore. Itaque monere, praedicere, ut pontem ferro, igni, quacumque vi possint, interrumpant: se impetum hostium, quantum corpore uno posset obsisti, excepturum. Vadit inde in primum aditum pontis, insignisque inter conspecta cedentium pugnae terga, obversis comminus ad ineundum proelium armis, ipso miraculo audaciae obstupefecit hostis. Duos tamen cum eo pudor tenuit, Sp. Larcium ac T. Herminium, ambos claros genere factisque. Cum his primam periculi procellam et, quod tumultuosissimum pugnae erat, parumper sustinuit. Deinde eos quoque ipsos exigua parte pontis relicta, revocantibus, qui rescindebant, cedere in tutum coegit. Circumferens inde truces minaciter oculos ad proceres Etruscorum nunc singulos provocare, nunc increpare omnes, servitia regum superborum, suae libertatis immemores alienum oppugnatum venire. Cunctati aliquamdiu sunt, dum alius alium, ut proelium incipiant, circumspectant. Pudor deinde commovit aciem, et clamore sublato undique in unum hostem tela coniciunt. Quae cum in obiecto cuncta scuto haesissent, neque ille minus obstinatus ingenti pontem obtineret gradu, iam impetu conabantur detrudere virum, cum simul fragor rupti pontis simul clamor Romanorum, alacritate perfecti operis sublatus, pavore subito impetum sustinuit. Tum Cocles: „Tiberine pater", inquit, „te sancte precor haec arma et hunc militem propitio flumine accipias". Ita sic armatus in Tiberim desiluit multisque superincidentibus telis incolumis ad suos tranavit, rem ausus plus famae habituram ad posteros quam fidei. Grata erga tantam virtutem civitas fuit: statua in comitio posita, agri quantum uno die circumaravit datum. Privata quoque inter publicos honores studia eminebant: nam in magna inopia pro domesticis copiis unusquisque ei aliquid fraudans se ipse victu suo contulit.

2. Mucijus Scevola.

Obsidio erat nihilo minus et frumenti cum summa caritate inopia, sedendoque expugnaturum se urbem spem Porsenna habebat, cum C. Mucius, adulescens nobilis, cui indignum videbatur populum Romanum servientem, cum sub regibus esset, nullo bello nec ab hostibus ullis obsessum esse, liberum eundem populum ab isdem Etruscis obsideri, quorum saepe exercitus fuderit; itaque magno audacique aliquo facinore eam indignitatem vindicandam ratus, primo sua sponte penetrare in hostium castra constituit; dein metuens, ne, si consulum iniussu et ignaris omnibus iret, forte deprehensus a custodibus Romanis retraheretur, ut transfuga, fortuna tum urbis crimen affirmante, senatum adit „Transire Tiberim", inquit, „patres, et intrare si possim castra hostium volo, non praedo nec populationum in vicem ultor: maius, si di iuvant, in animo est facinus". Approbant patres. Abdito intra vestem ferro proficiscitur. Ubi eo venit, in confertissima turba prope regium tribunal constitit. Ibi cum stipendium militibus forte daretur, et scriba cum rege sedens pari fere ornatu multa ageret, eum milites vulgo adirent, timens sciscitari, uter Porsenna esset, ne ignorando regem semet ipse aperiret, quis esset, quo temere traxit fortuna facinus, scribam pro rege obtruncat. Vadentem inde, qua per trepidam turbam cruento mucrone sibi ipse fecerat viam, cum concursu ad clamorem facto comprehensum regii satellites retraxissent, ante tribunal regis destitutus tum quoque inter tantas fortunae minas metuendus magis, quam metuens: „Romanus sum", inquit, „civis C. Mucium vocant. Hostis hostem occidere volui, nec ad mortem minus animi est, quam fuit ad caedem: et facere et pati fortia Romanum est. Nec unus in te ego hos animos gessi; longus post me ordo idem petentium decus. Proinde in hoc discrimen, si iuvant, accingere, ut in singulas horas capite dimices tuo, ferrum hostemque in vestibulo habeas regiae. Hoc tibi iuventus Romana indicimus bellum. Nullam aciem, nullum proelium timueris; uni tibi et cum singulis res erit". Cum rex simul ira infensus periculoque conterritus circumdari ignis minitabundus iuberet, nisi expromeret propere, quas insidiarum sibi minas per ambages iaceret: „ En tibi", inquit, „ut sentias, quam vile corpus sit iis, qui magnam gloriam vident", dextramque accenso ad sacrificium foculo inicit. Quam cum velut alienato ab sensu torreret animo, prope attonitus miraculo rex cum ab sede sua prosiluisset, amoverique ab altaribus iuvenem iussisset: „Tu vero abi", inquit, „in te magis, quam in me, hostilia ausus. Iuberem macte virtute esse, si pro mea patria ista virtus staret: nunc iure belli liberum te intactum inviolatumque hinc dimitto". Tunc Mucius quasi remunerans meritum: „Quando quidem",, inquit, „est apud te virtuti honos, ut beneficio tuleris a me, quod minis nequisti: trecenti coniuravimus principes iuventutis Romanae, ut in te hac via grassaremur. Mea prima sors fuit; ceteri, utcumque ceciderit primi, quoad te opportunum fortuna dederit, suo quisque tempore aderunt".

3. Susitaikymas su Porsena.

Mucium dimissum, cui postea Scaevolae a clade dextrae manus cognomen inditum, legati a Porsenna Romam secuti sunt: adeo moverat eum et primi periculi casus, quo nihil se praeter errorem insidiatoris texisset, et subeunda dimicatio totiens, quot coniurati superessent, ut pacis condiciones ultro ferret Romanis. Iactatum in condicionibus nequiquam de Tarquiniis in regnum restituendis, magis quia id negare ipse nequiverat Tarquiniis, quam quod negatum iri sibi ab Romanis ignoraret. De agro Veientibus restituendo impetratum, expressaque necessitas obsides dandi Romanis, si Ianiculo praesidium deduci vellent. His condicionibus composita pace exercitum ab Ianiculo deduxit Porsenna et agro Romano excessit.

4. Klelijos žygis.

Cloelia virgo, una ex obsidibus, cum castra Etruscorum forte haud procul ripa Tiberis locata essent, frustrata custodes, dux agminis virginum inter tela hostium Tiberim tranavit, sospitesque omnes Romanos ad propinquos restituit. Quod ubi regi nuntiatum est, primo incensus ira oratores Romam misit ad Cloeliam obsidem deposcendam; alias haud magni facere: deinde in admirationem versus supra Coclites Muciosque dicere id facinus esse, et prae se ferre, quemadmodum, si non dedatur obses, pro rupto foedus se habiturum, sic deditam inviolatam ad suos remissurum. Utrimque constitit fides: et Romani pignus pacis ex foedere restituerunt, et apud regem Etruscum non tuta solum, sed honorata etiam virtus fuit, laudatamque virginem parte obsidum se donare dixit; ipsa, quos vellet, legeret. Productis omnibus elegisse impubes dicitur, quod et virginitati decorum et consensu obsidum ipsorum probabile erat eam aetatem potissimum liberari ab hoste, quae maxime opportuna iniuriae esset. Pace redintegrata Romani novam in femina virtutem novo genere honoris, statua equestri, donavere: in summa Sacra via fuit posita virgo insidens equo.

IV. Nuo Ebro iki Ronos (XXI, 21-29)

1. Žiemojimas.

Hannibal Sagunto capto Carthaginem Novam in hiberna concesserat, ibique auditis, quae Romae quaeque Carthagine acta decretaque forent, seque non ducem solum, sed etiam causam esse belli, partitis divenditisque reliquiis praedae nihil ultra differendum ratus, Hispani generis milites convocat.

„Credo ego vos", inquit, „socii, et ipsos cernere, pacatis omni-„bus Hispaniae populis aut finiendam nobis militiam exercitusque „dimittendos esse, aut in alias terras transferendum bellum; ita „enim hae gentes non pacis solum, sed etiam victoriae bonis flore-„bunt, si ex aliis gentibus praedam et gloriam quaeremus. Itaque „cum longinqua a domo instet militia incertumque sit, quando domos „vestras et quae cuique ibi cara sunt visuri sitis, si quis vestrum „suos invisere vult, commeatum do. Primo vere edico assitis, ut „diis bene iuvantibus bellum ingentis gloriae praedaeque futurum „incipiamus."

Omnibus fere visendi domos oblata ultro potestas grata erat, et iam desiderantibus suos, et longius in futurum providentibus desiderium. Per totum tempus hiemis quies inter labores aut iam exhaustos, aut mox exhauriendos renovavit corpora animosque ad omnia de integro patienda. Vere primo ad edictum convenere.

2. Kartaginiečių kariuomenė.

Hannibal, cum recensuisset omnium gentium auxilia, Gades profectus Herculi vota exsolvit novisque se obligat votis, si cetera prospera evenissent. Inde partiens curas simul in inferendum atque arcendum bellum, ne, dum ipse terrestri per Hispaniam Galliasque itinere Italiam peteret, nuda apertaque Romanis Africa ab Sicilia esset, valido praesidio firmare eam statuit. Pro eo supplementum ipse ex Africa maxime iaculatorum, levium armis, petiit, ut Afri in Hispania, Hispani in Africa, melior procul ab domo futurus uterque miles, velut mutuis pigneribus obligati, stipendia facerent. Tredecim milia octingentos quinquaginta pedites caetratos misit in Africam et funditores Baleares octingentos septuaginta, equites mixtos ex multis gentibus mille ducentos. Has copias partim Cathagini praesidio esse, partim distribui per Africam iubet. Simul conquisitoribus in civitates missis quattuor milia conscripta delectae iuventutis, praesidium eosdem et obsides, duci Carthaginem iubet.

Neque Hispaniam neglegendam ratus, atque id eo minus, quod haud ignarus erat circumitam ab Romanis eam legatis ad sollicitandos principum animos, Hasdrubali fratri, viro impigro, eam provinciam destinat firmatque Africis maxime praesidiis, peditum Afrorum undecim milibus octingentis quinquaginta, Liguribus trecentis, Balearibus quingentis. Ad haec peditum auxilia additi equites Libyphoenices, mixtum Punicum Afris genus, quadringenti quinquaginta et Numidae Maurique, accolae Oceani, ad mille octigenti et parva Ilergetum manus ex Hispania, trecenti equites, et, ne quod terrestris deesset auxilii genus, elephanti viginti unus. Classis praeterea data ad tuendam maritiman oram, quia, qua parte belli vicerant, ea tum quoque rem gesturos Romanos credi poterat, quinquaginta quinqueremes, quadriremes duae, triremes quinque; sed aptae instructaeque remigio triginta et duae quinqueremes erant et triremes quinque.

3. Hanibalo sapnas.

Ab Gadibus Carthaginem ad hiberna exercitus rediit; atque inde profectus praeter Onussam urbem ad Hiberum per maritimam oram ducit. Ibi fama est in quiete visum ab eo iuvenem divina specie, qui se ab Iove diceret ducem in Italiam Hannibali missum; proinde sequeretur neque usquam a se deflecteret oculos. Pavidum primo nusquam circumspicientem aut respicientem secutum; deinde cura ingenii humani, cum, quidnam id esset, quod respicere vetitus esset, agitaret animo, temperare oculis nequivisse; tum vidisse post sese serpentem mira magnitudine cum ingenti arborum ac virgultorum strage ferri ac post insequi cum fragore caeli nimbum. Tum, quae moles ea quidve prodigii esset, quaerentem audisse vastitatem Italiae esse; pergeret porro ire nec ultra inquireret sineretque fata in occulto esse.

4. Ebras ir Pirėnų kalnai.

Hoc visu laetus tripertito Hiberum copias traiecit praemissis, qui Gallorum animos, qua traducendus exercitus erat, donis conciliarent Alpiumque transitus specularentur. Nonaginta milia peditum, duodecim milia equitum Hiberum traduxit. Ilergetes inde Bargusiosque et Ausetanos et Lacetaniam, quae subiecta Pyrenaeis montibus est, subegit oraeque huic omni praefecit Hannonem, ut fauces, quae Hispanias Galliis iungunt, in potestate essent. Decem milia peditum Hannoni ad praesidium obtinendae regionis data et mille equites.

Postquam per Pyrenaeum saltum traduci exercitus est coeptus, rumorque per barbaros manavit certior de bello Romano, tria milia inde Carpetanorum peditum iter averterunt. Constabat non tam bello motos quam longinquitate viae inexsuperabilique Alpium tran-

situ. Hannibal, quia revocare aut vi retinere eos anceps erat, ne ceterorum etiam feroces animi irritarentur, supra septem milia hominum domos remisit, quos et ipsos gravari militia senserat, Carpetanos quoque ab se dimissos simulans. Inde, ne mora atque otium animos sollicitaret, cum reliquis copiis Pyrenaeum transgreditur et ad oppidum Iliberri castra locat.

Galli quamquam Italiae bellum inferri audiebant, tamen, quia vi subactos trans Pyrenaeum Hispanos fama erat praesidiaque valida imposita, metu servitutis ad arma consternati, Ruscinonem aliquot populi conveniunt. Quod ubi Hannibali nuntiatum est, moram magis quam bellum metuens oratores ad regulos eorum misit, colloqui semet ipsum cum iis velle, et vel illi propius Iliberrim accederent, vel se Ruscinonem processurum, ut ex propinquo congressus facilior esset; nam et accepturum eos in castra sua se laetum, nec cunctanter se ipsum ad eos venturum. Hospitem enim se Galliae, non hostem advenisse, nec stricturum ante gladium, si per Gallos liceat, quam in Italiam venisset. Et per nuntios quidem haec. Ut vero reguli Gallorum castris ad Iliberrim extemplo motis haud gravanter ad Poenum venerunt, capti donis cum bona pace exercitum per fines suos praeter Ruscinonem oppidum transmiserunt.

5. Suirutės Cisalpinėje Galijoje.

In Italiam interim nihil ultra quam Hiberum transisse Hannibalem a Massiliensium legatis Romam perlatum erat, cum, perinde ac si Alpes iam transisset, Boii sollicitatis Insubribus defecerunt, nec tam ob veteres in populum Romanum iras, quam quod nuper circa Padum Placentiam Cremonamque colonias in agrum Gallicum deductas aegre patiebantur. Itaque armis repente arreptis in eum ipsum agrum impetu facto tantum terroris ac tumultus fecerunt, ut non agrestis modo multitudo, sed ipsi triumviri Romani, qui ad agrum venerant assignandum, diffisi Placentiae moenibus Mutinam confugerint, C. Lutatius, C. Servilius, M. Annius. (Lutatii nomen haud dubium est; pro Annio Servilioque M'. Acilium et C. Herennium habent quidam annales, alii P. Cornelium Asinam et C. Papirium Masonem. Id quoque dubium est, legati ad expostulandum missi ad Boios violati sint an in triumviros agrum metantes impetus sit factus). Mutinae cum obsiderentur, et gens ad oppugnandarum urbium artes rudis, pigerrima eadem ad militaria opera, segnis intactis assideret muris, simulari coeptum de pace agi, evocatique ab Gallorum principibus legati ad colloquium non contra ius modo gentium, sed violata etiam, quae data in id tempus erat, fide comprehenduntur negantibus Gallis, nisi obsides sibi redderentur, eos dimissuros.

Cum haec de legatis nuntiata essent, et Mutina praesidiumque in periculo esset, L. Manlius praetor ira accensus effusum agmen ad Mutinam ducit. Silvae tunc circa viam erant plerisque incultis.

Ibi inexplorato profectus in insidias praecipitatur, multaque cum caede suorum aegre in apertos campos emersit. Ibi castra communita et, quia Gallis ad temptanda ea defuit spes, refecti sunt militum animi, quamquam ad quingentos cecidisse satis constabat. Iter deinde de integro coeptum, nec, dum per patentia loca ducebatur agmen, apparuit hostis; ubi rursus silvae intratae, tum postremos adorti cum magna trepidatione ac pavore omnium septingentos milites occiderunt, sex signa ademere. Finis et Gallis territandi et pavendi fuit Romanis, ut e saltu invio atque impedito evasere. Inde apertis locis facile tutantes agmen Romani Tannetum, vicum propinquum Pado, contendere. Ibi se munimento ad tempus commeatibusque fluminis et Brixianorum etiam Gallorum auxilio adversus crescentem in dies multitudinem hostium tutabantur.

Qui tumultus repens postquam est Romam perlatus, et Punicum insuper Gallico bellum auctum patres acceperunt, C. Atilium praetorem cum una legione Romana et quinque milibus sociorum dilectu novo a consule conscriptis auxilium ferre Manlio iubent; qui sine ullo certamine — abscesserant enim metu hostes — Tannetum pervenit.

Et P. Cornelius, in locum eius, quae missa cum praetore erat, scripta legione nova, profectus ab urbe sexaginta longis navibus praeter oram Etruriae Ligurumque et inde Saluvium montes pervenit Massiliam, et ad proximum ostium Rhodani — pluribus enim divisus amnis in mare decurrit — castra locat, vixdum satis credens Hannibalem superasse Pyrenaeos montes. Quem ut de Rhodani quoque transitu agitare animadvertit, incertus, quonam ei loco occurreret, necdum satis refectis ab iactatione maritima militibus, trecentos interim delectos equites ducibus Massiliensibus et auxiliaribus Gallis ad exploranda omnia visendosque ex tuto hostes praemittit.

6. Kėlimasis per Ronos upę.

Hannibal ceteris metu aut pretio pacatis iam in Volcarum pervenerat agrum, gentis validae. Colunt autem circa utramque ripam Rhodani; sed diffisi citeriore agro arceri Poenum posse, ut flumen pro munimento haberent, omnibus ferme suis trans Rhodanum traiectis ulteriorem ripam amnis armis obtinebant. Ceteros accolas fluminis Hannibal et eorum ipsorum, quos sedes suae tenuerant, simul pellicit donis ad naves undique contrahendas fabricandasque, simul et ipsi traici exercitum levarique quam primum regionem suam tanta hominum urgente turba cupiebant. Itaque ingens coacta vis navium est lintriumque temere ad vicinalem usum paratarum; novasque alias primum Galli inchoantes cavabant ex singulis arboribus, deinde et ipsi milites simul copia materiae, simul facilitate operis inducti alveos informes, nihil, dummodo innare aquae et capere onera possent, curantes, raptim, quibus se suaque transveherent, faciebant.

Iamque omnibus satis comparatis ad traiciendum terrebant ex adverso hostes omnem ripam equites virique obtinentes. Quos ut averteret Hannonem Bomilcaris filium vigilia prima noctis cum parte copiarum, maxime Hispanis, adverso flumine ire iter unius diei iubet et, ubi primum possit, quam occultissime traiecto amni circumducere agmen, ut, cum opus facto sit, adoriatur ab tergo hostes. Ad id dati duces Galli edocent, inde milia quinque et viginti ferme supra parvae insulae circumfusum amnem latiore, ubi dividebatur, eoque minus alto alveo transitum ostendere. Ibi raptim caesa materia ratesque fabricatae, in quibus equi virique et alia onera traicerentur. Hispani sine ulla mole in utres vestimentis coniectis ipsi caetris superpositis incubantes flumen tranavere. Et alius exercitus ratibus iunctis traiectus, castris prope flumen positis, nocturno itinere atque operis labore fessus quiete unius diei reficitur, intento duce ad consilium opportune exsequendum. Postero die profecti ex loco edito fumo significant transisse se et haud procul abesse. Quod ubi accepit Hannibal, ne tempori deesset, dat signum ad traiciendum. Iam paratas aptatasque habebat pedes lintres, eques fere propter equos naves. Navium agmen ad excipiendum adversi impetum fluminis parte superiore transmittens tranquillitatem infra traicientibus lintribus praebebat. Equorum pars magna nantes loris a puppibus trahebantur praeter eos, quos instratos frenatosque, ut extemplo egresso in ripam equiti usui essent, imposuerant in naves.

Galli occursant in ripa cum variis ululatibus cantuque moris sui quatientes scuta super capita vibrantesque dexteris tela, quamquam ex adverso terrebat tanta vis navium cum ingenti sono fluminis et clamore vario nautarum, militum, et qui nitebantur perrumpere impetum fluminis, et qui ex altera ripa traicientes suos hortabantur. Iam satis paventes adverso tumultu terribilior ab tergo adortus clamor castris ab Hannone captis. Mox et ipse aderat, ancepsque terror circumstabat, et e navibus tanta vi armatorum in terram evadente, et ab tergo improvisa premente acie. Galli postquam utroque vim facere conati pellebantur, qua patere visum maxime iter, perrumpunt trepidique in vicos passim suos diffugiunt. Hannibal ceteris copiis per otium traiectis spernens iam Gallicos tumultus castra locat.

Elephantorum traiciendorum varia consilia fuisse credo; certe variat memoria actae rei. Quidam congregatis ad ripam elephantis tradunt ferocissimum ex iis irritatum ab rectore suo, cum refugientem in aquam sequeretur, traxisse gregem, ut quemque timentem altitudinem destitueret vadum, impetu ipso fluminis in alteram ripam rapiente. — Ceterum magis constat ratibus traiectos; id ut tutius consilium ante rem foret, ita acta re ad fidem pronius est. Ratem unam ducentos longam pedes quinquaginta latam a terra in amnem porrexerunt, quam, ne secunda aqua deferretur, pluribus validis retinaculis parte superiore ripae religatam pontis in modum humo

iniecta constraverunt, ut beluae audacter velut per solum ingrederentur. Altera ratis aeque lata, longa pedes centum, ad traiciendum flumen apta, huic copulata est; tum elephanti per stabilem ratem tamquam viam, praegredientibus feminis, acti ubi in minorem applicatam transgressi sunt, extemplo resolutis, quibus leviter adnexa erat, vinculis, ab actuariis aliquot navibus ad alteram ripam pertrahitur. Ita primis expositis, alii deinde repetiti ac traiecti sunt. Nihil sane trepidabant, donec continenti velut ponte agerentur; primus erat pavor, cum soluta ab ceteris rate in altum raperentur. Ibi urgentes inter se, cedentibus extremis ab aqua, trepidationis aliquantum edebant, donec quietem ipse timor circumspectantibus aquam fecisset. Excidere etiam saevientes quidam in flumen, sed pondere ipso stabiles, deiectis rectoribus, quaerendis pedetentim vadis in terram evasere.

7. Pirmas susikirtimas su romėnais.

Dum elephanti traiciuntur, interim Hannibal Numidas equites quingentos ad castra Romana miserat speculatum, ubi et quantae copiae essent et quid pararent. Huic alae equitum missi, ut ante dictum est, ab ostio Rhodani trecenti Romanorum equites occurrunt. Proelium atrocius quam pro numero pugnantium editur; nam praeter multa vulnera caedes etiam prope par utrimque fuit, fugaque et pavor Numidarum Romanis iam admodum fessis victoriam dedit. Victores ad centum sexaginta, nec omnes Romani, sed pars Gallorum, victi amplius ducenti ceciderunt. Hoc principium simul omenque belli ut summae rerum prosperum eventum, ita haud sane incruentam ancipitisque certaminis victoriam Romanis portendit.

Ut re ita gesta ad utrumque ducem sui redierunt, nec Scipioni stare sententia poterat, nisi ut ex consiliis coeptisque hostis et ipse conatus caperet, et Hannibalem incertum, utrum coeptum in Italiam intenderet iter an cum eo, qui primus se obtulisset Romanus exercitus, manus consereret, avertit a praesenti certamine Boiorum legatorum regulique Magali adventus, qui se duces itinerum, socios periculi fore affirmantes integro bello nusquam ante libatis viribus Italiam aggrediendam censent. Multitudo timebat quidem hostem nondum oblitterata memoria superioris belli, sed magis iter immensum Alpesque, rem fama utique inexpertis horrendam, metuebat.

V. Hanibalo žygis per Alpių kalnus (XXI, 31-37)

1. Alobrogai.

Postero die profectus adversa ripa Rhodani mediterranea Galliae petit, non quia rectior ad Alpes via esset, sed, quantum a mari recessisset, minus obvium fore Romanum credens, cum quo, priusquam in Italiam ventum foret, non erat in animo manus conserere. Quartis castris ad Insulam pervenit. Ibi Isara Rhodanusque amnes diversis ex Alpibus decurrentes agri aliquantum amplexi confluunt in unum; mediis campis Insulae nomen inditum. Incolunt prope Allobroges, gens iam inde nulla Gallica gente opibus aut fama inferior. Tum discors erat. Regni certamine ambigebant fratres; maior et qui prius imperitarat, Braneus nomine, minore ab fratre et coetu iuniorum, qui iure minus, vi plus poterat, pellebatur. Huius seditionis peropportuna disceptatio cum ad Hannibalem reiecta esset, arbiter regni factus, quod ea senatus principumque sententia fuerat, imperium maiori restituit. Ob id meritum commeatu copiaque rerum omnium, maxime vestis, est adiutus, quam infames frigoribus Alpes praeparari cogebant.

2. Druencija.

Sedatis Hannibal certaminibus Allobrogum cum iam Alpes peteret, non recta regione iter instituit, sed ad laevam in Tricastinos flexit; inde per extremam oram Vocontiorum agri tendit in Tricorios haud usquam impedita via, priusquam ad Druentiam flumen pervenit. Is et ipse Alpinus amnis longe omnium Galliae fluminum difficillimus transitu est; nam, cum aquae vim vehat ingentem, non tamen navium patiens est, quia nullis coercitus ripis, pluribus simul neque iisdem alveis fluens, nova semper vada novosque gurgites gignit; et ob eadem pediti quoque incerta via est. Ad hoc saxa glareosa volvens, nihil stabile nec tutum ingredienti praebet. Et tum forte imbribus auctus ingentem transgredientibus tumultum fecit, cum super cetera trepidatione ipsi sua atque incertis clamoribus turbarentur.

P. Cornelius consul triduo fere post, quam Hannibal a ripa Rhodani movit, quadrato agmine ad castra hostium venerat, nullam dimicandi moram facturus . Ceterum ubi deserta munimenta nec facile se tantum progressos assecuturum videt, ad mare ac naves rediit, tutius faciliusque ita descendenti ab Alpibus Hannibali occursurus. Ne tamen nuda auxiliis Romanis Hispania esset, quam

provinciam sortitus erat, Cn. Scipionem fratrem cum maxima parte copiarum adversus Hasdrubalem misit, non ad tuendos tantummodo veteres socios conciliandosque novos, sed etiam ad pellendum Hispania Hasdrubalem. Ipse cum admodum exiguis copiis Genuam repetit, eo, qui circa Padum erat exercitus, Italiam defensurus.

Hannibal a Druentia campestri maxime itinere ad Alpes cum bona pace incolentium ea loca Gallorum pervenit. Tum, quamquam fama prius, qua incerta in maius vero ferri solent, praecepta res erat, tamen ex propinquo visa montium altitudo nivesque caelo prope immixtae, tecta informia imposita rupibus, pecora iumentaque torrida frigore, homines intonsi et inculti, animalia inanimaque omnia rigentia gelu, cetera visu quam dictu foediora, terrorem renovarunt.

3. Pirmas susirėmimas su kalnų gyventojais.

Erigentibus in primos agmen clivos apparuerunt imminentes tumulos insidentes montani, qui, si valles occultiores insedissent, coorti ad pugnam repente ingentem fugam stragemque dedissent. Hannibal consistere signa iussit; Gallisque ad visenda loca praemissis postquam comperit transitum ea non esse, castra inter confragosa omnia praeruptaque quam extentissima potest valle locat. Tum per eosdem Gallos, haud sane multum lingua moribusque abhorrentes, cum se immiscuissent colloquiis montanorum, edoctus interdiu tantum obsideri saltum, nocte in sua quemque dilabi tecta, luce prima subiit tumulos, ut ex aperto atque interdiu vim per angustias facturus. Die deinde simulando aliud, quam quod parabatur consumpto, cum eodem, quo constiterant, loco castra communissent, ubi primum degressos tumulis montanos laxatasque sensit custodias, pluribus ignibus, quam pro numero manentium, in speciem factis impedimentisque cum equite relictis et maxima parte peditum, ipse cum expeditis, acerrimo quoque viro, raptim angustias evadit iisque ipsis tumulis, quos hostes tenuerant, consedit.

Prima deinde luce castra mota et agmen reliquum incedere coepit. Iam montani signo dato ex castellis ad stationem solitam conveniebant, cum repente conspiciunt alios arce occupata sua super caput imminentes, alios via transire hostes. Utraque simul obiecta res oculis animisque immobiles parumper eos defixit; deinde, ut trepidationem in angustiis suoque ipsum tumultu misceri agmen videre, equis maxime consternatis, quidquid adiecissent ipsi terroris, satis ad perniciem fore rati, diversis rupibus, iuxta in vias ac devia assueti, decurrunt.

Tum vero simul ab hostibus, simul ab iniquitate locorum Poeni oppugnabantur, plusque inter ipsos, — sibi quoque tendente, ut periculo prius evaderet, — quam cum hostibus certaminis erat. Equi maxime infestum agmen faciebant, qui et clamoribus dissonis, quos nemora etiam repercussaeque valles augebant, territi trepi-

dabant, et icti forte aut vulnerati adeo consternabantur, ut stragem ingentem simul hominum ac sarcinarum omnis generis facerent; multosque turba, cum praecipites deruptaeque utrimque angustiae essent, in immensum altitudinis deiecit, quosdam et armatos. Sed ruinae maxime modo iumenta cum oneribus devolvebantur. Quae quamquam foeda visu erant, stetit parumper tamen Hannibal ac suos continuit, ne tumultum ac trepidationem augeret. Deinde, postquam interrumpi agmen vidit periculumque esse, ne exutum impedimentis exercitum nequiquam incolumem traduxisset, decurrit ex superiore loco, et cum impetu ipso fudisset hostem, suis quoque tumultum auxit. Sed is tumultus momento temporis, postquam liberata itinera fuga montanorum erant, sedatur; nec per otium modo, sed prope silentio mox omnes traducti.

Castellum inde, quod caput eius regionis erat, viculosque circumiectos capit, et captivo cibo ac pecoribus per triduum exercitum aluit; et quia nec a montanis primo perculsis, nec loco magno opere impediebantur, aliquantum eo triduo viae confecit.

4. Antras susirėmimas su kalnų gyventojais.

Perventum inde ad frequentem cultoribus alium, ut inter montanos, populum: ibi non bello aperto, sed suis artibus, fraude et insidiis, est prope circumventus. Magno natu principes castellorum oratores ad Poenum veniunt, alienis malis, utili exemplo, doctos memorantes amicitiam malle quam vim experiri Poenorum; itaque oboedienter imperata facturos; commeatum itinerisque duces et ad fidem promissorum obsides acciperet. Hannibal nec temere credendum nec aspernandum ratus, ne repudiati aperte hostes fierent, benigne cum respondisset, obsidibus, quos dabant, acceptis et commeatu, quem in viam ipsi detulerant, usus, nequaquam ut inter pacatos composito agmine duces eorum sequitur. Primum agmen elephanti et equites erant; ipse post cum robore peditum circumspectans sollicitusque ad omnia incedebat.

Ubi in angustiorem viam et parte altera subiectam iugo insuper imminenti ventum est, undique ex insidiis barbari a fronte, ab tergo coorti comminus, eminus petunt, saxa ingentia in agmen devolvunt. Maxima ab tergo vis hominum urgebat. In eos versa peditum acies haud dubium fecit, quin, nisi firmata extrema agminis fuissent, ingens in eo saltu accipienda clades fuerit. Tunc quoque ad extremum periculi ac prope perniciem ventum est. Nam dum cunctatur Hannibal demittere agmen in angustias, quia non, ut ipse equitibus praesidio erat, ita peditibus quicquam ab tergo auxilii reliquerat, occursantes per obliqua montani, interrupto medio agmine, viam insedere; noxque una Hannibali sine equitibus atque impedimentis acta est.

Postero die iam segnius intercursantibus barbaris iunctae copiae, saltusque haud sine clade, maiore tamen iumentorum quam hominum pernicie, superatus.

5. Centrinė viršukelė.

Inde montani pauciores iam et latrocinii magis quam belli more concursabant modo in primum, modo in novissimum agmen, utcumque aut lucus opportunitatem daret, aut progressi morative aliquam occasionem fecissent. Elephanti, sicut per artas paecipitesque vias magna mora agebantur, ita tutum ab hostibus quacumque incederent, quia insuetis adeundi propius metus erat, agmen praebebant. Nono die in iugum Alpium perventum est per invia pleraque et errores, quos aut ducentium fraus, aut, ubi fides iis non esset, temere initae valles a coniectantibus iter faciebant. Biduum in iugo stativa habita, fessisque labore ac pugnando quies data militibus; iumentaque aliquod, quae prolapsa in rupibus erant, sequendo vestigia agminis in castra pervenere. Fessis taedio tot malorum nivis etiam casus, occidente iam sidere Vergiliarum, ingentem terrorem adiecit. Per omnia nive oppleta cum, signis prima luce motis, segniter agmen incederet, pigritiaque et desperatio in omnium vultu emineret, praegressus signa Hannibal in promunturio quodam, unde longe ac late prospectus erat, consistere iussis militibus Italiam ostentat subiectosque Alpinis montibus circumpadanos campos, moeniaque eos tum transcendere non Italiae modo, sed etiam urbis Romanae; cetera plana, proclivia fore; uno aut summum altero proelio arcem et caput Italiae in manu ac protestate habituros.

6. Durijos patekliui.

Procedere inde agmen coepit, iam nihil ne hostibus quidem praeter parva furta per ocassionem temptantibus. Ceterum iter multo, quam in ascensu fuerat, — ut pleraque Alpium ab Italia sicut breviora ita arrectiora sunt, — difficilius fuit. Omnis enim ferme via praeceps, angusta, lubrica erat, ut neque sustinere se a lapsu possent, nec, qui paulum titubassent, haerere affixi vestigio suo, aliique super alios et iumenta in homines occiderent.

Ventum deinde ad multo angustiorem rupem atque ita rectis saxis, ut aegre expeditus miles, temptabundus manibusque retinens virgulta ac stirpes circa eminentes, demittere sese posset. Natura locus iam ante praeceps recenti lapsu terrae in pedum mille admodum altitudinem abruptus erat. Ibi cum velut ad finem viae equites constitissent, miranti Hannibali, quae res moraretur agmen, nuntiatur rupem inviam esse. Digressus deinde ipse ad locum visendum. Haud dubia res visa, quin per invia circa nec trita antea, quamvis longo ambitu, circumduceret agmen. Ea vero via inexsuperabilis fuit. Nam cum super veterem nivem intactam nova modicae altitudinis esset, molli nec praealtae facile pedes ingredientium insistebant; ut vero tot hominum iumentorumque incessu dilapsa est, per nudam infra glaciem fluentemque tabem liquescentis nivis ingrediebantur. Taetra ibi luctatio erat, lubrica glacie non recipiente vestigium et in prono citius pedes fallente,

ut, seu manibus in assurgendo, seu genu se adiuvissent, ipsis adminiculis prolapsis iterum corruerent; nec stirpes circa radicesve, ad quas pede aut manu quisquam eniti posset, erant: ita in levi tantum glacie tabidaque nive volutabantur. Iumenta secabant interdum etiam infimam ingredientia nivem, et prolapsa iactandis gravius in conitendo ungulis penitus perfringebant, ut pleraque velut pedica capta, haererent in dura et concreta glacie.

Tandem, nequiquam iumentis atque hominibus fatigatis, castra in iugo posita, aegerrime ad id ipsum loco purgato: tantum nivis fodiendum atque egerendum fuit. Inde ad rupem muniendam, per quam unam via esse poterat, milites ducti, cum caedendum esset saxum, arboribus circa immanibus deiectis detruncatisque struem ingentem lignorum faciunt, eamque, cum et vis venti apta faciendo igni corta esset, succendunt ardentiaque saxa infuso aceto putrefaciunt. Ita torridam incendio rupem ferro pandunt, molliuntque anfractibus modicis clivos, ut non iumenta solum, sed elephanti etiam deduci possent. Quadriduum circa rupem consumptum, iumentis prope fame absumptis; nuda enim fere cacumina sunt, et, si quid est pabuli, obruunt nives. Inferiora valles apricos iam colles habent rivosque prope silvas et iam humano cultu digniora loca. Ibi iumenta in pabulum missa et quies muniendo fessis hominibus data. Triduo inde ad planum descensum iam et locis mollioribus, et accolarum ingeniis.

Hoc maxime modo in Italiam perventum est, quinto mense a Carthagine Nova, ut quidam auctores sunt, quinto decimo die Alpibus superatis.

VI. Ticinas (XXI, 39-47)

1. Kariuomenių susitikimas.

Peropportune ad principia rerum Taurinis, proximae genti, adversus Insubres motum bellum erat. Sed armare exercitum Hannibal, ut parti alteri auxilio esset, in reficiendo maxime sentientem contracta ante mala, non poterat; otium enim ex labore, copia ex inopia, cultus ex illuvie tabeque squalida et prope efferata corpora varie movebat.

Ea P. Cornelio consuli causa fuit, cum Pisas navibus venisset, exercitu a Manlio Atilioque accepto tirone aut in novis ignominiis trepido, ad Padum festinandi, ut cum hoste nondum refecto manus consereret. Sed cum Placentiam consul venit, iam ex stativis moverat Hannibal Taurinorumque unam urbem, caput gentis eius, quia volentes in amicitiam non veniebant, vi expugnarat; ac iunxisset sibi non metu solum, sed etiam voluntate Gallos accolas Padi, ni eos circumspectantes defectionis tempus subito adventu consul oppressisset. Et Hannibal movit ex Taurinis incertos, quae pars sequenda esset, Gallos praesentem secuturos esse ratus. Iam prope in conspectu erant exercitus, convenerantque duces sicuti inter se nondum satis noti, ita iam imbutus uterque quadam admiratione alterius. Nam et Hannibalis apud Romanos iam ante Sagunti excidium celeberrimum nomen erat, et Scipionem Hannibal eo ipso, quod adversus se dux potissimum lectus esset, praestantem virum credebat. Et auxerant inter se opinionem, Scipio, quod, relictus in Gallia, obvius fuerat in Italiam transgresso Hannibali, Hannibal et conatu tam audaci traiciendarum Alpium, et effectu.

2. Kornelijaus Scipiono kalba.

Occupavit tamen Scipio Padum traicere, et ad Ticinum amnem motis castris, priusquam educeret in aciem, adhortandorum militum causa talem orationem est exorsus:

„Si eum exercitum, milites, educerem in aciem, quem in Gallia „mecum habui, supersedissem loqui apud vos; quid enim adhortari „referret aut eos equites, qui equitatum hostium ad Rhodanum „flumen egregie vicissent, aut eas legiones, cum quibus fugientem „hunc ipsum hostem secutus confessionem cedentis ac detrectantis „certamen pro victoria habui? Nunc, quia ille exercitus, Hispaniae „provinciae scriptus, ibi cum fratre Cn. Scipione meis auspiciis rem „gerit, ubi eum gerere senatus populusque Romanus voluit, ego, ut

„consulem ducem adversus Hannibalem ac Poenos haberetis, ipse „me huic voluntario certamini obtuli, novo imperatori apud novos „milites pauca verba facienda sunt.

„Ne genus belli neve hostem ignoretis, cum iis est vobis, „milites, pugnandum, quos terra marique priore bello vicistis, a „quibus stipendium per viginti annos exegistis, a quibus capta belli „praemia Siciliam ac Sardiniam habetis. Erit igitur in hoc certa- „mine is vobis illisque animus, qui victoribus et victis esse solet. — „Nec nunc illi, quia audent, sed quia necesse est, pugnaturi sunt; „nisi creditis, qui exercitu incolumi pugnam detrectavere, eos dua- „bus partibus peditum equitumque in transitu Alpium amissis plus „spei nactos esse. — „At enim pauci quidem sunt, sed vigentes „animis corporibusque, quorum robora ac vires vix sustinere vis „ulla possit". — Effigies immo, umbrae hominum, fame frigore, „illuvie squalore enecti, contusi ac debilitati inter saxa rupesque; „ad hoc praeusti artus, nive rigentes nervi, membra torrida gelu, „quassata fractaque arma, claudi ac debiles equi. Cum hoc equite, „cum hoc pedite pugnaturi estis; reliquias extremas hostis, non „hostem habetis. — Ac nihil magis vereor, quam ne, cum vos „pugnaveritis, Alpes vicisse Hannibalem videantur. Sed ita forsitan „decuit, cum foederum ruptore duce ac populo deos ipsos sine ulla „humana ope committere ac profligare bellum, nos, qui secundum „deos violati sumus, commissum ac profligatum conficere.

„Non vereor, ne quis me haec vestri adhortandi causa magnifice „loqui existimet, ipsum aliter animo affectum esse. — Licuit in „Hispaniam, provinciam meam, quo iam profectus eram, cum „exercitu ire meo, ubi et fratrem consilii participem ac periculi „socium haberem, et Hasdrubalem potius quam Hannibalem hostem, „et minorem haud dubie molem belli; tamen, cum praeterveherer „navibus Galliae oram, ad famam huius hostis in terram egressus, „praemisso equitatu, ad Rhodanum movi castra. Equestri proelio, „qua parte copiarum conserendi manum fortuna data est, hostem „fudi; peditum agmen, quod in modum fugientium raptim agebatur, „quia assequi terra non poteram, regressus ad naves quam maxime „potui celeritate, tanto maris terrarumque circuitu in radicibus „prope Alpium huic timendo hosti obvius fui. Utrum, cum declina- „rem certamen, improvidus incidisse videor an occurrere in vestigiis „eius, lacessere ac trahere ad decernendum? — Experiri iuvat, „utrum alios repente Carthaginienses per viginti annos terra edi- „derit an iidem sint, qui ad Aegates pugnaverunt insulas, et quos ab „Eryce duodevicenis denariis aestimatos emisistis, et utrum Hanni- „bal hic sit aemulus itinerum Herculis, ut ipse fert, an vectigalis „stipendiariusque et servus populi Romani a patre relictus. Quem „nisi Saguntinum scelus agitaret, respiceret profecto, si non pat- „riam victam, domum certe patremque et foedera Hamilcaris „scripta manu, qui iussus ab consule nostro praesidium deduxit „ab Eryce, qui graves impositas victis Carthaginiensibus leges fre-

„mens maerensque accepit, qui decedens Sicilia stipendium populo „Romano dare pactus est. Itaque vos ego, milites, non eo solum „animo, quo adversus alios hostes soletis, pugnare velim, sed cum „indignatione quadam atque ira, velut si servos videatis vestros „arma repente contra vos ferentes. — Licuit ad Erycem clausos „ultimo supplicio humanorum, fame, interficere; licuit victricem „classem in Africam traicere atque intra paucos dies sine ullo „certamine Carthaginem delere; veniam dedimus precantibus, emi- „simus ex obsidione, pacem cum victis fecimus, tutelae deinde nos- „trae duximus, cum Africo bello urgerentur. Pro his impertitis „furiosum iuvenem sequentes oppugnatum patriam nostram ve- niunt.

„Atque utinam pro decore tantum hoc vobis et non pro salute „esset certamen! Non de possessione Siciliae ac Sardiniae, de „quibus quondam agebatur, sed pro Italia vobis est pugnandum. „Nec est alius ab tergo exercitus, qui, nisi nos vincimus, hosti obsistat, nec Alpes aliae sunt, quas dum superant, comparari nova „possint praesidia. Hic est obstandum, milites, velut si ante Ro- „mana moenia pugnemus. Unusquique se non corpus suum, sed „coniugem ac liberos parvos armis protegere putet; nec domesticas „solum agitet curas, sed identidem hoc animo reputet, nostras nunc „intueri manus senatum populumque Romanum; qualis nostra vis „virtusque fuerit, talem deinde fortunam illius urbis ac Romani „imperii fore".

Haec apud Romanos consul.

3. Hanibalo stovykla ir jo kalba.

Hannibal rebus prius quam verbis adhortandos milites ratus, circumdato ad spectaculum exercitu, captivos montanos vinctos in medio statuit, armisque Gallicis ante pedes eorum proiectis interrogare interpretem iussit, ecquis, si vinculis levaretur armaque et equum victor acciperet, decertare ferro vellet. Cum ad unum omnes ferrum pugnamque poscerent, et deiecta in id sors esset se quisque eum optabat, quem fortuna in id certamen legeret, cuiusque sors exciderat, alacer inter gratulantes gaudio exsultans cum sui moris tripudiis arma raptim capiebat. Ubi vero dimicarent, is habitus animorum non inter eiusdem modo condicionis homines erat, sed etiam inter spectantes vulgo, ut non vincentium magis quam bene morientium fortuna laudaretur.

Cum sic aliquot spectatis paribus affectos dimisisset, contione inde advocata ita apud eos locutus fertur:

„Si, quem animum in alienae sortis exemplo paulo ante ha- „buistis, eundem mox in aestimanda fortuna vestra habueritis, vici- „mus, milites; neque enim spectaculum modo illud, sed quaedam „veluti imago vestrae condicionis erat.

„Ac nescio an maiora vincula maioresque necessitates vobis „quam captivis vestris fortuna circumdederit. Dextra laevaque duo „maria claudunt nullam ne ad effugium quidem navem habentes; „circa Padus amnis, maior ac violentior Rhodano; ab tergo Alpes „urgent, vix integris vobis ac vigentibus transitae. Hic vincendum „aut moriendum, milites, est, ubi primum hosti occurristis. — Et „eadem fortuna, quae necessitatem pugnandi imposuit, praemia „vobis ea victoribus proponit, quibus ampliora homines ne ab diis „quidem immortalibus optare solent. Si Siciliam tantum ac Sardi„niam parentibus nostris ereptas nostra virtute recuperaturi esse„mus, satis tamen ampla pretia essent; nunc quidquid Romani tot „triumphis partum congestumque possident, id omne vestrum cum „ipsis dominis futurum est. In hanc tam opimam mercedem, agite „dum, diis bene iuvantibus arma capite. Satis adhuc in vastis Lu„sitaniae Celtiberiaeque montibus pecora consectando nullum emo„lumentum tot laborum periculorumque vestrorum vidistis; tempus „est iam opulenta vos ac ditia stipendia facere et magna operae „pretia mereri, tantum itineris per tot montes fluminaque et tot „armatas gentes emensos. Hic vobis terminum laborum fortuna „dedit; hic dignam mercedem emeritis stipendiis dabit.

„Nec quam magni nominis bellum est, tam difficilem existi„maritis victoriam fore. Saepe et contemptus hostis cruentum cer„tamen edidit, et incliti populi regesque perlevi momento victi sunt. „— Nam, dempto hoc uno fulgore nominis Romani, quid est, cur „illi vobis comparandi sint? Ut viginti annorum militiam vestram „cum illa virtute, cum illa fortuna taceam, ab Herculis columnis, „ab Oceano terminisque ultimis terrarum, per tot ferocissimos „Hispaniae et Galliae populos vincentes huc pervenistis; pugnabitis „cum exercitu tirone hac ipsa aestate caeso, victo, circumsesso a „Gallis, ignoto adhuc duci suo ignorantique ducem. — An me in „praetorio patris, clarissimi imperatoris, prope natum, certe eductum „domitorem Hispaniae Galliaeque, victorem eundem non Alpinarum „modo gentium, sed ipsarum, quod multo maius est, Alpium, cum „semestri hoc conferam duce, desertore exercitus sui? Cui si quis „demptis signis Poenos Romanosque hodie ostendat, ignoraturum „certum habeo, utrius exercitus sit consul. — Non ego illud parvi „aestimo, milites, quod nemo est vestrum, cuius non ante oculos „ipse saepe militare aliquod ediderim facinus, cui non idem ego „virtutis spectator ac testis notata temporibus locisque referre sua „possim decora. Cum laudatis a me milies donatisque, alumnus „prius omnium vestrum quam imperator, procedam in aciem adver„sus ignotos inter se ignorantesque. — Quocumque circumtuli ocu„los, plena omnia video animorum ac roboris, veteranum peditem, „generosissimarum gentium equites frenatos infrenatosque, vos so„cios fedelissimos fortissimosque, vos Carthaginienses cum pro patria „tum ob iram iustissimam pugnaturos. Inferimus bellum infestisque „signis descendimus in Italiam, tanto audacius fortiusque pugna-

„turi quam hostis, quanto maior spes, maior est animus inferentis „vim quam arcentis. — Accendit praeterea et stimulat animos „dolor, iniuria, indignitas. Ad supplicium depoposcerunt me ducem „primum, deinde vos omnes, qui Saguntum oppugnassetis; deditos „ultimis cruciatibus affecturi fuerunt. Crudelissima ac superbissima „gens sua omnia suique arbitrii facit. Cum quibus bellum, cum „quibus pacem habeamus, se modum imponere aequum censet. Cir- „cumscribit includitque nos terminis montium fluminumque, quos „non excedamus, neque eos, quos statuit terminos observat. „Ne „transieris Hiberum!" „Audio". „Ne quid rei tibi sit cum Sagun- „tinis!" „Ad Hiberum est Saguntum?" „Nusquam te vestigio mo- „veris!" „Parum est quod veterrimas provincias meas Siciliam „ac Sardiniam ademisti? adimis etiam Hispanias et, ni decessero, in „Africam transcendes?" Transcendes autem? Transcendisse dico. „Duos consules huius anni, unum in Africam, alterum in Hispa- „niam miserunt. Nihil usquam nobis relictum est, nisi quod armis „vindicarimus.

„Illis timidis et ignavis esse licet, qui respectum habent, quos „sua terra, suus ager per tuta ac pacata itinera fugientes accipient; „vobis necesse est fortibus viris esse, et omnibus inter victoriam „mortemve certa desperatione abruptis aut vincere aut, si fortuna „dubitabit, in proelio potius quam in fuga mortem oppetere. Si hoc „bene fixum omnibus, si destinatum in animo est, iterum dicam, „vicistis; nullum contemptu mortis telum ad vincendum homini ab „diis immortalibus acrius datum est."

4. Kartaginiečių pasiruošimai.

His adhortationibus cum utrimque ad certamen accensi militum animi essent, Romani ponte Ticinum iungunt, tutandique pontis causa castellum insuper imponunt; Poenus, hostibus opere occupatis, Maharbalem cum ala Numidarum, equitibus quingentis, ad depopulandos sociorum populi Romani agros mittit; Gallis parci quam maxime iubet, principumque animos ad defectionem sollicitari. Ponte perfecto traductus Romanus exercitus in agrum Insubrium quinque milia passuum a Victumulis consedit. Ibi Hannibal castra habebat, revocatoque propere Maharbale atque equitibus, cum instare certamen cerneret, nihil unquam satis dictum praemonitumque ad cohortandos milites ratus, vocatis ad contionem certa praemia pronuntiat, in quorum spem pugnarent: agrum sese daturum esse in Italia, Africa, Hispania, ubi quisque velit, immunem ipsi, qui accepisset, liberisque; qui pecuniam quam agrum maluisset, ei se argento satisfacturum; qui sociorum cives Carthaginienses fieri vellent, potestatem facturum; qui domos redire mallent, daturum se operam, ne cuius suorum popularium mutatam secum fortunam esse vellent. Servis quoque dominos prosecutis libertatem

proponit, binaque pro his mancipia dominis se redditurum. Eaque ut rata scirent fore, agnum laeva manu, dextra silicem retinens, si falleret, Iovem ceterosque precatus deos, ita se mactarent, quemadmodum ipse agnum mactasset, secundum precationem caput pecudis saxo elisit. Tum vero omnes, velut diis auctoribus in spem suam quisque acceptis, id morae, quod nondum pugnarent, ad potienda sperata rati, proelium uno animo et voce una poscunt.

5. Kova.

Apud Romanos haudquaquam tanta alacritas erat super cetera recentibus etiam territos prodigiis; nam et lupus intraverat castra laniatisque obviis ipse intactus evaserat, et examen apum in arbore praetorio imminente consederat. Quibus procuratis Scipio cum equitatu iaculatoribusque expeditis profectus ad castra hostium ex propinquo copiasque, quantae et cuius generis essent, speculandas, obvius fit Hannibali et ipsi cum equitibus ad exploranda circa loca progresso. Neutri alteros primo cernebant; densior deinde incessu tot hominum equorum oriens pulvis signum propinquantium hostium fuit. Consistit utrumque agmen et ad proelium sese expediebant.

Scipio iaculatores et Gallos equites in fronte locat, Romanos sociorumque quod roboris fuit in subsidiis; Hannibal frenatos equites in medium accipit, cornua Numidis firmat. Vixdum clamore sublato iaculatores fugerunt inter subsidia ad secundam aciem. Inde equitum certamen erat aliquamdiu anceps. Dein, quia turbabant equos pedites intermixti, multis labentibus ex equis aut desilientibus, ubi suos premi circumventos vidissent, iam magna ex parte ad pedes pugna venerat, donec Numidae, qui in cornibus erant circumvecti paulum ab tergo se ostenderunt. Is pavor perculit Romanos, auxitque pavorem consulis vulnus periculumque, intercursu tum primum pubescentis filii propulsatum. (Hic erit iuvenis, penes quem perfecti huiusce belli laus est, Africanus ob egregiam victoriam de Hannibale Poenisque appellatus). Fuga tamen effusa iaculatorum maxime fuit, quos primos Numidae invaserunt; alius confertus equitatus consulem in medium acceptum non armis modo, sed etiam corporibus suis protegens in castra nusquam trepide neque effuse cedendo reduxit.

Servati consulis decus Coelius ad servum natione Ligurem delegat. Malim equidem de filio verum esse, quod et plures tradidere auctores et fama obtinuit.

6. Romėnų pasitraukimas.

Hoc primum cum Hannibale proelium fuit, quo facile apparuit equitatu meliorem Poenum esse, et ob id campos patentes, quales sunt inter Padum Alpesque, bello gerendo Romanis aptos non esse. Itaque proxima nocte, iussis militibus vasa silentio colligere, castra

ab Ticino mota festinatumque ad Padum est, ut ratibus, quibus iunxerat flumen, nondum resolutis sine tumultu atque insectatione hostis copias traiceret. Prius Placentiam pervenere, quam satis sciret Hannibal ab Ticino profectos; tamen ad sescentos moratorum in citeriore ripa Padi segniter ratem solventes cepit. Transire pontem non potuit, ut extrema resoluta erant, tota rate in secundam aquam labente.

Coelius auctor est Magonem cum equitatu et Hispanis peditibus flumen extemplo tranasse, ipsum Hannibalem per superiora Padi vada exercitum traduxisse, elephantis in ordinem ad sustinendum impetum fluminis oppositis. Ea peritis amnis eius vix fidem fecerint; nam neque equites armis equisque salvis tantam vim fluminis superasse veri simile est, ut iam Hispanos omnes inflati travexerint utres, et multorum dierum circuitu Padi vada petenda fuerint, qua exercitus gravis impedimentis traduci posset. Potiores apud me auctores sunt, qui biduo vix locum rate iungendo flumini inventum tradunt; ea cum Magone equites et Hispanorum expeditos praemissos. Dum Hannibal, circa flumen legationibus Gallorum audiendis moratus, traicit gravius peditum agmen, interim Mago equitesque ab transitu fluminis diei unius itinere Placentiam ad hostes contendunt. Hannibal paucis post diebus sex milia a Placentia castra communivit, et postero die in conspectu hostium acie derecta potestatem pugnae fecit.

VII. Konsulo Emilijaus Pauliaus ties Kanais žuvimas (XXII, 49)

Parte altera pugnae Paulus, quamquam primo statim proelio funda graviter ictus fuerat, tamen et occurrit saepe cum confertis Hannibali et aliquot locis proelium restituit protegentibus eum equitibus Romanis, omissis postremo equis, quia consulem ad regendum equum vires deficiebant. Tum denuntianti cuidam iussisse consulem ad pedes descendere equites, dixisse Hannibalem ferunt: „Quam mallem, vinctos mihi traderet". Equitum pedestre proelium, quale iam haud dubia hostium victoria, fuit, cum victi mori in vestigio mallent quam fugere, victores morantibus victoriam irati trucidarent, quos pellere non poterant. Pepulerunt tamen iam paucos superantes et labore ac vulneribus fessos. Inde dissipati omnes sunt, equosque ad fugam, qui poterant, repetebant. Cn. Lentulus, tribunus militum, cum praetervehens equo sedentem in saxo cruore oppletum consulem vidisset: „L. Aemili", inquit, „quem unum insontem culpae cladis hodiernae diei respicere debent, cape hunc equum, dum et tibi virium aliquid superest, et comes ego te tollere possum et protegere. Ne funestam hanc pugnam morte consulis feceris: etiam sine hoc lacrimarum satis luctusque est". Ad ea consul: „Tu quidem, Cn. Corneli, macte virtute esto; sed cave, frustra miserando exiguum tempus e manibus hostium evadendi absumas. Abi, nuntia publice patribus, urbem Romanam muniant ac priusquam hostis victor advenit, praesidiis firment, privatim Q. Fabio, Aemilium praeceptorum eius memorem et vixisse adhuc, et mori. Memet in hac strage militum meorum patere exspirare, ne aut reus iterum e consulatu sim aut accusator collegae existam, ut alieno crimine innocentiam meam protegam". Haec agentes prius turba fugientium civium, deinde hostes oppressere: consulem ignorantes, quis esset, obruerunt telis, Lentulum inter tumultum abripuit equus. Tum undique effuse fugiunt.

VIII. Hanibalo galas (XXXIX, 51)

Ad Prusiam regem legatus T. Quinctius Flamininus venit, quem suspectum Romanis et receptus post fugam Antiochi Hannibal et bellum adversus Eumenem motum faciebat. Ibi seu quia a Flaminino inter cetera obiectum Prusiae erat hominem omnium, qui viverent, infestissimum populo Romano apud eum esse, qui patriae suae primum, deinde factis eius opibus Antiocho regi auctor belli adversus populum Romanum fuisset; seu quia ipse Prusias, ut gratificaretur praesenti Flaminino Romanisque, per se necandi eius in potestatem consilium cepit; a primo colloquio Flaminini milites extemplo ad domum Hannibalis custodiendam missi sunt. Semper talem exitum vitae suae Hannibal prospexerat animo et Romanorum inexpiabile odium in se cernens, et fidei regum nihil sane confisus: Prusiae vero levitatem etiam expertus erat: Flaminini quoque adventum velut fatalem sibi horruerat. Ad omnia undique infesta, ut iter semper aliquod praeparatum fugae haberet, septem exitus e domo fecerat, et ex iis quosdam occultos, ne custodia saepirentur. Sed grave imperium regum nihil inexploratum, quod vestigari volunt, efficit. Totius circuitum domus ita custodiis complexi sunt, ut nemo inde elabi posset. Hannibal, postquam est nuntiatum milites regios in vestibulo esse, postico, quod devium maxime atque occultissimi exitus erat, fugere conatus, ut id quoque occursu militum obsaeptum sensit et omnia circa clausa custodiis dispositis esse, venenum, quod multo ante praeparatum ad tales habebat casus, poposcit. „Liberemus", inquit, „diuturna cura populum Romanum, „quando mortem senis exspectare longum censent. Nec magnam „nec memorabilem ex inermi proditoque Flamininus victoriam feret. „Mores quidem populi Romani quantum mutaverint, vel hic dies „argumento erit. Horum patres Pyrrho regi, hosti armato, exer„citum in Italia habenti, ut a veneno caveret, praedixerunt: hi „legatum consularem, qui auctor esset Prusiae per scelus occidendi „hospitis, miserunt". Exsecratus deinde in caput regnumque Prusiae, et hospitales deos violatae ab eo fidei testes invocans, poculum exhausit. Hic vitae exitus fuit Hannibalis.

Q. Horatius Flaccus

I. Carmina

1. (1,4)

Solvitur acris hiems grata vice veris et Favoni
trahuntque siccas machinae carinas
ac neque iam stabulis gaudet pecus aut arator igni
nec prata canis albicant pruinis.
Iam Cytherea choros ducit Venus imminente luna
iunctaeque Nymphis Gratiae decentes
alterno terram quatiunt pede, dum graves Cyclopum
Volcanus ardens visit officinas.
Nunc decet aut viridi nitidum caput impedire myrto
aut flore, terrae quem ferunt solutae,
nunc et in umbrosis Fauno decet immolare lucis,
seu poscat agna sive malit haedo.
Pallida Mors aequo pulsat pede pauperum tabernas
regumque turres. O beate Sesti,
vitae summa brevis spem nos vetat incohare longam;
iam te premet nox fabulaeque Manes
et domus exilis Plutonia; quo simul mearis,
nec regna vini sortiere talis
nes tenerum Lycidan mirabere, quo calet iuventus
nunc omnis et mox virgines tepebunt.

2 (I,38).

Persicos odi, puer, apparatus,
displicent nexae philyra coronae,
mitte sectari, rosa quo locorum
sera moretur.
Simplici myrto nihil allabores
sedulus curo: neque te ministrum
dedecet myrtus neque me sub arta
vite bibentem.

3 (II,18).

Non ebur neque aureum
mea renidet in domo lacunar,

non trabes Hymettiae
  premunt columnas ultima recisas
Africa neque Attali
  ignotus heres regiam occupavi
nec Laconicas mihi
  trahunt honestae purpuras clientae.
At fides et ingeni
  benigna vena est pauperemque dives
me petit: nihil supra
  deos lacesso nec potentem amicum
largiora flagito,
  satis beatus unicis Sabinis.
Truditur dies die
  novaeque pergunt interire lunae:
tu secanda marmora
  locas sub ipsum funus et sepulcri
immemor struis domos
  marisque Bais obstrepentis urges
summovere litora,
  parum locuples continente ripa;
quid quod usque proximos
  revellis agri terminos et ultra
limites clientium
  salis avarus? Pellitur paternos
in sinu ferens deos
  et uxor et vir sordidosque natos.
Nulla certior tamen
  rapacis Orci sede destinata
aula divitem manet
  erum. Quid ultra tendis? Aequa tellus
pauperi recluditur
  regumque pueris nec satelles Orci
callidum Promethea
  revexit auro captus; hic superbum
Tantalum atque Tantali
  genus coercet, hic levare functum
pauperem laboribus
  vocatus atque non vocatus audit.

4(III,3).

Iustum et tenacem propositi virum
non civium ardor prava iubentium,
  non voltus instantis tyranni
    mente quatit solida neque Auster,
dux inquieti turbidus Hadriae,
nec fulminantis magna manus Iovis:

si fractus illabatur orbis,
impavidum ferient ruinae.
Hac arte Pollux et vagus Hercules
enisus arces attigit igneas,
quos inter Augustus recumbens
purpureo bibet ore nectar;
hac te merentem, Bacche pater, tuae
vexere tigres indocili iugum
collo trahentes; hac Quirinus
Martis equis Acheronta fugit,
gratum elocuta consiliantibus
Iunone divis: 'Ilion, Ilion
fatalis incestusque iudex
et mulier peregrina vertit
in pulverem, ex quo destituit deos
mercede pacta Laomedon, mihi
castaeque damnatum Minervae
cum populo et duce fraudulento.
Iam nec Lacaenae splendet adulterae
famosus hospes nec Priami domus
periura pugnaces Achivos
Hectoreis opibus refringit
nostrisque ductum seditionibus
bellum resedit; protinus et graves
iras et invisum nepotem,
Troica quem peperit sacerdos,
Marti redonabo; illum ego lucidas
inire sedes, discere nectaris
sucos et ascribi quietis
ordinibus patiar deorum.
Dum longus inter saeviat Ilion
Romamque pontus, qualibet exsules
in parte regnanto beati;
dum Priami Paridisque busto
insultet armentum et catulos ferae
celent inultae, stet Capitolium
fulgens triumphatisque possit
Roma ferox dare iura Medis.
Horrenda late nomen in ultimas
extendat oras, qua medius liquor
secernit Europen ab Afro,
qua tumidus rigat arva Nilus.
Aurum irrepertum et sic melius situm,
cum terra celat, spernere fortior
quam cogere humanos in usus
omne sacrum rapiente dextra,

quicumque mundo terminus obstitit,
hunc tanget armis, visere gestiens,
qua parte debacchentur ignes,
qua nebulae pluviique rores.
Sed bellicosis fata Quiritibus
hac lege dico, ne nimium pii
rebusque fidentes avitae
tecta velint reparare Troiae.
Troiae renascens alite lugubri
fortuna tristi clade iterabitur
ducente victrices catervas
coniuge me Iovis et sorore.
Ter si resurgat murus aeneus
auctore Phoebo, ter pereat meis
excisus Argivis, ter uxor
capta virum puerosque ploret.'
Non hoc iocosae conveniet lyrae —
quo, Musa, tendis? desine pervicax
referre sermones deorum et
magna modis tenuare parvis.

5(III, 23).

Caelo supinas si tuleris manus
nascente luna, rustica Phidyle,
si ture placaris et horna
fruge Laris avidaque porca:
nec pestilentem sentiet Africum
fecunda vitis nec sterilem seges
robiginem aut dulces alumni
pomifero grave tempus anno.
Nam quae nivali pascitur Algido
devota quercus inter et ilices
aut crescit Albanis in herbis
victima, pontificum secures
cervice tinguet: te nihil attinet
temptare multa caede bidentium
parvos coronantem marino
rore deos fragilque myrto.
Immunis aram si tetigit manus,
non sumptuosa blandior hostia,
mollivit aversos Penates
farre pio et saliente mica.

6(IV,2).

Pindarum quisquis studet aemulari,
Iule, ceratis ope Daedalea

nititur pennis vitreo daturus
nomina ponto.
Monte decurrens velut amnis, imbres
quem super notas aluere ripas,
fervet immensusque ruit profundo
Pindarus ore,
laurea donandus Apollinari,
seu per audaces nova dithyrambos
verba devolvit numerisque fertur
lege solutis,
seu deos regesque canit, deorum
sanguinem, per quos cecidere iusta
morte Centauri, cecidit tremendae
flamma Chimaerae,
sive quos Elea domum reducit
palma caelestis pugilemve equumve
dicit et centum potiore signis
munere donat,
flebili sponsae iuvenemve raptum
plorat et viris animumque moresque
aureos educit in astra nigroque
invidet Orco —
multa Dircaeum levat aura cycnum,
tendit, Antoni, quotiens in altos
nubium tractus: ego apis Matinae
more modoque
grata carpentis thyma per laborem
plurimum circa nemus uvidique
Tiburis ripas operosa parvos
carmina fingo.
Concines maiore poeta plectro
Caesarem, quandoque trahet feroces
per sacrum clivum merita decorus
fronde Sygambros;
quo nihil maius meliusve terris
fata donavere bonique divi
nec dabunt, quamvis redeant ir aurum
tempora priscum.
Concines laetosque dies et Urbis
publicum ludum super impetrato
fortis Augusti reditu forumque
litibus orbum.
Tum meae, siquid loquar audiendum,
vocis accedet bona pars et 'o sol
pulcher, o laudande!' canam recepto
Caesare felix.
Teque, dum procedis, 'io triumphe'

non semel dicemus, 'io triumphe'
civitas omnis dabimusque divis
tura benignis.
Te decem tauri totidemque vaccae,
me tener solvet vitulus, relicta
matre qui largis iuvenescit herbis
in mea vota,
fronte curvatos imitatus ignes
tertium lunae referentis ortum,
qua notam duxit, niveus videri,
cetera fulvus.

7(IV,3).

Quem tu, Melpomene, semel
nascentem placido lumine videris,
illum non labor Isthmius
clarabit pugilem, non equus impiger
curru ducet Achaico
victorem neque res bellica Deliis
ornatum foliis ducem,
quod regum tumidas contuderit minas,
ostendet Capitolio:
sed quae Tibur aquae fertile praefluunt
et spissae nemorum comae
fingent Aeolio carmine nobilem.
Romae principis urbium
dignatur suboles inter amabiles
vatum ponere me choros
et iam dente minus mordeor invido.
O testudinis aureae
dulcem quae strepitum, Pieri, temperas,
o mutis quoque piscibus
donatura cycni, si libeat, sonum,
totum muneris hoc tui est,
quod monstror digito praetereuntium
Romanae fidicen lyrae:
quod spiro et placeo, si placeo, tuum est.

8(IV,7).

Diffugere nives, redeunt iam gramina campis
arboribusque comae;
mutat terra vices et decrescentia ripas
flumina praetereunt;
Gratia cum Nymphis geminisque sororibus audet
ducere nuda choros:
immortalia ne speres, monet annus et almum

quae rapit hora diem.
Frigora mitescunt Zephyris, ver proterit aestas
interitura, simul
pomifer autumnus fruges effuderit, et mox
bruma reccurit iners.
Damna tamen celeres reparant caelestia lunae:
nos ubi decidimus,
quo pius Aeneas, quo Tullus dives et Ancus,
pulvis et umbra sumus.
Quis scit an adiciant hodiernae crastina summae
tempora di superi?
Cuncta manus avidas fugient heredis amico
quae dederis animo.
Cum semel occideris et de te splendida Minos
fecerit arbitria,
non, Torquate, genus, non te facundia, non te
restituet pietas;
infernis neque enim tenebris Diana pudicum
liberat Hippolytum
nec Lethaea valet Theseus abrumpere caro
vincula Pirithoo.

II. Epodon liber

1(II).

'Beatus ille qui procul negotiis,
ut prisca gens mortalium,
paterna rura bubus exercet suis
solutus omni faenore;
neque excitatur classico miles truci
neque horret iratum mare
forumque vitat et superba civium
potentiorum limina.
Ergo aut adulta vitium propagine
altas maritat populos,
aut in reducta valle mugientium
prospectat errantes greges
inutilesque falce ramos amputans
feliciores inserit,
aut pressa puris mella condit amphoris
aut tondet infirmas oves.
Vel cum decorum mitibus pomis caput
Autumnus agris extulit,
ut gaudet insitiva decerpens pira
certantem et uvam purpurae,
qua muneretur te, Priape, et te, pater
Silvane, tutor finium.
Libet iacere modo sub antiqua ilice,
modo in tenaci gramine:
labuntur altis interim ripis aquae,
queruntur in silvis aves
frondesques lymphis obstrepunt manantibus,
somnos quod invitet leves.
At cum tonantis annus hibernus Iovis
imbres nivesque comparat,
aut trudit acres hinc et hinc multa cane
apros in obstantes plagas,
aut amite levi rara tendit retia
turdis edacibus dolos
pavidumque leporem et advenam laqueo gruem
iucunda captat praemia.
Quis non malarum quas amor curas habet

haec inter obliviscitur?
Quodsi pudica mulier in partem iuvet
domum atque dulces liberos,
Sabina qualis aut perusta solibus
pernicis uxor Apuli,
sacrum vetustis exstruat lignis focum
lassi sub adventum viri
claudensque textis cratibus laetum pecus
distenta siccet ubera
et horna dulci vina promens dolio
dapes inemptas apparet:
non me Lucrina iuverint conchylia
magisve rhombus aut scari,
si quos Eois intonata fluctibus
hiems ad hoc vertat mare,
non Afra avis descendat in ventrem meum,
non attagen Ionicus
iucundior quam lecta de pinguissimis
oliva ramis arborum,
aut herba lapathi prata amantis et gravi
malvae salubres corpori,
vel agna festis caesa Terminalibus
vel haedus ereptus lupo.
Has inter epulas ut iuvat pastas oves
videre properantes domum,
videre fessos vomerem inversum boves
collo trahentes languido
positosque vernas, ditis examen domus,
circum renidentes Lares.'
Haec ubi locutus faenerator Alfius,
iam iam futurus rusticus,
omnem redegit Idibus pecuniam,
quaerit Kalendis ponere.

2(VII).

Quo, quo scelesti ruitis? aut cur dexteris
aptantur enses conditi?
Parumne campis atque Neptuno super
fusum est Latini sanguinis,
non ut superbas invidae Karthaginis
Romanus arces ureret,
intactus aut Britannus ut descenderet
sacra catenatus via,
sed ut secundum vota Parthorum sua
Urbs haec periret dextera?
Neque hic lupis mos nec fuit leonibus

umquam nisi in dispar feris.
Furorne caecos an rapit vis acrior
an culpa? Responsum date.
Tacent et albus ora pallor inficit
mentesque perculsae stupent.
Sic est: acerba fata Romanos agunt
scelusque fraternae necis,
ut immerentis fluxit in terram Remi
sacer nepotibus cruor.

III. Sermones

1 (1,1)

Qui fit, Maecenas, ut nemo, quam sibi sortem
seu ratio dederit seu fors obiecerit, illa
contentus vivat, laudet diversa sequentes?
'O fortunati mercatores' gravis armis
miles ait, multo iam fractus membra labore.
Contra mercator, navim iactantibus Austris,
'militia est potior. Quid enim? concurritur: horae
momento cita mors venit aut victoria laeta'.
Agricolam laudat iuris legumque peritus,
sub galli cantum consultor ubi ostia pulsat.
Ille, datis vadibus qui rure extractus in Urbem est,
solos felices viventes clamat in Urbe.
Cetera de genere hoc, adeo sunt multa, loquacem
delassare valent Fabium. Ne te morer, audi,
quo rem deducam. Si quis deus 'en ego' dicat,
'iam faciam quod vultis: eris tu, qui modo miles,
mercator; tu, consultus modo, rusticus: hinc vos,
vos hinc mutatis discedite partibus. Eia,
quid statis?' — nolint. Atqui licet esse beatis.
Quid causae est, merito quin illis Iuppiter ambas
iratus buccas inflet neque se fore posthac
tam facilem dicat, votis ut praebeat aurem?
Praeterea (ne sic ut qui iocularia ridens
percurram, quamquam ridentem dicere verum
quid vetat? ut pueris olim dant crustula blandi
doctores, elementa velint ut discere prima;
sed tamen amoto quaeramus seria ludo):
ille gravem duro terram qui vertit aratro,
perfidus hic caupo, miles nautaeque, per omne
audaces mare qui currunt, hac mente laborem
sese ferre, senes ut in otia tuta recedant,
aiunt, cum sibi sint congesta cibaria: sicut
parvula, nam exemplo est, magni formica laboris
ore trahit quodcumque potest atque addit acervo
quem struit, haud ignara ac non incauta futuri.
Quae, simul inversum contristat Aquarius annum,
non usquam prorepit et illis utitur ante

quaesitis patiens, cum te neque fervidus aestus
demoveat lucro neque hiems, ignis, mare, ferrum,
nil obstet tibi, dum ne sit te ditior alter.
Quid iuvat immensum te argenti pondus et auri
furtim defossa timidum deponere terra?
'Quod, si comminuas, vilem redigatur ad assem'.
At ni id fit, quid habet pulchri constructus acervus?
Milia frumenti tua triverit area centum:
non tuus hoc capiet venter plus ac meus, ut si
reticulum panis venalis inter onusto
forte vehas umero, nihilo plus accipias quam
qui nil portarit. Vel dic, quid referat intra
naturae fines viventi, iugera centum an
mille aret? 'At suave est ex magno tollere acervo.'
Dum ex parvo nobis tantundem haurire relinquas,
cur tua plus laudes cumeris granaria nostris?
Ut tibi si sit opus liquidi non amplius urna
vel cyatho et dicas 'magno de flumine malim
quam ex hoc fonticulo tantundem sumere.' Eo fit,
plenior ut si quos delectet copia iusto,
cum ripa simul avulsos ferat Aufidus acer.
At qui tantuli eget quanto est opus, is neque limo
turbatam haurit aquam neque vitam amittit in undis.
At bona pars hominum decepta cupidine falso
'nil satis est', inquit, 'quia tanti quantum habeas sis':
quid facias illi? iubeas miserum esse, libenter
quatenus id facit. Ut quidam memoratur Athenis
sordidus ac dives, populi contemnere voces
sic solitus 'populus me sibilat, at mihi plaudo
ipse domi, simul ac nummos contemplor in arca'.
,Tantalus a labris sitiens fugientia captat
flumina' — quid rides? Mutato nomine de te
fabula narratur: congestis undique saccis
indormis inhians et tamquam parcere sacris
cogeris aut pictis tamquam gaudere tabellis.
Nescis quo valeat nummus, quem praebeat usum?
Panis ematur, holus, vini sextarius, adde
quis humana sibi doleat natura negatis.
An vigilare metu exanimem, noctesque diesque
formidare malos fures, incendia, servos,
ne te compilent fugientes, hoc iuvat? Horum
semper ego optarim pauperrimus esse bonorum.
At si condoluit temptatum frigore corpus
aut alius casus lecto te affixit, habes qui
assideat, fomenta paret, medicum roget, ut te
suscitet ac reddat gnatis carisque propinquis?
Non uxor salvum te vult, non filius; omnes

vicini oderunt, noti, pueri atque puellae.
Miraris, cum tu argento post omnia ponas,
si nemo praestet, quem non merearis, amorem?
An si cognatos, nullo natura labore
quos tibi dat, retinere velis servareque amicos,
infelix, operam perdas, ut si quis asellum
in campo doceat parentem currere frenis?
Denique sit finis quaerendi cumque habeas plus,
pauperiem metuas minus et finire laborem
incipias, parto quod avebas, ne facias quod
Ummidius quidam. Non longa est fabula: dives
ut metiretur nummos, ita sordidus ut se
non umquam servo melius vestiret, ad usque
supremum tempus, ne se penuria victus
opprimeret, metuebat; at hunc liberta securi
divisit medium, fortissima Tyndaridarum.
'Quid mi igitur suades? ut vivam Naevius aut sic
ut Nomentanus?' Pergis pugnantia secum
frontibus adversis componere: non ego, avarum
cum veto te fieri, vappam iubeo ac nebulonem.
Est inter Tanain quiddam socerumque Viselli:
est modus in rebus, sunt certi denique fines,
quos ultra citraque nequit consistere rectum.
Illuc, unde abii redeo: cum nemo ut avarus,
se probet ac potius laudet diversa sequentes
quodque aliena capella gerat distentius uber,
tabescat neque se maiori pauperiorum
turbae comparet, hunc atque hunc superare laboret
(sic festinanti semper locupletior obstat),
ut, cum carceribus missos rapit ungula currus,
instat equis auriga suos vincentibus, illum
praeteritum temnens extremos inter euntem: —
inde fit, ut raro, qui se vixisse beatum
dicat et exacto contentus tempore vita
cedat uti conviva satur, reperire queamus.
Iam satis est. Ne me Crispini scrinia lippi
compilasse putes, verbum non amplius addam.

2 (I, 9).

Ibam forte via sacra, sicut meus est mos,
nescio quid meditans nugarum, totus in illis:
accurrit quidam notus mihi nomine tantum
arreptaque manu 'quid agis, dulcissime rerum?'
'Suaviter, ut nunc est', inquam, 'et cupio omnia quae vis'.
Cum adsectaretur, 'numquid vis?' occupo. At ille
'noris nos' inquit; 'docti sumus'. Hic ego 'pluris

hoc' inquam 'mihi eris'. Misere discedere quaerens
ire modo ocius, interdum consistere, in aurem
dicere nescio quid puero, cum sudor ad imos
manaret talos. 'O te, Bolane, cerebri
felicem' aiebam tacitus, cum quidlibet ille
garriret, vicos, Urbem laudaret. Ut illi
nil respondebam, 'misere cupis' inquit 'abire;
iamdudum video; sed nil agis: usque tenebo;
persequar hinc quo nunc iter est tibi'. 'Nil opus est te
circumagi: quendam volo visere non tibi notum;'
trans Tiberim longe cubat is prope Caesaris hortos'.
'Nil habeo quod agam et non sum piger: usque sequar te'.
Demitto auriculas, ut iniquae mentis asellus,
cum gravius dorso subiit onus. Incipit ille:
'si bene me novi, non Viscum pluris amicum,
non Varium facies: nam quis me scribere plures
aut citius possit versus? quis membra movere
mollius? Invideat quod et Hermogenes, ego canto.'
Interpellandi locus hic erat 'est tibi mater,
cognati, quis te salvo est opus?' 'Haud mihi quisquam.
Omnes composui'. ‚Felices. Nunc ego resto.
Confice: namque instat fatum mihi triste, Sabella
quod puero cecinit divina mota anus urna:
„hunc neque dira venena nec hosticus auferet ensis
nec laterum dolor aut tussis nec tarda podagra;
garrulus hunc quando consumet cumque: loquaces,
si sapiat, vitet, simul atque adoleverit aetas".
Ventum erat ad Vestae quarta iam parte diei
praeterita, et casu tum respondere vadato
debebat, quod ni fecisset, perdere litem.
'Si me amas', inquit 'paulum hic ades'. 'Inteream, si
aut valeo stare aut novi civilia iura;
et propero quo scis'. 'Dubius sum, quid faciam,' inquit,
'tene relinquam an rem'. 'Me, sodes'. 'Non faciam' ille,
et praecedere coepit; ego, ut contendere durum est
cum victore, sequor. 'Maecenas quomodo tecum?'
hinc repetit, 'paucorum hominum et mentis bene sanae;
nemo dexterius fortuna est usus. Haberes
magnum adiutorem, posset qui ferre secundas,
hunc hominem velles si tradere: dispeream, ni
summosses omnes'. 'Non isto vivimus illic,
quo tu rere, modo; domus hac nec purior ulla est
nec magis his aliena malis; nil mi officit', inquam,
'ditior hic aut est quia doctior; est locus uni
cuique suus'. 'Magnum narras, vix credibile'. 'Atqui
sic habet'. 'Accendis quare cupiam magis illi
proximus esse'. 'Velis tantummodo: quae tua virtus,

expugnabis; et est qui vinci possit eoque
difficiles aditus primos habet'. 'Haud mihi deero:
muneribus servos corrumpam; non, hodie si
exclusus fuero, desistam; tempora quaeram,
occurram in triviis, deducam. Nil sine magno
vita labore dedit mortalibus'. Haec dum agit, ecce
Fuscus Airstius occurrit, mihi carus et illum
qui pulchre nosset. Consistimus. 'unde venis' et
'quo tendis?' rogat et respondet. Vellere coepi
et pressare manu lentissima bracchia, nutans,
distorquens oculos, ut me eriperet. Male salsus
ridens dissimulare; meum iecur urere bilis.
'Certe nescio quid secreto velle loqui te
aiebas mecum'. 'Memini bene, sed meliore
tempore dicam; hodie tricesima sabbata: vin tu
curtis Iudaeis oppedere?' 'Nulla mihi' inquam
'religio est'. 'At mi: sum paulo infirmior, unus
multorum. Ignosces; alias loquar.' Huncine solem
tam nigrum surrexe mihi! Fugit improbus ac me
sub cultro linquit. Casu venit obvius illi
adversarius et 'quo tu, turpissime?' magna
inclamat voce, et 'licet antestari?' Ego vero
oppono auriculam. Rapit in ius; clamor utrimque,
undique concursus. Sic me servavit Apollo.

3 (11,6).

Olim
rusticus urbanum murem mus paupere fertur
accepisse cavo, veterem vetus hospes amicum,
asper et attentus quaesitis, ut tamen artum
solveret hospitiis animum. Quid multa? Neque ille
sepositi ciceris nec longae invidit avenae,
aridum et ore ferens acinum semesaque lardi
frusta dedit, cupiens varia fastidia cena
vincere tangentis male singula dente superbo;
cum pater ipse domus palea porrectus in horna
esset ador loliumque, dapis meliora relinquens.
Tandem urbanus ad hunc "quid te iuvat" inquit, "amice,
praerupti nemoris patientem vivere dorso?
vis tu homines Urbemque feris praeponere silvis?
Carpe viam, mihi crede, comes,terrestria quando
mortales animas vivunt sortita neque ulla est
aut magno aut parvo leti fuga: quo, bone, circa,
dum licet, in rebus iucundis vive beatus,
vive memor, quam sis aevi brevis." Haec ubi dicta
agrestem pepulere, domo levis exsilit; inde
ambo propositum peragunt iter, Urbis aventes

moenia nocturni subrepere. Iamque tenebat
nox medium caeli spatium, cum ponit uterque
in locuplete domo vestigia, rubro ubi cocco
tincta super lectos canderet vestis eburnos
multaque de magna superessent fercula cena,
quae procul exstructis inerant hesterna canistris.
Ergo ubi purpurea porrectum in veste locavit
agrestem, veluti succinctus cursitat hospes
continuatque dapes nec non verniliter ipsis
fungitur officiis, praelambens omne quod affert.
Ille cubans gaudet mutata sorte bonsique
rebus agit laetum convivam, cum subito ingens
valvarum strepitus lectis excussit utrumque.
Currere per totum pavidi conclave magisque
exanimes trepidare, simul domus alta Molossis
personuit canibus. Tum rusticus: "haud mihi vita
est opus hac" ait et „valeas: me silva cavusque
tutus ab insidiis tenui solabitur ervo."

IV. Epistulae

I,4.

Albi, nostrorum sermonum candide iudex,
quid nunc te dicam facere in regione Pedana?
scribere quod Cassi Parmensis opuscula vincat
an tacitum silvas inter reptare salubres
curantem quidquid dignum sapiente bonoque est?
Non tu corpus eras sine pectore: di tibi formam,
di tibi divitias dederunt artemque fruendi.
Quid voveat dulci nutricula maius alumno,
qui sapere et fari possit quae sentiat et cui
gratia, fama, valetudo contingat abunde
et mundus victus non deficiente crumina?
Inter spem curamque, timores inter et iras
omnem crede diem tibi diluxisse supremum:
grata superveniet, quae non sperabitur hora.
Me pinguem et nitidum bene curata cute vises,
cum ridere voles, Epicuri de grege porcum.

DE ARTE POETICA (pradžia).

Humano capiti cervicem pictor equinam
iungere si velit et varias inducere plumas,
undique collatis membris, ut turpiter atrum
desinat in piscem mulier formosa superne:
spectatum admissi risum teneatis, amici?
Credite, Pisones, isti tabulae fore librum
persimilem, cuius, velut aegri somnia, vanae
fingentur species, ut nec pes nec caput uni
reddatur formae. 'Pictoribus atque poetis
quidlibet audendi semper fuit aequa potestas.'
Scimus, et hanc veniam petimusque damusque vicissim;
sed non ut placidis coeant immitia, non ut
serpentes avibus geminentur, tigribus agni.
Inceptis gravibus plerumque et magna professis
purpureus, late qui splendeat, unus et alter
adsuitur pannus, cum lucus et ara Dianae
et properantis aquae per amoenos ambitus agros
aut flumen Rhenum aut pluvius describitur arcus;
sed nunc non erat his locus. Et fortasse cupressum

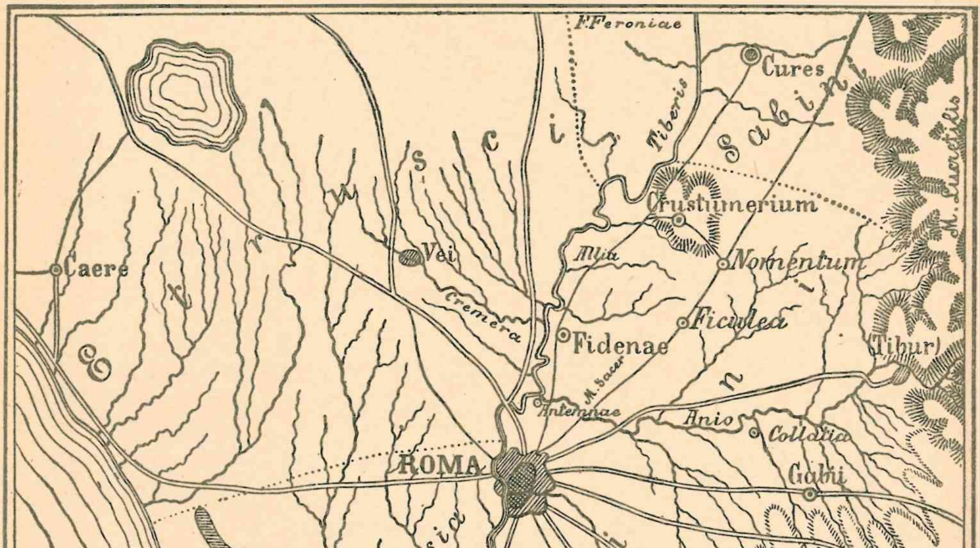
scis simulare: quid hoc, si fractis enatat exspes
navibus, aere dato qui pingitur? Amphora coepit
institui: currente rota cur urceus exit?
Denique sit quod vis, simplex dumtaxat et unum.
Maxima pars vatum, pater et iuvenes patre digni,
decipimur specie recti. Brevis esse laboro,
obscurus fio; sectantem levia nervi
deficiunt animique: professus grandia turget;
serpit humi tutus nimium timidusque procellae:
qui variare cupit rem prodigialiter unam,
delphinum silvis appingit, fluctibus aprum.
In vitium ducit culpae fuga, si caret arte.
Aemilium circa ludum faber imus et unguis
exprimet et molles imitabitur aere capillos,
infelix operis summa, quia ponere totum
nesciet: hunc ego me, siquid componere curem,
non magis esse velim quam naso vivere pravo
spectandum nigris oculis nigroque capillo.
Sumite materiam vestris, qui scribitis, aequam
viribus et versate diu, quid ferre recusent,
quid valeant umeri. Cui lecta potenter erit res,
nec facundia deseret hunc nec lucidus ordo.
Ordinis haec virtus erit et venus, aut ego fallor,
ut iam nunc dicat iam nunc debentia dici,
pleraque differat et praesens in tempus omittat.
In verbis etiam tenuis cautusque serendis
hoc amet, hoc spernat promissi carminis auctor.
Dixeris egregie, notum si callida verbum
reddiderit iunctura novum. Si forte necesse est
indiciis monstrare recentibus abdita rerum: et
fingere cinctutis non exaudita Cethegis
continget dabiturque licentia sumpta pudenter,
et nova fictaque nuper habebunt verba fidem, si
Graeco fonte cadent parce detorta. Quid autem
Caecilio Plautoque dabit Romanus ademptum
Vergilio Varioque? Ego cur, adquirere pauca
si possum, invideor, cum lingua Catonis et Enni
sermonem patrium ditaverit et nova rerum
nomina protulerit? Licuit semperque licebit
sigantum praesente nota producere nomen.
Ut silvae foliis pronos mutantur in annos,
prima cadunt: ita verborum vetus interit aetas,
et iuvenum ritu florent modo nata vigentque.
Debemur morti nos nostraque: sive receptus
terra Neptunus classis Aquilonibus arcet,
regis opus sterilisve diu palus aptaque remis
vicinas urbes alit et grave sentit aratrum,

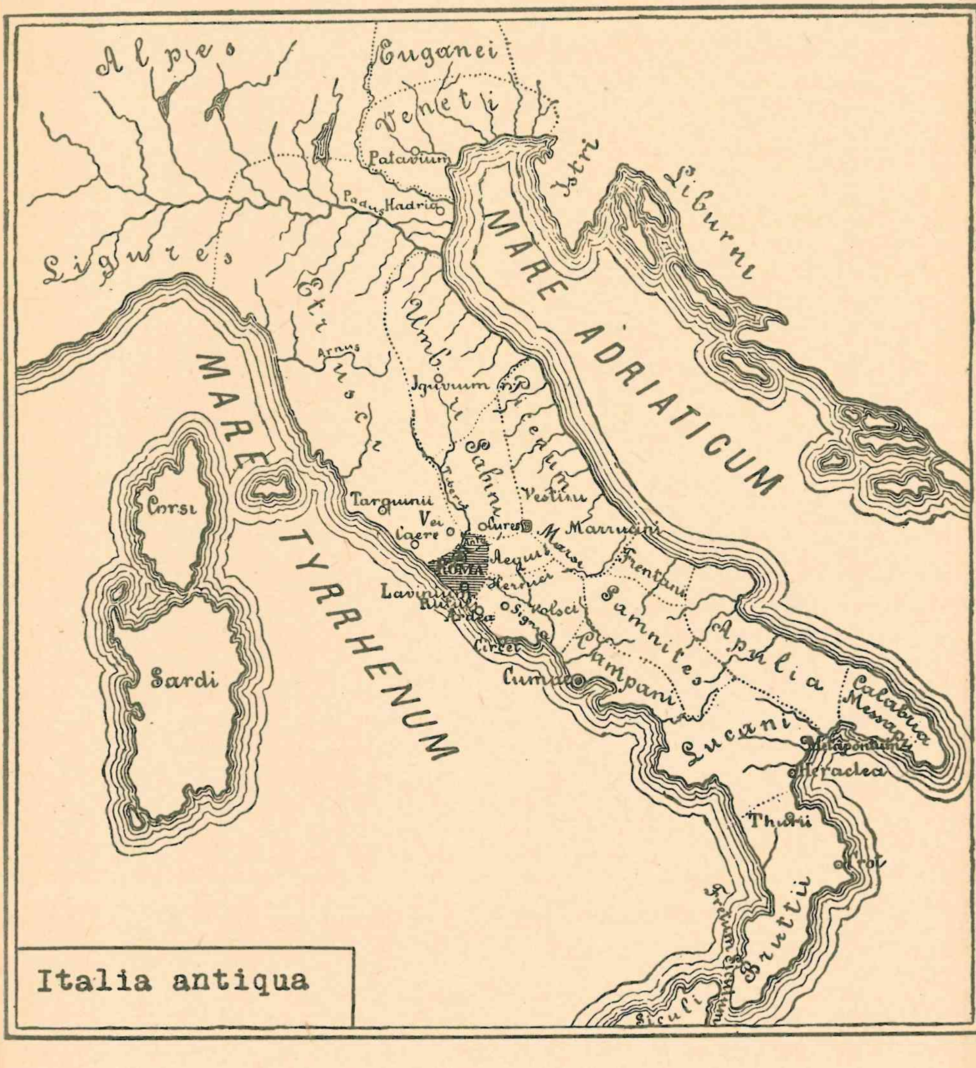
seu cursum mutavit iniquum frugibus amnis,
doctus iter melius: mortalia facta peribunt,
nedum sermonum stet honos et gratia vivax.
Multa renascentur quae iam cecidere cadentque
quae nunc sunt in honore vocabula, si volet usus,
quem penes arbitrium est et ius et norma loquendi.
Res gestae regumque ducumque et tristia bella
quo scribi possent numero, monstravit Homerus.
Versibus impariter iunctis querimonia primum,
post etiam inclusa est voti sententia compos;
quis tamen exiguos elegos emiserit auctor,
grammatici certant et adhuc sub iudice lis est.
Archilochum proprio rabies armavit iambo:
hunc socci cepere pedem grandesque cothurni,
alternis aptum sermonibus et populares
vincentem strepitus et natum rebus agendis.
Musa dedit fidibus divos puerosque deorum
et pugilem victorem et equum certamine primum
et iuvenum curas et libera vina referre.
Discriptas servare vices operumque colores
cur ego si nequeo ignoroque, poeta salutor?
cur nescire pudens prave quam discere malo?
Versibus exponi tragicis res comica non vult;
indignatur item privatis ac prope socco
dignis carminibus narrari cena Thyestae:
singula quaeque locum teneant sortita decenter.
Interdum tamen et vocem comoedia tollit
iratusque Chremes tumido delitigat ore;
et, tragicus plerumque, dolet sermone pedestri
Telephus et Peleus, cum pauper et exsul uterque
proicit ampullas et sesquipedalia verba,
si curat cor spectantis tetigisse querella.
Non satis est pulchra esse poemata; dulcia sunto
et quocumque volent animum auditoris agunto.
Ut ridentibus arrident, ita flentibus afflent
humani vultus. Si vis me flere, dolendum est
primum ipsi tibi: tum tua me infortunia laedent,
Telephe vel Peleu; male si mandata loqueris,
aut dormitabo aut ridebo. Tristia maestum
vultum verba decent iratum plena minarum,
ludentem lasciva, severum seria dictu.
Format enim natura prius nos intus ad omnem
fortunarum habitum: iuvat aut impellit ad iram
aut ad humum maerore gravi deducit et angit;
post effert animi motus interprete lingua.
Si dicentis erunt fortunis absona dicta,
Romani tollent equites peditesque cachinnum.

Intererit multum, divusne loquatur an heros,
maturusne senex an adhuc florente iuventa
fervidus, et matrona potens an sedula nutrix,
mercatorne vagus cultorne virentis agelli,
Colchus an Assyrius, Thebis nutritus an Argis.
Aut famam sequere aut sibi convenientia finge,
scriptor. Honoratum si forte reponis Achillem,
impiger, iracundus, inexorabilis, acer,
iura neget sibi nata, nihil non arroget armis.
sit Medea ferox invictaque, flebilis Ino,
perfidus Ixion, Io vaga, tristis Orestes.
Si quid inexpertum scaenae commitis et audes
personam formare novam, servetur ad imum
qualis ab incepto processerit et sibi constet.
Difficile est proprie communia dicere; tuque
rectius Iliacum carmen deducis in actus
quam si proferres ignota indictaque primus.
Publica materies privati iuris erit, si
non circa vilem patulumque moraberis orbem
nec verbo verbum curabis reddere fidus
interpres nec desilies imitator in artum,
unde pedem proferre pudor vetet aut operis lex,
nec sic incipies, ut scriptor cyclicus olim:
'fortunam Priami cantabo et nobile bellum'.
Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?
Parturient montes, nascetur ridiculus mus.
Quanto rectius hic, qui nil molitur inepte:
'dic mihi, Musa, virum, captae post tempora Troiae
qui mores hominum multorum vidit et urbes'.
Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem
cogitat, ut speciosa dehinc miracula promat,
Antiphaten Scyllamque et cum Cyclope Charybdin;
nec reditum Diomedis ab interitu Meleagri
nec gemino bellum Troianum orditur ab ovo;
semper ad eventum festinat et in medias res
desperat tractata nitescere posse, relinquit
non secus ac notas auditorem rapit et quae
atque ita mentitur, sic veris falsa remiscet,
primo ne medium, medio ne discrepet imum.

TURINYS

I. TEKSTAS.

Seniausių laikų
Lacijus
ROMA
Caere
Vei
Cremera
Fidenae
Antemnae
Crustumerium
Cures
Tiberis
Allia
Nomentum
Ficulea
Tibur
Anio
Collatia
Gabi
Silva Mesia
Ficana
Ostia
Laurentum
Lavinium
Ardea
Aricia
Via Appia
Lucus Ferentinae
M. Albanus
Alba Longa
Lacus Albanus
Sabini
Volsci
Rutuli
M. Lucretilis
F. Feroniae
M. Sacer

Italia antiqua

II-JO PUNŲ KARO ŽEMĖLAPIS

——— Hanibalo žygis nuo Kartaginos iki Trebijos

KAINA Lt 5,—